

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

T. H. ROUST
CHRISTIAN FLOR

TRÆK AF ET LEVNEDSLØB OG AF DANSKHEDENS
GENNEMBRUD I SØNDERJYLLAND

SLESVIGSK FORLAG, FLENSBORG
HOVEDKOMMISSIONÆR FOR DANMARK OG NORGE:
H. ASCHEHOUG & CO., KØBENHAVN
1923

T h. R o u s t

CHRISTIAN FLOR

By deres fælle og fæje at Danmark (Nordsjælland) med, fuldt og Røffernes
skal gænge først og af sin landstige, tid og af tidens. De er endelige alle
regninger, som for tiden, som for end af tiden, alle gælder, som med en i
hænder, som for af tidens, som for en god begyndelse.

December 1867

Chr. Flor

Th. R o u s t

CHRISTIAN FLOR

Træk af et Levnedsløb og af Danskhedens
Gennembrud i Sønderjylland.

Slesvigsk Forlag S. m. b. H.

Flensborg MDCCCXXIII.

Hovedkommissionær for Danmark og Norge H. Aschehoug & Co., København.

Copyright 1923 by Slesvigsk Forlag.

Indledning.

Den nationale Opvækkelse i Nordslesvig forud for Aaret 1848« — skriver A. D. Jørgensen — »vil altid staa i vor Historie med en særegen Glans. Det er et Frembrud af længe slumrende Tanker og Følelser, hvis Opkomst og Vækst gav Livet et højere Værd, satte Udviklingen nye Opgaver og kaldte Slægter til Kamp for indholdsrige Ideer. De Mænd, som den Gang tog til Orde og viste Vej, vil bestandig mindes med Tak, fordi de ikke holdt sig tilbage, da de var faa, medens mange og store Fordomme, mange og mægtige Modstandere ofte syntes at gøre deres Sag haabløs.«

Til disse Mænd hørte Flor. Han var Høvdingeskikkelsen blandt dem. I Tiaaret 1836—46 samlede alle Traade sig i hans Haand. Men Flor var ikke som de gamle Høvdinge, der gik i Spidsen for deres Folk. Han var ikke Sønderjyde, og dels for Sagens Skyld, dels ifølge sine Evners Art faldt hans Virksomhed ikke paa den yderste Frontlinje. Ganske vist har man opholdt sig ved Flors daglige Virkested, Kiel, og derfor talt om hans Forpoststilling; men ser man paa Flors Forhold til de øvrige Mænd, hvis Virksomhed betegnede Danskhedens Gennembrud i Sønderjylland, saa bliver Kiel snarere den danske Sags Hovedkvarter, og Flors Stilling maa da sammenlignes med den moderne Feltherres, der leder Slagets Gang, skønt han opholder sig langt fra de egentlige Kamppladser. — I Haderslev kæmpede P. C. Koch for den danske Presse, i Slesvig Stændersal Nis Lorenzen og siden P. H. Lorenzen for det danske Sprogs Ret, paa Skamlingsbanke holdt Laurids Skau sine berømte Taler — og hver især handlede efter Samraad med Flor, efter

hans Tilskyndelse eller Befaling. Men de Sønderjyder, som kæmpede paa de forskellige Fronter, nærrede undertiden ganske modsatte Anskuelse eller var af saa forskelligt Temperament, at et Samarbejde mellem dem vanskeligt eller slet ikke vilde være kommet i Stand uden Flors Hjælp. Det er derfor meger karakteristisk, naar Flor betegnede det som sin særlige Opgave at være Cementen mellem de haarde Stene. Men Datidens Forhold krævede ikke blot et saadant Bindeled mellem Sønderjyderne indbyrdes og mellem Danske paa begge Sider af Kongeaen; de krævede ogsaa en Organisator, der kunde give Arbejdet for den danske Sag Takt og Rytme. — Dette dobbelte Krav imødekom Flor, og derved skabtes hans Førerstilling. Hans Aandssmidighed tillod ham at færdes med samme Lethed i baade høje og lave Kredse. Han ejede en sjælden Evne til at bedømme Mennesker og overskue en Situation. Han var uden Sammenligning Slesvigholstenernes farligste Modstander. Han kunde lægge en Slagplan og vælge det belejligste Øjeblik til Handling. — Om Forholdet mellem Flor og Professor Hegewisch, der i en Aarrække var »den egentlige skjulte Leder af alle slesvigholstenske Fraktioner«, siger Laurids Skau: Hegewisch »var den snedigste af dem alle og overlstedede dem i Grunden alle. Kun een Mand, der hyldede modsatte politiske Anskuelse, kunde han imidlertid ikke overlste, og denne Mand var Professor Flor; han gennemskuede Rænkespillet og tog sine Forholdsregler derefter, idet han i Snildhed fuldkommen kunde maale sig med Hegewisch.« — Men Flors udprægede Evner som Leder og Fører viste sig ogsaa derved, at han forstod selv at træde tilbage og at fordele Opgaverne til andre. Naar han skriver i et Brev til v. Wimpffen: »Jeg for min Person vil gerne vige Pladsen som Forfatter, især naar jeg maa vedblive at ordne og styre« — saa giver han, maaske uden at vide det, Udtryk for noget af det mest centrale i sin Personlighed. Dette falder ganske sammen med, hvad Ludvig Schrøder fortæller mange Aar senere, idet han fremhæver som en af Flors bedste Egenskaber, at han villigt traadte tilbage, hvor han saa, at unge friske Kræfter skulde have Lov »til at virke uden Tvang og efter Hjertens Lyst og Drift«. —

Flor er ikke blevet opfattet som en særlig stor Begavelse. Kun »i een Retning« — skriver P. Lauridsen — »ejede han Genialitetens Naadegave: instinktmæssig som en Sporhund for-

stod han at finde de Kræfter, som Sagen netop havde Brug for, og at fylde dem saaledes med sin Aand og sine Ideer, at de næppe nok selv vidste, hvor Flor hørte op og de selv begyndte«. Hans Liv er heller ikke særlig rigt paa spændende Handling, og hvad vi veed om hans rent personlige Forhold, er kun lidt. Naar hans Historie alligevel har nogen Interesse og naar hans Virksomhed i det nævnte Tiaar fik saa afgørende Betydning for Danskheden i Sønderjylland, saa skyldtes det mest en nøgtern Erkendelse og en trofast Brug af de Evner, han havde. Ejendommeligt i saa Henseende er et lille Brudstykke af et Brev, som Flor sendte Ludvig Schrøder i September 1860. Han skriver heri bl. a.: »Jeg har aldrig kunnet opdage noget stort eller mærkeligt ved min Person, der kunde fortjene eller foranledige nogen historisk Opbevarelse. Jeg har kun haft og har en oprigtig Ærlighed og et mildt Sind imod mine Medmennesker, men disse saakaldte Dyder kan jo den simpleste og jævreste eje; og hvad større Evner og en særdeles Begavelse angaar, saa har jeg alle mine Dage følt mig trykket og standset af, at jeg manglede dem. Jeg har derfor heller aldrig sysselsat mig med den Tanke at efterlade et berømmeligt Navn. Jeg har fra min tidligste Alder haft Lyst og Trang til at gøre nogen Gavn her i Verden, om ikke i stort, hvortil Naturen efter min Mening havde nægtet mig de behørigte Kræfter, saa i smaat, og over denne medfødte Lyst har jeg glædet mig og takket Vorherre for.«

Da Flor skrev disse Linjer, var han en gammel Mand, og en vis Mildhed og virkelig Ydmyghed, som saa ofte kendetegner de højest udviklede Mennesker, havde bredt sig i hans Sind. Men i sin Manddomstid forstod Flor godt, at hans Plads var ved Roret eller paa Kommandobroen. Ofte følte det, at der var noget myndigt over Flors Personlighed, og det var ikke ganske med Urette, at en af hans Arbejdsfæller kaldte ham Sønderjyllands Diktator. Hans nøgterne Selverkendelse og dybe Virkelighedssans gav hans Ord Sikkerhed og Vægt. Ikke blot erkendte Flor sine egne Evners Begrænsning; han indrømmede ogsaa, at Danskheden i Sønderjylland var blevet forsømt i mange Slægtled og at der stadig maatte kæmpes med en overlegen og overmodig Modstander. Striden maatte nødvendigvis blive langvarig og føres paa lang Sigt. Derfor lærte Flor den danske Sags Forkæmpere, at det altid gjaldt Sagen, ikke Per-

sonen. Personer falder fra, om ikke før, saa gennem Døden; men gælder det Sagen, føres Kampen videre.

Det er det, der er sket. Da Flor faldt fra, var den danske Nationalitetskamp ledet ind i et fast Leje. Maalet: En dansk Nationalstat. Det danske Sønderjyllands fuldstændige Sammensmeltning med Moderlandet — var tegnet og en Række Virkemidler skabt til dets Opnaelse. Dette Maal naaedes som bekendt ikke efter Trearskrigen, og det tilhylledes næsten helt efter 1864; først nu i Genforeningsaaret tegnedes det atter klart og tydeligt. Men det fremrykkende Slægtled, hvem det især tilkommer at rette Blikket mod dette Maal, kan ogsaa gøre vel i at se tilbage paa den Tid, da Kampen begyndte. De har ikke levet forgæves, de Mænd, der rejste denne Kamp. — Maatte da det Eksempel, de gav, og de Erfaringer, de gjorde, ogsaa blive en Hjælp til at overvinde Nutidens Vanskeligheder!

*

*

*

Slægt, Barndom og første Ungdom.

Baade paa fædrene og mødrene Side var Flor af ægte norsk Byrd. Hans Farfar, Lars Nielsen Holm, var Gaardejer og Lensmand paa Veflingstad, som laa i det store Hedemarkens Amt i det østlige Norge. Denne Mand, der mente at være en af Harald Haarfagers mange Efterkommere, døde i en ung Alder, og hans to Sønner fik da til Stiffader en Læge ved Navn Flor, der sørgede for, at Drengene kom i Kristiania Latin-skole for siden at tage Studentereksamen i København. Den ene af dem vendte efter fuldendte Studier tilbage til Norge, hvor han døde som titulær General-Auditor, mens den anden, Christian Holm Flor, blev i Danmark. Han havde valgt at studere Theologi, hvilket Fag ogsaa ud over Studieaarene havde hans største Interesse; men af Frygt for, at hverken hans Bryst eller Stemme tillod ham at gøre Fyldest som Præst, undlod han at tage Embedseksamen. Efter en Tids Virksomhed ved Toldvæsenet blev han Kvartermester ved Kronprinsens Regiment og siden Bankrevisor i København. I en Alder af 46 Aar ægtede han 1782 den 21aarige Anna Cathrine Hesselberg; hun var Købmandsdatter fra Laurvig, men havde fra sit syvende Aar opholdt sig hos københavnske Slægtninge. I dette Ægteskab fødtes otte Børn, hvoraf tre Sønner. Den ældste af disse, Lars Flor, født 1788, gik Militærvejen og deltog som Sekondløjtnant i Københavns Forsvar mod Englænderne 1807. I de følgende Aar gjorde han først Tjeneste paa en af vore smaa Kanonbaade og deltog siden sammen med et Marinekorps i Slaget ved Sehested 1813. Søen var dog hans kæreste Tumle-

plads. Ved Krigens Slutning forfremmedes han til Kaptajnløjtnant og blev derefter Fører af et Handelsskib. Han fandt sin Død paa Java 1826. Af de to andre Brødre, der var Tvillinger og født d. 1. Januar 1792, fik den ene i en ung Alder Ansættelse som Kontorist i det asiatiske Kompagnis Tjeneste; siden blev han Bogholder og opnaaede tillige Stilling som Fuldmægtig i Generaltold- og Kommercekollegiet. — Ligesom sin ældre Bror døde han ugift.

Den anden af de to Tvillingbrødre var Christian Flor.

Som Dreng blev Christian Flor sat i v. Westens lærde Skole, hvorfra han blev Student 1809. To Aar i Forvejen havde han under Englændernes Belejring af København anmodet sin Far om at blive optaget i Studenterkorpset for gennem dette — ligesom sin ældre Bror — at medvirke til Byens Forsvar; men han opnaaede ikke Faderens Tilladelse hertil. Imidlertid indtraf en anden Begivenhed, som lagde tunge Byrder paa Ynglingens Skuldre og tidligt gjorde ham til en moden Mand. I sin Alderdom var Faderen blevet angrebet af galoperende Svindot, og han døde 1808. Flors Mor kom derved i en ret vanskelig Stilling. Den Formue, hendes Mand efterlod sig, var ubetydelig; af hendes Sønner var den ene i Krig, den anden lige blevet Kontorist, og den tredje skulde først være Student om et Aar. Efter at have taget Studentereksamen maatte Christian Flor da dele sin Tid mellem det theologiske Studium, som han havde valgt sig, og de private Undervisningstimer, han maatte give for derved at bidrage til sin Mors og sine Søstres Underhold. Denne dobbelte Opgave har dog vistnok været ham for svær; — eller maaske har det været i Haab om lettere at løse den, at Flor modtog en Huslærerplads hos Justitsraad Hillerup, Søbysøgaard paa Fyn. Her kunde han i Ro og paa mere selvstændig Vis fortsætte sine theologiske Studier, og samtidig læste han en Del af sin Tids betydeligste Tænkere, især Schelling. Først efter halvtredje Aars Virksomhed som Huslærer vendte Flor 1813 tilbage til København for at afslutte sine Studier.

Dette Aar frembød imidlertid saa vigtige Begivenheder saavel i vort eget Lands som i hele Europas Historie, at de for en Tid tiltrak sig Flors Opmærksomhed.

Rundt om i Europa, men særlig i Tyskland, rejste sig i 1813 en voldsom Folkebevægelse mod Napoleons fortsatte Herredømme over Landene. Mellem Rusland, Tyskland og England begyndte et mere virkningsfuldt Samarbejde for at tilføje Napoleon det afgørende Nederlag. Til disse Magter sluttede den svenske Kronprins, Karl Johan, sig, idet han samtidig sikrede sig Tilsagn om ved Fredens Slutning at maatte lægge Norge ind under Sverrig. I Løbet af Sommeren havde Frederik VI. sluttet sig nærmere og nærmere til Napoleon, en Holdning, han trods mange Advarsler stædig fastholdt og som efter Napoleons Nederlag ved Leipzig i Oktober 1813 skulde blive saare skæbnesvanger for baade Danske og Nordmænd. Efter dette Slag begav Karl Johan sig med en svensk-russisk Hærafdeling nordpaa for i Begyndelsen af December at overskride Danmarks Sydgrænse. Frederik VI. trak sig med Hovedstyrken af den danske Hær skyndsomst over til Fyn, hvorfra han siden ikke var til at purre ud, mens en mindre Afdeling blev overladt den umulige Opgave at hindre Karl Johans Indtrængen paa Halvøen. De danske Tropper kæmpede dygtigt og heltemodigt ved Sehested d. 10. December; men det var dog klart, at vor Stilling var fortvivlet. I Slutningen af December skrev den kommanderende General i Nørrejylland en Opfordring til Jyderne om at danne frivillige Korps, der kunde medvirke til at hindre Fjendens videre Fremrykning.

Rygter om disse Tildragelser naaede snart København og vakte et voldsomt Røre blandt Studenterne, hvoraf mange, opflammet af Minderne fra 1801 og 1807, straks var klare over, at de ikke roligt vilde se paa, at Karl Johan fravristede Danmark Norge. Nogle af de ivrigste henvendte sig til Grundtvig og bad ham sætte sig i Spidsen for Dannelsen af et frivilligt Studenterkorps, der saa skulde andrage om Kongens Minde til at deltage i Jyllands Forsvar. Men i Grundtvigs gærende Sind modnedes den Opfattelse, at Studenterne ikke skulde gøre Tjeneste som almindelige Soldater. De skulde rejse rundt paa Halvøen og prædike Korstog mod Svenskerne, der i dette Stykke var »Løgnens og Ondskabens« Tjenere. Derfor krævede Grundtvig af de Studenter, der meldte sig til Kampen for Fædrelandets Sag, at de i Overværelse af en stor Forsamling højtideligt skulde afgive Løfte paa, at de med deres Iver for Fædrelandets Forsvar forbandt »en fast og levende Tro paa den

levende Gud og havde Tillid til ham«. Nogle og fyrrer Studenter, deriblandt Poul Møller, fulgte Grundtvig, mens andre, og blandt disse var Flor, mente, at Studenternes Opgave ikke kunde være at tage en saadan Præstegerning op; de skulde tværtimod stille sig i de meniges Rækker og paavirke Soldaternes nationale Følelse derfra. Ogsaa denne Retnings Førere indsendte til Kongen en Ansøgning om at maatte deltage i Landets Forsvar; i denne Ansøgning appelleredes særlig stærkt til Folkets Vilje, idet det hed, «at et Folk, der tror paa sig selv, ikke kan gaa til Grunde». Paa Grundtvig virkede dette Udtryk som et Udslag af Tidens Mangel paa Guds frygt. Det danske Folk maatte vide, at hvis det ikke — som i sin Tid det israelitiske Folk — satte Lid til Gud og bad om hans Bistand, da havde vort Land ingen Fremtid som selvstændig Stat. — Denne Opfattelse hævdede Grundtvig paa sin djærve og indtrængende Maade ved et Møde, som Flor overværede. En Ven spurgte ham, om han ikke vilde tage til Genmæle; men Flor trak paa Skuldrene og svarede, at i Grunden havde jo Grundtvig Ret. — Saaledes forløb det første Møde mellem Grundtvig og Flor. — For øvrigt var der ingen af Studenterne, der kom til at deltage i Krigen. Den 11. Januar 1814 besvarede Kongen under eet de to Ansøgninger med den Bemærkning, at der skulde blive gjort Brug af disse brave studerendes gode Vilje, naar Omstændighederne opfordrede til det. Men tre Dage efter sluttedes Freden i Kiel, ved hvilken Norge tabtes.

Herefter kunde Flor atter i Ro vende tilbage til sine Studier, som han afsluttede ved at tage theologisk Embedseksamen med bedste Karakter i 1816. Kort forinden havde han fra Bestyreren for Borgerdydskolen i København, Michael Nielsen, modtaget Tilbud om en Lærerstilling ved denne Skole. Michael Nielsen, der var Gaardmandssøn fra Koldingegnen, havde en Tid virket ved v. Westens Skole og i to Aar været Flors Lærer i Latin. 1813 blev han Leder af Borgerdydskolen, der under hans faste og sikre Styre snart oplevede en Glansperiode. I 1822 modtog han Professortitlen. — Michael Nielsen var en stærk og karakterfast Personlighed, aabenbart en af sin Tids betydeligste Skolemænd. Han havde den for en Lærer saa betydningsfulde Evne, straks at kunne se, hvad der boede i hans Elever. Med Hensyn til Disciplinen, der til Tider kunde forekomme Eleverne urimelig haard, stod Nielsen nærmest paa

den gamle Tids Grund, og hans strenge Opdragelsesprincipper kom ogsaa mere og mere paa tværs af Tidens Krav; men paa et andet Punkt pegede han frem mod en nyere Tid: Nielsen besad i usædvanlig Grad et psykologisk Skarpblik, der satte ham i Stand til at behandle sine Elever efter hver enkelts individuelle Ejendommeligheder. — Søren Kierkegaard, der ogsaa havde haft Michael Nielsen til Lærer, beundrede denne Mand, og Flor nævner ham som den eneste virkelig duelige og samvittighedsfulde Lærer, han under hele sin Skoletid havde haft. Det er næppe heller for meget sagt, at Michael Nielsen fik afgørende Indflydelse paa dem begge. Ligesom Kierkegaards Skrifter virker som en stadig Understregning og Fremhævelse af den enkelte, det individuelle over for det almene, saaledes skulde det senere vise sig, i hvor høj Grad Flor besad Evne til at gennemskue nordslesvigske Bønder og Borgere og til netop at behandle dem efter deres individuelle Ejendommeligheder.

Det er forstaaeligt nok, at Flor ikke kunde afvise et Tilbud om at blive denne Mands Medarbejder, og de seks Aar, han virkede i denne Stilling, blev i enhver Henseende lærerige og betydningsfulde for ham. Michael Nielsen fattede megen Godhed for Flor og tillod ham, baade som Lærer og Inspektør ved Skolen, at praktisere livligere og friere Opdragelses- og Undervisningsteorier, end Datiden ellers var vant til. I to Aar, 1817 og 1818, blev det betroet Flor at skrive Indbydelsesskrift til Borgerdydskolens offentlige Eksamen, og heri kan ses et Udslag af Michael Niensens Tillid til sin unge Lærer; men disse Afhandlinger giver ogsaa nogle Bidrag til Bestemmelse af Flors pædagogiske Teorier, som i disse Aar var ved at udforme sig. Afhandlingen fra 1817 tilsigter at vise Hensigten med Studiet af de gamle Sprog, og da Flor underviste Skolens to øverste Klasser i Græsk, skriver han med særligt Henblik til dette Sprog. — Sprogene — hævder Flor — maa nødvendigvis være forskellige. At ville danne eet Sprog, gældende for hele Kloden, er en Idé, som kun kan opstaa i en indskrænket Hjerne. Gennem Sanserne faar Mennesker Indtryk af deres Omgivelser. Af disse Indtryk dannes Forestillinger, som Mennesker ifølge deres selskabelige Instinkt giver Udtryk gennem Ordet. Sprogene maa da nødvendigvis blive lige saa afvigende fra hverandre som Klodens forskellige Egne, og enhver veed, hvor forskellige de Naturforhold er, som omgiver en Afrikaner og en Grønlænder. Sproget

er altsaa noget levende, idet Ordet er Udtryk for den ved et Sansendtryk dannede Forestilling. Det vilde derfor betegne en Indsnævring af Menneskers aandelige Horizont, om ikke de lærte hverandres Sprog, og efter at have omtalt Oversættelsers Utilstrækkelighed slutter Flor med at fremhæve den gamle græske Kulturs Skønhed og Tankerigdom, hvorved han faar Lejlighed til udførligt at begrunde Studiet af det græske Sprog.

Afhandlingen fra 1818 handler om Skoleopdragelse og indeholder Flors pædagogiske Hovedsynspunkter. Flor ønsker, at Barnet ikke kommer i Skole før det ottende Aar. Det kan i den Alder lære mere i een Maaned, end et fire Aars Barn kan lære i tolv. Det gælder om, at Barnet ved dets Indtrædelse i Skolen er legemlig stærkt og har opladte Sanser. Overgangen fra det utvungne Liv før Skoletiden og til den regelbundne Undervisning maa være lempelig, og Skolen maa derfor sørge for, at Barnet faar Lejlighed til at tumle sig og pleje Legemet. Følgelig understreger Flor Legens og Gymnastikkens Betydning. Derefter omtales de Ting, som mere direkte har Indflydelse paa Dannelsen af Sjælens Karakter. Ethvert Undervisningsfag er bygget op gennem Videnskab og Kunst. Gennem Videnskaben skal Eleverne møde det sande, gennem Kunsten det skønne. Som de Fag, gennem hvilke Barnet især skulde komme i det rette Forhold til det sande, nævnes Historie og Geografi, der giver den historiske Sandhed, samt Matematik, Moral og Religion, gennem hvilke Barnet mere ad Tankens Vej ledes frem mod Sandheden. Formaalet med Religionsundervisning, siger Flor, er at vække Barnets religiøse Anlæg, og den simpleste Vej er her at gennemgaa et Evangelium. »Saa høj, saa ren, saa skøn en Idé om Menneskets og Menneskehedens Bestemmelse her paa Jorden og paa hin Side Jordelivets Grænser kan intet filosofisk Foredrag give som Evangelisternes simple historiske Fremstilling af Jesu Liv og Lære. — — Evangelierne udvider bestandig vor Aand, vor Anskuelse, til vi staaer forbavsede ved Enden af dens Fortælling og kaster os i Støvet for Frelseren paa Korset og beder inderligt Gud om Kraft til at vandre ene paa Jorden, da han ikke længer skal være iblandt os.« — Fremfor alt gælder det om at uddanne Mennesket harmonisk; ingen af dets Evner maa tilsidesættes. Derfor maa ogsaa Kunsten tages med som Opdragelsesmiddel. Trangen til at nyde Skønhedsindtryk er ikke tilfældigt nedlagt i Menneskets

Sjæl; den har sin Bestemmelse og maa imødekommes. I Skolen sker det særlig gennem Undervisningen i Tegning og Musik og ved Læsning af Poesi. Overalt viser Flor, at Undervisning kun er Midlet, Dannelsen af Sjælens Karakter er Maalet; det er i saa Henseende fuldtud betegnende, at han som Titel for sin Afhandling netop har valgt Udtrykket: Om Skoleopdragelse.

Mens Flor var Lærer ved Borgerdydskolen, kom han en kort Tid til at tage ret livlig Del i Fejden mellem Baggesen og Oehlenschlæger.

I Efteraaret 1809 var Oehlenschlæger kommen hjem fra sin lange Udenlandsrejse, og i December samme Aar blev han Professor ved Københavns Universitet. I Maj 1810 giftede han sig med Christiane Heger, som han i ti Aar havde været forlovet med. De Arbejder, som Oehlenschlæger udsendte i de følgende Aar, kunde imidlertid slet ikke staa Maal med hans Ungdomsdigtning fra 1805—06, og Baggesen, der nok forstod at bedømme Digtværker, paatalte dette i skarpe Vendinger, idet han mente, at Aarsagen hertil især var, at Oehlenschlæger havde sat sig for mageligt til Rette i sin Professorstol. Baggesen samlede sine kritiske Udtalelser i en Bog, som han udgav i September 1818, og i en Fortale til denne opfordrede han »Fædrelandets studerende Ynglinge« til at dømme mellem Digteren og Kritikerens. Dermed indlededes den voldsomste Fejde i vor Litteraturs Historie. I Løbet af et Par Maaneder udkom langt over hundrede Artikler og Pjecer om denne Sag, og hele Efteraaret talte Hovedstaden ikke om andet. De unge studerende, der næsten alle forguede Oehlenschlæger, var straks rede til at tage en Tørn med Baggesen. Paa et Møde bestemtes, at Baggesen skulde udfordres til offentligt og paa Latin at forsvare Grundprincipperne for sin Kritik. En højtidelig Udfordring paa Latin blev affattet og underskrevet af tolv Studenter, »det er« — skrev Poul Møller — »unge Mennesker, som ikke ved Kone og Børn samt Embedsforhold hindres fra at træde dristigen frem for den gode Sag.« Udfordringen skulde, for at understrege Sagens Alvor, overrækkes Baggesen personlig, og til dette Hverv udpegedes Poul Møller og Flor, der saa en Dag i Efteraaret 1818 begav sig paa Vej til Baggesens Bolig. Baggesen var endnu ikke staaet op, men de to ivrige Kæmper marcherede uden videre ind i Soveværelset, og Poul Møller kastede Udfordringen hen paa Sengen med de Ord: »Her er en Udfor-

dring til Dem fra tolv Studenter ved Københavns Universitet.« Baggesen efterkom dog ikke Udfordringen, og der blev intet af den latinske Disputats. — Ud over dette tog Flor ikke Del i denne litterære Fejde, der gennem en Mængde Presseindlæg fortsattes et godt Stykke ind i det følgende Aar.

Atter ved denne Lejlighed stod Flor med Front imod Grundtvig, der tog Parti for Baggesen. Derimod er Flors Optræden i denne Sag et smukt Udtryk for den Taknemlighed, han nærede over for Oehlenschläger. Herom skriver Ludvig Schrøder: »I en Samtale med Flor har jeg en Gang spurgt ham, hvordan han var kommen med i Tylvten. Oehlenschläger, svarede han mig, havde aabnet hans Øje for, at Livet er Poesi; derfor var han ham taknemlig, og derfor maatte han være med at værne om hans Ære. Dette stemmer med, hvad han i sit Dødsaar dikterede som Svar paa en Forespørgsel fra Litterærhistorikeren Kr. Arentzen, at Bevæggrunden for ham var en varm »Taknemlighedsfølelse imod Oehlenschläger, da han vakte og nærede den i min unge, friske Sjæl slumrende Nordens Aand, hvilken siden altid har behersket min Vilje og endnu altid er Ledestjernen for mine alvorlige Bestræbelser.«

Flor var stærkt optaget af sin Lærervirksomhed ved Borgerdydskolen, og var der ikke udefra kommet Bud til ham, havde han næppe revet sig løs fra den.

I Begyndelsen af 1822 blev det betydelige Tølløse Præstekald i Holbæk Amt ledigt. Indstillingsret til dette Embede havde den daværende Ejer af Tølløsegaard, Etatsraad Peter Christian Zeuthen, en betydelig og alsidig dannet Mand. Zeuthen, der var Bogholdersøn fra København, blev 1771 Student fra Frederiksborg Skole og tog tre Aar efter juridisk Embedseksamen, hvorefter han i et Par Aar var Sekretær hos Amtmanden i Flensborg, Grev Haxthausen. Siden blev han Assessor i Hof- og Statsretten og Sekretær i den store Landbokommission. Da Nationalbanken oprettedes, blev han Formand for dennes Repræsentantskab, og i flere Aar var han Præsident i Landhusholdningsselskabet og Medlem af Agerdyrkningskommissionen. Han skrev flere Artikler, omhandlende landøkonomiske Spørgsmaal, men han nærede ogsaa pædagogiske og litterære Interesser. Han har saaledes udgivet to Taler, som han holdt i Efterslægtsselskabet, for hvilket han var Meddirektør, og i sine Erindringer omtaler Oehlenschläger »den muntre, impo-

sante Mand med det kloge Ansigt og de kraftige brune Øjne«, idet Zeuthen ofte overværede Eksaminerne og uddelte de aarlige Flidspræmier paa Efterslægtsselskabets Skole. — Knud Lyhne Rahbek, fortæller Oehlenschläger, omtalte tit Etatsraad Zeuthen med Anerkendelse. Dette kan for en Del have haft sin Grund i, at Rahbek og Zeuthen var Slægtninge; men det skyldtes sikkert mere deres fælles Interesser for den betydelige franske Tænker Diderot, af hvis Værker Rahbek oversatte første, Zeuthen anden Del.

I 1793 havde Zeuthen købt Herregaardene Tølløse, Søgaard og Sonnerup, og i 1822 skulde han altsaa til at se sig om efter en Præst til Tølløse Kirke; det var hans Sognekirke, og derfor var det ham særlig magtpaaliggende at faa Embedet besat med en duelig Mand. Først henvendte Zeuthen sig til Præsten i et af Nabosognene, H. Jensen, som tidligere havde været Huslærer for Zeuthens Børn; men Pastor Jensen, hvis Kald var næsten lige saa stort som Tølløse, ønskede ikke at skifte. Imidlertid havde en af Flors Søstre i nogle Aar været Lærerinde i Pastor Jensens Hus, og gennem hende kendte Præsten temmelig godt den Flor'ske Familie. Han omtalte nu over for Etatsraaden Christian Flor som en ung Mand, der sikkert vilde kunne imødekomme de Ønsker, Etatsraaden nærrede over for sin tilkommende Sognepræst. Derefter skrev Pastor Jensen til Flor om Sagen og bad ham overveje, om han ikke vilde udnytte en saadan Lejlighed, som næppe saa snart igen gentog sig. Efter alvorligt at have overvejet Sagen henvendte Flor sig til Professor Michael Nielsen, der tilraadte ham at gøre et Forsøg; under slige Omstændigheder vilde Nielsen i alt Fald ikke holde paa ham, men han lovede, at hvis Flor ikke befandt sig godt i sin Præstegerning, kunde han om et Aar vende tilbage til Borgerdydskolen, og der skulde i saa Fald staa en Plads aaben for ham. Flor havde dog svært ved at rive sig løs fra Skolearbejdet, der i saa høj Grad var lykkedes for ham; men paa den anden Side maatte han indrømme, at de gode Resultater havde krævet større Anstrengelser af ham, end han i Længden kunde holde ud til, og da han stadig maatte støtte sin Mor og sine Søstre, bestemte han sig til at gøre den mægtige Kirkepatron sin Opvartning. Da Etatsraaden om Vinteren boede inde i København, indfandt Flor sig hos ham dér, og Mødet syntes at behage begge Parter. Etatsraaden kunde dog ikke give Flor

noget Haab, uden for saa vidt, at der ikke paa Forhaand var udset nogen til at beklæde Embedet. Flor maatte skaffe gode anbefalinger, for at disse muligvis kunde opveje ældre Ansøgers bedre Kvalifikationer, og han maatte, inden han søgte, holde en Prøveprædiken, som Etatsraaden gerne vilde have Lejlighed til at høre. Kort efter holdt Flor saa sin Prøveprædiken, for hvilken han af Censoren fik bedste Karakter, og da han var færdig, kom den gamle Etatsraad hen til ham og sagde venligt: »Nu gaar jeg hjem og sætter Dem øverst paa min Indstilling til Kancelliet.« En Tid efter modtog Flor kongelig Udnævnelse, og i Foraaret 1822 tiltraadte han sin Virksomhed som Præst i Tølløse.

*

*

*

Tølløse.

Det var ikke nogen lang Tid, kun fire Aar, Flor var Præst; men i disse Aar indtraf Begivenheder, som blev retningsbestemmende for hans senere Liv.

Etatsraad Zeuthen blev ikke skuffet over sin nye Sognepræst. Flor viste sig ikke blot at være en dygtig Prædikant, men ogsaa en elskværdig og beleven Selskabsmand, hvilket den gamle Etatsraad ogsaa satte stor Pris paa og paa mange Maader udviste sin Erkendtlighed for. Kun paa eet Punkt kom Flor for Skade at krydse Etatsraadens Planer og Ønsker. Under sine hyppige Besøg paa Tølløsegaard havde han lært at kende den ualmindelig begavede og elskværdige *Wilhelmine Frederikke*, Etatsraad Zeuthens eneste Datter, og Flor tilstaa, at hun straks gjorde et stærkere og alvorligere Indtryk paa ham, end han hidtil havde faaet af nogen Kvinde. *Wilhelmine Zeuthen*, der var født d. 21. Oktbr. 1798, havde tilbragt en Del af sine Ungdomsaar i København hos sin ældste Bror, Højesteretsassessor *Wilhelm Peter Zeuthen*. Gennem dennes Hjem kom hun i levende Forbindelse med Hovedstadens fineste og mest aandfulde Dannelse. Hendes Bror var en af *Oehlenschlägers* bedste Venner; i sine Erindringer omtaler *Oehlenschläger* sine hyppige Besøg hos Zeuthen og nævner »dennes aandfulde og elegante Kone og Søster«. Frøken Zeuthen var levende interesseret for Kunst og Poesi. Under *Thorvaldsens* Besøg herhjemme 1819—20 skal hun have truffet den store Mester og været meget optaget deraf, ligesom nu den unge, fintdannede Præst gjorde et stærkt Indtryk paa hende. Flor skønnede snart, at hans Følelser over for *Wilhelmine Frederikke* blev gengældt, og da hun havde tilstaaet ham dette, skrev han til Etatsraaden og bad om hans Minde til deres Forbindelse. Etatsraaden havde

imidlertid aldrig tænkt sig, at hans Datter skulde nøjes med en beskeden Stilling som Præstekone. I sine Tanker havde han anbragt hende i helt andre Omgivelser, skønt han adskillige Gange havde lidt den Tort, at hans stolte Datter havde afvist forskellige, efter Faderens Mening ganske fornemme Friere. Efter at have sundet sig lidt gav Etatsraaden dog sit Samtykke, idet Flor lovede at forskaffe sig den akademiske Doktorgrad. Zeuthen kom endog saa vidt, at han glædede sig over Udsigten til at beholde sin Datter og den kære unge Præst i Nærheden, og han tænkte saa smaat paa at bygge en ny og anselig Præstegaard til dem. Dette Forsæt naaede Etatsraaden dog ikke at faa virkeliggjort; han døde d. 23. Dec. 1823, 68 Aar gammel. Derefter overtog Wilhelmine Frederikkes yngste Bror, Christian Frederik Zeuthen, Tølløsegaard, og dermed mistede Udsigten til at flytte ind i den nye Præstegaard sin Tilløkkelse for hende, idet hun meget nødig vilde være Præstekone paa det Sted, hvor hendes Bror var Herremand og Kirkeejer. Flor begyndte da saa smaat at se sig om efter en ny Livsstilling. Han fik Nys om, at J. L. Heiberg, Lektor i dansk Sprog og Litteratur ved Universitetet i Kiel, tænkte paa at opgive sin Virksomhed dér for at rejse til København, hvor Opførelsen af hans Vaudeviller krævede hans Nærværelse, og i største Skynding lagde da Flor sidste Haand paa sin Doktordisputats, der handlede om den oprindelige og egentlige Betydning af Hovedordenes Bøjning i det latinske Sprog. Flor sendte Disputatsen til Universitetet i Kiel og modtog kort efter Meddelelse om, at det der-værende filosofiske Fakultet havde afgivet en meget gunstig Dom: Afhandlingen havde, uden at være blevet forsvaret of fentligt, indbragt ham den filosofiske Doktorgrad. Da saa Heiberg tog sin Afsked som Lektor i Kiel 1. August 1826, søgte og modtog Flor Stillingen som hans Eftermand. Flor fik endog Titel som Professor, og Kancelliets Formand, Grev Otto Moltke, gav ham mundtligt Løfte om, at han i Løbet af et Aar skulde blive virkelig Professor.

Den 8. December 1826 blev Flors og Wilhelmine Frederikkes Bryllup fejret paa Tølløsegaard, og umiddelbart derefter rejste de til Kiel. I August 1829 fødtes deres eneste Barn, en Søn, der fik Navnet: Christian Wilhelm Emil Flor.

Flors hjemlige Lykke var stor. Den dannede en Modvægt mod de Skuffelser udadtil, som de nærmest følgende Aar paa flere Punkter bragte ham.

Første Aar i Kiel.

I inden for den danske Rigsgrænse laa paa den Tid Landsdele med en rent tysktalende og tysksindet Befolkning.

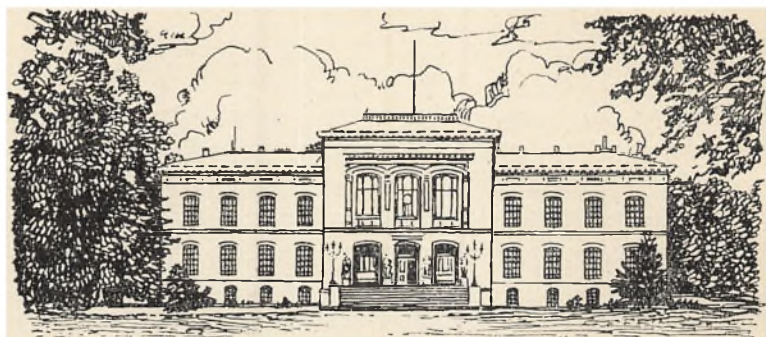
Hertugdømmerne Lauenborg og Holsten var rent tyske. — Da Danmark 1814 mistede Norge, modtog det som en Slags Erstatning Svensk Pommern, der siden ombyttedes med det lille Hertugdømme Lauenborg. — Erhvervelsen af Holsten gaar tilbage til Valdemarstiden; men i lange Tider havde store Dele af dette Land tilhørt gottorpske Hertuger. I 1773 opgav imidlertid den gottorpske Hertugfamilie de sidste Rettigheder til den gottorpske Del af Holsten, som derpaa underlagdes den danske Krone. 1815 bestemtes, at Holsten skulde indmelde sig i det tyske Forbund, og Frederik VI. fik paa Holsten og Lauenborgs Vegne Ret til at deltage i den tyske Forbundsdags Forhandlinger, som førtes i Frankfurt ved Main.

Hertugdømmet Sønderjylland (eller Slesvig) var blandet dansk-tysk. Den nordlige Del overvejende dansk, den sydlige overvejende tysk; i Midten var et Omraade (Flensborg—Tønder, Slesvig—Husum), hvor de to Nationaliteter saa nogenlunde holdt hinanden i Ligevægt. Den nationale Kamp førtes — især i Begyndelsen — paa to Fronter. Paa den ene mødtes Slesvigholstenerne og Danske, paa den anden Tilhængere af en fri Forfatning med Enevældens Mænd.

Kiel var den Gang en By paa ca. 8000 Indbyggere. Den ligger meget smukt inderst ved den smalle Fjord, der delvis dannede Grænse mellem de to Hertugdømmer. Oplandet er rigt

og var paa den Tid oversaaet med talrige adelige Godser, der sammen med Byen var Hovedsædet for den tyske Kultur, som trivedes inden for den danske Rigsgrænse. Kiels Universitet var det egentlige Centrum for Tyskheden; lige fra dets Tilblivelse var det anlagt som en Trusel mod Danmark. — Siden Knud Lavards Dage tales der i Historien jævnlige om en Hertug, hvis Opgave særlig var at værne Danmarks Sydgrænse. Ved mange Lejligheder viste denne Ordning sig heldig; Hertugen stod trofast ved den danske Konges Side og havde afpareret

Kiels Universitet.

mangt et Angreb fra Syd. I Begyndelsen af det 17. Aarhundrede opnaaede den daværende Hertug, der boede paa Slottet Gottorp ved Slesvig, at faa Arvefølgen lovfæstet for den hertugelige Mandslinje. Men 1657 tog den gottorpske Hertug Parti for den svenske Konge, Karl Gustav, mod Danmark, og dermed indlededes et Spændingsforhold, som først en langt senere Tid har udløst. Det blev herefter de gottorpske Hertugers Politik i højest mulig Grad at gøre sig uafhængige af alt Dansk, og naar Hertug Kristian Albrecht i 1665 oprettede Kiels Universitet, der kom til at bære hans Navn, saa var dette et Udslag af de gottorpske Løsrivningsbestræbelser. I mange Aar førte Universitetet dog en ret beskednen Tilværelse, men i 1767 opnaaede Gottorperne med Støtte fra Rusland at faa den danske Regerings Godkendelse af den Bestemmelse, at enhver, som ønskede at blive Embedsmand i Slesvig, skulde have studeret i to Aar ved Kiels Universitet. Denne Bestemmelse var rimelig nok, for saa vidt som en Del af Slesvigs Befolkning var tysk; men den blev til ubodelig Skade for Danskheden i Sønderjylland. Hertil kom,

at den danske Regering havde kun ringe Sans for det ikke mindre rimelige, at der ved et Universitet, som skulde uddanne Embedsmænd til et dansk-tysk Omraade, maatte ansættes danske saavel som tyske Lærere; men de danske Statsmænd J. H. E. Bernstorff og Guldberg nøjedes med at kræve eet dansk Professorat oprettet ved Kiels Universitet. Dette Krav blev imidlertid lagt til Side, indtil Kronprins Frederik under et længere Ophold i Holsten fra 1805 ved Selvsyn saa, i hvor høj Grad den danske Regering forsømte sine nationale Opgaver i vore Grænseegne. Kronprinsen syntes, at der maatte gøres noget, og efter at være blevet Danmarks Konge 1808 udsendte han 1810 sit bekendte Sprogreskript, hvori det hed:

»Under vort Hertugdømme Slesvig er foruden nogle af Øerne ogsaa største Delen af Amterne og Distrikterne paa Fastlandet beboet af dansktalende Folk. Paa disse Øer og i disse Amter, hvor det danske Sprog er Almenmands Sprog, er det vor allerhøjeste Vilje, at det tyske Sprogs Brug ved Gudstjeneste, Skoleundervisning og Rettergang skal ophøre og det danske Sprogs Brug træde i sammes Sted.«

Som et andet Udtryk for den Hjælp, Kong Frederik paa det Tidspunkt ønskede at yde den betrængte Danskhed i Sønderjylland, kan nævnes, at han opfyldte Ønsket om et Professorat i Dansk ved Kiels Universitet ved i 1811 at ansætte Digteren Jens Baggesen i denne Stilling. Men ligesom Sprogreskriptet ganske stille var blevet lagt til Side af de tyske Embedsmænd, saaledes fik Baggesens Virksomhed som Professor heller ikke nogen videre Betydning for Danskheden. Dette havde sin væsentligste Aarsag i Baggesens Mangel paa nationale Interesser. Hans tyske Kolleger, som ellers ikke modtog ham særlig venligt, opdagede snart, at han var »mere Verdensborger end Patriot«. Hertil kom Baggesens svage Helbred og i mange Henseender pirrelige og oprevne Sind, der gjorde ham uskikket til en daglig Skolegerning. Tvunget af Krigen og sin egen Svagelighed rejste han fra Kiel 1813 og søgte Aaret efter sin Afsked. Det første Forsøg med en dansk Professor i Kiel faldt saaledes ikke særlig heldigt ud, og vi har ogsaa flere Vidnesbyrd om, at Baggesen ikke befandt sig vel dernede; det var saaledes ikke bare Skæmt, naar han i et Rimbrev fra 1812 til en Ven i København stadig taler om de utaalelige Forhold, han lever under:

»Hvad gav jeg ikke for at kunne fly
til Æbeltoft, til Grenaa, selv til Thy
fra denne kaudervælske Kræmmerhule,
hvor der er intet af det gamle Thule
og intet af det nye København
undtagen mit utrøstelige Savn.«

Baggesen havde opnaaet, at han som Efterløn stadig oppebar to Tredjedele af Embedets Indtægter. For Resten, 750 Rd., skulde der saa lønnes en Lektor, der kunde fortsætte hans Virksomhed som Lærer i Dansk ved Kiels Universitet. Det var alt-saa dette Embede, som Flor nu tiltraadte, efter at J. L. Heiberg havde beklædt det i fire Aar. Økonomisk set havde Flor ikke klaret sig godt ved at ombytte det fede sjællandske Præstekald med det daarligt lønnede Lektorat, og havde hans Hustru ikke bragt ham en betydelig Medgift, kunde han næppe være blevet saa længe i dette Embede, som han gjorde. Kan det siges, at Flor mest af private Grunde søgte fra Tølløse, saa maa det med det samme nævnes, at han af ideelle eller nationale Grunde ikke opgav sin Stilling i Kiel. Det viste sig snart, at det mest indflydelsesrige Medlem af det slesvigholstenske Kancelli, den ivrigt tysksindede Høpp, bestemt modsatte sig, at Flors Embede blev ophøjet til Professorat, idet han haabede snart at faa Flor til at fortrække fra Kiel, ligesom Baggesen og Heiberg havde gjort. Dette lykkedes som bekendt ikke. Flor blev paa denne udsatte Forpoststilling i ca. tyve Aar, og derfor er hans Tiltrædelse af den beskedne Lærerpост i Kiel med Rette blevet betegnet som en historisk Begivenhed.

Paa sine tyske Kølleger gjorde Flor ved sit elskværdige Væsen og sin smidige, fine Dannelse et behageligt Indtryk. Der indløb talrige Indbydelser til Professormiddage, og Flor og hans Hustru indførtes hurtigt i Kiels fornemste Selskabsliv. Derigennem kom Flor snart til Kundskab om, hvad det var for Mænd, der gav Tonen an i den By og ved den Skole, han var kommet til.

Føreren for den danskfjendtlige Bevægelse i Kiel var Professor K. F. Dahlmann, en fast og stejl Karakter med udpræget Herskernatur. — Hans Far mente at stamme fra Sverrig, hans Mor var født i Kiel, og som Følge heraf besad Dahlmann,

der ellers var født i Wismar, lige fra sin Ungdom et Kendskab til nordiske Forhold, som gjorde ham til en farlig Modstander af den danske Sag. Efter mange Aars sproglige og litterære Studier, dels i København, dels i Tyskland, ansattes han 1812 — paa anbefaling af en Morbror, der var Medlem af det tyske Kancelli — som Professor i Historie ved Kiels Universitet. Opholdet i Tyskland havde vakt hans levende Sympati for det af Napoleon saa haardt trængte tyske Folk — ligesom Holstenerne i al Almindelighed reagerede mod Frederik VI.'s franskvenlige Politik —, og da Napoleon led sit endelige Nederlag ved Waterloo 1815, holdt Dahlmann en begejstret Festtale ved Kiels Universitet. I Forening med sine Kaldsfæller udgav han »Kieler Blätter«, hvori han fremsatte sine politiske Læresætninger. Han løvpriste Folkefrihedens Betydning og krævede, at Folket gennem valgte Repræsentanter skulde have Indflydelse paa Landets Styrelse. Støttet af den holstenske Adel og Magistraterne i de slesvigske Stæder fremholdt han med Ildhu og Dygtighed Kravet om en fri Forfatning for Holsten i Forbindelse med Slesvig. Men dette Krav afvist af Kong Frederik VI., der mere og mere støttede Ligheden paa Frihedens Bekostning, og af Forbundsdagen i Frankfurt, der udtalte, at den ikke kunde anerkende dette Kravs retslige Grundlag, saa meget mere, som der var Tale om, at Stænderforsamlingen ikke alene skulde omfatte Holsten, men ogsaa Slesvig, hvilket Land slet ikke vedkom det tyske Forbund. Efter dette Nederlag opgav Dahlmann sin slesvigholstenske Politik og rejste faa Aar efter, 1829, fra Kiel. Det første Slag var tabt, men Dahlmanns Tanker, der altid var blevet fremført med »Ro, Besindighed, Dybde og Urokkelighed i Overbevisningen«, blev siden et Rustkammer, hvorfra Slesvigholstenerne hentede Vaaben under de kommende Aars Kampe.

Ved Dahlmanns Side stod Niels N. Falck, Gaardmandsøn fra Emmerlev nordvest for Tønder. Fælles for de to var, at der i deres overvejende tyske Dannelse var en dansk Islæt. Falck kunde saaledes aldrig glemme, at det danske Sprog var hans Modersmaal. Men hans svage og blødagtige Karakter hindrede ham i at træde frem som dets aabenlyse Forkæmper, og hans omfattende Viden og utvivlsomt gode Hensigter lod sig udnytte af mere viljestærke Personligheder, særlig af Dahlmann og Prins Christian af Augustenborg. Efter grundige theologiske og juridiske Studier i Kiel og København ansattes Falck 1813

som Professor i Kiel, hvor han særlig skulde forelæse over Hertugdømmernes indre Retsforhold. Men ved Siden af sin Professorgerning skrev Falck med utrættelig Flid en Mængde Artikler, der betegnede et ikke ringe Led i den tiltagende slesvigholstenske Agitation.

Disse Mænd havde allerede gennem adskillige Aars Virksomhed beredt Jordbunden for de slesvigholstenske Tendenser, da »den første Sønderjyde«, Christian Paulsen, i 1825 blev ansat som juridisk Professor ved Kiels Universitet. At disse Tendenser snart udartede til Intriger og Løsrivningsbestræbelser, vilde Paulsen dog ikke indrømme før flere Aar efter. »Af Naturen var han« — skriver Flor — »meget langt fra at være mistroisk eller at have et skarpt og opmærksomt Øje for List og Rænker, og med de kielske Professorer levede han i god Forstaaelse og selskabeligt Samkvem.« Det er ogsaa muligt, at Dahlmann og Falck var mere agtpaagivende over for den juridiske Professor end den danske Lektor, der kom Aaret efter. Flor var imidlertid ikke længe om at opdage den virkelige Sammenhæng; hans tyske Kolleger bedømte ham helt forkert og blottede sig fuldstændigt. »I vore politiske Samtaler ved en Kop Te og en Pibe Tobak« — skriver Flor — »udtalte de Herrer sig temmelig frit og aabent, da de formodede, at jeg villig lod mig oplyse om Forhold, om hvilke jeg som tidligere sjællandsk Landsbypræst maatte være uvidende, og de desuden meget vel vidste, at deres Venner, de tyske Regeringsmænd i København, havde langt mere Magt end de danske.« Men havde Flor fremfor Paulsen Evner til at gennemskue den danske Sags Modstandere, saa havde Paulsen den Fordel, at han var en af Landets egne. I dette Forhold og i deres fælles Kærlighed til Danmark maa søges de væsentligste Betingelser for deres Samarbejde og det nære politiske og personlige Venskab, som snart knyttedes mellem de to Mænd. De udfyldte hinanden. Det blev Paulsens Lod at nedbryde de Skranker, der havde rejst sig for dansk Aandslivs Fremtrængen mod Syd; han fjernede en god Del tysk Ukrudt af dansk Jord. Flor kom saa bagefter og fremhjalp de svage Skud, der havde spiret i den danske Folke-
muld.

Chr. Paulsen var af gammel flensborgsk Købmandsslægt. Efter Faderens Død kom han, 12 Aar gammel, i 1810 til det bekendte Salzmann'ske Institut i Schnepfenthal, hvorthen hans

ynge Bror snart fulgte ham. Moderen, der var en meget energisk Kvinde, satte ogsaa igennem, at hun, ganske undtagelsesvis, i kortere Tid fik Ophold paa Skolen. Hun ønskede, at Christian skulde studere; men det havde Drengen ingen Lyst til, og han gav først efter, da hun, efter en Lærers Tilskyndelse, fore-

Christian Paulsen.

stillede ham, at han som Embedsmand kunde gavne sit Fædreland mest. Efter nogle Aars Gymnasieophold studerede han i to Aar Jura i Göttingen (Hannover), og dernede, i Hjertet af Tyskland, vaagnede hans danske Nationalfølelse. Skønt Sproget i hans Hjem havde været Tysk, begyndte han nu at føre Dagbog paa Dansk, ligesom

han læste lige udkomne danske Digtværker, især Inge-manns, og øvede sig i at tale Dansk med slesvigske Venner og danske besøgende, bl. andet H. N. Clausen, der blev hans fortrolige Ven. Efter Studieophold i Berlin og Kiel rejste Paulsen 1821 til København, hvor han tre Aar efter disputerede for den juridiske Doktorgrad. Samme Aar holdt han Bryllup med den smukke og elskværdige Thora Alvilda, Datter af Rektor Bloch i Roskilde, og Aaret efter tiltraadte han sit Embede i Kiel, hvor han virkede til Krigens Udbrud 1848. Trods Til sidesættelser og Fornærmelser af forskellig Art holdt han ud ligesom Flor. 1845 søgte Paulsen Borgmesterembedet i sin Fødeby og havde af Kongen faaet Løfte om, at det i alt Fald ikke skulde blive besat med en Slesvigholstener;

faldt Valget paa den danskfjendtlige Callesen. Aaret efter slog den slesvigholstenske Pøbel i Kiel, under Politimesterens Nær-værelse, to Gange hans Vinduesruder i Stykker.

Paulsen, der aldrig havde haft et stærkt Helbred, døde 1854, 56 Aar gammel. En kort Skildring af hans Liv og Virksomhed slutter Flor saaledes: »Hans Navn staar indskrevet i Slesvigs, altsaa ogsaa i Danmarks Historie med uudslettelige Bogstaver; thi han var den første Slesviger, der førte Sandhedens og Videnskabens Fakkelt hen over hele den sørgelige Tilstand, hvori Slesvig ved Ligegyldighed for dets danske Nationalitet, lige fra Valdemarernes Dage, var nedsunket, og som elskede sine Fædres Land saa dybt, at han, trodsende Livets Kamp og Lidelser, vedblev til det sidste at holde den lysende Fakkelt i Vejret, for at hele Danmarks Rige kunde faa at se, hvad Aarhundreder har forbrudt og Eftertiden har at bøde.«

Det var Paulsen, der fra dansk Side indledede den dansk-tyske Nationalitetskamp. Med Hensyn til Ønskeligheden af dansk Øvrighedssprog i Nordslesvig havde han paa væsentlige Punkter samarbejdet med Falck, men paa Forfatningsspørgsmaalet tørnede han saa voldsomt sammen med den mest yderliggaaende Slesvigholstener, Uwe Jens Lornsen, at det endte med et afgjort Brud. Lornsen, der fra sin tidligste Ungdom havde været stærkt optaget af moderne Frihedsbevægelser, havde ivrigt gransket den Grundlov, som Nordmændene havde givet sig selv i 1814, og da Julirevolutionen i Paris udbrød 1830, fulgte han nøje dens Spor over Europa. Særlig iagttog han, hvorledes Frihedsbevægelsen virkede i Belgien, der i Slutningen af 1830 løsrev sig fra Holland og indførte en fri Forfatning. Lornsen var paa det Tidspunkt Kontorchef i det tyske Kancelli i København, men blev i Oktober 1830 udnævnt til Landfoged paa sin Fødeø Sild. Paa Vej hertil kom han d. 19. Oktober til Kiel, hvor han benyttede Lejligheden til kraftigt at nære det slesvigholstenske Frihedsrøre. Han var i København blevet fortrolig med Enevældens Ubehjælpssomhed, og under Paavirkning af Begivenhederne i Udlandet antog hans Program snart fast Form: I alle Henseender en fuldstændig Tvedeling af det danske Monarki. Grænse ved Kongeaaen. Slesvig-Holsten og Danmark skulde have fælles Statsoverhoved, men ellers hver for sig en grundlovgivende Forsamling, bestaaende af to Kamre efter norsk Mønster. — Disse Tanker fremsatte Lornsen først

paa talrige Møder i Kiel, hvorefter han lod dem trykke og udgive i Bogform. Lornsen søgte ogsaa at vinde Paulsen for sine Ideer, og denne fik da Lejlighed til at foreholde ham det urimelige i, at Slesvig som et overvejende dansk Land i statslig Henseende skulde knyttes sammen med det rent tyske Holsten. Men denne Tale afviste Lornsen paa en saa hensynsløs og overlegen Maade, at Paulsen fra dette Øjeblik blev hans erklærede Modstander. —

Lornsens Tanker var det første klare Udtryk for Holsternes Ønsker om at overklippe den svage Traad, der knyttede Slesvig til Danmark, og de vakte et voldsomt Røre, baade i Kiel og København. I Løbet af faa Dage beslaglagde Regeringen hans Skrift og lod ham selv arrestere, hvorefter han som Oprører blev dømt til Embedsfortabelse. Lornsens offentlige Virksomhed havde kun strakt sig over et Par Maaneder; men ved sin udfordrende, fanatiske Optræden bragte denne Mand en Glød til de ulmende nationale Modsætninger. Der sattes Skel mellem Danske og Slesvigholstenere. Disse saa i Lornsen den første Martyr for deres Sag, mens Danskerne nu vidste, at Kampen gjaldt Slesvig.

Det er da til Forsvar for denne Landsdel, at Paulsen rykker ud. I Begyndelsen af 1832 udgav han paa Tysk sit Skrift: »Om Hertugdømmet Slesvigs Folkelighed og Statsret«, der i enhver Henseende er anlagt som et Modtræk mod Lornsens Virksomhed. Her gøres alle Slesvigs Forhold til Genstand for en indgaaende Behandling. Paulsen er dog, i Modsætning til Lornsen, maadeholden og nøgtern i sin Fremstilling. Han indrømmer, at Slesvig er et naturligt Bindeled mellem Danmark og Holsten, og derfor maa Samkvemmet med Holsten ikke ganske afbrydes; det vilde krænke Befolkningen i det sydlige Slesvig. Derefter følger en Skildring af de sproglige Forhold i Slesvig. Ved Hjælp af uigendrivelige Talstørrelser fastslaaer Paulsen, at af Slesvigs 330,000 Indbyggere er de 185,000 dansktalende; men alle disse har tysk Øvrighedssprog og 70,000 tillige tysk Skole- og Kirkesprog. Dette Forhold angriber Paulsen ved at støtte Kravet om dansk Rets-, Skole- og Kirkesprog i de Egne, hvor Befolkningen taler Dansk; thi det Folk, der opgiver sit Modersmaal for et fremmed Sprog, sønderriver derved sin inderste Livstraad. Overalt understreger Paulsen det heldige i, at det folkelige og politiske Liv udvikler sig jævnt og stille, ikke gennem

pludselige Omvæltninger; men skal der indføres Stænderforsamlinger, da maa Holsten og Slesvig have hver sin; kun derved sikres Folkenes aandelige Liv. — Dette Skrift mødtes baade fra slesvigholstensk og dansk Side med Uvilje eller Ligeegyldighed. Da Paulsen i Foraaret var i København, udtalte ganske vist baade Prins Christian og Kancellipræsident O. Moltke deres Paaskønnelse; men i Virkeligheden skete der intet, og der gik flere Aar, inden Kongerigets Frihedsvenner værdigede Paulsens Reformtanker Opmærksomhed. — I 1836 udgav Paulsen et andet Skrift, hvori han gjorde Rede for Slesvigs og Holstens Arveforhold. Slesvig, hævder Paulsen, blev i 1721 under Frankrigs og Englands Garanti indlemmet i Danmark og er følgelig i statsretslig Henseende uløseligt forbundet med dette. — Aaret efter blev denne Opfattelse imødegaaet af selve Hertug Christian af Augustenborg, der gennem en Række dristige Paastande vilde godtgøre, at Huset Augustenborg havde Arveret til begge Hertugdømmer, hvis den kongelige Mandslinje uddøde. — Paulsen traf Forberedelser til en udførlig Gendrivelse af Hertugens Teorier og fik under dette Arbejde Brug for et vigtigt Dokument, som laa i Gehejmearkivet. Han anmodede da Regeringen om Ret til at benytte dette for den danske Krone saa vigtige Skrift, men fik rent Afslag. Efter dette blev det klart for Paulsen, at Kong Frederik VI. og Grev O. Moltke fuldstændigt beherskedes af de tyske Kancelliherrer, og at de slesvigdanske Patrioter ikke kunde regne med den danske Regerings Støtte i deres Kamp mod Slesvigholstenerne. Paulsen lagde derfor sin Slagplan helt om. Fra nu af vilde han med Mund og Pen henvende sig til den jævne danske Befolkning i Sønderjylland for at gøre den opmærksom paa Faren, der truede.

Jævnside med disse Stridigheder om Statsforfatninger og Arveforhold førtes en Kamp mellem det danske og det tyske Sprogs Tilhængere. Den indledes med det før omtalte Sprogreskript af 1810, der indeholdt en Opfordring til slesvigske Embedsmænd om at indsende Redegørelser for Sprogforholdene i de paagældende Distrikter og Betænkninger over, hvordan Forandringerne bedst kunde forberedes. Denne Opfordring blev punktlig efterkommet, og talrige Aktstykker blev indsendt til

det tyske Kancelli i København, der skulde foretage den endelige Indstilling. Men en saadan modtog Kongen aldrig; efter mange og lange Drøftelser havde Kancelliet pakket alle Papirerne sammen og ganske stille lagt dem til Side; »wegzulegen« — det var Kancelliets Betænkning. Imidlertid havde Sagen vakt Opmærksomhed. 1815 udgav Præsten Knud Aagaard i Agerskov en »Beskrivelse over Tørring Len«, der indeholdt mange værdifulde Oplysninger om sønderjydske Sprogforhold. Dette gav atter Anledning til, at Etatsraad Scavenius paa Gjorslev udsatte en Prisopgave for yderligere at fremskaffe Oplysninger om det danske Sprogs Stilling i den ældre og yngre Tid og om Midlerne til at hindre dets Undertrykkelse. Opgaven besvaredes af Historikeren Werlauf og den sønderjydske Præst Outzen i Breklum, hvis Arbejde især udmærkede sig ved Forfatterens nøje Kendskab til de stedlige Forhold. — Slesvigholstenerne blev yderst opbragte over, at der blev rørt ved denne Sag, hvorimod de to Besvarelser vakte berettiget Opmærksomhed i kongerigske Kredse. Flor fortæller, at han havde læst dem, før han bestemte sig til at rejse til Kiel, og hans Interesse for slesvigske Forhold er øjensynlig blevet vakt derved. Efter Ankomsten til Kiel gjorde han sig yderligere Anstrengelser for at sætte sig ind i de indviklede nationale Forhold og da særlig for som Embedsmand at bidrage til Standsningen af det tyske Sprogs videre Fremtrængen. Allerede i 1827 foretog han sin første Rejse til København for at tale den danske Sag over for Kong Frederik VI. Flor skriver herom: »Med megen Deltagelse og Tillid hørte Majestæten paa min simple og ligefremme Skildring af mine Erfaringer og Tanker angaaende denne Sag. Den aldrende Konge havde tidligere selv gjort de samme Erfaringer og næret de samme Ønsker, og disse syntes paa ny at leve op for ham, saa jeg forlod ham med Haab om, at jeg kunde blive ham et hjælpende Redskab til endnu i hans Levetid at faa nogle af disse opfyldt og at jeg derved kunde bidrage mit til at skaffe den miskendte og undertrykte Danskhed i Sønderjylland nogen Adgang til sin nationale Ret og Ære.« — Men der skete intet. — Aaret efter fik Flor igen Foretræde for Frederik VI. og fremdrog da atter Sprogsagen, men Kongen afbrød ham med de Ord: »Ja, min kære Flor, lad os afdrig tale om den Ting!« — hvorefter han ledte Samtalen hen paa ligegyldige Ting. — Sandsynligvis havde Kongen i

Mellemtiden ladet Sagen fremføre for Høpp, der saa havde afvist den paa en saadan Maade, at ingen herefter havde Lyst til atter at drage den frem. — Naar det tyske Kancelli Gang paa Gang tilsidesatte den danske Konge og hans Mænd, stod dette for en Del i Forbindelse med Norges Tab, der i væsentlig Grad havde forrykket Forholdet mellem de danske og tyske Elementer inden for Riget til Gunst for de sidste. Hertil kom, at Kong Frederik ikke længere var nogen ung Mand og at hans Godmodighed altid havde været et mere fremtrædende Karaktertræk end Fasthed og Styrke. For en national Grænse nærrede han ingen Forstaaelse. Hans Politik gik ud paa ved stadige Indrømmelser over for det tyske Parti at hindre et muligt Opørør med efterfølgende Formindskelse af Rigets Omraade.

Flor forstod nu, at Kongen af disse Grunde undlod at støtte Danskhedens Forkæmpere over for Slesvigholstenerne, og han indsaa det unyttige i at paakalde den danske Regerings Hjælp. Fra nu af vendte han sig, ligesom senere Paulsen, mod Folket selv; men dette var sløvt og kun lidet interesseret for nationale Spørgsmaal. Kampen var hidtil hovedsagelig blevet ført af højtstaaende Embedsmænd, og først efter nogle Aars Forløb sporedes dens Virkninger i Folkets brede Lag. Disse Aar blev lange, men nødvendige og gavnlige Venteaar for Flor. Hans nationale Interesser uddybedes, hans Forstaaelse af sønderjydsk Folkeliv og Tankegang øgedes. Foreløbig sad han i Kiel som en stille Embedsmand, der passede sin Lærergerning; men samtidig rustede han sig for at kunne være rede, naar Folket kaldte ad ham, og hans Øjne spejdede stadig ud over Nordslesvig for om muligt at opfange det første Glimt af det Lys, han havde søgt at tænde i Folkets egen Sjæl.

J. L. Heiberg havde paabegyndt Udgivelsen af Lærebøger for de dansk-studerende i Kiel, og denne Virksomhed fortsatte Flor ved i 1831 at udgive »Dansk Læsebog til Brug i de lærde Skoler« og i 1833 en dansk Sproglære for Begyndere; senere kom hertil et Par andre. Den første af disse Bøger blev en overordentlig stærkt udbredt Skolebog; allerede 1835 udkom anden og 1881 ottende og sidste Udgave (ved P. Hansen). Anden Udgave afviger ikke saa ganske lidt fra første. Under Paa-

virkning af vor store Sprogforsker Rasmus Christian Rask lægger Flor i sin Bogs anden Udgave mere Vægt paa Sammenhængen mellem de nordiske Sprog og fastslaar dermed et Princip, som han følger gennem Bogens mange Udgaver og som i ikke ringe Grad har paavirket de danske Lærebøger i al Almindelighed. Efter Aftale med Rask medtog Flor en Del Prøver af oldnordiske Sagaer i dansk Oversættelse og adskillige gamle Runeindskrifter og Tekstprøver, hvorved den historiske Udvikling anskueliggøres. En anden Side af Sagen er det indbyrdes Slægtskab mellem de nordiske Sprog, og for at belyse det medtog Flor nogle Prøver af svensk Sprog og Litteratur. Man kunde maaske sige, at Flor under Paavirkning af Rask og Grundtvig blev mere historisk og nordisk interesseret. Herom vidner, at Flor stadig udvider sit Udvalg af Grundtvigs historisk-poetiske Skrifter, hvorimod han indsnævrer Oehenschlægers æstetisk-poetiske. En Sammenligning giver til Resultat, at i første Udgave faar Oehenschlæger 65 Sider, Grundtvig 25, i syvende — den sidste Udgave, Flor selv besørgede — henholdsvis 35 og 42 Sider. Med sjette Udgave fra 1866 kalder Flor sin Bog: »Haandbog i den danske Litteratur«, idet han til hvert Udvalg efterhaanden knyttede en kort Omtale af den paa-gældende Forfatter.

Denne Bogs Fremkomst stod i Forbindelse med Vilkaarene for Flors Lærergerning i Kiel og dens Udvikling gennem de forskellige Udgaver med hans Indlevelse i Grundtvigs Tanker og Livssyn.

Flors Virksomhed som Lærer ved Kiels Universitet mødte Vanskeligheder af forskellig Art. Den værste var, at det danske Sprog i Almindelighed blev haanet og ringeagtet, og kun faa af de studerende vilde nedværdige sig til at høre danske Forelæsninger. Da Flor d. 6. Januar 1827 holdt sin første offentlige Forelæsning over det danske Sprog, var der kun mødt een Tilhører; den næste Dag kom der nogle flere. Indtegningslisterne til Flors Timer udviser følgende Tal: Vintersemester 1830—31 (nordisk Mythologi) 17 Tilhørere, Sommer 1832 (Oldnordisk) 7, Vinter 1832—33 (Holbergs Komedier) 16, Sommer 1835 (nord. Myt.) 12, Vinter 1837—38 (nord. Myt. paa Tysk) 4, Sommer 1838 (Oldn.) 7, Sommer 1840 (Oldn.) 2, Sommer 1843 (nord. Myt.) 5; det tilføjes, at enkelte af Tilhørerne var Studenter fra København. — Disse lave Tal skyldtes for en ikke ringe Del

den Omstændighed, at der ikke eller næsten ikke undervistes i Dansk ved Slesvigs lærde Skoler, saa de Studenter, der kom til Kiels Universitet, var umulige i dette Fag. Den 12. Maj 1829 indsendte Flor til Kongen en Skrivelse, hvori han tilstaar, at han intet kan udrette i sin Embedsgerning, hvis de studerende stadig møder uden at have modtaget nogen forberedende Undervisning i Dansk, og Flor henstiller derfor, at en kongelig Bestemmelse fra 1814, der bød, at Slesvigs lærde Skoler skulde undervise i Dansk, virkelig bliver overholdt. Kongen lod Skrivelsen gaa videre til det tyske Kancelli, der skulde afgive Betænkning i Sagen, og han henstillede, om det ikke var rigtigst, at den danske Lektor sikrede sig, at de Studenter, der blev indskrevne ved Kiels Universitet, kunde forstaa Dansk. — Men der kom intet ud af Flors Bestræbelser. Ogsaa ved denne Lejlighed drog det tyske Kancelli Omsorg for, at Sagen blev lagt til Side. Flor ønskede imidlertid at række en Haand til de enkelte Lærere og Elever, som af egen Drift studerede det danske Sprog, og derfor udgav han sin danske Læsebog. Allerede 1840 skulde det vise sig, hvilke Følger det havde faaet, at Flors Indstillinger ikke var blevet efterkommet. Da paalagde den danske Regering de slesvigske Embedsmænd at betjene sig af det danske Sprog i de Egne, hvor Dansk var Folkets Tungemaal; men Hovedparten af Embedsmændene svarede hertil, at de ikke i tilstrækkelig Grad kunde Dansk.

Den første Tilmærmelse mellem Grundtvig og Flor skete derved, at Flor i Midten af September 1829 modtog Besøg af Grundtvig, »den mest folkelige og ægte danske Forfatter«, som Flor siden kalder ham. Det var paa Hjemturen fra sin første Englandsrejse, at Grundtvig gjorde et Ophold i Kiel, hvor han besøgte den kendte Præst Claus Harms og spiste til Middag hos Flor. Hvad de to har talt om, er os ikke bekendt; men det er sikkert nok, at dette Besøg i ikke ringe Grad ændrede Flors Syn paa Grundtvig, som maaske ogsaa var den eneste Dansker, der kunde bringe Flor den Trøst og Opmuntring, han paa det Tidspunkt trængte til. Vi har jo tidligere set, at Flor stod ret selvstændig og kritisk over for Grundtvig; men fra nu stillede han sig i Discipelforhold til ham og tilegnede sig Grundtvigs Syn paa nationale og rent menneskelige Forhold.

I 1832 udsendte Grundtvig »Nordens Mythologi eller Sindbilledsprog« — »hans videnskabelige Hovedværk og et af den danske Litteraturs klassiske Skrifter« (F. Rønning). Denne Bog danner Indledningen til de Hovedværker,

som

Grundtvig i det følgende Tiaar udsendte, og vi kan skønne, at Flor med stigende Interesse har fulgt Grundtvigs Forfatter-
skab. Havde Oehlen-
schläger vakt Flors Kærlighed til Poesi, saa virkede Grundtvig be-

N. F. S. Grundtvig.

bestemmende for hans Livssyn. I Fr. Barfods Tidsskrift »Brage og Idun« for 1839 skrev Flor en udførlig Anmeldelse af Grundtvigs Mythologi, og her røber sig tydeligt nok det aandelige Slægtskab mellem Flor og Grundtvig eller: vi har her et af de bedste Vidnesbyrd om, i hvor høj Grad Grundtvig havde paavirket Flors Syn paa Menneskets og Folkens Liv. Flors Anmeldelse af Grundtvigs Skrift er ikke kritisk-vurderende, men sympatisk-refererende. Den*) giver en indgaaende og forstaaende Fremstilling af Grundtvigs originale Synspunkter, og den vil den Dag i Dag kunne hjælpe Læseren til den rette Forstaaelse af Grundtvigs ejendommelige historisk-poetiske Syn paa Menneskeslægtens Udvikling. Ligesom den

*) Udkom i 1865 som et selvstændigt Skrift. Schönbergs Forlag.

Del af Indledningen, der handler om »universalhistorisk Vidskab«, er den egentlige Kærne i Grundtvigs Bog, saaledes er Omtalen af dette Afsnit ogsaa det værdifuldeste i Flors Anmeldelse. Flor fremdrager Grundtvigs Anskuelse: at ligesom det enkelte Menneske, saaledes har ethvert Folk, ja hele Menneske slægten en Ungdoms-^{*)}, en Manddoms- og en Alderdomstid. I disse tre Aldre hersker, efter hverandre, de tre Grundkræfter i vort Væsen: Fantasi, Følelse og Forstand. Til Ungdomstiden, i hvilken Mennesket drømmer om sin Fremtid og bygger Planer for den, prøver og øver sine Kræfter, svarer Fantasien; til Manddomstiden, hvori det elsker og hader, attraar og afskyr, arbejder og virker, samler og adsplitter, bygger og forstyrrer, svarer Følelsen; og endelig til Alderdomstiden, da Mennesket søger Hvile og ønsker Fred og Ro, lever mest i Erindringen og Betragtningen af dets hensvundne Liv, svarer Forstanden — eller, som Grundtvig siger, Eftertanken. I et sundt gennemført Menneskeliv maa disse tre Livsafsnit og Kræfter saaledes afløse og gribe ind i hverandre, at en tydelig Enhed opnaas, saa at, hvad Barnet og Ynglingen i sin Fantasi drømmer om og higer efter, det skulde Manden opleve og føre ud i Virkeligheden, og det skulde den gamle klart overse og forstaa i dets Sammenhæng og Betydning. Overføres dette paa hele Menneskeslægtens og nogle enkelte Nationers Levnedsløb, saa fremgaar det, at hele Oldtiden fortrinsvis er Fantasien, Middelalderen Følelsens og den nyere Tid Forstandens eller Eftertankens Tidsalder. Jøderne f. Eks. havde deres Ungdomstid i Patriarkernes Dage; med Moses indlededes deres egentlige Manddoms- og Daadstid, der strakte sig til Kong Salomon, med hvem Alderdoms- og Forstandstiden begyndte. — Derefter følger en Sammenligning mellem Grækerne og Nordboerne, de to eneste Folk, hvis Udvikling tydeligt afspejler sig i mythologiske Forestillinger. Grækerne levede i Menneskeslægtens Ungdomstid, Nordboerne i dens Manddomstid, og i Overensstemmelse hermed ytrede Grækernes Aand sig som en Drift til at udvikle Kræfter og Anlæg, Nordboernes som en Drift til at bruge dem. — Grækeren var Individ. Han elskede kun det Liv, der strømmede gennem ham selv, hans Hoveddrift var en indadgaaende, egoistisk Bevægelse, der kun sørgede for Individets eget Liv, dets Ved-

*) Ved hvilken her maa forstås Barndoms- og Overgangsalderen.

ligeholdelse, Styrke, Vækst og Udvikling. Nordboen var Samfundsmenneske. Han forelskede sig i Livet uden om sig som i en anden Person; hos ham var Hoveddriften udadgaaende, venligt forenende sig med enhver, der vilde bekæmpe Livets Fjender. I denne Livets Kamp staar Mennesket ikke ene; de ædles Æt uddør aldrig; der gaar en ubrudt Kæde fra Slægt til Slægt, fra Far til Søn. Hvad Fædrene kæmpede for, bringer vi maaske til Sejr, og hvad vi ikke naar, det vil en senere Slægt fuldende. — Det græske Liv var Nydelse og kunde hvile i sig selv; det nordiske Liv var Kamp og deraf følgende Stræben ud over dens Afslutning. Derfor har den græske Gudelære ikke noget, der svarer til Nordboernes Ragnarok og Gimle. Hvis Syndefaldet ikke var kommet, havde den græske Opfattelse været den rigtige; men Synden gjorde Livet til en Kamp. — Efter denne Indledning gaar Flor over til at omtale Grundtvigs Skildring af Forholdet mellem Hovedskikkelserne i den græske og den nordiske Mythologi, og han henviser lejlighedsvis til de to første Bind af Grundtvigs »Haandbog i Verdenshistorien«, som udkom 1833—36 og som Flor ogsaa indgaaende havde gransket. —

Anmeldelsen fyldte 55 almindelige Bogsider og var den første Omtale af Grundtvigs Mythologi, som fremkom paa Dansk. Flor sendte den først til »Maanedsskrift for Litteratur«; men Redaktionen nægtede at optage den. Det samme gjorde siden J. L. Heiberg. Hauch vilde nok optage den i »Blandinger fra Sorø«; men da Fr. Barfod netop paa det Tidspunkt begyndte at udgive sit udpræget nationale Tidsskrift, overlodes Flors Anmeldelse til ham. I et tysk Tidsskrift var Grundtvigs Mythologi blevet anmeldt af Grimm 1835, og Aaret efter fulgte en engelsk Anmeldelse; men den første danske fremkom altsaa, efter adskillige Vanskeligheder, først 1839.

Fra Slutningen af 30erne var Flor en af Grundtvigs bedste Disciple. Karakteren af Flors Grundtvigianisme fremgaar bedst af hans Handlinger. Kun et Par Brudstykker af Breve anføres for at vise, hvorledes Flor selv vidner om sit Lærlingeforhold til den store Folkehøvding.

I Oktober 1837 skriver Flor til Peter Chr. Koch:

»Hvad Deres Grundtvigianisme angaar, da er denne kun eet Baand mere imellem os; thi jeg arbejder lige ivrig for Grundtvigs theologiske og historiske Anskuelse, for Rask's

Sproglære og den nordiske Treenighed, kort for alt, hvad der udspringer af den nordiske Aands Liv. Men dels er jeg i Sandhed liberal og tolerant imod andre, dels maa alle disse Ting drives med megen Forstand og Varsomhed. Det aandelige Liv har endnu kun faa Venner og Tilhængere, og hvor skarp Fjendens Lugt er, har jeg nylig erfaret. Da mine litterære Venner i København anser mig for en forstandig Mand, har de ikke tiltroet mig at være enten Grundtvigianer eller Raskianer, og Red. for »Maanedsskrift for Litteratur« var glad ved af mig at faa en Anmeldelse af Grundtvigs store Nordens Mythologi, hvilken Bog min Erfaring tvang mig til at anse mig for at være den eneste, der havde forstaaet foruden Grundtvig selv. Min Hensigt var at gøre Publikum begribeligt, hvori egentlig Grundtvigs historiske og mythologiske Anskuelser bestod, og for at vide, om jeg havde været heldig i min Fremstilling, læste jeg, da jeg i Sommer var i København, min Afhandling først for et ustuderet, men godt Hoved, og han viste ved Samtalen bag-efter, at han ganske havde fattet Grundtvigs Idé, dernæst for Grundtvig selv, min personlige Ven, og han sagde, at jeg havde truffet hans Mening paa en Prik. Ikke eet Ord havde jeg sagt til Grundtvigs Ros eller nogens Dadel, og alligevel har Maanedsskriftet ikke villet optage denne Artikel, fordi jeg ikke havde »kritiseret« Grundtvig, d. v. s. revet ham ned.«

Og i et andet Brev hedder det:

»Min Drivfjeder har altid været Interesse for Slesvigerne selv, hvis aandelige og hjertelige Liv jeg gerne vilde gøre mit til at frelse for Tid og Evighed. Det var min faste Overbevisning, at naar et Folk mister sit Modersmaal, maa nødvendigvis Hjertet hos de enkelte blive koldt og egoistisk, og ingen Folke-aand vil kunne finde Bolig til Ophold hos dem. Jævnlig stod det mig derhos levende for Øje, hvorledes hos Slesvigs af Naturen velbegavede Befolkning det aandelige, altsaa det egentlig menneskelige Liv mere og mere udsiettedes, alt efter som det danske Modersmaal blev opgivet, saa at endog Erfaringen (Følelsen) og Bevidstheden om, at der gives en anden Velvære end den fysiske, det er dyriske, og andre Interesser end de materielle, til sidst gik tabt. Slige Forestillinger om, at den aandelige og moralske Fortyskning i det sydlige Slesvig allerede havde ruineret mine Landsmænd i Tusindvis, og at den saa godt som ubemærket og uden at standse fortsatte sin Morder-

vandring længere og længere mod Nord, forfulgte mig bestandig og lod mig ingen Ro, førend jeg besluttede at blive Missionær, kun at jeg gik til mine Landsmænd, ikke til fremmede, og tilsyneladende mere i Menneskelighedens end i Kristendommens Tjeneste. Men Maalet er det samme; det er kun virkelige Mennesker, der kan blive vakte Kristne.«*)

I 1836 stod Flor ved Afslutningen af sin Læretid og ved Begyndelsen til sin folkelige Livsgerning. Han havde i de svundne Ventenaar udviklet sine Kræfter og stod nu i sin fulde aandelige Rustning, rede til at træde ind i Rækken, naar Folkehæren rykkede frem. Han var med i ethvert Arbejde for at vække den slumrende Nationalfølelse, og hans Arbejdsevne var uhyre. »Intet vilde gaa uden hans Mellekomst. Snart er han i København for at stemme Kongen, Tronfølgeren og Kabinetssekretæren gunstige for de nationale Planer og Krav, snart paa Togt Slesvig rundt for at samle Medarbejdere, styrke de klejnmødige og opmuntre de svage. Han skriver Opraab, Avisartikler, Petitioner, og udsender hele Læs af Breve, og med Rette kan han klage over, at hans Begejstring omsættes til prosaisk Travlhed.« — Paa flere Punkter kom han til at angribe den fremmede Nationalitet, og næsten paa alle henter han Sejren hjem. Han faar oprettet danske Blade, faar vakt den nationale Følelse hos danske stænderdeputerede, faar oprettet en Skole for sønderjydske Ungdom og lægger gennem det alt sammen Grundstenen til det danske Agitationsarbejde i Sønderjylland. — Da Flor som gammel Mand ser tilbage paa den Tid, han skulde begynde sit store folkelige Arbejde, siger han om sine Erfaringer og sin daværende Stilling følgende:

»Jeg maatte saaledes opgive Tanken om at have en mægtig Støtte for mine Ønsker og Bestræbelser i Hs. Maj. Kongen; thi jeg indsaa, at enhver sanddru Fremstilling af Danskhedens Tilstand i Slesvig kun maatte pirre hans ædle og folkefølende Hjerter, uden at det kunde gengive ham den Kraft og Fasthed, som Alderen havde berøvet ham. Og hvor jeg søgte hen hos de højere Regeringsmænd eller i Kongens Omgivelser, fandt jeg ingen Sympati for mit Ønske om at frelse den endnu bestaaende Danskhed i Slesvig . . . . Der stod mig da ingen anden Vej aaben end at forsøge, om Slesvigernes sejge, naturlige Ved-

*) Fremhævet her.

hængen ved deres danske Sprog, som de i øvrigt knap kendte uden som et fattigt og foragtet Almuesprog, kunde vækkes og oplives til en varm Kærlighed til det gamle Modersmaal, som Skæbnen havde anvist dem til aandelig Arv og Eje, og om der dermed hos dem kunde vækkes Syn for, at det var deres stolte Ret og hellige Pligt at bevare og forsvare dette som deres bedste menneskelige Ejendom. Med andre Ord: jeg maatte forsøge, om ikke den aandelige og moralske Kraft, som jeg saa' i en sygelig Tilstand hos den slesvigske Befolkning, men hvoraf jeg troede nu og da at have bemærket stærke Glimt og kendelige Prøver, kunde ved Oplysning vækkes til fornyet Liv.

At gøre dette Forsøg, saa vidt jeg forstod og formaade, blev da mit Livs Opgave, og fra den udgaar i Grunden alt, hvad jeg senere som virksom Statsborger har foretaget mig. Jeg havde ønsket og haabet at kunne blive et trofast, nyttigt og kærkomment Redskab for den danske Konge og Regering til at bøde paa den Uret og de Ulykker, som tidligere Regeringers Fejl havde voldt det gamle Sønderjylland; men i dets Sted fik jeg Udseende af en urolig og besværlig Opponent imod min Konge og Regering, fordi mit Liv nu maatte blive en stadig Kamp mod den Embedsstand, som danske Konger og Regeringer selv betroede Landets Styrelse til. Dette maatte jeg imidlertid indtil 1848 finde mig i, saafremt jeg vilde blive min Samvittighed og min Overbevisning tro.«

*

*

*

Flor og den nordslesvigske Presse.

Den franske Revolution betegnede overalt et mægtigt Op-sving for Pressen. De revolutionære Begivenheder: Kongemord, Henrettelser, ændrede Statsformer, Læren om Menneskerettighederne, den lille Napoleonskikkelse, der tonede frem med Eventyrglorien over sit Hoved — det var altsammen ypperligt Avisstof, og det var derfor heller ikke tilfældigt, at saa mange danske Provinsblade netop fremkom i Slutningen af det 18. Aarhundrede. — Den enevældige Statsmagt havde ellers vaaget nøje over, at Datidens faa og svagt udbredte Aviser ikke beskæftigede sig for meget med politiske Sager; men Struensee havde under sit kortvarige Styre indført fuldstændig Pressefrihed, hvilken nu benyttedes i saa udstrakt Grad, at Frederik VI. syntes, det blev for meget. Gennem en Række Forordninger foretoges alvorlige Indskrænkninger i Avisernes Rettigheder, og der sattes en Stopper for Lysten til at drøfte de politiske, filosofiske og religiøse Spørgsmaal, som Revolutionen havde rejst. Ved at standse Diskussionen herom ønskede Frederik VI. at bevare og styrke den Opfattelse hos sine Undersaatter, at Kongen forstod bedst, hvordan alt dette skulde ordnes, og det lykkedes i ikke ringe Grad over for Landbefolkningen og visse Kredse i Byerne; men i andre af Byernes Befolkningslag havde de nye Tanker tændt en Glød, som Kongens Pressebestemmelser i Længden ikke kunde hindre i at slaa ud i lys Lue. I det egentlige Danmark støttede en stor Del af Landets fornemste og betydeligste Embedsmænd den frie Presses Udvikling og holdt gennem det i 1835 oprettede Selskab til Trykkefrihedens rette Brug selv Justits over, at de nedarvede

Bestemmelser om Trykkefrihed hverken krænkedes eller misbrugtes. Anderledes i Sønderjylland. I 1820 var der i Hørtugdømmerne indført den Bestemmelse, at intet Ugeblad maatte udkomme uden kongelig Bevilling, og i sine senere Aar var Frederik VI. principmæssigt imod at give en saadan. Hertil kom, at det slesvigholstenske Kancelli og Hovedparten af Embedsstanden i Sønderjylland paa Forhaand var rede til at slaa ethvert Forsøg paa Oprettelsen af et dansk Blad ned. Omkring 1830 udkom i Sønderjylland kun nogle ubetydelige tyske Ugeblade, der læstes af enkelte i Byerne, men hvis Betydning for de ca. 185,000 dansktalende Sønderjyder nærmest var lig Nul. Enkelte følte det mislige heri, men Hovedparten af Folkets brede Lag var saa sløvet, at den ikke engang kunde føle den aandelige Fattigdom. I Ro og Mag, uden Modstand, gnavede Tyskheden sig dybere og dybere ind i det danske Folkelegeme. Skulde den naa ind til selve Livsnerven, inden Folket rejste sig til Protest? En Tid lang saa det næsten ud dertil. Forgæves havde Flor og Paulsen Gang paa Gang spejdet ud over det danske Sønderjylland; der gik Aar, før der øjnedes nogen, der vilde modtage deres udstrakte Haand. — Haandslaget kom først, da Samarbejdet mellem de to Professorer og de to Haderslevborgere Koch og Nissen begyndte.

Peter Christian Koch (1807—80) var født i Tiset ved Gram, hvor hans Fader var Smed og Kromand. Slægten stammede ellers fra Tønderegnen og medførte herfra et fra Brorson udgaaet pietistisk Præg, der ogsaa sporede hos Koch og hans Søsken. En ældre Bror var Kniplingshandler og havde gennemrejst en Del af Kongeriget, hvor han lejlighedsvis havde deltaget i gudelige Forsamlinger. En Søster lod sig optage i Herrnhutermenigheden i Kristiansfelt. Ogsaa for Peter Christian Koch, der af Natur var poetisk og stemningsbevæget, spillede det religiøse en stor Rolle i alle Livets Forhold. Han slog sig derfor heller ikke til Ro med den Købmandsforretning, som han i 1836 etablerede i Haderslev, hvor han i 16 Aar havde haft Ansættelse i et af de mest anset Handelshuse. Samtidig med at han havde uddannet sig til en dygtig Forretningsmand, havde

han i sene Aftentimer set Lejlighed til at læse en hel Del opbyggelig og poetisk Litteratur. Han havde derved ikke alene bødet paa sin mangelfulde Skolegang, men tillige erhvervet sig en vis Øvelse i Behandlingen af det danske Sprog, og fremfor alt havde han gennem sine boglige Sysler lært at kende det

Peter Chr. Koch.

lykkelige ved at føle en sjælelig Udvikling og i saa rigt Maal tilegnet sig sjælelige Værdier, at han følte Trang til at sprede nogle af dem videre ud til sine nærmeste Landsmænd.

Saaledes modnedes Kochs Tanke om at udgive et opbyggeligt Ugeblad paa Dansk. Udefra tilskyndedes han dertil af sin ældre Bror, Kniplingshandle-

leren, og ved den Omstændighed, at hans Købmandsbod laa lige ved Siden af Byens eneste Bogtrykkeri, hvilket i nogen Maade kunde lette ham Bladets Udgivelse. — Koch tænkte endnu ikke paa nationale Modsætninger og anede ikke, i hvor høj Grad de indviklede Sprogforhold vilde lægge ham Hindringer i Vejen. Det var en af hans Venner, Niels Christian Nissen, der vakte Kochs nationale Interesse og lærte ham at forstaa, at jævnsides med en kristelig opbyggende Vækkelsesbevægelse maatte der, som Forholdene nu engang var, gaa en national. Nissen var indfødt Haderslever og ligesom sin Far Bogbinder. Under sin Skolegang i Byens lærde Skole havde han grundigt lært at hade den paa-

Uret, det er, ikke at undervise et Barn i dets Modersmaal. Som voksen benyttede han derfor enhver Lejlighed til at uddybe sine sproglige Kundskaber; det var ikke saa meget Bindet som Bogens Indhold, der interesserede denne Bogbinder. I Efteraaret 1836 havde Nissen læst C. Paulsens Skrift om Hertugdømmet Slesvigs Folkelighed og Statsret, der befæstede hans glødende Kærlighed til alt Dansk. I December skriver han følgende til Paulsen:

»De vil undskylde, at jeg herved tager mig den Frihed at tolke Dem min inderligste Taknemlighedsfølelse for den Deltagelse, De viser vort kære, gamle Fædreland og vort undertrykte, forhaanede Modersmaal. Ingen Pen formaar at beskrive den retfærdige Harmen, som maa bemægtige sig hver sand Fædrelandsven ved Synet af den Ringeagt og Ligegyldighed, som her i det slesvigske, i Købstæderne og af de fleste Embedsmænd vises vor danske Nationalitet i det hele og Sproget i det enkelte taget. Sandelig, et af en hovmodig Fjende erobret Land kan ikke vorde mere krænkende behandlet end vi Danske her under en dansk Konge og Regering. — — Ja, sandelig, naar engang i alle danske Egne læres Dansk i alle Skoler, naar Folkets Lærere taler til Folket i Folkets Sprog, naar Rettergangen holdes paa Dansk af dansktalende Embedsmænd, ja kort sagt, naar vort Fædreland er blevet det, hvad det efter den strenge Ret og Billighed bør være, og den store Forskel mellem Slesvig og Holsten fuldkommen er erkendt, da vil et kraftigere Liv vise sig og Almenaanden opnaa en hidtil ukendt Højde. Naar Stænderne ikke vil høre og agte paa Folkets Raab, saa vil visselig Landets Fader; det er vor Trøst.« — Og siden skriver Nissen: »Jeg kunde græde som et Barn, hvis det ikke var mere mandigt at handle, ved at se den græselige Sjælefattigdom, som mine stakkels Landsmænd er stedte i af hovmodige, højstuderende Tyranner. Udrustet med den samme Evne som enhver anden Skabning, men forstødt af den dannede Del, der skulde virke til deres Forædling, helt overladt til sig selv, bliver de næsten til Fæ, der ikke tænker og ikke kan tænke paa andet end den daglige Føde.«

Disse stærke og varmtføjte, for det danske Styre i saa høj Grad beskæmmende Ord var ingenlunde overdrevne; de dækkede de virkelige Forhold og sporede til Handling. Da saa Nissen fik Nys om Kochs Planer, opsøgte han denne en Efteraarsaften i

1836. Om dette Besøg skriver Koch: »Det blev en vigtig Aften; thi den bragte en ny, kraftig Brand til mit eget ulmende Stof. Vi kom snart i en varm Samtale, som varede hele Aftenen, og mens Tiden gik, udviklede han, uagtet alle hans Skolekendskaber var ham bibragte paa Tysk og i tysk Aand, et saadant Kendskab til Sprogforholdene i Sønderjylland og en saa dyb Smerte over det danskes Fornedrelse under det herskende Tyskeri, at jeg faldt i stor Forundring, men følte tillige lige saa megen Undseelse for mig selv, at jeg, af Mangel paa Lejlighed og Vækkelse, hidtil ikke selv var kommen til samme Dybde af Erkendelse.« — Inden de skiltes, foreslog Nissen, at de i Forening skulde vie den danske Sag deres Kræfter, hvilket Koch med Glæde gik ind paa. Dermed indleddes et harmonisk og betydningsfuldt Samarbejde. Begge ejede de sjældne Egenskaber, som dette ejendommelige Foretagende krævede. Kochs Iver for at sprede Opbyggelse og folkelig Oplysning forenede sig med Nissens nationale Begejstring. Deres Blad skulde først og fremmest være et dansk Blad. Dets nationale Karakter fremholdtes især af Nissen, hvorimod Koch foreløbig særlig havde Øje for det oplysende og poetisk-kristeligt opbyggende. Ingen af dem var synderlig politisk interesserede. Om Kongen var enevældig eller ikke, var dem ligegyldigt. For dem eksisterede kun Modsætningerne: Dansk eller Tysk, aandelig Vækst eller Slummer. Naar de talte om Frihed, var deres Ønske blot at befries for Tyskhedens og Uvidenhedens Tryk.

For at Planen om et dansk Blad kunde virkeliggøres, var imidlertid to Ting nødvendige: der maatte træffes Aftale med et Trykkeri angaaende Bladets Trykning, og der maatte skaffes et Privilegium. Allerede før Koch havde betroet sin Plan til Nissen, havde han omtalt den for Faktor Chr. Sørensen, der arbejdede hos sin Fætter, H. Seneberg, Kochs Nabo, i hvis Bogtrykkeri Byens eneste Avis, det lille tyske Ugeblad »Lyna«, tryktes. Udgivelsen af dette Blad, der kun havde ca. 100 Abonnenter, var ikke nogen indbringende Forretning for Seneberg, og han havde, til Trods for at han ganske var uden journalistisk Evne, flere Gange tænkt paa ogsaa at udgive »en dansk Lyna«. Koch maatte da gøre Seneberg begribeligt, at hans danske Blad ikke skulde beskæftige sig det mindste med Politik og paa intet Punkt være en Konkurrent til den tyske »Lyna«, hvorefter Seneberg, efter nogen Vaklen, gav Koch Tilsagn om at trykke

Bladet. Det andet, Privilegiet, kneb det mere med. Der gik lang Tid, inden Koch fik sin Ansøgning skrevet, og da han endelig kom saa vidt, var han i Tvivl om, til hvem han skulde sende den. For maaske at faa en journalistisk Bedrift at henvise til besluttede Koch og Nissen hver at skrive en Artikel om sønderjydske Forhold. Koch skrev paa Dansk og sendte Artiklen til »Aarhus Stiftstidende«; men Redaktør Elmquist lod den gaa i Papirkurven. Hans Blad havde adskillige Abonnenter i Sønderjylland, og den forsigtige Redaktør vidste, at Regeringen ikke ønskede sønderjydske Forhold sat under Debat. Nissen, der skulde skrive paa Tysk, fik sin Afhandling »Slesvig, som det er«, optaget i »Itzehoer Wochenblatt« for 7. Juli 1837. Som Motto havde Nissen oprindeligt tænkt sig at sætte de to Linjer af Thaarup:

»Brænd højt, brænd varigt i vort Norden,
 ðu Fædrelandets Kærlighed!«

og efter Kochs Udsagn svarede de ganske til Nissens varme, danske Følelse. Men Koch var bange for, at disse Linjer skulde hindre Artiklens Optagelse; han skrev derfor selv nogle Linjer, som han formaaede Nissen til at sætte i Stedet for. Artiklen indledes da med følgende Vers:

»Man rev os fra vor Moders Barm
 og gav en fremmed os i Arm;
 han taler kun sit eget Maal,
 som vi maa høre paa med Taal.
 I Kirken, Skolen, Rettens Sale
 fuldbyrdes alt ved fremmed Tale;
 hidtil vi altid tav og led; — —
 faar vi igen vor Rettighed?«

Nissen indledede selv Artiklen med at minde om Frederik VI.'s Sprogreskript af 1810, der endnu ikke var praktiseret, hvorefter han skriver følgende om de sønderjydske Sprogforhold:

»I Købstadskolerne er Undervisningen tysk, til uendelig Skade for Børnene, som hverken formaar at udtrykke sig paa Tysk eller Dansk, da der forløber flere Aar med at lære det fremmede tyske Sprog, førend den egentlige Undervisning i de almindelige Skolekundskaber kan begynde. Det vilde omtrent være det samme, naar Undervisningen gaves i det franske eller

engelske Sprog. Naar der ofte klages over, at Børnene efter en 9—10 Aars Skolegang og dens Afslutning endnu befindes at være saa uvidende, saa er vistnok hverken Læreren eller Børnene, men den forkerte Indretning Skyld heri.

Endnu er bestandig Retssproget tysk, de offentlige Bekendtgørelser tyske (en hæderlig Undtagelse gør dog allerede flere Embedsmænd), vore ægte danske Bynavne omfuskes til tyske. — —

Men hvor længe skal endnu dette usalige Virvar taales? Naar skal vort elskede Modersmaal rejses fra sin dybe Fornedrelse op paa det Hædersstade, der tilkommer det? Hvorfor skal vi gøres saa aldeles fremmede for det Land, som vi ifølge Nedstamning, Sprog og Nationalitet saa ganske tilhører, det, med hvilket vi evig bliver forbundne og udgør eet Folk. Thi sandelig, saa vist som Holsten er et tysk Land og dets Indbyggere er Tyskere, saa vist er Slesvig et dansk Land, og dets Indbyggere er danske saa godt som Indbyggerne i Kongeriget Danmark. Derfor siger vi ogsaa med Forfatteren af en Opsats i Tillæget til »Itzehoe Wochenblatt« Nr. 20: Bort med det danske, hvor Folket er tysk; — men bort ogsaa med det tyske, hvor Folket er dansk! og forventer med Tillid til vor ærede Konge en Forandring i disse trykkende og beklagelige Tilstande, som kvæler enhver ædel Nationalfølelse i Fødslen og opfylder enhver brav Borger med Vemod! Gid da ogsaa nærværende Fremstilling maa være et Vidnesbyrd om, at dansk Fædrelandsfølelse endnu langt fra er uddød i det slesvigske Folks Hjerter, og vise, hvor saare meget dets Sprog og Nationalitet krænkes og miskendes, og hvor meget man længes efter en naturlig Udvikling af denne unaturlige Tilstand! Gid da vore Modstandere maa erkende, at deres Umage for at germanisere det danske Slesvig er forgæves, at alt Tysk hos os stedse betragtes som noget fremmed, og at det elskede Modersmaal før eller senere vil gaa sejrende ud af Kampen.«

Blandt dem, der læste denne Artikel, var de to Professorer i Kiel, Flor og Paulsen. Flor skal under Læsningen af Nissens Stykke være blevet saa bevæget, at han fik Taarer i Øjnene.

Den Røst fra Folket, som han i 11 Aar forgæves havde lyttet efter, den lød nu, tydeligt og klart, og baade han og Paulsen var klare over, at Lejligheden nu krævede af dem at træde hjælpende til. De havde længe følt det som en Urimelighed, at danske Sønderjyder var henviste til den tyske Presse, naar de vilde drøfte deres egne Sager. Maalet var ligetil: et dansk Blad i Sønderjylland, helst i Haderslev, med en indfødt Sønderjyde som Redaktør. Maaske kunde netop denne Artikels Forfatter egne sig; det gjaldt om at finde ham; ifølge en redaktionel Bemærkning i det tyske Ugeblad stammede Artiklen fra Haderslev. Efter at have overvejet Sagen planlagde da Flor og Paulsen at købe det tyske Ugeskrift dér for at omdanne det til et dansk Blad, idet de begge var bekendt med, at det næsten var umuligt at opnaa Privilegium til et helt nyt Blad. Flor kendte lidt til Faktor Sørensen, der var Agent for Trykkefrihedsselskabet og Bestyrer af et Lejebibliotek, og han mente, at Sørensen kunde yde dem Bistand i denne Sag. Men Forhandlingerne maatte føres paa Stedet, og de to Venner aftalte da at mødes i Haderslev sidst i Juli Maaned. Paulsen skulde forinden en Tur til Kongeriget, og Flor vilde gæste et Par Mænd, hvis Raad og mulige Tilsagn om Støtte han vilde indhente, inden det afgørende Skridt foretoges. Flor sadlede sin lille Graaskimmel og red nordpaa, foreløbig med Eckernførde som Bestemmelsessted. I denne By var nylig blevet ansat en dygtig Læge, Claus Manicus, hvis journalistiske Begavelse Flor var blevet opmærksom paa. Det gjaldt nu om at vinde denne Mand for det paatænkte Foretagende, og det lykkedes fuldstændigt. Derefter fortsatte Flor videre til Flensborg, hvor han tog ind hos Paulsens Slægtning, Herredsfoged v. Wimpffen, der i mange Aar havde været Amtssekretær i Haderslev og som nu ud fra sit indgaaende Kendskab til Forholdene dér gav Flor værdifulde Oplysninger, især om »Lyna« og dets Mænd. I Virkeligheden var det de to tysksindede Haderslevere Rektor Brauneiser og Pastor Lautrup, der stod bag det tyske Blad; Seneberg og Sørensen var kun Straamænd, uden synderlig Dannelse eller national Interesse. Ved en heldig Manøvre var det næppe vanskeligt at dreje dem til Gunst for den danske Sag.

Efter at have modtaget disse Meddelelser red Flor videre til Haderslev, hvortil han kom den 29. Juli om Aftenen, og allerede den følgende Dags Morgen havde han sin første Sam-

tale med Faktor Sørensen, over for hvem han udviklede sin Plan. Sørensen delte Flors Ønske om at faa et dansk Blad; men han mente, at det vilde være umuligt at faa en duelig Mand til at redigere det. — Mens de sad og talte sammen, modtog Flor Meddelelse fra Paulsen, som var blevet forhindret i at møde i Haderslev til den aftalte Tid og nu bad Flor om hurtigst muligt at rejse ham i Møde; de kunde saa træffes hos Nis Lorenzen paa Lilholt. Flor foreslog da Sørensen at tage med derud og bad ham lade Indbydelsen gaa videre til Seneberg. Men Sørensen omtalte tillige Sagen for Nissen og denne igen for Koch, der indvilgede i at tage med ud til Lilholt, skønt Flors Plan om at købe »Lyna« var ham inderligt imod. Da Flor med sine fire Ledsagere ved Middagstid kom til Lilholt, var Paulsen indtruffet, og de blev altsaa i alt syv til at føre Forhandlingerne.

Naar det i Paulsens Dagbog hedder, at det var »en mærkelig Forsamling af, for det danske Sprog, ivrige Slesvigere af alle Stænder, maaske siden Aarhundreder den første, der alvorligen har raadslaet om Midler til at hævde Sproget« — — saa trænger denne Udtalelse til et Par supplerende Bemærkninger. Seneberg interesserede sig kun for Sagens økonomiske Side og var ingenlunde ivrig for det danske Sprog. Under Forhandlingerne var han »mere lurende end talende«, og naar han sagde noget, var hans Udtalelser saaledes indrettede, at han siden nemt kunde gaa fra dem. Koch søgte stadig at krydse Planen om Køb af »Lyna« og at fremholde Tanken om at søge Privilegium til et nyt Blad; men paa dette Punkt blev han kraftigt imødegaaet af Flor, der hele Tiden var inde paa, at et saadant umuligt kunde skaffes. — Forhandlingerne paa Lilholt maatte imidlertid afbrydes ved Aftenstid, da Paulsen skulde rejse videre til Kiel; men de fortsattes i Kochs Hjem til langt ud paa Natten. Flor og Koch blev ikke enige, hvorimod Flor mente at have faaet Senebergs Blad paa Haanden. Næste Dag henvendte han sig til Pastor Hertel i Aastrup (lidt nordøst for Haderslev) for at formaa ham til at overtage Redaktionen af det danske Blad. Det vilde den forsigtige Præst dog ikke, men han lovede at støtte Bladet paa anden Maade. De følgende Dage red Flor rundt i den nordligste Del af Sønderjylland, hvor han besøgte Præster, som han kendte fra Universitetet eller som i sin Tid havde været hans Elever i Borgerdydskolen, for at sikre sig deres Tilsagn om at støtte Foretagendet, hvilket han uden Vanskeligheder opnaaede.

Flor ansaa nu Sagen for sikret, idet han mente, at Redaktørspørgsmaalet nok ordnede sig, og glad i Sindet lagde han Hjemvejen over Haderslev for at aftale endnu et Par Ting med Seneberg. Men her ventede der ham en stor Skuffelse. Seneberg var i Mellemtiden blevet bearbejdet af Rektor Brauneiser og Pastor Lautrup, der foreholdt ham, at hvis han yderligere befattede sig med denne Flor, vilde de ikke have det mindste at gøre med ham mere, og han vilde i saa Fald miste sit Privilegium som Bogtrykker. — Det var ikke vanskeligt at skræmme den vankelmødige Seneberg, hvis Agt det aldrig havde været at sætte noget personligt ind paa denne Sag — om han ellers havde evnet det. Da Flor kom tilbage til Haderslev, fortalte Koch ham om Senebergs ændrede Stilling, og skønt det var sent paa Dagen, kørte Flor, Koch og Sørensen ud til Hertel for at gøre endnu et Forsøg paa at faa ham til at overtage Redaktørposten. Og denne Gang lykkedes det. Den næste Morgen indfandt Flor, Hertel og Koch sig hos Seneberg for at holde ham fast ved den trufne Aftale, men nu erklærede denne, at han ikke mente at have givet et bindende Løfte og at han efter at have overvejet Sagen under ingen Omstændigheder vilde stille sit Blad til Raadighed for det danske Parti. Koch, der altsaa overværede denne Scene, fortæller herom:

»Dette var et Tordenslag for Flor, med hvis Lyd i Ørene han nu som eneste Udbytte af sin lange og besværlige Rejse maatte vende tilbage til Kiel. De Bebrejdelser, som han var berettiget til at gøre den vankelmødige Bogtrykker, fik denne endnu før Afrejsen at høre i en saadan Strøm af djærve Udtryk, at han og hans Hus aldrig glemte dem.«

Inden Flor forlod Haderslev, havde han en fortrolig Samtale med Koch og Nissen, der paa det bedste søgte at trøste ham. De havde egentlig aldrig ventet sig noget af Seneberg og Sørensen, der hidtil havde været Tyskhedens villige Haandlangere, og Koch fremholdt stadig Muligheden af at opnaa det attraaede Privilegium (at han allerede Dagen efter Forhandlingerne paa Lillholt havde indsendt en Ansøgning herom til den i 1834 oprettede gottorpske Regering (jvf. Side 77), meddelte Koch først senere, efter at Flor havde indledet Samarbejdet med ham). Men Flor forholdt sig kølig. Dels troede han ikke, at en mulig Ansøgning blev imødekommet, dels havde Seneberg og Sørensen over for Flor skildret Koch som »en umedgørlig Held-

øre, der i Stedet for at støtte dem i deres liberale Bestræbelser kun havde Hang til gudelig Læsning«, og Flor havde paa det Tidspunkt »en uovervindelig Antipati over for Pietister«. — Skuffet og mismodig over Bruddet med Seneberg, over det spildte Arbejde og de fejlslagne Forhaabninger begav Flor sig paa Hjemvejen, uden mindste Anelse om, at Bekendtskabet med Koch skulde blive Indledningen til et aarelangt Samarbejde og til det inderligste og smukkeste Venskabsforhold.

Det Slag, der havde ramt Flor, var dog ingenlunde ensbetydende med, at han opgav Sagen, og han rettede sig temmelig hurtigt igen. I sit stille Sind maatte Flor indrømme, at han vistnok ikke havde støttet Koch og Nissen i den Grad, de fortjente. Faa Dage efter sin Hjemkomst til Kiel afsendte han derfor et Brev til Pastor Hertel med Anmodning om, at denne skulde opmuntre Koch til at holde fast ved sin Plan. Men Hertel var stadig den forsigtige og gik ikke til Koch med Brevet, dels af Hensyn til Sognets tysksindede Herremand, Kammerjunker v. Krogh paa Aastrupgaard, dels fordi Faktor Sørensen over for Hertel havde bagtalt den danske Sag og dens Ledere, især Flor og Koch.

Imidlertid havde Flor og Paulsen atter drøftet Sagen. De fik den Tanke, at Privilegiet maaske lettere kunde faas, hvis de dannede et Selskab til Nationalitetens Bevarelse og saa gennem dette ansøgte om Tilladelse til at udgive et dansk Ugeblad. Dr. Manicus, der var født i Angel, blev indbudt til at møde i Kiel den 26. Avgust og ved denne Lejlighed opfordret til at redigere Bladet. Men det turde Manicus, af Hensyn til sin store Praksis, ikke inklade sig paa; han vilde gerne være Medarbejder, men ikke Redaktør. — Dagen efter afsendte da Flor til Koch følgende Brev, der paa een Gang kan tjene til at belyse Flors Personlighed og tillige nogle af de Vanskeligheder, som denne Sags Venner havde at kæmpe med; det aftrykkes derfor her i sin oprindelige Form:

»Da jeg, siden jeg forlod Haderslev, ikke har hørt eller set noget til nogen af de Herrer Deltagere i den Slesvig-danske Sag, saa veed jeg heller ikke, hvorledes det staaer sig med

deres Mod og Iver, eller hvorledes det gaaer med Sagen oppe hos Dem. Imidlertid er det mig om at gjøre at faae dette at vide; thi jeg hviler i dette Anliggende egentlig aldrig, men maa naturligvis ogsaa ønske at vide saa fuldstændig Besked som muligt om Alt, hvad der angaaer samme, for at slet intet af vore ubetydelige Kræfter skal spildes.

Jeg formoder, at Pastor Hertel har meddeelt Dem min Skrivelse til ham, hvori jeg bad ham opfordre Dem til, at De, hvis De ikke allerede har gjort det, snarest muligt skulde indgaa til Regjeringen i Slesvig med Ansøgning om at etablere et dansk Blad, da Nord-Slesvig for Øjeblikket følte Trang dertil. Rimeligvis bliver det afslaaet, eller, hvad der er meget værre, kommer der slet ingen Svar. Til at udvirke et Svar maa De dog anvende Alt, hvad der staaer i Deres Magt.

Hos mig var igaar et Møde af Prof. Paulsen, Doctor Manicus i Eckernførde og mig, hvori bestemtes, at jeg skulde meddele Dem vor Beslutning, at et Blad skal udgives, hvis det ellers er menneskelig muligt, og begynde til Nytaar, for at det kan være i Gang, naar Stænderne til Februar kommer sammen i Slesvig. Vi veed intet andet Sted, hvor det kan udkomme, end i Haderslev; thi Kolding griber man kun til i Nøden. Da vi gik ud fra, at De nok har Lyst til at redigere Bladet, og at Pastor Hertel vil være Dem behjælpelig dermed, saa blev det Bestemmelsen, at De skulde først søge om Tilladelse for Deres egen Person. Hvorvidt De allerede har gjort det eller ikke, kunde jeg ikke meddele mine Colleger noget om. Jeg paatog mig derfor at skrive til Dem og bede om Underretning, I) om De har ansøgt om en saadan Concession, II) naar De i saa Fald har gjort det, III) om De siden Intet har hørt dertil. Prof. Paulsen rejser paa Løverdags (2. Sept.) med Dampskibet til Kjøbenhavn. Vi ville da sætte alle Kræfter i Bevægelse, som vi der kunne disponere over; derfor beder jeg om Svar med allerførste Post. Har De skrevet, ønske vi at vide, hvorledes Ansøgningen er stilet. Skal De derimod skrive, saa vilde jeg gjerne see Deres Ansøgning, inden den indsendes. Men da vi dels vilde have Sagen i Gang til Nytaar, og Paulsen dels kun er kort i Kbhvn., saa er Hurtighed absolut nødvendig. Faaer De nu Afslag eller efter en Maanedes Forløb intet Svar, saa ville vi 4—5—6 Personer, som under alle Skæbner og al Modgang vedblive at være Sagen troe, danne et Selskab og i dettes Navn ansøge om

Concession til et Ugeblad. I dette Tilfælde vil det falde Regjeringen vanskeligere at afslaae Begjæringen, og, hvis denne tilstaaes os, vilde vi atter overdrage Dem Redactionen i Forening med Pastor Hertel. Skulde man i Slesvig være gevaltig nok til at nægte Selskabet dets Forlangende, saa maa vi tye til Kolding, Ribe eller Odense o. s. v. For nu dog at komme til Maalet engang, saaledes at vi kan begynde til Nytaar, er det nødvendigt, snarest muligt at blive færdig i første Instans, det vil sige med Deres Ansøgning for Dem selv, og derfor maa De ogsaa straks skrive mig til, saa at enten Pr[of.] Paulsen kan see Svaret inden sin Afrejse, eller jeg dog umiddelbar derefter kan tilmelde ham det. Seneberg maa betragtes som vor Sag aldeles uvedkommende. Derimod vedbliver jeg at stole paa Dem, Nissen og Sørensen, hvis ellers de gode Venner endnu have Mod og Lyst til at blive hængende ved saa stræng en Despot, som De nu veed, at jeg er. Ere De blevne kjed ad mig eller bange for en Alliance med mig, saa vær dog Deres egen Hjertesag saa tro, at De siger mig det reent ud, for at jeg ikke skal forspilde Partiets Kraft og Tid ved at forregne mig i Dem, som jeg gjorde i Seneberg. Ville De derimod ikke forlade den Skandinaviske og Slesvig-danske Fane, som De svoer til, da jeg var hos Dem, saa maae De vide, at vore Artikler vel tillade, at man bliver vred, ærgerlig, ja nedslaaet og flau, men aldrig, at man taber Modet eller opgiver Sagen som tabt.

Naar jeg faaer Deres Svar, skal jeg skrive til de Herrer, som have lovet at ville understøtte vort Blad. Det blev nemlig ligeledes igaar besluttet, at da det er af største Vigtighed, hvorledes Bladet i det første halve Aar tager sig ud, skulde jeg anmode alle Bidrag-Yderne om at sende mig, hvad de troede at kunne være passende for Bladet, for at vi her kunde ordne, vælge og forkaste, saa at man, naar Bladet begyndte, kunde være sikker for de første Maaneder. Lad mig nu see, at De og Nissen tage fat med Lyst og Iver, og kan De faae nogen Bonde til at komme med Noget, som havde sunde Tanker, saa var det meget ypperligt.

Angaaende Indholdet, som Bladet skal have, da kan vi ikke haabe at faae Lov til politiske Artikler, og i det Hele maae Tiden lære os, hvad der rettest kan skrives om. Men for det første bleve vi dog enige om, at en fortløbende Artikel skulde befatte sig med en Udsigt over den almeeninteressanteste

Danske (og Norske) Litteratur og indsniges ved Lejlighed noget om den Svenske. Denne skulde jeg besørge. Fremdeles en fortløbende Udsigt over Sæde- og andre Priser paa Landets Markeder, og hvad dertil kan slutte sig. Dette kunde maaske De overtage. Videre: stadig tages Hensyn til de antidanske Opsatser i de slesvig-holstenske Blade, og i disses Besvarelse skulde man vel være maadeholdende og anstændig, men ingenlunde ængstelig eller vaklende: om denne Artikel kan vi Alle være lige gode, eftersom Aanden er over os. Endelig maa alle de sikke Facta, som udgaae fra Embedsmænd eller Private til Danskhedens Undertrykkelse, saa vidt muligt, samles og gives til vores eller Redacteurs Disposition.

Jeg haaber, De kan læse dette, i største Skynding skrevne, Brev. Hils venskabeligst alle Vore og conferer med den ærlige, faste og forstandige Pastor Hertel.

Deres

C. Flor.«

Mærkeligt nok havde Flor afsendt dette Brev under Faktor Sørensens Adresse, saa baade denne og Seneberg blev bekendt med dets Indhold. Koch, der paa dette Tidspunkt i Modsætning til Flor anede Sørensens Dobbeltspil, lod sig imidlertid ikke mærke med noget. Skønt han indvendig jublede over Flors Brev, sagde han tørt til de to Herrer, at han vistnok ikke vilde have mere med den Sag at gøre, og at de gerne maatte tage den op og arbejde videre med den, om de havde Lyst dertil. Imidlertid sendte Koch omgaaende Svar til Flor, over for hvem han i en lyrisk blomstrende Prosastil tolker den Tak og Glæde, hvormed han modtager den udstrakte Haand. »Det er mig og min Ven Nissen ubeskrivelig kært,« — skriver Koch — »at De og Hr. Professor Paulsen saaledes antager Dem vor betrængte og med List og Barbari undertrykte Sag, og vi glæder os inderligt over nu at se Visheden, at den tidligere eller sildigere vil løbe af med en glimrende Sejr over det germanske Uvæsen. Hver Gang mit Mod forhid, forinden vi havde den Ære at kende Dem, begyndte at synke, da ingen Udvej saas til at udrette noget for Retfærdighedens Sag, opmuntrede og trøstede min nidkære Nissen mig og indgød mig altid Haab og Fortrøstning om en lykkelig Fremtid. Denne Fremtid begynder nu at skinne med yndig Glans som en skær Morgenrøde paa Østens Himmel, og

begge vore Hjerter jubler og hilser den frembrydende Dag i Stilhed og fast Tro.« — I samme Brev vedlagde Koch en Kopi af sin indgivne Ansøgning, som allerede paa det Tidspunkt havde været forelagt de haderslevske Myndigheder til Erklæring og atter var afgaaet til Slesvig. I September modtog Koch den gottorpske Regerings Svar: rent Afslag. Men Koch opgav ikke. Han skrev en ny Ansøgning med flere og bedre Begrundelser og red paa een Dag de tretten Mil fra Haderslev til Slesvig for egenhændigt at overbringe den til Konferensraad Rist. Paa Kochs indtrængende Anmodning lovede denne ogsaa paa ny at overveje Sagen, og fyldt af nyt Haab og Mod red Koch den følgende Nat tilbage til Haderslev. — Men i November kom det andet Afslag.

Denne Historie stiller den gottorpske Regering i et underligt Lys. To Gange afslog den »i Kongens Navn« Kochs Ansøgning uden med et Ord at røbe, at denne aldrig havde været forelagt Kongen eller hans Kancelli. Heller ikke laa det i denne Regerings Plan at oplyse Koch om, at den ikke var bemyndiget til overhovedet at modtage en Ansøgning om et Bladprivilegium; en saadan maatte indgives til selve Kongen. Men derom anede Koch intet og Flor og Paulsen — juridisk Professor! — til at begynde med heller ikke. Dog lod de ved Orla Lehmanns Hjælp Sagen forsigtigt undersøge i det tyske Kancelli i København, og sidst i November skrev Orla Lehmann, at alt beroede paa Kongen; — men af ham var der ingen der i saa Henseende ventede noget. —

Indre Forhold i Kongehuset havde imidlertid vendt sig til Gunst for denne Sag. I 1837 havde den næsten halvfjerdsaarige Kong Frederik VI. gennemgaaet en haard Sygdom, som han ikke rigtig syntes at kunne forvinde. Som Følge heraf traadte Tronfølgeren, den senere Christian VIII., mere i Forgrunden, og der var da al Grund til, at de to Professorer søgte at opnaa Forbindelse med Prinsen gennem dennes Privatsekretær, Etatsraad J. G. Adler, tilmed da Prins Christian — som før nævnt — allerede i 1832 havde vist sig meget venlig over for Paulsen og udtalt sin levende Sympati for den danske Sag i Sønderjylland. I September havde Paulsen atter været i København og over for Adler og Prinsen talt de 185,000 dansktalende Sønderjydere Sag. I November fulgte Flor efter og gjorde al sin Indflydelse gældende for at overbevise Prinsen om denne Sags Vig-

tighed. Prinsen antydede da, at Koch helst paa ny maatte indgive en Ansøgning, men altsaa denne Gang til Kongen, og gav endog Tilsagn om, at han personlig vilde overbringe denne Kochs Ansøgning. Da Flor kom tilbage til Kiel, skrev han straks en Ansøgning, som han sendte til Koch, der satte sit Navn under og lod den, ledsaget af et Brev til Prinsen, gaa videre til Adler. Det var ved Juletid 1837. Men først den 20. Marts 1838 underskrev Kongen Privilegiet, der er et fuldgyldigt Bevis paa, med hvor stor Modvilje han endelig gav efter. Koch fik Bevillingen, men ingen Ret til at optage politiske Efterretninger og Afhandlinger eller betalte Avertissementer; dem skulde »Lyna« fremdeles have Eneret paa. Heller ikke blev der tilstaaet ham den sædvanlige og for et Blads Trivsel saa nødvendige Portolettelse, og endelig forbeholdt Kancelliet sig Ret til naar som helst at tilbagekalde Bevillingen. — Kongen var i Sandhed smaalig med sin Gave; men for Flor og Koch betød den en betydelig, omend ikke afgørende Sejr. I sin Lykønsning til Koch skriver Flor: »Hvis De ikke var gift, vilde jeg opfordre Dem til, at De og vore øvrige Venner drak Dem paa gammel nordisk Vis en lille Rus. — Sagen bliver nu alvorlig, som De mærker. Det gør mig ondt, at jeg ikke det første Halvaar kunde være hos Dem; thi jeg betragter Sagen som overmaade alvorlig.«

I den følgende Tid forhandlede Flor og Koch især om tre Ting: Bladets Navn, en Subskriptionsindbydelse og den redaktionelle Ordning. Der opnaaedes let Enighed om Navnet »Dannevirke«, der paa een Gang skulde minde om Dronning Thyras Vold og om det af Grundtvig 1816—19 udgivne Tidsskrift af samme Navn. For øvrigt saa Koch noget symbolsk i denne Titel. Ligesom hele det danske Folk i sin Tid medvirkede til at rejse Thyra Danebods Vold, saaledes, mente Koch, maatte alle Danske nu kunne være med til at genrejse et Dannevirke, der kunde værne og skærme dansk Aandsliv paa vor nationale Sydfront. Men heri var Flor ikke enig med ham. Naar der i »Dannevirke's« første Aargange findes enkelte Smaating af Blicher, og naar Orla Lehmann paa Flors Opfordring et Par Gange sendte Bidrag til Bladet, saa var dette Undtagelser fra den Regel, at »Dannevirke« ikke maatte modtage litterær og absolut ikke pekuniær Støtte fra Kongeriget. Dette var Flors Synspunkt, og efter dette redigeredes Bladet. Flor skri-

ver: »Vil vi vente nogen Sinde at slaa vor Dødsfjende til Gavns, saa skal det ske ved vor egen, d. e. Slesvigernes Kraft. Som det er deres Skam at lade sig narre og kue, saaledes skal det være deres egen Ære at afkaste Aaget. Slesvigernes indvortes Vækkelse, som er det, vi arbejder paa, kan ikke en Masse uden for Slesvig frembringe; thi kun, naar Slesvigerne selv anser sig for Danske, kan begge uden Ængstelse eller Forstillelse behandle hverandre som Brødre, som Fynboer og Sjællændere eller Jyder. Kan vi med al Anstrengelse dog ikke undvære de andres Hjælp, saa faar vi tage den og takke, men kun i yderste Nød.« Denne Opfattelse fastholdt Flor meget bestemt trods Kochs Modgrunde, og i Overensstemmelse hermed var han i den følgende Tid stærkt optaget af at skaffe det nye Blad sikre Medarbejdere blandt de indfødte Sønderjyder. Hans lille Skimmel maatte atter trave rundt med ham. Der var i de Tider et langt og anstrengende Ridt mellem hver af den danske Sags Venner, og de, som Flor henvendte sig til, skulde baade have Vilje og Evne. Allerede i April havde han Sagen saa vidt ordnet, at han kunde sende Koch Subskriptionsindbydelsen, som denne satte sit Navn under og udsendte efter Flors Anvisning. — Bladet skulde hedde »Dannevirke« og udkomme hver Lørdag paa et halvt Ark. Endvidere skriver Flor:

»Hvad Indholdet angaar, da kan ingen mere end jeg og mine Venner ønske, at det altid maa blive fredeligt. Men om dette skal blive Tilfældet, vil bero paa, hvor vidt man for Fremtiden vil respektere vor Nationalitet og lade vore Sprogrettigheder uantastede. Thi det har lige saa lidt været Bifald, som det har været Enfoldighed eller Frygt, naar vi ikke har besvaret de snart listige, snart plumpe Forsøg paa at nedsætte alt, hvad dansk er, der saa hyppig er gjort i flere af Hertugdømmernes tyske Blade; men vor Tunge var bunden, Bladenes Redaktører nægtede altid at optage vore Modartikler. Nu derimod har vi selv faaet et Ugeskrift, og ingen kan da fortænke os i, at vi tager til Gemæle, naar man vil gøre os til det, vi hverken er eller vil være, og vil lukke os ude fra den store Broderforening, hvori Nordens ædle Folkestammer mere og mere kappes om at byde hverandre Velkommen. Men fordi vi ikke frygter for Striden med vore Modstandere, saa ønsker vi den dog ikke; tværtimod, vor Hu og vor Lyst staar til Freden og dens Sysler. Thi vi gaar ikke i Rette med Skæbnen for den Lod, den en Gang har bestemt os . . .

Naturens Røst har hos os ikke ladet sig døve: vi har ikke kunnet ophøre at elske vore Landsmænd som os selv; og hvis vi derfor finder dem tilbage for andre i Indsigt og Virksomhed, saa skal det netop være vor Stolthed og Glæde, om vi kan bidrage til at udbrede et klarere Lys og et stærkere Liv iblandt dem. Det er ogsaa dette, som skal være det egentlige Maal for vore Bestræbelser, og der tilbyder sig saaledes fredeligt Arbejde i tilstrækkelig Mængde. I flere Aarhundreder har vort Modersmaals Forsømmelse og Tilsidesættelse hvilet som en eviglang Vinter over Folkeoplysningen. Endelig lader Vaarsolen sig til Syne og kaster sine første Straaler over vor elskede Hjemstavn. Maatte mit Haab ikke skuffe mig! Men det bæres mig for, som om denne Jordbund, der saa længe har ligget udyrket, skal bære rig og mægtig Sæd . . .«

Derefter nævner Flor blandt Bladets Medarbejdere Sønderjyderne: Professor Paulsen, Herredsfoged v. Wimpffen, Dr. Manicus, Birkedommer Jaspersen, Angel, Pastor Hoyer Jensen, Bov, og Pastor (senere Biskop) J. Hansen, Notmark paa Als. Og til sidst anføres: »Ogsaa har Prof. Flor i Kiel velvillig lovet mig at meddele Efterretninger om den danske og overhovedet den nordiske Litteratur, for saa vidt den kan have almindelig Interesse.« —

Arbejdet fordeltes saaledes, at Paulsen skulde skrive om national-historiske Spørgsmaal, v. Wimpffen om Stænderforhandlingerne, og Manicus skulde behandle mere almene Emner. Korrekturen, de lokale Nyheder og Handelsefterretninger skulde Koch og Nissen tage sig af, og Seneberg maatte staa ved sit Løfte om at besørge Trykningen. Flor forbeholdt sig Ret til at gennemse alt af Betydning og paatog sig dermed det moralske Ansvar. Han skriver til Koch: »Jeg vil rent ud bede Dem om i de første Numre slet intet at optage, som jeg ikke først har godkendt. Kan De paa ingen Maade have Tid til at indhente mit Raad, saa følg Deres egen bedste Overbevisning, men slet ingen andens. De vil derved paadrage Dem megen Vrede, men det faar ikke hjælpe; vor Kamp er alt for vigtig og alt for vanskelig til, at vi tør tænke paa os selv, naar det kun gaar Sagen godt.« — Flors Haand sluttede fast om det spinkle Foretagende. I den samlede alle Traade sig, og han vogtede nøje over, at ingen gled fra ham.

Efter Wimpffens Ønske skulde »Dannevirke's« første

Nummer udkomme den 15. Juni, Danebrogs Dag, Aarsdagen for Arkonas Indtagelse 1169 og Volmerslaget 1219. Bladet udkom imidlertid ikke før den 20. Juni, men blev alligevel dateret den 15de. Koch havde tegnet en meget symbolsk Vignet til Bladet:

Dannevirke

Forfendes, ifølge Kongelig allernaadigt Tilladelse, med Brevposten i begge Hertugdømmene, i Kongeriget med Valkeposten, og bestilles paa alle offentlige Postcontoirer i hele Riget.

Prisen 15 S. Coar. eller 2 Rbmf. Solo in loco, igjennem Postcontorene i Hertugdømmene 20 S. eller 4 Rbmf. Solo, og i Kongeriget igjennem bispes, 1 Rbd. Solo for hvert Tiedingsaar.

Et Ugeblad for Hertugdømmet Slesvig.

Nr 34.

Den 7 Februar

1839.

Tunge Skyer viger for den opgaaende Sol, der livligt bestraalet de mørke Klippesider og Dannevirkevolden med Porttaarnet, fra hvis Tinde Danebrog vajer, og paa hvis Side ses de sønderjydske Løver. I Forgrunden til højre staar en Runesten, i hvilken er indristet: »Danmark«. — Vi kan tænke os, at det har været særlig kært for Koch at sysle med dette Billede til sit Blad. Fra sin tidligste Barndom havde Koch vist særlige Anlæg for Træskæring og Tegning, og han vilde egentlig helst have været Maler. Vignetten er et typisk Udslag af hans frodige Fantasi, og det var ham en slem Skuffelse, at den som Følge af en Forsinkelse ikke kom til at pryde de to første Numre af »Dannevirke«.

Nu var Bladet altsaa startet, og trods dets uanselige Ydre vakte det megen Opsigt. I selve Haderslev rejste Danskhedens Modstandere en saadan Storm mod Koch og Nissen, at de til Tider ansaa Slaget for tabt. I Begyndelsen af Juli skrev Koch til Flor: »Mit Mod er nær ved at staa paa Nul. Interessen slukkes, og hvis jeg stod ene for Tingene, saa gjorde jeg en

Slutningsmanøvre, der skulde gøre mere Effekt end selve Begyndelsen af vor Færd. — — Slutningen af den hele Sag er alt-saa denne, at enten maa Bladet standses eller een maa til Kø-benhavn og umiddelbart henvende sig til Kongen om Hjælp, da Ansøgninger [om Portolettelse] nytter til intet og alle vore Pa-troner er faldne fra os og tør paa ingen Maade give sig det mindste af med vor Sag, da de senere Omstændigheder aldeles har afskrækket dem fra den mindste Deltagelse.« — Men Nis-sen, der ifølge sin Natur var tilbøjelig til at anlægge et lysere Syn, skriver faa Dage efter: »Vi begynder nu lidt efter lidt at komme os af vor første Skræk. Vi er ikke ret krigsvante, der-for havde vi nær tabt Fatningen, men det var kun det første Øjeblik. Da vor Feltherre lover aldrig at forlade os eller tabe Modet, saa lover ogsaa vi paa det hjerteligste kun ved sidste Aandedræt at give Slip paa Sagen, og jeg for min Part maa be-kende, at den er uadskillelig fra min hele Tilværelse og at jeg saa at sige lever for den.«

Resultatet af det første tyske Stormløb mod »Dannevirke« var, at Seneberg efter at have trykt det syvende Nummer pludselig erklærede, at han af »Mangel paa Tid og Typer« ikke saa sig i Stand til at fortsætte. Dette bevirkede, at de følgende Numre maatte trykkes hos Hansen og Kastrup i Flensborg, hvilket yderligere vanskeliggjorde Bladets Udgivelse. Hertil kom, at Koch — som antydet — snart erfarede, at hvis han ikke kunde opnaa en Portolettelse, blev han ruineret. Med Brevposten kostede det ca. 60 Øre at sende et Nummer af Bla-det fra Haderslev til København, og med Pakkeposten var det ikke stort bedre. Flor havde ogsaa længe været klar over det umulige i dette Forhold, og allerede i Maj 1838 havde han i Kochs Navn ansøgt om den sædvanlige Portolettelse, som gjaldt for »Lyna« og flere andre tyske Blades Vedkommende. Men Regeringen, der gennem den høje Porto vilde hindre nye Blades Opkomst og dermed moderne Ideers Udspredding, gav blankt Afslag. I den første Tid lod Koch, der havde en god Køb-mandsforretning, sin egen Kasse afholde de urimelige Porto-udgifter; men i Efteraaret 1838 regnede han med 400 Abonnen-ter, og det var klart, at Stillingen i Længden var uholdbar, naar hver ny udenbys Abonnent var ensbetydende med forøget Underskud. I August skrev Koch til Flor: »Portoindskræn-ningen hviler endnu over det som en Jernhaand, der ikke til-

lader Fuglen frit at flyve over alle Danmarks Sletter. Fri maa den selv være, for at den kan blive en Frihedsfugl, et Folkeorgan for det slesvigske Folk. Saa længe De lever, maa Deres Velbaarenhed ikke riste, førend alle Skranker er brudte. De er af Gud og Skæbnen kaldet og valgt til overalt at bryde Isen og Banen; bagefter kommer det vajende Danebrog samt alle vakre Sønderjyder! Vi følger Dem!« —

I visse Øjeblikke var Koch langt nede. Han foreslog gentagne Gange Flor at standse Bladets Udgivelse, indtil Portollettelsen opnaaedes. Han vilde ikke optage Kampen med »Lyna« og Tyskeriet paa saa ulige Vilkaar; »thi« — siger han — »med saadanne privilegerede Fjender har vi kun Skam og Skade af at indlade os i Strid, naar vi ikke maa faa samme Vaaben. Saa nedlægger vi dem ogsaa, men det af den ene Grund, at Hans Majestæt hemmelig søger at privilegere vore Aandsfjender til at underkue os og vil paa ingen Maade give os samme Ret til at forsvare os.« — Det var til Tider ikke nogen ganske let Opgave for Flor at holde den stemningsbevægede Koch paa ret Køl. Til alt Held udvirkede han under et Besøg i København i Oktober, at Koch fik den ønskede Portonedsættelse, og da Prins Christian i November paa sin Hjemrejse fra mellem-europæiske Hoffer efter Paulsens og Flors Tilskyndelse besøgte Haderslev og dér modtog Købmand Koch i Audiens, saa var det rimeligt nok, at Koch atter følte sig baaret paa Medbørens brede Bølgekam. For de gode Haderslevere, der var vante til Embedsstandens Foragt for alt Dansk og som havde rynket slemt paa Næsen ad Kochs Skriverier, var det selvsagt en Begivenhed af Rang, at Prinsen bærede Koch med sin særlige Gunst, hvorimod han med godmodigt Lune gav Pastor Lautrup og nogle andre tyske Herrer en lille Dukkert. Nissen fortæller i et Brev til Flor herom: »Prinsens Nærværelse har givet den danske Sag dygtig Respekt her. Da Hs. kgl. Højhed nemlig var i Skolen, spurgte han Læreren, om der ikke læstes Dansk. Da denne svarede ja, vilde Prinsen høre, hvordan det gik. Men til god Lykke havdes der ikke engang danske Læsebøger. Da Prinsen ytrede sin Forundring herover og Pastor Lautrup vilde gøre Undskyldninger, sagde han, at Læreren nok ikke engang selv kunde Dansk.«

For øvrigt kom dette fornemme Besøg særlig belejligt for Koch, der under sit Foretræde benyttede Lejligheden til at fore-

holde Prinsen de Vanskeligheder, som Manglen af eget Trykkeri voldte ham. Prinsen ansaa denne Sag for vanskelig; den maatte forelægges Haderslev Magistrat til Erklæring, og denne var en Samling af Kochs Fjender. Han lovede imidlertid at støtte en mulig Ansøgning og haabede, at Koch med det samme kunde opnaa Ret til at optage betalte Kundgørelser. — Kochs Ansøgning om eget Trykkeri mødte ogsaa ganske rigtigt en Mængde Genvordigheder. Haderslev Borgmester krævede, at Bladet skulde tjene et andet Formaal og dets Medarbejdere afskediges, hvilket Koch naturligvis ikke kunde gaa ind paa. Magistraten skildrede »Dannevirke« som et fordømt Ophidsningsblad og anbefalede, at Koch skulde have en alvorlig Tilrettevisning i Stedet for nye Begunstigelser. Den gottorpske Regering stillede sig om muligt endnu mere afvisende. Avertissementsretten kunde umuligt indrømmes Koch, og Bevillingen til eget Trykkeri heller ikke, da han jo ikke var Bogtrykker af Fag. — Og dog lykkedes det altsammen — fordi Prins Christian havde fattet Godhed for Koch og derfor vilde støtte hans Sag. I April 1839 modtog Koch Meddelelse om, at Kongen havde underskrevet hans Ansøgning om egen Presse til Trykning af »Dannevirke«. Derimod vilde den gamle Konge ikke give Koch Avertissementsrettigheder. Koch fornyede sin Ansøgning i Juli, og baade han, Flor og Paulsen havde Foretræde hos Kongen for mundtligt at søge Sagen fremmet; men det lykkedes ikke. Imidlertid døde Frederik VI. i December 1839, og efter at Sagen synes at være lagt til Side i nogle Maaneder, bevilgede Kong Christian VIII. Kochs Ansøgning den 11. Juli 1840.

Dermed var udadtil den afgørende Sejr vunden. Fra nu af var »Dannevirke« ligestillet med de øvrige Provinsblade, og under Kochs fortsatte Redaktion vandt det sig hurtigt en Førerstilling blandt disse. Efter 1840 udkom det to Gange ugentlig, og efter Trearskrigens heldige Afslutning blev det Dagblad. — Men indadtil var »Dannevirke« blevet ramt af et haardt Slag. I Januar 1839 døde Nissen, i April v. Wimpffen, begge af Tæring; Nissen kun 29, v. Wimpffen 37 Aar gammel. Navnlig Nissens Død var for Koch personlig et smerteligt og uerstatteligt Tab. I gribende Udtryk tolker han sin Sorg over for Flor, der herefter var den eneste, han stod i rigtig hjerteligt Forhold til. Professor Paulsen skrev i »Dannevirke« for 7. Februar 1839 om Nissens Minde, og nogle af hans Ord anføres her:

»Vel levede vi fjernt fra hinanden, i meget forskellige Forhold, i forskellig Livsstilling, og hvor meget du var for dine nærmeste, kan jeg ikke tolke; men i den korte Tid vi kendte hinanden paa Jorden, forbandt os et Anliggende saa nøje, som vi i mange Aar havde været Venner. Et aandeligt Broderskab fandt Sted mellem os; vi hang jo ogsaa med lige Kærlighed ved en fælles Moder, vort Fødeland Slesvig! Derfor føler jeg Trang til her at sætte dig et Minde, for at dit Navn kan nævnes, naar den danske Sags og dens Redskabs, »Dannevirke's«, Historie engang skrives.«

v. Wimpffen havde især gjort sig fortjent ved sin »Sønderjyllands Historie« og som en af »Dannevirke's« mest skattede og trofaste Medarbejdere. Han havde været med fra Begyndelsen, og mens Bladet tryktes i Flensborg, var endog den væsentligste Del af Redaktionsarbejdet lagt over paa ham. Wimpffen var Idealisten, en udpræget Kampnatur, der energisk og ivrigt forsvarede den danske Sag uden at skænke Konsekvenserne eller de foreliggende Forhold nogen videre Opmærksomhed, og han blev som sønderjydsk Politiker den første, der fulgte Kravet: Ingen Gaaen paa Akkord; alt eller intet! — Her var en Forskel paa Flors og Wimpffens Maade at føre Kampen paa. Flor var Praktikerens, der altid tog Hensyn til Forholdene, som de nu engang var. Han erkendte, at Sønderjyderne lige saa vel som deres Landsdel i flere Aarhundreder havde været under Paavirkning af baade dansk og tysk Kultur. Dette havde i mange Tilfælde bevirket en Spaltning af de enkelte Menneskers Nationalfølelse; man kunde ikke af Mennesker, der var opvokset under slige historiske Forhold, kræve alt eller intet, og Flor vilde følgelig ikke støde nogen fra sig, hvis der var Mulighed for at udvikle deres Danskhed. Det er ikke vanskeligt at se, at i Flors og v. Wimpffens Personligheder mødtes to principielle Modsætninger, som saa ofte siden har bekæmpet hinanden i sønderjydsk Historie. Samarbejdet mellem de to Mænd forløb da heller ikke uden Gnidning. »Skulde De« — skriver Wimpffen til Flor — »ogsaa finde det Svar, som jeg har sendt Dem, ikke diplomatisk nok, saa deler jeg ikke Deres eller Paulsens Anskuelser og kan ogsaa forsikre Dem, at det hertillands vil gøre bedre Indtryk, naar man ligeud forsvarer Sagen, hvad Konsekvenserne end monne være, end naar man giver det mindste efter.«

v. Wimpffens Indlæg i »Dannevirke« var klare og skarpe, men lovlig lærde og i mange Tilfælde lidet skikkede til at vække Nationalfølelsen hos Folkets brede Lag. Han havde — som Nissen skrev — haft alt for lidt Omgang med Borger og Bonde til at kende deres Smag og Maaden, hvorpaa de skulde tages. Men gik Wimpffens Artikler undertiden over Hovedet paa den jævne Læser, saa var det paa den anden Side især dem, der gav Bladet Anseelse opefter. Sammenholdet mellem »Dannevirke's« i saa høj Grad forskellige Medarbejdere var heller ikke nogen Sinde alvorligt truet. For Sagens Skyld holdt de sig tæt sammen, og de forstod, at det maatte de gøre, ikke mindst fordi de med deres forskellige Evner og Anlæg udfyldte hinanden. I dette Forhold maa søges de væsentligste Aarsager til »Dannevirke's« endelige Sejr over de mange ydre Vanskeligheder. Striden for det første danske Blad i Sønderjylland havde krævet Opofrelse og Kærlighed og et stort Maal af Taalmodighed. Det var en lang og møjsommeligt Vej, Flor og hans Hjælpere havde tilbagelagt. Da Koch i 1875 offentliggjorde nogle Erindringer om de tre Aars Kamp for »Dannevirke«, skrev han i denne Forbindelse følgende: »Af alt det foregaaende vil det ses, at for at faa — ikke et tysk — thi dette vilde have været saare let — men et dansk Ugeblad oprettet i Sønderjylland, maatte der strides og kæmpes med den danske Konges Regering i samfulde 3 Aar, fra Juli 1837 til Juli 1840, inden den fulde Tilladelse, der hertil var nødvendig, nogenlunde opnaaedes. Der maatte krybes og tigges, paa Skrømt tales og skrives Tysk; ethvert Fif og enhver Krogvej, der mentes at føre til Maalet, maatte anvendes, og dersom ikke Rigets Tronfølger havde taget nidkær Del med i denne mærkelige 3 Aars Kamp for Oprettelsen af et lille dansk Blad i et dansk Land, hvor Folket ikke forstod Tysk, ja dersom denne Prins ikke jævnligen havde bearbejdet den danske Konge og nødted dennes Regeringsmænd til Eftergivenhed, saa var det ingenlunde blevet oprettet. Saa stærk og mægtig altsaa var, i Ly af den danske Konges Enevoldsmagt, Hertugdømmernes Bureaukrati blevet, at det allerede dengang kunde trodse og modsætte sig det mindste Skridt, der sigtede til det danske Sprog og den danske Aands Bevarelse i Slesvig, og man var allerede nu færdig med Forberedelserne til, at en stærk, tysk Magt kunde, under Skin af de herskende tyske Indretningers Krav, indkaldes til Sønderjyllands fuldstændige Løsrivelse fra Moderlandet.

Frederik Fischer.

Hvad Koch blev for den nydanske Bevægelse i Haderslev, det blev Frederik Fischer for Aabenraa.

Frederik Fischer (1809—71) var af en gammel aabenraask Slægt. NiMaaneder gammel blev han angrebet af en Sygdom, der lammede begge hans Ben og gjorde

ham til Krøbling for Livstid. Efter sin Konfirmation kom han i Lære hos den dansksindede Urmager Wied; men han kunde lige saa lidt som Koch og Nissen slaa sig til Ro med et Haandens Arbejde alene. Udlængsel og Handlekraft var karakteristisk for hans Slægt; men hos Krøblingen Fischer gav det sig Udslag paa en særegen Maade. Lænket til sin Vogn kunde han til Nød vrikke rundt i Gaderne, og i heldigste Tilfælde tog han, trukket af en Hund, en lille Tur ud ad Landevejen; men ellers var han henvist til et stillesiddende Liv, der gav ham rig Anledning til Selvtænkning og Selvstudium. Han blev en selvhjulpne Mand. Drevet af en umættelig Kundskabstrang granskede han oplysende Skrifter af næsten enhver Art, og hvad han ved Sygdom havde tabt udadtil, det søgte han ved Udvikling af sine Sjælseevner at vinde indadtil. Særlig Astronomi havde hans Interesse. Da han i 21 Aars Alderen nedsatte sig som Urmager i sin Fødeby, indrettede han oppe paa Husets Tag et Observatorium, der især af Ungdommen blev betragtet som en af Byens Seværdigheder. Men kom de unge saa derhen, havde de svært ved at rive sig løs fra den livlige og meget

talende Urmager, der vidste saa meget baade om himmelske og jordiske Forhold. Et Besøg paa Taget endte ikke saa sjældent med, at Samtalen fortsattes i Fischers tarvelige Stue, der blev et Samlingssted for interesserede, nysgerrige eller videbegærlige unge Mennesker. Her kom ogsaa engang en undselig lille Fyr, der beskedent bad om at maatte sidde i en Krog, hvorfra han kunde »høre danske Mænd tale«; — det var J. P. Junggreen.

Da det nationale Røre for Alvor begyndte omkring 1830, var Fischer lige fra Begyndelsen en omhyggelig Iagttager. Byens lille tyske Avis, «Allgemeines Wochenblatt», redigeret af den fra Hamborg indvandrede Købmand Hans Kopperholdt, søgte efter Evne at sprede de moderne slesvigholstenske Idéer i det gamle Aabenraa, der lige til 1720 havde hørt under den gottorpske Hertug og endda vundet Navn som »Slesvig-Holstens Perle«. Fischer sympatiserede med de nye Frihedsbevægelser; men han hadede den megen Tyskhed, de førte med sig. Han havde tidligt vænnet sig til at se med egne Øjne, at tænke og dømme selv, og skønt han paa det Tidspunkt hverken kendte til Flor eller Paulsen, følte han sig frastødt af den krasse antidanske Agitation; mere end een Gang kriblede hans Fingre af Lyst til at gendrive de ensidige og til Dels usande Opsatser i det kopperholdtske Organ. Da Fischer hørte, at Koch vilde udgive et dansk Blad i Haderslev, sendte han denne et begejstret Brev, undertegnet »En indfødt Apenrader«. Brevet skulde paa det kraftigste opmuntre Koch til at realisere sin Plan og indeholdt bl. a. det Fyndord, der altid vil være knyttet til Fischers Navn: »Danske er vi. Dansk tænker og føler vi; som Danske har vi Navn i Fortiden og er kendt over hele Kloden.« Dette Brev forbavsede Koch og endnu mere Flor og Paulsen, der syntes at høre selve Slesvigs Folkesjæl tale gennem denne Røst, og i August 1838 skrev Flor til Koch:

»I Anledning af »Apenraderens Brev« har jeg kun at bemærke, at hvis han nogen Sinde skulde nævne sig og De tør sige mig det igen, saa anser jeg det af Vigtighed. Thi vi maa naturligvis tænke videre frem og ej lade det blive ved »Dannevirke« alene, naar der øjnes Lejlighed til mere. Jeg sigter her navnlig til Læseselskaber og Biblioteker, som netop i Aabenraa kunde stifte overordentlig Nytte. Men saa længe

der ikke er en eneste, man kan begynde med eller endog blot tale med om den Sag, maa vi forblive uvirksomme.«

I Oktober kunde Koch meddele Flor, hvem »Apenraderen« var, og kort Tid efter begyndte mellem Flor og Fischer et Samarbejde af samme Art som det vi kender fra Forholdet mellem Flor og Koch. Foreløbig blev Fischer ved Flors Hjælp Bestyrer af et Lejebibliotek, hvorfra der udlaantes danske Bøger; men det varede ikke længe, før han fik større og vanskeligere Opgaver at tumle med.

Det viste sig, at Kopperholdt var blevet vel meget optaget af Lornsens Teorier, og som Følge af »hans stadig voksende Modstand og aabenbare Ulydighed« fratog Kongen ham Bladprivilegiet i Februar 1839. Dette førte til en Spaltning af Byens tyske Parti — for og imod Kopperholdt —, og Fischer benyttede nu Lejligheden til at ansøge om Privilegium til et nyt Blad. Han meddelte dette til Flor, der straks anbefalede ham over for Adler og Prins Christian. Men den bedste Støtte ydedes Fischer af Aabenraas slesvigholstenske Borgmester, Georg Schow, der mente, at da Fischer saa meget beskæftigede sig med de himmelske Anliggender, vilde han nok overlade Borgmesteren at ordne de jordiske, ogsaa i det nye Blad. Ud fra denne Betragtning skaffede Borgmesteren Fischer Privilegiet, skønt der var seks, der havde søgt om det. Men det varede ikke længe, før Schow opdagede sin Fejltagelse. Rygtet fortalte snart, at Fischer vilde udgive sit Blad paa Dansk og at han stod i Forbindelse med »de kielske Professorer«, hvilket vakte en voldsom Forbitrelse i Byen. Selve Borgmesteren opsøgte Fischer og foreholdt ham, at Bevillingen var tilstaaet ham under den bestemte Forudsætning, at Bladet blev udgivet paa Tysk. Det stod der imidlertid intet om i den kongelige Skrivelse, og Fischer var endnu ikke til Sinds at give efter. Men kort efter modtog han en Adresse fra 187 Borgere, der tilsgavde ham deres Støtte, blot han vilde udgive Bladet i det tyske Sprog, og for denne Henvendelse bøjede Fischer sig. I modsat Fald vilde han næppe have faaet nogen Holdere i selve Aabenraa; tillige var han af Naturen fredelig og bange for det voldsomme, og for øvrigt kunde han maaske gavne den danske Sag mest ved foreløbig at skrive paa Tysk. Dette Standpunkt vakte Kochs heftigste Vrede, og i en stærkt bebrejdende Tone

spurgte han Flor, hvorfor han lod denne Urmager raade sig selv. I denne Anledning skrev Flor følgende til Koch:

»Angaaende Fischers Blad i Aabenraa, da forstaaer det sig jo af sig selv, at jeg aldeles er af Deres Mening; men fordi jeg er af den Mening, derfor er endnu ikke Fischer det, og det er dog ham, som ejer Bladet. Tvinge Fischer til at gaa efter mit Hoved kan jeg jo ikke, og jeg vil heller ikke; thi naar han ugerne rettede sig efter mig, saa vilde naturligvis mit Herredømme over ham snart være ude. Kan vi ikke med Lethed bringe hans Hjerte til at svulme ved at tilbyde ham Plads i vore Rækker og hans Forstand til at indse, at ogsaa den timelige Fordel byder den, der agter at leve længe endnu, at fægte for Folkets Sag, saa er det jo aldeles umuligt for ham, der sidder isoleret i Aabenraa, at modstaa sine Omgivelsers Indvirkning. At Fischer af Hjerte og Overbevisning er vor Sag hengiven, har vi jo al mulig Grund til at antage. Men da jeg til fulde kender, hvor overordentlig meget der hører til for en af vore at staa fast, naar det gælder (og det er nu Tilfældet med Fischer), saa er det aldeles nødvendigt, at i Fristelsens Stund ingen Satan skal kunne sige til ham: Du er jo dog bleven forlokket eller dog fristet til at være med dem! Vore aktive Arbejdere maa være fuldkommen frivillige. Det følger af sig selv, at netop i dette Afgørelsens Øjeblik maa Fischer fægte en svær Kamp med sig selv; men det kan ikke være anderledes, og hvis jeg vil beholde mit Herredømme over ham, kan jeg kun oplyse ham, og dette har jeg gjort med al den Evne, jeg formaar; jeg tør ikke skræmme ham fra mig og os.« — Og noget senere: »Den stakkels Fischer har jeg paa ingen Maade opgivet; men jeg vil blot anføre til hans Undskyldning, at det først er ved egen Erfaring, man bliver fuld overbevist om, at der er slet intet at udrette ved Eftergivenhed, og da han ikke er mere i den Stilling, at han kan forblive neutral og tavs, og ikke er lumpen nok til at gaa over til Fjenden, saa vil Omstændighederne nøde ham til at blive vor med Hud og Haar. — De bedømmer ham efter min Mening ikke ganske rigtig. Jeg anser ham ingeniunde for svag af Karakter, lige saa lidt som vaklende af Overbevisning; men baade formedelst aandelig og legemlig Disposition er han fredelig, i det mindste bange for det voldsomme; dertil er han fattig og mangler endnu den Erfaring, som ikke en eneste af os andre har kunnet

at komme til de Arter af Overbevisning om vore store og smaa Venner og Fjender, som vi nu har. Jeg stoler fuldkommen paa ham, og min Menneskekundskab skulde paa en mærkelig Maade slaa mig fejl, hvis han ikke udviklede sig til en ærlig og dygtig Medkæmper; men vi ældre og mere hærdede Slagsbrødre bør hjælpe ham uden at indskrænke eller binde ham. Han har givet et stort Bevis for sin Hengivenhed for Sagen, idet han uden Forandring optog den Erklæring »An meine Mitbürger«, som jeg skrev for ham, og naar jeg fremdeles kan være heldig med at staa til Rors paa hans Skude endnu i nogen Tid, skal vi med Guds Hjælp ogsaa faa Ugebladet i Aabenraa dansk.«

Omtrent paa samme Tid skrev Fischer til Koch: »Hvor lykkelig var jeg ej, at kunne udgyde min Harme for vor tro Ven Flor, som altid véd Hjælp og altid meddeler den; ej for hele Bladets Indtægter vilde jeg have undværet den Sammenkomst, jeg i Gaar havde med ham i Flensborg. Hans erfarne og hjertelige Raad var mig en sand Husværelse.«

Den 2. Oktober 1839 udkom saa det første Nummer af Fischers »Königlich privilegirtes Apenrader Wochenblatt« med Flors Stykke som indledende Artikel. Foruden Flor og Fischer selv skrev Manicus jævnlige i Bladet, og alle ledende Artikler passerede Flors Gennemsyn.

Det viste sig dog snart, at Fischer var blevet lokket i en Fælde. Landboerne vilde slet ikke vide af noget Blad paa Tysk, og kun en lille Tredjedel af Adressens Underskrivere tegnede sig som Abonenter. Fischer udkastede da den Tanke at medsende et dansk Følgeblad; men Borgmesteren meddelte ham tjenstligt, at dette krævede en særlig Bevilling. Atter raadførte Fischer sig med Flor, og de enedes om, at Bladet fra 1. April 1840 skulde udgives paa Dansk. Men nu begyndte Angrebene at hagle ned over den stakkels Fischer. Næsten alle, selv de mest moderate, følte sig forargede over, at han stadig skrev *A a b e n r a a* og ikke *A p e n r a d e*, og da Fischer, efter mange og lange Drøftelser, kunde opnaa væsentlige Fordele ved at give efter, ændrede han i Nummeret for 6. Oktober 1841 »Ugeblad for Aabenraa« til »Apenrader Ugeblad« — og indledede saa for øvrigt samme Nummer med en Artikel »om alle jordiske Tings Foranderlighed«.

Mere alvorligt var det Stød, som fra slesvigholstensk Side rettedes mod ham. Kopperholdt havde stadig ligget paa Lur

og fik i Foraaret 1840 udvirket, at en hel Del Eksemplarer af den haderslevske »Lyna« gratis blev uddelt til Aabenraas Borgere, hvoraf ca. 70 til Gengæld tegnede sig som Abonnenter; og samtidig modtog Fischer et tilsvarende Antal Opsigelser paa sit Blad. Men netop da Fischer blev allerhaardst trængt, mistede det tyske Blad sin eneste betydelige Medarbejder, P. Hiort Lorenzen, som paa det Tidspunkt fuldstændigt brød med Slesvigholstenerne. Efter dette mistede »Lyna« sin Tillokkelse for »Apenraderne«, og Antallet af det danske Blads Holdere begyndte atter at stige, omend langsomt. »Jeg har« — skrev Fischer til Koch — »haft en Storm at bestaa, der har vadsket sig, og erfaret, hvad det vil sige at staa ene mod en hel Bys fanatiserede eller forblindede Indbyggere. Alt optænkeligt er anvendt imod mig. Separatisterne har bearbejdet Folket for at faa Bladet sagt op, og jeg selv er blevet bestormet med Raad, velmenende og underfundige, med Forslag og Bønner, Trusler og Opsigelser; hele Dage igennem har jeg maattet disputere og er ofte gaaet i Seng saa ør og konfus, som havde jeg haft den værste Perial.«

Bag det næste Angreb stod Hertugen af Augustenborg og hans Haandlangere, til hvilke Borgmester Schow nu hørte. Først søgte Schow paa alle tænkelige Maader at lægge Fischer Hindringer i Vejen. Som Censor holdt han Bladet tilbage, saa det ikke kunde udkomme i rette Tid, og han sendte engang Politibetjenten op paa Redaktionskontoret for at protestere mod et dansk Ø, der ved en Trykfejl var kommet ind i en Bekendtgørelse om Byens nye Skorstensfejer. Men Schow blev stoppet, idet Flor foranledigede, at Kancelliet gav den tjenstivrige Borgmester en Tilrettevisning. Efter dette prøvede han de mere lønlige Veje. Med den tyske Bogtrykker Rathje som Mellemmand lod han forespørge, om Fischer, der havde en stor Familie og sad i smaa Kaar, ikke kunde tænke sig at sælge eller udleje Privilegiet, naturligvis mod en god Betaling. Men han opnaede kun derved at gøre Fischer om muligt endnu mere forbitret. En anden af Hertugens Agenter, Præsten Jørgen Brag i Adsbøl, forsøgte sig ogsaa, men meddelte snart sin hertugelige Herre, at »Fischer var en rasende Dansker, og hvis Domsbasunen paa den yderste Dag ikke blæste paa Dansk, stod han ikke op af Graven«.

Hertugens Parti havde dog endnu en Trumf paa Haanden.

— For om muligt at faa Striden bilagt havde Fischer tilbudt at udgive et tysk Blad ved Siden af det danske; men i Marts 1841 indgav 259 aabenraaske Borgere en Ansøgning om Bevilling til et tysk Blad, ikke redigeret af Fischer, og Kancelliet syntes ogsaa at ville aabne Vejen for et saadant, hvis en passende Redaktør kunde findes. Dermed var Fischers Stilling alvorligt truet, og i Oktober henvendte Flor sig til Kong Christian VIII. for at støtte Fischers Tilbud. Men Kongen lo og sagde, at alle Myndigheders Indberetninger lød paa, at Fischer ikke kunde Tysk. Dette modsagde Flor under Henvisning til, at Fischer i et halvt Aar havde udgivet sit Blad paa Tysk, og efter at nogle af de paagældende Numre var blevet forelagt Kongen, kunde denne nok skønne, at Myndighederne i Aabenraa og Slesvig havde søgt at føre ham bag Lyset; der blev intet af Bevillingen til det tyske Blad, og Fischer var atter reddet.

Samtidig med disse Angreb førtes en Udsultningskrig mod Fischer. Hans Urmagerforretning boykottedes, og i de følgende Aar mistede han Halvdelen af sine Kunder. Gentagne Gange led hans Familie Sult, idet Fischer af Frygt for sine Modstandere ikke turde optage et tilstrækkeligt Laan. I disse vanskelige Aar forstrakte Flor jævnlig Fischer med Pengegaver, som hans egen Kasse eller københavnske Venner maatte udrede. Derved lykkedes det Fischer at holde Stillingen, indtil Trearskrigen udbrød. Men han vandt ingen afgørende Sejre; Vanskelighederne var der stadig, og de mistede ingeniende deres truende Karakter. — Desværre tilintetgjorde Fischer alle Flors Breve med Undtagelse af et Par enkelte, som han altid bar paa sig; men heller ikke disse kendes. Derimod skal til Belysning af det nære Forhold mellem de to Mænd anføres et Par Uddrag af Fischers Breve til Flor:

»Tungere Tider,« — skriver Fischer — »end denne Sommer har bragt, har jeg aldrig oplevet og vil bede Vorherre bevare mig for en lignende. Der er faldet meget sammen, som har gjort min Stilling saa yderlig besværlig.« (Aug. 42.)

»Tusind Tak for Deres ædelmodige Hjælp. Jeg véd ikke, hvorledes jeg skal udtale min Erkendtlighed, da De saa ofte og bestandigt rækker mig Deres Haand i Medgang og Modgang.«

»I ethvert Tilfælde kan De trøstigen forlade Dem paa, at jeg under ingen Omstændigheder skal tabe Modet; hvad der gløder i mit Hjertes Inderste, Kærlighed til det betrængte Fædre

land og Modersmaal, det skal ingen udvortes Storm slukke; thi den indvortes Overbevisning har begrundet det. Det vilde være Taabelighed, efter de gjorte Erfaringer, fremdeles at forlade sig paa Kongen; hvo, der saaledes er en Bold for fremmede Lurendrejere og lader sig skræmme af tomme Bravader, kan aldrig være den Mand, der kan læge Landets Saar, og til hvem man kan have Tillid. Sørgeligt er det, at Magten og Modet og Viljen ikke er forenet!«

»Ved at anvende den pekuniære Styrke, som Foræringen fra København gav mig, har jeg faaet afsluttet en fordelagtigere Akkord med Bogtrykkeren. Rigtignok maatte jeg give Slip paa min sidste Specie for at befri mig for den svære Trang, Gælden til ham har paaført mig.«

»For at holde mit Blad i Live opofrede jeg alt og mere end jeg ejede. De véd, kære Hr. Flor, hvorledes den samvittighedsløse Trop af bestallede og ubestallede Slesvigholstenere angreb mig og, da Chicanen ikke vilde hjælpe, anvendte det store virksomme Udhungringsmiddel. — — Da jeg idelig maa betale den ene gamle Gæld ved at optage en ny eller udgive min sidste Hvid, bliver jeg ofte blottet til Yderlighed, og den ene Gène følger paa den anden. En saadan Stilling kan ikke holdes fuldugt i en Række af Aar, og jo mere det bliver bekendt, jo vanskeligere bliver det at holde ud; thi Fjenderne fordobler deres Anstrengelser, og Plageriet tiltager. Har jeg ogsaa nu med Guds og Deres Bistand kæmpet mig saa vidt frem, at jeg ikke, som endnu for et godt Aars Tid siden, maa lide Sult i Ordets bogstaveligste Forstand, saa er jeg dog i idelig Kamp for at tilvejebringe, hvad Livets Ophold kræver, og derved udsat for øjeblikkelig Mangel; hver Onsdag frygter jeg for, at Bogtrykkeren skal nægte mig Bladet udleveret, en Stilling, der haardeligen angriber baade Mod og Lyst. At Bladet nu nok kan bestaa, og at det kun er Lasten fra fordums Dage, der belæsser mig saa tungt, det er det, der indgyder mig Haab om en endelig Sejr. — — Jeg har her, efter Deres Opfordring, meddelt Dem alt, hvad der kan tjene til at give Dem et fuldstændigt Overblik af min Stilling . . .«

Over for Koch og Fischer kom Flors store Menneskekundskab, hans Evne til at sætte i Gang og staa ved Roret til sin smukkeste Udfoldelse. Den Udvikling, som de to Mennesker under Flors Vejledning og Førerskab gennemløb, er for-

bavsende. Allerede i August 1840 kunde Flor skrive til Koch: »De kan tro, at næst Dem selv er der vist ingen, ikke engang Manicus, der er saa glad ved Avertissementsretten som jeg. Nu kan De redigere ret af Hjertens Lyst; thi vil Købmandskabet ikke lade sig forene dermed, saa kan De leve af »Dannevirke« alene. For Fremtiden lader jeg Dem nu sejle Deres egen Sø; De trænger, Gud ske Lov, ikke mere til mig.« — Men i Fortsættelsen hedder det: »Kunde jeg nu blot hjælpe Fischer til en rolig Eksistens.« — Ham kunde Flor ikke saa hurtigt slippe. Den stakkels Krøbling var en alt for letrammelig Skive for Modstandernes giftige Pile, og bortset herfra var Forholdene i Aabenraa og Opland i enhver Henseende vanskeligere end i Haderslev. Fischers Liv med dets urolige og bølgende Forløb blev et tro Spejlbillede af de Forhold, han levede under. — Treaarskrigen bragte ham megen Sorg og Lidelse. Gentagne Gange maatte han flygte hjemmefra, og hans Ejendele, hvori blandt nogle kostbare astronomiske Instrumenter, ødelagdes. Efter Krigen skaffede Flor ham en Skadeserstatning samt den saa haardt savnede Ret til selv at trykke Bladet, som efter 1849 var begyndt at udkomme i en ny og forbedret Skikkelse under Navnet »Freja«.

I 1856 blev Fischer Danebrogsmand. — Hans Gravsten paa Aabenraa Kirkegaard bærer følgende Indskrift:

»Denne Mindesten sattes Fædrelandets tro Søn og den danske Nationalitets varme Talsmand af hans Venner.

I mørke Dage som i Dæmringstiden
stod Haabet lyst og kraftigt ved hans Side.
Gid saa det staa hos os, som endnu stride,
og hjælpe os til Kampens Maal at naa.«

Koch og Fischer havde jævnligt tyet til den flensborgske Bogtrykker A. S. Kastrup, der jo en Tid havde trykt »Dannevirke«, ligesom ogsaa Fischer havde formaaet ham til, uden Vederlag, at trykke danske Opraab. Under Samarbejdet med Koch og Fischer fik Kastrup, der stammede fra Aarhus og var en god dansk Mand, selv Lyst til at udgive et dansksindet Blad i Flensborg, og ved Flors Hjælp opnaaede han Privilegium til et Ugeblad paa Tysk; men Kastrup maatte love at bekæmpe

de lornsenske Idéer, som Kancelliet stadig frygtede. I 1840 kunde Kastrup begynde at udsende sit Blad, som han kaldte »Flensburger Zeitung«. Dets betydeligste Kraft var Manicus, der lidt efter lidt trak sig bort fra de to andre Blade for alene at vie det flensborgske Blad sine Kræfter. Det havde ret stor Udbredelse blandt Angelboerne, og Manicus, der var ikke saa lidt af en Lokalpatriot, glædede sig særlig over at kunne være med til at støtte Danskheden blandt dem. I Kraft af sin journalistiske Begavelse og sin glødende Fædrelandskærlighed blev Manicus af Flor betegnet som »en Hovedmand« i Arbejdet for den sønderjydske Presses Grundlæggelse. Hans Stil var klar og let, undertiden lidt haanlig eller spottende, men altid vækkende; han forstod som ingen andre af de danske Pressemænd at give Udtryk for Tidens Aand og udløse dens Tanker, og han havde altid den jævne Læsers Opmærksomhed. — I 1851 tog Manicus sin Afsked som Læge og bosatte sig i Flensborg, hvorefter han i 13 Aar redigerede »Flensburger Zeitung«. I disse Aar blev Bladet den danske Regerings officielle tyske Organ og vandt en betydelig Udbredelse; men trods Manicus' Dygtighed havde det ellers haft næsten lige saa store Vanskeligheder at kæmpe med som Søsterbladet i Aabenraa. Først efter Trearskrigen opnaaede de to Blade den Portolettelse og Avertissementsrettighed, som »Dannevirke« forlængst havde faaet. — I 1844 sendte Flor Professor H. N. Clausen en Redegørelse for de slesvigdanske Blades Stilling og nævner følgende Abonnementtal som gældende paa det Tidspunkt: »Dannevirke« 700—800, »Apenrader Ugeblad« 195 og »Flensburger Zeitung« 250. Om sidstnævnte hedder det bl. a.: »Dette Blad er næsten lige saa vigtigt som »Dannevirke«; der er aldeles intet Spørgsmaal om, at hvis »Flensburger Zeitung« ikke havde eksisteret, saa havde Byen Flensborg endnu i dette Øjeblik været slesvigholstensksindet.«

Dermed var Grunden lagt til den nordslesvigske Presse, der fra sine allerførste Dage har været et saare vigtigt Vaaben i den nationale Kamp. Vanskelighederne var langtfra forbi, og det skal siden omtales, hvorledes Flor efter Trearskrigen atter fik Lejlighed til at hjælpe de tre Blade i Gang igen; men foreløbig kunde de klare sig selv uden Flors daglige Støtte, og for Flor var dette meget kærkomment, siden han foruden at op hjælpe den danske Presse havde givet sig i Lag med andre Op gaver til Fremme for den danske Sag.

Flor og de danske Stændermænd.

Gennem Uwe Jens Lornsens korte Virksomhed modtog den danske Forfatningsbevægelse et voldsomt Stød fremad. Mens den franske Julirevolution 1830 efterfulgtes af demokratiske Reformer ikke blot i Frankrig, men ogsaa i Belgien, Svejts, Polen, Tyskland, England, saa indskrænkede den københavnske Frihedsbevægelse sig til enkelte uskyldige Møder i et Par Klubber og nogle ituslaaede Ruder hos jødiske handlende. Naar derfor alligevel Julirevolutionen satte tydelige Spor i dansk Forfatningsliv, saa skyldtes det en enkelt Mands Optræden, og denne Mand var Lornsen. Forudsætningen for hans glødende Frihedskærlighed og tilsvarende Had til Enevælden kan søges i forskellige Omstændigheder. Som Friser havde Lornsen i rigt Maal arvet sine Fædres ukuelige Frihedsfølelse; hans Valgsprog var det gamle frisiske Ord: »Lewer duad üs Slaw« (Hellere død end ufri). Denne Slægtsarv blev saa yderligere udviklet under hans Studieophold i Jena, hvor han blev stærkt grebet af Frihedsbevægelserne inden for den tyske Studenterverden, og i Kiel, hvor især Dahlmanns Forelæsninger optog ham. Lornsen var paa visse Omraader en svag Karakter, paa andre en udpræget Naturbegavelse, i Besiddelse af stor agitatorisk Evne, men uden solid historisk Viden. Af Temperament var han yderst revolutionær, urolig og gærende, med hurtigt skiftende, uafklarede Standpunkter. I 1830 krævede han Slesvigs og Holstens absolutte Sammensmeltning; men under Paavirkning af Paulsens Skrift fremsatte han i December 1832 som den første herhjemme Tanken om Slesvigs Deling, og nogle Aar senere vendte han, under Henviisning til Christian I.'s

Løfte af 1460, tilbage til sin oprindelige Mening om Slesvig-Holstens Udelelighed. — Hans frihedsbegeistrede Aand havde aldrig følt Trykket af traditionelle Fordomme eller forældet Kongepietet, hvorimod hans kæmpemæssige Legeme som Følge af Ungdomstidens Udskejelser ofte knugedes af svære Gigtanfald, og i saadanne Øjeblikke kunde hans i Forvejen tungsindige Sindsstemning nærme sig Vanvid. Men undte Sygdommen ham nogle Dages Lise, blussede hans Arbejdsiver op, og han aabenbarede en usædvanlig Evne til at indfange sin Tids nye Tanker og give dem Udtryk i djærve og udfordrende Vendinger. — Det var paa dette Punkt, Lornsens Virksomhed fik historisk Betydning. For denne oprevne og uberegnelige Kæmpenatur blev Kong Frederik og hans Mænd bange, og i denne Angst gav de nogle af Folkets gamle Rettigheder tilbage. Samtidig med Arrestordren mod Lornsen udsendte Kongen en Proklamation, der i landsfaderlig Naade manede Hertugdømmernes Befolkning til Ro og bad den være forvisset om, »at Vi i rette Tid ville træffe enhver Foranstaltning, som maatte kunne tjene til det Heles Vel«.

Den Foranstaltning, Kongen her antyder, var den Stænderforsamling, som Holsten ifølge den tyske Forbundsdays Bestemmelser af 1815 havde Krav paa. Men siden blev han betænkelig ved at indrømme en enkelt af Rigets Landsdele saa stor en Rettighed fremfor de øvrige Provinser, og efter en Del Forhandlinger udstedtes den 28. Maj 1831 Forordningen om Indførelse af raadgivende Provinsstænder, hvori tilsagdes Oprettelsen af i alt fire Stænderforsamlinger, saa at Østifterne, Nørrejylland, Sønderjylland og Holsten fik hver sin; — Lauenborg holdtes udenfor. Dermed knæsatte Kongen nogle af de Tanker, som Lornsen havde fremsat. Ejendommeligt var det derfor, at tre Dage efter denne Forordnings Udstedelse idømtes Lornsen eet Aars Fængsel af første Grad, fordi han havde sveget de ham som Embedsmand paaliggende Pligter og udsat den offentlige Ro for Fare. — Men Folket festede for Forordningen af 28. Maj, hvilken Dag i den følgende Tid fejredes paa lignende Maade som siden Grundlovsdagen. Dog gik der tre Aar, inden Forordningens nærmere Bestemmelser praktiseredes. I 1832 udnævnte Kongen to Forsamlinger af »erfarne« og »oplyste« Mænd, der skulde behandle Enkelthederne i denne Reform, og først den 15. Maj 1834 kunde Stænderforfatningen udstedes.

Kongerigets Stænder skulde samles i Roskilde og Viborg, Sønderjyllands i Slesvig og Holstens i Itzehoe. For Sønderjyllands Vedkommende skulde Folket vælge i alt 36 Repræsentanter, 5 for de store Godser, 18 for Bonde- og 13 for Borgerstanden. Hertil kom som selvskrevet Medlem Hertugen af Augustenborg og ved Kongevalg en Professor fra Kiels Universitet, to af Præstestanden og fire Adelsmænd. Valgret havde enhver Mand, der var fyldt 25 Aar og hvis Ejendom svarede til en Værdi af 3200 Rdl. i de større Byer, 1000 Rdl. i de mindre og 4 Tdr. Hartkorn paa Landet. Til Valgbarhed krævedes en Alder af 30 Aar og Besiddelse af den dobbelte Ejendomsværdi. Det understregedes, at Forsamlingerne skulde være raadgivende, ikke lovgivende; men Kongen lovede »ikke at udgive nogen Lov, der har Forandring i vore Undersaatters personlige eller Ejendoms-Rettigheder eller i Skatterne og de offentlige Byrder til Genstand« — uden først at have hørt Stændernes Raad. Stænderne skulde samles hvert andet Aar, og Kongen vilde til hver Forsamling sende en Mand (Kommissarius), der kunde tale Regeringens Sag og i det hele følge Stændernes Forhandlinger; disse var ikke offentlige, men en Stændertidende skulde udgives.

Forordningen af 15. Maj 1834 var en betydelig Indrømmelse til Lornsens Krav. Kun paa eet Punkt gik Kongen imod dem, idet han trak en Linie mellem de to Hertugdømmer ved at give dem hver sin Stænderforsamling. Men paa den anden Side blev der ogsaa drevet en Kile ind ved Kongeaan, idet Forordningen paabød en for de tre Hertugdømmer fælles Højesteret i Kiel og en fælles slesvigholstensk Regering paa Gottorp; den sidste skulde behandle en Del Sager, som hidtil havde sorteret under det slesvigholstenske Kancelli i København. Det fremgaar heraf, at Forordningen søgte at dele Sol og Vind lige mellem Danske og Slesvigholstenere; men ser vi paa dens praktiske Virkninger, er de Fordele, som det slesvigholstenske Parti havde opnaaet, mest iøjnefaldende.

Valgene til Stænderforsamlingerne, der gjaldt for seks Aar, foregik i 1834—35 under uventet stor Deltagelse — gennemsnitlig stemte ca. 80 % af Vælgerne — og den 11. April 1836 samledes for første Gang siden 1721 de sønderjydske Stænder, ikke i det loyale og til Dels dansktalende Flensborg, men i det slesvigholstensksindede og rent tysktalende

Gennem Valglovens Privilegier var Overtaget paa Forhaand sikret det slesvigholstenske Parti, skønt det ikke havde Fler-tal i Befolkningen; men Tyskheden havde især sit Tilhold i de højere, Danskheden i de lavere Befolkningslag. Endvidere lagde man Mærke til, at Kongens Udsending var den mest renlivede Slesvigholstener, som kunde tænkes, nemlig Konferensraad Høpp, Flors og Paulsens svorne Modstander, og at Professor Falck, ikke Paulsen, mødte som Repræsentant for Kiels Universitet. Blandt de Stænderdeputerede bemærkedes især Prins Christian af Augustenborg og hans Broder, Prins Frederik af Nør, valgt som Husejer i Eckernførde. Med ikke ringe Spænding imødesaa man, hvordan de 5—6 dansk-talende Deputerede, som Nordslesvigs Bønder havde valgt, vilde klare sig, naar de nu skulde raadslaa sammen med de fine Herrer. I de øvrige Stænderforsamlinger var der ogsaa indvalgt Bønder; men dér sad de mest som tavse og sky Tilhørere, hvorimod Bønderne i Slesvig Stænderforsamling straks kom i livlig Virksomhed. Om nationale Modsætninger var der dog endnu ikke Tale. Forhandlingssproget var Tysk; men naar den Stænderdeputerede fra Ærø talte Dansk, vakte det ingen Opsigt, og Stændertidenden udkom paa begge Sprog. Derimod havde man ved Valgene sporet tydelige Modsætninger mellem Bønder og Embedsmænd. Gennem mange Slægtled var Bondens Mistro til Embedsmændene blevet næret, og denne Mistro var større i Sønderjylland end i Kongeriget, især fordi den sønderjydske Embedsstand næsten altid udfærdigede sine Skrivelser paa Tysk. »Øvrigheden havde gjort sig til Regel at tale hen over det umælende Folks Hoved og ligesom trykket det en sid tysk Hat ned over Øjne og Øren, saa det hverken kunde høre eller se.« (P. Lauridsen.) Gang paa Gang maatte den sønderjydske Bonde forarges over de vigtige og overlegne Embedsmænd, der henvendte sig til ham i et Sprog, han ikke forstod. — Naar det var lykkedes en Bonde at faa en Dom — fortæller Laurids Skau —, saa gik han gerne hen i et Værts-hus for at finde en, der kunde oversætte den for ham. »Jeg har mange Gange siddet hele Timer og oversat disse tyske »Bescheider« for danske Bønder, og ikke sjældent hændte det, at den Part, som troede at have vundet sin Sag, efter Dommen tværtimod havde tabt den, og omvendt.« I nogle Optegnelser nævner Biskop Jørgen Hansen lignende Eksempler paa, hvor-

ledes det tyske Øvrighedssprog virkede i Praksis. En Voldsmand, der havde forsøgt at myrde en Kone, slap med faa Dages Fængsel, fordi hun ikke var i Stand til at følge Retsforhandlingerne, der førtes paa Tysk. En anden, over for hvem Retten havde afgivet en gunstig Kendelse, men som han ikke forstod, lod sig forlede til at slutte Forlig med sin Modpart. Det var Ophævelsen af slige Forhold, som Slesvigholstenerne frygtede satte »Sandhed og Ret, Ære og Liv« i Fare. — Spændingsforholdet mellem den dansktalende Bonde og den tyskdannede Embedsmand og det dermed hørende Spørgsmaal om Øvrigheds sproget blev derfor det Grundlag, som den nationale Kamp i Sønderjylland rejstes paa, og det var tillige dette Forhold, der betingede Valget af den Mand, som forløbig blev de danske Stænderdeputeredes Fører: Nis Lorenzen, Lilholt, en stejl og stolt Karakter, fuld af gammelt Nag til den tyske Embedsstand.

Nis Lorenzen havde som femtenaarig mistet sin Far, og han lærte tidligt at staa paa egne Ben. Da han som ganske ung overtog sin Fædrenegaard, var den forfalden; men ved Udholdenhed og Dygtighed bragte han den snart paa ret Køl og vandt Ry videnom. Under Pengekrisen omkring 1820 blev Lorenzen saa fattig, »at det var et Guds Jærtegn, at han kunde forblive ved Gaarden«, og de følgende Aars rige Høst var næsten intet værd. »Gaardens Besætning,« — fortæller Lorenzen — »der under almindelige Forhold let kunde regnes til 30 Stykker Kvæg, svandt ind til 8, da Nøden var paa sit højeste, og der var ingen Udsigt til at faa den forøget. Penge var ikke til at opdrive; Opsigelse af en Prioritet paa 100 Rdl. kunde bringe en Mand i Armod. Mine Venner kom til mig om Raad og Trøst; vi klagede vor Nød for hinanden, græd sommetider med hinanden, men ingen Udveje fandt vi, fordi der var ingen, — og Embedsmændene . . . de Keltringer! . . .« I disse Aar udformedes Lorenzens politiske Anskuelser. Hans nationale Følelse mistede aldrig Præget af dette rent personlige Udspring, og han blev Demokrat i det Øjemed engang at faa Ram paa »de Store«. Nogen synderlig Dannelses udover sin Stand tilregnede Lorenzen sig ikke; men han ejede i fuldt Maal dens Ro og Besindighed, Sejghed og kloge Lune. Hertil kom, at han af Ydre var en sand Kæmpe, der bogstaveligt »saa ned« paa alle Mennesker, Amtmanden iberegnet. Tidligt havde Lorenzen henvendt Opmærksomheden paa sig og var i en forholdsvis ung Al-

der blevet Sognefoged; men da han hverken var ydmyg eller underdanig nok, kom han snart paa Kant med Amtmanden i Haderslev og fik sin Afsked. Dette vakte stor Forbitrelse blandt Bønderne, og da der kort efter skulde vælges Stænderdeputerede, trak de netop Lorenzen frem, fordi de vidste, han var »fast og kendte deres Forfatning«. Under Valghandlingen opnaaede Amtmandens og de andre »Store's« Kandidat, den tidligere nævnte Kammerjunker v. Krogh, heller ikke at fange Bøndernes Opmærksomhed. »Vi skulde helst have en af vore egne,« mumlede de; »Lilholt er god nok, han har selv gaaet noget igennem.« — Paa dette Grundlag valgtes Lorenzen, og med disse Forudsætninger gik han ind i sin Virksomhed som Stænderdeputeret og dermed til Samarbejdet med Paulsen og Flor.

I alle Kredse, baade høje og lave, var Paulsens Skrift af 1832 blevet modtaget med Anerkendelse; men det var mest nedefter, i Folkets brede Lag, at man satte noget ind paa Virkeliggørelsen af Paulsens Reformkrav. Skriftet synes at have udløst en Mængde bundne Følelser og indestængte Tanker; det satte den unge Nissens Sind i heftige Svingninger, og hos rolige og besindige Bønder styrkede det den sunde Retssans og vakte den slumrende Kærlighed til Modersmaalet; det bidrog ikke blot til den danske Presses Opkomst, men det blev tillige en medvirkende Aarsag til, at Kampen for det danske Sprog rejstes i den slesvigske Stændersal. Adskillige nordslesvigske Bønder sendte Paulsen Takkebreve for hans Bog. »Det glæder mig især meget« — skriver en —, »at der endog blandt de høj-lærde Herrer Professorer i Holsten findes nogle, som tænker paa den dansktalende Bondes Trang i det slesvigske.« — Vi kan skønne, at Nis Lorenzen har været blandt dem, der bevidnede Paulsen deres Taknemlighed; en af Paulsens Dagbogsoptegnelser vidner herom. — I Marts 1834 var Paulsens Hustru død, og i September 1835 giftede han sig med hendes ældste Søster Grete, Poul Møllers Ungdomselskede, nu Enke efter Overlærer, Dr. Thrige i Roskilde. Faa Dage efter Vielsen, som foregik i Roskilde, rejste Paulsen sammen med sin anden Hustru paa Familiebesøg i København og fik ved denne Lejlighed Foretræde for Kancellipræsident Moltke. Herom hedder det i Paulsens Dagbog: »Han [Moltke] talte en Times Tid med mig og opfattede Gud ske Lov mit ejendommelige Værd for Kiel

nemlig som Forsvarer af det danske Element i Slesvig og dets ejendommelige statsretslige Forhold. Han vil heller ikke vide noget af en slesvigholstensk Stat og begyndte igen af sig selv at tale om mine Bestræbelser for det danske Sprog. Jeg gjorde ham Meddelelse om Clausens Forhold paa Ærø og om Nis Lorenzens Brev; han ytrede, at det vilde være ham kært, om jeg vilde virke med til en Ansøgning om Indførelse af Dansk som Retssprog i det nordlige Slesvig, dog uden at blande ham deri.« Senere, den 22. November, skriver Paulsen: ». . . hørte jeg til min Glæde af Pastor Clausen, at man i Slesvig allerede taler om, at Nordslesvigerne ville tale Dansk paa Landdagen; min Nis Lorenzen nævnes. Mine Bestræbelser bliver da forhaabentligen ej frugtesløse. Professor Flor sagde straks, da han hørte det: »Nu maa der pustes til Ilden!« — Det skal ogsaa ske!« —

At følge Sagens videre Udvikling i alle Enkeltheder lader sig imidlertid ikke gøre. Dels er Paulsens og Nis Lorenzens Brevveksling ikke kendt, dels er det umuligt i tilstrækkelig Grad at trænge til Bunds i Paulsens og Flors Forhandlinger, der jo altid førtes mundtligt. Men det kan af Paulsens Dagbog ses, hvor nøje og intimt de to Venners Samarbejde har været, og det er i mange Tilfælde svært at afgøre, om det er Paulsen eller Flor, der er den egentlig udøvende Kraft. I Stændersamlingens første Tid synes det mest at have været Paulsen: men paa den anden Side maa det huskes, at det hørte med til Flors Taktik: stadig at skubbe indfødte Slesvigerne frem foran sig, og dette gjorde sig i høj Grad gældende i Flors Forhold til den rolige og besindige Paulsen.

I Tiden mellem de første Stændervalg og Stændernes Indkaldelse drøftede Danskhedens Venner ivrigt, hvorledes Kravet om det danske Retssprogs Indførelse retteligst burde understøttes. I Praksis gik det saaledes til, at Paulsen eller Flor skrev Udkast til Petitioner, der saa skulde cirkulere til Underskrivning blandt nordslesvigske Bønder. Den 19. Marts 1836 skrev Paulsen til en Ven i København: »Mine nordslesvigske Landsmænd gør mig megen Glæde, idet de paaskønner mine Bestræbelser for at genindsætte dem i Besiddelse af deres Sprog. Jeg har Brev fra en af deres Deputerede, at han og Kolleger har besluttet at andrage paa Landdagen om Indførelsen af det danske Sprog som offentligt Sprog. — Dette erstatter mig

Billigelsen i Embedsaristokratiet.« — Den 11. April aabnedes saa Slesvigs Stænderforsamling paa Raadhuset i Slesvig, og faa Dage efter rejste Paulsen til denne By for at uddybe Bekendtskabet med de nye Forbundsfæller. Den 24. April skriver Paulsen i sin Dagbog: »Da den slesvigske Landdag var berammet, skrev jeg til N. Lorenzen, at nu var det Tid til at handle. Jeg raadte ham at faa Ansøgninger tilvejebragt og sendte ham Ud-kast. Snart svarede han mig, at Sagen var i fuld Gang; han havde ogsaa talt med de øvrige haderslevske Deputerede. I den Anledning var jeg for 8 Dage siden nogle Dage i Slesvig og fandt mine danske Landsmænd ganske varme for den Sag og glade ved at kunne betro sig til mig, næsten forundrede over, at en dannet Mand sympatiserede med dem. Saa snart Alexander-sen og Thies Stenholt hørte, at Hadersleverne N. Lorenzen, Pø-selt og A. Petersen-Dalby indbragte Petitioner fra alle Herreder, besluttede de ogsaa at foranstalte lignende indsendt, hvormed jeg hjalp dem.«

Fra de nordslesvigske Distrikter indkom der til Stænderforsamlingen i den følgende Tid en hel Del Petitioner, hvori udtaltes Ønsket om, »at det tyske og latinske Sprog maatte blive afskaffet, hvor vi har og nyder dansk Undervisning, og at derimod det danske Sprog i enhver Henseende maa blive indført«. Hertil føjedes for nogles Vedkommende en Bøn om nogen tysk Undervisning i Landsbyskolerne. Det blev den sidste Anmodning, der først blev fremdraget for Stænderne, idet Gaardejer A. Petersen fra Dalby d. 6. Maj stillede Forslag om, at alle Skolelærere, som ansattes i Hertugdømmet Slesvig, for Fremtiden skulde underkaste sig en Prøve i det tyske Sprog, og at der i de Egne, hvor Skoleundervisningen skete i det danske Sprog, skulde undervises nogle Timer egentlig i Tysk. Den 13. Maj udtalte Petersen i sin Motivering, »at Folket i det hele taget mere henvender sit Blik mod Syden end mod Norden, og at de, som staar i hyppig Samfærdsel med den øvrige større Del af Hertugdømmet, ofte smerteligen savner Kundskab i det tyske Sprog«. — Den 3. Juni indgav Nis Lorenzen paa de dansk-talende Nordslesvigeres Vegne sit Forslag: »Den slesvigske Stænderforsamling beslutter at indgive en Petition om, at det tyske og latinske Sprog i Regerings- og Retssager maa afskaffes dér, hvor Undervisningen sker i det danske Sprog, og at derimod det danske Sprog i enhver Henseende maa blive indført.

I disse Dage opholdt Flor sig i Slesvig for — som Koch skriver — at prædike sine danskfolkelige Dogmer for den besindige Nis Lorenzen, og Koch fortæller, at Flor, inden han tog hjemmefra, havde formuleret baade Forslaget og Motiveringen; det gjaldt altsaa blot om at faa Lorenzen til at føre Sagen frem for Stænderforsamlingen. Det er troligt nok, at det forholdt sig saaledes. Flors Pen kan i alt Fald nok spores i den Motivering, som Lorenzen d. 6. Juli oplæste i Stændersalen. — Ved denne Lejlighed aabenbærede Flor første Gang sin Evne til at give Udtryk for de Tanker, der boede i det nordslesvigske Folk, og til at tale til dette gennem en af dets egne Mænd. Det var første Gang, Flor rakte sin stærke Haand ud til en af Nordslesvigs Bønder og førte ham frem i det offentlige Liv. Bonden maatte hjælpes. Han maatte sættes i Gang. Der var endnu for meget af Uffe-Naturen i ham. Kræfterne var der, men laa i Slummer. Der maatte et Stød til udefra; først saa kunde han. Det var saadanne Stød, Flor den ene Gang efter den anden leverede i de kommende Aar. Vil nogen male Flor og den nordslesvigske Bonde i en typisk Situation, saa tag Motivet fra Slesvig Stændersal: Lorenzen, der uden at fortrække en Mine oplæser sin Tale, Flor lyttende, siddende i en Krog med et skælmsk Blik i sine kloge Øjne.

Motiveringen lød saaledes:

»Jeg behøver vist ikke vidtløftigere at udvikle de Grunde, som taler for min Petition. Antallet af Petitioner af samme Indhold, som vilde været endnu større, dersom Bønderne overalt havde vidst, hvorledes de skulde begynde Sagen, viser allerede tilstrækkeligt, at det er et almindeligt eenstemmigt Ønske hos Folket i den dansktalende Del af Hertugdømmet. Hvorledes lader det modsatte sig ogsaa tænke? Hvor i hele Verden gives der et Folk, som vilde se sine offentlige Anliggender behandlede i et andet Sprog end i sit eget! Hvad vilde f. Eks. de holstenske Indvaanere sige dertil, hvis alle deres Embedsmænd paa een Gang begyndte at skrive og tale Dansk? De vilde vist i alle tyske Tidender klage over Uretfærdighed og Undertrykkelse; og dog vilde det ikke være andet, end hvad der i Aarhundreder eksisterer hos mig. Vel blev denne tunge Byrde paalagt Fædrene paa en Tid, da den regerende maaske slet ikke bekymrede sig om, hvad den almene Mand ønskede eller ikke. Men Byrden bærer de endnu og føler de endnu som et Onde, og

derfor klager de nu lydelig derover, da vor gode Konge ønsker at erfare, hvad der ligger Folket paa Hjertet. Den eneste Grund, som man, saa vidt mig bekendt, med noget Skin af Ret har anført mod min Proposition, er den derved opstaaende Ulejlighed for de Herrer Embedsmænd. Men denne Grund er af saa ringe Vægt, at jeg næsten finder det overflødig at gendrive den. Embedsmanden er dog vel i Landet for Folkets Skyld, Folket ikke for Embedsmandens Skyld. Hvo som ikke vil paa-tage sig den ringe Ulejlighed at lære at læse, tale og skrive Dansk, kan jo blive blandt Tyskerne. Vi ønsker ikke at have ham; han bliver dog en fremmed, har intet Hjerter for os, ingen Interesse for vore Anliggender, undtagen for saa vidt han har sin Fortjeneste derved.

Jeg har i dette Andragende ikke udtalt mit personlige Ønske alene, men Folkets Ønske i Almindelighed. Temmelig nøje kender jeg den nordlige Del af Slesvig og véd, at selv der, hvor man paa Grund af gammel Sædvane ikke engang tænker paa, at det kan være anderledes, selv der vil det blive mine Landsmænd lettere om Hjertet, naar den Efterretning kommer: fra nu af er vort Modersmaal ogsaa Embedsmændenes Sprog.«

Professor Falck udtalte sig i Tilslutning til Lorenzen, skønt han egentlig helst saa Latin indført som eneste gældende Retssprog i Sønderjylland; men denne Tanke vandt ikke Tilslutning. Lorenzens Forslag blev henvist til Behandling af det Udvalg, som var nedsat i Anledning af Petersen-Dalbys Forslag, og saaledes blev det. Udvalget afgav senere den Betænkning, »at fra nu af skulde ingen Skolelærer ansættes i Nordslesvig, uden at han kunde færdig Tysk; men først om ti Aar maatte man kræve Bevis for Kyndighed i Dansk af de Embedsmænd, som ønskede Ansættelse sammesteds.« — Men Sagen naaede ikke frem til Behandling i denne Samling.

Saaledes endte det første svage Fremstød, som Paulsen og Flor ved de danske Stænderdeputeredes Hjælp rettede mod det tyske Embedsvælde i Nordslesvig. Nogen Sejr var det ikke, snarere en uafgjort Forpostfægtning. Men Nis Lorenzens Forslag vakte Opsigt og blev ivrigt drøftet Mand og Mand imellem. Den aandelige Horisont udvidedes; en Mængde Spørgsmaal og nye Synspunkter trængte ind i Menneskers Bevidsthed og gav i mange Tilfælde hele deres Tankesæt et hidtil ukendt Opsving.

Der agiteredes og diskuteredes, og allerede i første Stænderforsamling maatte Formanden reagere mod de mange Petitioner, der indkom.

I Foraaret 1838 skulde Stænderne atter samles, og da det kunde ventes, at Sprogsagen atter blev draget frem, maatte der nu gøres et godt Forarbejde, saa at det danske Krav kunde fremføres med størst mulig Virkning. Bestræbelserne for Oprettelsen af en dansk Presse var et Led i dette Forarbejde; men den danske Sags Venner anvendte ogsaa andre Midler i deres Kamp mod Tyskheden. Koch fik den Idé, at den nordslesvigske Befolkning til Støtte for Sprogkravet skulde indsende en Kæmpepetition. »Denne Plan var som Vand paa Flors Mølle,« siger Koch, »og paa min Bøn om at forfatte mig en saadan Petition, indeholdende det Forlangende, at der i Hertugdømmet maatte blive indført dansk Retssprog overalt, hvor Kirke- og Skolesproget var dansk, sendte han mig d. 20. Marts [1838] efterstaaende Concept, som ogsaa blev brugt.« Faa Dage efter takker Koch for Petitionen; »den er aldeles, som om den var skreven ud af vore Hjerter, saa den taaler ikke den mindste Forandring.« Koch indskød dog en lille, men meget virkningsfuld Bemærkning, idet han til Flors Ønske om dansk Retssprog føjede Kravet om dansk Kirke- og Skolesprog i hele den dansktalende Del af Slesvig; men fraregnet dette anvendtes Flors Udkast til Petitionen, der kom til at lyde saaledes:

Til den højtærede slesvigske Stænderforsamling.

Vi Undertegnede henvender os i Ærbødighed til den slesvigske Stænderforsamling med Bøn om, at den vil antage sig og for Hans Majestæt Kongen understøtte vort inderligste Ønske:

at vort danske Modersmaal snarest muligt maa blive indsat i sine naturlige Rettigheder og blive gjort til Embeds- og Rettergangs- og, hvor dette endnu ej er Tilfældet, til Kirke- og Skolesprog i den dansktalende Del af Hertugdømmet Slesvig.

Det synes aldeles overflødigt at anføre Grunde for, at vi ikke ønsker at tiltales, mundtligt eller skriftligt, i et Sprog, vi

ikke forstaar. Det forekommer os ogsaa klart, at enhver maa kunne indse, hvilke Bryderier og Misforstaaelser, Uordener og Forsømmelser der idelig maa finde Sted, hvor Borgerne taler et andet Sprog end Embedsmændene og Dommerne; hvorledes Aandssløvhed, Uvidenhed og Mangel paa Kundskab om Gud og hans Ord maa være fremherskende der, hvor Modersmaalet er bandlyst fra Kirke og Skole, og at under saadanne Forhold Kærlighed og Tillid mellem Foresatte og Undergivne maa være umulige — Oplysning og Dannelselse i Tilbagegang.

Desuagtet er det blevet paastaet, ja man har søgt at indbilde os selv det, at vi ikke ønsker nogen Forandring i denne Tingenes Stilling, og vi maa næsten befrygte, at det er lykkedes at bibringe Hs. Maj. samme Mening, eftersom Allerhøjstsammes Vilje af . . . [se Side 23] — endnu efter 27 Aars Forløb, ikke er udført. For altsaa at tilintetgøre enhver falsk Forestilling om denne vigtige Sag, som maaske kan have afholdt Hs. Maj. fra at indrømme os den naturligste af alle borgerlige Rettigheder, som heller ikke nogen af Landets øvrige Børn savner, erklærer vi herved paa det højtideligste, at ligesom vi elsker det Hjem, Vorherre gav os, saaledes er ogsaa vort Modersmaal os kært og dyrebart, saa at vi for ingen Pris vil bortbytte det for et andet, og at det stedse har været vort inderligste Ønske, at dette vort Modersmaal maatte i alle vore Anliggender blive det offentlige Sprog.

At dette vort Ønske ikke er udtalt offentlig førend ved forrige Stænderforsamling, har ingen anden Aarsag, end at det først da blev muligt at fremføre det som en fælles og almindelig Begæring; og naar vi med tilsyneladende Taalmodighed har fundet os i en Tilstand, hvorover vi nu saa lydelig klager, saa var det, fordi vi troskyldigt mente, at det nu engang var et Hérrens Kors, der ikke kunde eller skulde lettes for os, og som vi altsaa med kristeligt Sind maatte bære. Men vi tilstaar ærligt, at denne Tro har vi ikke mere, og at derfor den Ringagt, hvormed vort Sprog og dermed ogsaa vi er blevet behandlet, efterhaanden forekommer os oprørende, ligesom de Ubequemmeligheder, der følger af dets Undertrykkelse, forekommer os utaalelige. Men saa stærk er vor Kærlighed til Modersmaalet, saa inderligt vort Ønske at maatte beholde det i Fred og saa stor vor Frygt for, at det i Tidens Løb ved List eller Vold kunde berøves vore Efterkommere, at, uagtet vi som

Landets Indfødte anser det for vor uomtvistelige Rettighed, at vort Modersmaal ogsaa bruges i alle offentlige Anliggender, og uagtet vor Selvfølelse krymper sig ved at trygle, hvor vi mener at have Ret til at fordre, saa henvender vi os dog til enhver især af de Herrer Deputerede, bedende og bønfoldende, at de vil antage sig os som forurettede, der saa højlig trænger til Forsvar, eller at de i det mindste ikke vil arbejde imod, naar nogen højhjertet Folkeven optræder i Forsamlingen som vor Talsmand.

Nordslesvig, i Foraaret 1838.

Om denne Petition skriver Koch: »Den var Nordslesvi-gernes egentlige Krigserklæring til det alraadende Tyskeri, det første Stød, der med Bevidsthed, Beregning og Energi førtes mod Sønderjyllands unaturlige og for hele Riget farlige Sprog-fodhold, mens Petitionen ved dens Indhold tillige var et for-trinligt Middel til at vække selve Folket til dansk Bevidsthed; dens simple og for enhver højst fattelige Skildring af Sprog-sagen oplyste det menige Folk om, at det ikke blot v a r dansk, men ogsaa havde R e t til at være det.«

Koch og Nissen fik nu travlt med at faa Petitionen omdelt og underskrevet rundt om i det dansktalende Nordslesvig. Tidspunktet var heldigt for Koch, idet han samtidig benyttede Lej-ligheden til at agitere for »Dannevirke«, som snart skulde be-gynde at udkomme. — Den 21. Maj 1838 mødtes Stænder-forsamlingen anden Gang paa Slesvigs Raadhus, og allerede d. 31. s. M. bragte Nis Lorenzen atter Sprogsagen frem. Koch maatte nu skyndsomst inddrage de sidste Eksemplarer af Peti-tionen for at samle alle Navne paa een stor Liste. Som sæd-vanlig sparede han sig ikke. Fra Hamborg indforskrev han et Stykke Papir, 12 Fod langt og 5 Fod bredt, og paa dette Kæmpeark fik han Haderslevs fineste Skønskriver til at prente Petitionens Ordlyd samt Navnene paa de 1500 Underskrivere — et efter Datidens Forhold meget stort Tal. Koch havde faaet Ideen ved at læse om engelske Parlamentsforhold, og ikke uden en vis Selvfølelse noterer han i sit Blad for 26. Juli, at det »kæmpemæssige Bønskrift, vistnok det største, der nogen Sinde er fremkommen her til Lands«, var indgaaet til Stænderforsam-lingen. Her virkede Uhyret dog vist for fremmedartet til at gøre et alvorligt Indtryk, og den nye Præsident, Etatsraad Falck, tog meget afvisende og overlegent mod det.

kom der snart Liv over Sprogforhandlingerne. To Aar før havde Forsamlingen kun med »Uvilje og Vrantenhed« beskæftiget sig med den samme Sag, som den nu kastede sig over med forbavsende Iver og Hurtighed. Med overlegen Forhandlings-evne drev Falck de to nordslesvigske Gaardmænd, Petersen-Dalby og Nis Lorenzen, ind i et nøje Samarbejde, skønt den ene bad om Tysk, den anden om Dansk. Sagen gik atter i Udvalg, hvori bl. a. de to Forslagstillere fik Sæde, og d. 6. Aug., i et af de sidste Møder, vedtog Stænderforsamlingen at foreslaa Kongen:

- 1) at der i Hertugdømmet Slesvigs danske Skoler skal gives en ugentlig Undervisning af tre Timer i det tyske Sprog; men Deltagelsen i denne Undervisning skal overlades til Forældrenes frie Vilje. Denne Undervisning skal gives i de sædvanlige Skoletimer, og Skolelærerne kunne ikke gøre Krav paa nogen Godtgørelse for samme.
- 2) at det danske Sprog maa indføres som Regerings- og Retsprog i de Distrikter af Hertugdømmet Slesvig, hvor det danske Sprog er Kirke- og Skolesprog, og det tyske Sprog derimod afskaffes (21 Stemmer mod 18).

Dette Resultat var hverken en dansk eller en tysk Sejr, men derimod en slesvigholstensk. Falcks Maal var Nordslesvigs Fortyskning, og hertil var Begyndelsen nu gjort, idet der aabnedes Vej for det tyske Sprogs Indtrængen i rent danske Landsbyskoler. Men Opnaaelsen af denne Vinding krævede et Offer, og dette Offer blev Embedsmændenes tyske Retssprog. Det hele syntes saa temmelig meningsløst; thi naar Embedsmændene lærte Dansk, var dermed bortfaldet den væsentligste Grund for den danske Befolkning til at lære Tysk. Men Falck vilde det saaledes. »Det var« — skriver P. C. Koch — »faldet denne ind, rask og kraftig at føre Sprogsagen igennem efter sit Hoved. Han forstod at bringe alle under sin Taktstok, og det var forunderligt nok, at den ellers saa karakterfaste Nis Lorenzen maatte udføre det Solonummer, som den snueste af hans Modstandere havde sat i Noder og stukket ham i Hænderne som Talerens eget.« — Det var altsaa lykkedes Falck at gennemføre denne Sag som et rent slesvigholstensk Anliggende, der paa intet Punkt vedkom Kongeriget, og Nis Lorenzens ændrede Stilling falder ganske i Samklang hermed. I første Stændersamling havde Nis Lorenzen talt som en

Mand, Flor og Paulsen havde været hans bedste Raadgivere og Hjælpere. Men desværre kom der Mislyd ind i dette Samarbejde. Da Stænderne traadte sammen 1838, viste det sig, at de to Professorer, uvist af hvilken Grund, havde tabt deres Indflydelse paa Nis Lorenzen. I denne Samling var det ikke Flor, men Falck, der skrev hans Taler, og den stoute danske Bonde gik for en Stund i slesvigholstensk Tjeneste — et sørgeligt Bevis paa national og politisk Umodenhed hos en af Folkets allerbedste. —

Det spændende var jo imidlertid, hvad Kongen vilde sige til Stændernes Indstilling.

Som bekendt blev det ikke Frederik VI., men Christian VIII., der, efter at være bleven Konge i Dec. 1839, kom til at tage Stilling til denne Sag. Den danske Sags Venner nærede store Forhaabninger til den nye Konge og ventede, at han hurtigt vilde træffe en gunstig Afgørelse i Sprogsagen. Dette skete gennem Sprogskriptet af 14. Maj 1840, der hviler dels paa Stændernes Indstilling af 1838, dels paa Kochs Krav i den store Petition. Dansk skulde være Øvrighedssprog overalt, hvor det var Kirke- og Skolesprog. Hvis Læreren evnede det, skulde der gives tre ugentlige Timers frivillig Tyskundervisning i de danske Landsbyskoler, men uden for Skoletiden. Det blev paalagt Kancelliet at søge oplyst, om ikke Dansk burde indføres i Kirke og Skole, hvor det var Talesprog; — her tænkes især paa Mellemslesvig og de nordslesvigske Købstæder.

Disse Bestemmelser viste Kong Christians gode Vilje til at hjælpe den betrængte Danskhed. Dog ønskede Christian VIII. ikke et Opgør mellem Dansk og Tysk. Han vilde støtte Danskheden, men ikke støde sine tyske Undersaatter fra sig. Det skulde snart vise sig, at denne Politik var umulig. Ved at gøre Indrømmelser over for baade det danske og tyske Parti i Hertugdømmet haabede Christian VIII. at tilfredsstille dem begge; men han opnaaede i Stedet for, at begge Partier satte langt mere Energi ind paa Kampen for deres Krav. Nationalitetskampen var begyndt, — først som en stille Susen, men nu fo'r den hen over Slesvigs Sletter som en mægtig Brusen, utøjlelig selv af tusinde Menneskehænder. Nutiden har ikke svært ved at se, at det nødvendigvis bar hen mod en Deling af Slesvig; men det indsaa Christian VIII. ikke, lige saa lidt som andre daværende ansvarlige Politikere gjorde det. Der er derfor over for den i

vor Historie saa omstridte Konge al Grund til at søge afgjort: hvilke af sine Mangler har han fælles med sin Tid, og hvilke har Rod alene i hans Karakter? De foreliggende Udtalelser herom er saa modstridende, at det sidste Ord næppe kan være sagt endnu. Set med Nutidsøjne var Tidens Brist især Mangel paa Respekt over for det begyndende nationale Liv, og ser man paa Christian VIII.'s Personlighed, kan ingen vente, at han som Konge skulde blive de nye Ideers Talsmand. Ved sin Tronbestigelse var han en Mand paa 53 Aar, og han var for længst blevet en dybt konservativ Natur, national interesseret, men en Hader af alle bratte Sving i Samfundsudviklingen.

Foreløbig hyldede alle Danske Christian VIII. for Sprogreskriptet af Maj 1840. Da Kongen i August gæstede Sønderjylland, var der næsten ingen Ende paa den Jubel, der slog ham i Møde. Men Folkegunst er en uberegnelig Vare, og Flor kunde i alt Fald nok ønske, at Kongens Danskhed fik en lidt mere sikker Understregning. Han foreslog derfor Laurids Skau at foranledige en Takadresse overrakt Kongen. Men Skau undslog sig, og Flor skrev da selv et Udkast, der, som sædvanlig, sendtes Koch til videre Besørgelse. Adressen, »et lille Mesterstykke i stilistisk Jævnhed og indtrængende Kraft«, blev i Løbet af faa Maaneder underskrevet af 2850, hvoraf 2000 var Bønder, 1 verdslig Embedsmand, 5 Præster og 66 Lærere; den havde følgende Ordlyd:

»Takadresse fra Nordslesvigerne til Kongen.

Da for fire Aar siden vore udvalgte skulde samles i Slesvig for at raadslaa, om der til Folkets Vel kunde være noget gammelt at afskaffe eller noget nyt at indføre, lød paa enkelte Steder iblandt os det Spørgsmaal: skulde det ikke være godt, om vi kunde formaa Øvrigheden til at sende os sine Befalinger paa Dansk og Dommeren til at skifte Ret og Skel imellem os paa Dansk? De fleste af os mente, at dette lod sig ikke gøre, thi ellers var det vel sket for længe siden. Men saaledes tænkte ikke alle, og mange Gange kom i vore Samtaler denne Sag paa Bane. Da hørte vi, at Forslaget var gjort i Stænderforsamlingen, men at det ingen Fremgang havde faaet af Mangel paa Tid til at raadslaa derom. Men Sagen var nu engang kommen paa Tale i Landet, og bestandig blev det almindeligere og ivrigere forhandlet imellem os: hvorfor skulde det ikke være

godt, og hvorfor skulde det ikke lade sig gøre? Stænderne forsamlede sig anden Gang i Slesvig. Da underskrev en stor Del af os en Bøn og Begæring om, at vort Ønske maatte opfyldes, og sendte den til Forsamlingen. Og Forsamlingen tog sig af vor Begæring og anbefalede den for højsalig Kong Frederik VI. til Bønhørelse. Men ikke uden stor Uenighed og Modstand blev denne Anbefaling besluttet i Forsamlingen, og siden den Tid er det af mangfoldige Embedsmænd og Advokater foreholdt os, at en saadan Forandring vilde være til vor Fordærvelse. Dette har de nu vistnok aldrig kunnet gøre os indlysende; men det blev os derved klart, hvor mange og mægtige Mænd der arbejdede mod vort Ønske, og tvivlende og mismodige ventede vi, hvad Majestæten vilde bestemme. Da kom Dit Kongebud den 14. Maj. at vor Begæring var retfærdig og skulde vederfares Bønhøring!

Kong Christian den Ottende! Mange kongelige Befalinger er udgaaet til os, og ikke sjældent hørte vi dem med Glæde. Men ingen har vi modtaget, der har virket saa dybt paa os som denne. Saa længe vi tvivlede om, at vort Ønske vilde blive opfyldt, vidste vi næppe, hvor dyrebart det var os; men nu, da vi er i Vished, føler vi det til fulde. Øvrigheden skal altsaa for Fremtiden tale til os og med os i vort Modersmaal! Et klart Lys skal der opgaa over vore borgerlige Forhold, saa at vi kan forstaa enhver Befaling, enhver Forhandling og enhver Dom, saa vi kan vide med Bestemthed, hvad der fordres af os, og bedømme med Sikkerhed, hvor vidt der sker os vor Ret. Men, o Konge! hvor herligt og glædeligt det end er, at der nu skal vorde lyst omkring os, hvor der hidtil var dunkelt, saa indeholdt Dit Bud dog en endnu kosteligere Gave for vort Hjerte: det skænkede os vor Frimodighed, idet det løste vort Modersmaal fra Fornedrelse. Thi vort danske Sprog blev oversat og foragtet af vor Øvrighed, det var kun en Tjenestekvinde, der kunde forrette Husets Gerning, men maatte trække sig bort, naar nogen fornemmere lod sig se. Derfor skammede vi os ved det og stod undselige over, at vi intet bedre havde, eller vi harmede os over, at man viste det Foragt; men med al vor Ydmygelse kunde vi ikke skaffe os noget andet, og med al vor Trods kunde vi ikke tiltvinge det Agtelse. Nu skal disse mørke og sørgelige Følelser ikke længer betage vort Sind, naar vi ser den fremmede Mand; thi Du har befalet Dine Tjenere, at de skal

ære vort Sprog og tale det med os. Modtag derfor, allernaadigste Konge! vor fuldeste og oprigtigste Tak, fordi Du gav vort Modersmaal den Ære, der tilkommer det, og førte det ind i Øvrighedernes Skrivestuer og anviste det Plads paa Dommernes Sæde. Frimodige kan vi nu træde frem og aabenhjertigt tale om vore Anliggender. Gud i Himlen skænke Dig og Dit Hus sin rige Velsignelse; thi Du havde Hjerte for den simple Mand.

Haderslev Amt, i September 1840.«

Billedet af det danske Sprog som en fattig og foragtet Tjenestepige hos et fornemt Herskab er saare betegnende. Det var tidligere blevet anvendt af Chr. Paulsen i »Dannevirke's« andet Nummer. Senere brugte Karstensen det i sin Sang: »Længe nok har jeg Bondepige været!« — hvorved det blev sunget ud over Landet og kendt af mange, som næppe ellers havde hørt om det danske Sprogs Vilkaar i Sønderjylland. Her maatte den højbaarne Jomfru, som Lembcke taler om, i mange, mange Aar gøre Tjeneste som Tjenestekvinde; men hun veg ikke for denne Ydmygelse, og netop derved vandt hun Ringe til sin Brynje og sankede Sten til Muren, der skulde hegne hendes Gaard. —

For Flor betød Adressens »brillante Fremgang«, at Kongen ikke turde kalde Forordningen tilbage. Det synes, som om han allerede paa det Tidspunkt anede nogle af de Vanskeligheder, som Kongens Vankelmod og uklare Standpunkter skulde afstedkomme. Desværre skulde det snart vise sig, at Flors Mistanke ikke var ugrundet. I Sprogreskriptet havde Kong Christian talt fagre Ord; men sammenholdes de med hans Stilling over for Danskhedens Førere, fremkommer der et Misforhold. Hvilke Motiver Kongen end har haft, saa betegner hans Regeringshandling fra Efteraaret 1840 og fremefter en Række Tilløb og Halvheder, der mere og mere førte ham over i Slesvigholstenernes Lejr. — Det varslede ilde, at Kongen, paa tværs af Flors Henstilling, besatte en hel Del sønderjyske Embeder med slesvigholstensksindede Mænd. Ved en Ansøgning om Forfremmelse blev selv Paulsen forbigaaet til Fordel for en 30aarig Sakser. Koch søgte om Eftergivelse af en Bøde paa 100 Rdl., der var blevet ham idømt for en patriotisk Artikel; men Kongen afslog dette. I sine første Regeringsaar dekorerede han flere af Danskhedens bitreste Modstandere, hvorimod dens Forsvarere

tydeligt maatte føle, at han ikke billigede deres Virksomhed. I Februar 1841 skrev Manicus til Flor: »Det allersimpleste Pakæsel roses og klappes af sin Herre, naar det modigt bærer sin Sæk gennem Møledammen — men vi, som gaar gennem Ilden af den slesvigholstenske Fanatisme, vi danske Æsler, vi kan ved al vor Uforfærdethed og Slid og Slæb ikke erhverve os det flygtigste Bifaldssmil. ikke det allerringeste Tegn paa Gunst og Velvilje og Anerkendelse. Had paa den ene Side og tavs Foragt paa den anden, det er de Muser, der skal inspirere os til modig Kamp og aandrig Skrift. Har vi et Ønske, der kan opfyldes ved at nikke med Hovedet, ønsker vi en værdig Mand til Provst, Herredsfoged, Rektor eller Præst, ønsker vi en dansk Latinskole eller et Seminarium, saa kan vi være sikre paa, at man afslaar os det, medens vore Modstanderes Kandidater vælges og deres værste Skrigere belastes med Embeder og Hæderstegn.« Alt dette erfarede Flor saa vel som nogen, og Tilfældet er typisk for Kongens ændrede Stilling til Danskhedens Førere. I Efteraaret 1840 ansøgte Flor om at blive ordinær Professor i nordiske Sprog og Oldkyndighed; men Kongen kunde ikke imødekomme denne Ansøgning, fordi Kancelliet ikke havde kunnet anbefale Flor paa Grund af hans hidtil utilfredsstillende Virksomhed som Lektor i det danske Sprog og fordi Erfaring havde vist, at det ikke var lykkedes ham »hos de studerende at vække Interesse for den nordiske Mythologi og Oldsagers Studium«. Flor mente, at det som sædvanlig var de slesvigholstensksindede i Kongens Omgivelser, der havde forsøgt at fortrænge ham fra Kiel, og i Efteraaret 1841 søgte han ved personlig Henvendelse til Kongen at værge sig over for sine Angribere. Han opnaaede Tilladelse til at indsende et Forsvarsskrift og henviser heri til sin 15aarige Virksomhed i Kiel, hvor han til sine Forelæsninger over nordisk Mythologi havde haft flere Tilhørere end nogen anden Professor uden for de egentlige Brødstudier. Endvidere havde han i otte Aar uden Vederlag givet ni ugentlige Dansktimer paa Kiels Latinskole, og han havde ydet alle nordslesvigske Lærere, der havde modtaget hans Tilbud, gratis Vejledning i det danske Sprog. — Men det nyttede altsammen intet. Kongen nægtede endog at sige, hvad man havde anklaget Flor for, og Forholdet mellem dem, der tidligere næsten havde været fortroligt, kølnedes stærkt.

»Det har smertet mig dybt.« — skriver Flor — »at jeg for

Deres Majestæt er blevet fremstillet som en udygtig eller mindre samvittighedsfuld Embedsmand; thi jeg er mig bevidst at have anstrengt alle mine Evner for troligt at opfylde mit Kalds Pligter, og det er den første Gang, jeg hører Tvivl om min Dygtighed til at fyldestgøre dets Fordringer. Jeg kan derfor ikke noksom paaskønne Deres Majestæts Naade at forunde mig Tiladelse til at meddele de Oplysninger, ved hvilke jeg troede at kunne redde min Ære, og hvis nogen Skygge endnu skulde hvile paa denne, da maa det tjene til min Undskyldning, at det er blevet mig nægtet at erfare de Data, hvorved Fordømmelsesdommen over min Virksomhed som Embedsmand og Docent er motiveret og en Gendrivelse af disse og et fyldestgørende Forsvar er gjort mig umulig.«

Dermed blev Sagen stillet i Bero. Kongen havde ikke Mod hverken til at afskedige Flor eller at udnævne ham til virkelig Professor.

Men samtidig med, at Slesvigholstenerne fik den danske Konge indspundet i deres Net, mistede de selve det nordslesvigske Folks ypperste Repræsentant, P. Hiort Lorenzen, den Mand, der mere end nogen anden blev Symbolet paa den Kraft, hvormed Sønderjyderne tilbageviste de slesvigholstenske Snigløb.

Peter Hiort Lorenzen (1791—1845) var af gammel dansk Slægt. Hans Far, Justitsraad og Amtsforvalter Thomas Lorenzen i Haderslev, var en velhavende og anset Mand, der ikke blot gav sin Søn en god Opdragelse, men ogsaa sørgede for, at han fik en god Undervisning, først af Huslærere, senere i Haderslev Latinskole. Efter at være blevet uddannet som Købmand hos Stuhr i Flensborg arvede Lorenzen i 1811 sin lige afdøde Morfaders Sukkerraffineri i Haderslev og giftede sig fire Aar efter med en Datter af Senator Sommer i Flensborg. Men i Pengekrisens Tid maatte Lorenzen atter afhænde sin Morfaders Ejendom, hvorefter han grundede en stor Købmandsforretning paa Møllepladsen i Haderslev. Tidligt blev Lorenzen sin Hjembys ledende Mand. Han blev Medlem af Byraadet og nød en saadan Anseelse, at han blev Haderslev Borgeres selvskrevne Kandidat, da det første Stændervalg indtraf. I de to første Stænderforsamlinger var Lorenzen Fører for de frihedsvenlige, demokratiske Slesvigholstenerne. Han var dog ikke tysksindet, lige saa lidt som han siden blev udpræget dansk-

sindet. For ham var Friheden Hovedsagen; Nationaliteten kom først i anden Række. Fra sin Ungdom havde han svoret til de lornsenske Tanker. Hans politiske Maal var en Grundlov efter norsk Mønster, og under en Englandsrejse 1837 blev han yder-

P. H. Lorenzen.

ligere styrket i sin Tro paa en fri Forfatnings heldige Virkninger. Naar derfor Lorenzen i sine første Stænderaar allierede sig med de frihedsvendige Slesvigholstenerne, var det ikke, fordi han foretrak den tyske Kultur for den danske, men fordi han mente, at Hertugdømmet Slesvig hurtigere kunde opnaa en fri Forfatning i Forbindelse med Holsten (jævnfør S. 25) end med Danmark, hvor Konge-

loven spærrede Vejen for demokratiske Forfatningsreformer. Lorenzen hadede denne Lov. Han mente, den var Skyld i den Uvidenhed og aandelige Sløvhed, som den danske Bonde var nedsunket i. I et Brev til Orla Lehmann Februar 1839 skriver Lorenzen: »Unægtelig er den danske Revolution af 1660 Aarsag til, at mine Medborgeres materielle Velvære og uafhængige Sindelag har maattet bukke under for en lumsk, despotisk Regering. Derfor har, saa længe jeg kan erindre, et uudslukkeligt Had mod denne Katastrofes Anstiftere og Djævelen Griffenfeld besjælet mig. Om det saa ogsaa skulde have kostet mit Liv, saa kunde jeg ikke have ladet det være: at stræbe for, at Folket fik Øjnene op for det skændige i den danske, saakaldte Kongelov, og at samme ikke har Lovskraft videre end til Kongeaen.« — Et lille Træk fra Stænderforsam-

lingens Begyndelse 1838 er betegnende for den Iver, hvormed Lorenzen vaagede over, at Slesvig ikke knyttedes nærmere til det enevældige Danmark. I 1837 havde Trykkefrihedsselskabet ved Kaptajn O. N. Olsen ladet udgive et »Kort over Danmark, Holsten og Lauenborg«. Selve Kortet var der intet i Vejen med; Ordet Sønderjylland er anført sideordnet med Nørrejylland og Holsten. Men denne Titel, »Danmark, Holsten og Lauenborg«, som endog gentages i den til Kortet hørende Tekst, vakte Lorenzens heftigste Vrede. Han fik Kortet fremlagt i Stændersalen, hvor han opfordrede Forsamlingens Medlemmer til voldsomt at protestere mod et saadant Overgreb. Nis Lorenzen sluttede sig i denne Sag fuldstændigt til sin Navne og meldte sig ud af Trykkefrihedsselskabet.

Ifølge dette Standpunkt angreb P. H. Lorenzen den nydanske Presse, specielt »Dannevirke«, hvis politiske Medarbejdere, Paulsen, v. Wimpffen og Manicus, alle ønskede at knytte Slesvig nærmere til Moderlandet, uanset dettes Forfatningsforhold. Med Rette klagede Koch stadig over Lorenzens voldsomme og vedvarende Angreb paa Bladet; thi Lorenzen var en farlig Modstander, der, for at mistænkeliggøre »Dannevirke« i Bøndernes Øjne, udmærket forstod at udnytte det til Agitation godt egnede Forhold, at »Dannevirke's« betydeligste Medarbejdere var højtstaaende Embedsmænd.

Imidlertid indvirkede forskellige Tildragelser saaledes paa P. H. Lorenzen, at hans politiske Begreber kom i Glidning.

Førerer for Slesvigholstenernes højre Fløj var Hertug Christian af Augustenborg, en Mand, der ifølge hele sit Temperament og aristokratiske Anlæg mere og mere blev Lorenzen en Torn i Øjet. Da der ikke var nogen Udsigt til, at Tronfølgeren, den senere Frederik VII., efterlod sig Arvinger, fremtraadte, som tidligere berørt, den augustenborgske Hertug med sine Teorier om, at han var nærmeste Arving til Hertugdømmerne Holsten og Slesvig, og det lykkedes ham efterhaanden at vinde en ikke ringe Del af Stænderforsamlingens Medlemmer for dette Synspunkt. Men under Forhandlingerne i Stændersalen, navnlig i 1838, var Lorenzen blevet overtydet om Hertugens frihedsfjendske Sindelag, og det blev ham derved klart, at lykkedes det Hertugen at gennemføre sine Planer, saa havde dermed Slesvig mistet al Udsigt til at faa en fri Forfatning.

Hertil kom i 1839 Sprængningen i den slesvigholstenske

Liberalisme. I Maj 1839 begyndte den holstenske Politiker Th. Olshausen at udgive en Række Artikler, hvormed han indledede en hel ny Politik, den saakaldte nyholstenske. Holsten — hævder Olshausen — maa kaste Slesvig over Bord, hvis det vil opnaa en fri Forfatning. Slesvig tilhører slet ikke det tyske Forbund og maa føre sin egen Forfatningspolitik. Holsten maa staa alene og, under Henvisning til Forbundsdagens Bestemmelser, kræve Skattebevillingsret og en fri Forfatning for sig alene. Olshausen fremhæver Nationalitetens Betydning og lovpriser Holstens rene Tyskhed, hvorimod han udtaler sig nedsettende om det nationalt ufærdige Slesvig. — Ved Olshausens gennembrudende Optræden stilledes Slesvig over for et Enten— eller. Enten maatte det søge at blive optaget i det tyske Forbund eller ogsaa gaa mod Nord, naar Holsten gik mod Syd.

Paa dette Spørgsmaal sprængtes det frihedsvenlige, slesvig-holstenske Parti. Hertug Christian søgte at redde nogle af Stumperne over i sin Gruppe; men Lorenzen nedlagde sit Mandat og deltog ikke i Stændermøderne 1840. Han kunde paa ingen Maade forlige sig med den Tanke, at Slesvig skulde optages i et Forbund af rent tyske Lande; det nationale Tilhørsforhold var ham ikke ligegyldigt, selv om han ansaa Forfatningssagen for det afgørende.

Ganske naturligt rettedes da Lorenzens Blik mod de nye Frihedsbevægelser i Danmark. Allerede i Sommeren 1838 havde Lorenzen indledet en Brevveksling med Orla Lehmann, der lidt efter lidt overtydede ham om, at Frihedens Sag ikke stod saa ganske daarligt i Danmark. I Pressen og Foreningslivet sporedes det nye Frihedsrøre, og ved Tronskiftet 1839 indgaves til Kong Christian VIII. en Adresse, der skulde minde ham om Tidens Krav og om, at han jo i 1814 selv havde givet Nordmændene en fri Forfatning. Kongen stillede sig imødekommende, men kunde heller ikke i dette Forhold bestemme sig til det afgørende Skridt. Men Enevælden blev sat under Debat, hvilket aldrig var sket før, og Lehmann kunde med Rette over for Lorenzen hævde, at Frihedens Tid i Danmark snart var inde. »Jeg giver Dem« — skrev Lehmann til Lorenzen — »mit Æresord paa, at jeg kun vil en frivillig Forening med Slesvig paa Vilkaar af en Forfatning som den norske. Foreslaa De en saadan i den næste Stændersamling og vær overbevist om, at Tusinder, som nu holder en fri Forfatning for umulig, vil til-

juble Dem, og De er Frihedens Heros. Slesvig er Anstødsstenen, kun Slesvig kan løfte den, paa Slesvig kommer alt an.«

Omtrent samtidig hermed forberedtes Lorenzens Tilslutning til den nydanske Bevægelses Førere.

I sit Nytaarsbrev til Flor 1839 klager Koch over, at P. H. Lorenzen i det forløbne Efteraar har været meget virksom med at nedsætte »Dannevirke« i Bøndernes Øjne; men i Marts samme Aar skriver han saaledes: »Saavel ved et Besøg, som jeg for nogen Tid siden gjorde vor Sags værste Fjende i Nordslesvig, P. H. Lorenzen, som ved andre af hans Venner mærker jeg, at denne Mand ikke er utilbøjelig til at hale mig til sig og vilde vist give Slip paa mange Anskuelser, hvis Sagen kunde realiseres uden at blive alt for inkonsekvent for ham; men jeg er bange og holder mig derfor rolig i mit Hjem.«

Faa Dage efter (30/3) svarer Flor: »Lorenzens forandrede Stilling er ikke uvigtig, og det forstaar sig, at De bør tage mod ham som Ven, uden at det skal koste ham Ydmygelse. Men ellers maa vi jo erindre, at vi nok kunne være frimodige og tolerante mod enhver, især enhver Slesviger, da der i Himmerig er større Glæde over een Synder end over 99 retfærdige; men det staar ikke i vor (i det mindste ikke i Deres og min) Magt at give efter i et eneste Punkt i vore Fordringer.«

Det blev efterhaanden Lorenzen klart, at han maatte nedlægge sit Stændermandat, indtil han kom ud af sine svære politiske Overvejelser og fik et nyt Grundlag at føre sin Politik paa. I August 1840 udsendte Lorenzen en Erklæring, hvori han gjorde Rede for sit politiske Standpunkt. Samtidig skriver Flor til Koch: »Lorenzens Overgang er et vigtigt Moment. Ligesom Harms var den første »Holstener«, der erklærede sig mod Sprogtyranniet, saaledes er Lorenzen den første Slesviger, der har opgivet det slesvigholstenske Parti efter at have tilhørt det.« — Da nu Lorenzen havde afskaaret sig fra sin Virksomhed i Stændersalen, kastede han sig ind i Agitationsarbejdet uden for denne. Han var ivrig for at skaffe Takadressen Underskrifter (S. 90). Han tilsidesatte resolut al gammel Mistillid til »Dannevirke« og gavnede nu Bladet i samme Grad, som han før havde skadet det. »Lorenzen og jeg lever nu som Brødre,« skriver Koch til Flor.

I Efteraaret 1840 samledes Slesvigs Stænder for tredje Gang. Hovedslaget i denne Samling stod om Sprogskriptet

af 14. Maj s. A. Efter lange Forhandlinger vedtoges med 33 Stemmer mod 9 en Protest mod Reskriptets Bestemmelse om dansk Øvrighedssprog. Omslaget var tydeligt. Flertallet var Hertug Christian og hans Stab. Det var ganske interessant at se, hvad man i fanatisk Ophidselse mod Danmark kunde hitte paa. Under Behandlingen af et Forslag om at udelukke kongerigske Præster fra nordslesvigske Embeder udtalte en af Hertugens nærmeste, Pastor Lorenzen: »Da de yngre Teologer i Danmark gennem en derværende bekendt Teolog [Grundtvig] faar en mere katolsk end protestantisk Uddannelse, og da Propagandaen søger at løsrive Nordslevig fra det øvrige Hertugdømme, er dettes Nationalitet i Fare, og der er derfor saa meget mere Grund til at fremme Forslaget« — hvilket derefter vedtoges enstemmigt.

Hos Flor, der var en opmærksom Iagttager af den tiltagende Tyskerkurs i Stændersalen, kunde derfor nok opstaa det Ønske at pirre lidt op i denne Hvepserede. Det var ham især magtpaaliggende, at der blev talt Dansk i Stænderforsamlingen, ikke nødtvungent, hvad den Deputerede fra Ærø var henvist til, men paa en saadan Maade, at det kunde virke som en Understregning af de to Sprogs Ligeberettigelse i Slesvigs officielle Anliggender. I Nov. 1840 skrev Flor til Koch: »Ifald det staaer i Deres Magt gennem P. H. Lorenzen eller paa anden Maade at gøre noget for, at Bønderne i Slesvig-Forsamlingen taler Dansk — — saa gør det.« Og i et Brev fra 41 hedder det: »Jeg skulde intet ønske ivrigere end at være Stænderdeputeret i Slesvig for at vise Slesvigerne, Kongen og de Danske, hvilken gevaldig Virkning det vilde gøre, hvis jeg ubøjelig blev ved at tale Dansk . . . Men for øvrigt har vi vel kun Daarlighed at vente os i denne Forsamling, og jeg anser det omtalte Skridt ikke alene for det vigtigste, men endog for det eneste, vi kan foretage os.«

P. H. Lorenzen havde — vistnok uafhængig heraf — faaet den samme Tanke. I en Betænkning, som han i Efteraaret 1840 havde udarbejdet for Nis Lorenzen, skrev han: »De nordslesvigske Vælgere vil fremtidig kræve, at deres Stændermænd taler Dansk i Forsamlingen, selv i Tilfælde af, at de lige saa godt kunde tale Tysk, og at deres Foredrag uden Oversættelse optages i Stændertidenden.«

Denne Sag blev da Tilknytningspunktet mellem Flor og P.

H. Lorenzen. »Flor havde nu atter den Lykke at arbejde sammen med den rette Mand paa rette Tid og Sted, og denne Gang til den mest afgørende Handling i vort nationale Liv før Kri-gen.« (P. Lauridsen.) Flere Maanedes før Stændervalget 1841 havde Flor skrevet til Koch: »Jeg haaber, at P. Hiort Lorenzen bliver et eller andet Sted*) valgt til Deputeret; thi vort Parti kan stærkt trænge til en Anfører, som er lidt dueligere end den brave Senator [Nis] Lorenzen, hvem i øvrigt Æren fast ene tilkommer i Stænderforsamlingen.« I September 1841 besøgte Flor Koch og Laurids Skau, hvilken sidste en Maanedes Tid efter skrev til Flor: »De talte sidstleden om, at det var højst nødvendigt, at der blev talt Dansk i den slesvigske Stænderforsamling, og De har til den Ende bearbejdet P. Hiort Lorenzen dygtig; jeg tror næsten, at De var ved at bilde ham ind, at han lige saa godt kunde tale Dansk som Tysk. Dette var nu meget godt; men jeg frygter for, at han kommer i Knibe, naar han skal tale Dansk, og at han ikke saa godt kan forsvare sig, som naar han taler Tysk.« Denne Frygt var ganske ugrundet, da Lorenzens Barndomssprog havde været Dansk, og Flor blev da ogsaa ved sit. Faa Dage efter skrev han til Koch: »Jeg beder Dem hilse P. H. Lorenzen fra mig, at han endelig maa lade vor Samtale i Haderslev brygge videre i hans Sjæl.« — Det var da ogsaa det, der skete. Men det var imod Lorenzens udprægede Selvstændighedsfølelse at give noget Løfte, og han nøfledte Koch slemt, idet han mente, at denne havde udtalt sig lovlig aabnemundet om hans Hensigter. Flor forstod ham bedre. I Oktober 1842 hedder det i et Brev til Koch: »Deres Efterretning om, at der er nogen Sandsynlighed for, at Bønderne vil tale Dansk, har glædet min Sjæl meget; thi jeg vedbliver at anse dette Skridt for overordentlig vigtigt, og ikke alene det vigtigste, der i Stænderforsamlingen kan ske fra vor Side angaaende Sprog-sagen, men endog det eneste. Imidlertid er dette jo endnu kun et Haab, ja vi tør ikke engang stole paa, at om de end begyn-der, de da ogsaa bliver ved. Dog noget er bedre end intet, Livstegn bedre end Dødstegn. Jeg har med Overlæg afholdt mig fra at blande mig mere i den Sag, end jeg allerede paa sidste Tog gjorde. Hovedudslaget, mente jeg, vilde dog P. H. Lorenzen gøre, og at overhænge den Mand ansaa jeg for uklogt;

*) Lorenzen valgtes i Sønderborg.

saa kunde det se ud, som om han ikke var Mester for det hele.« Ogsaa Laurids Skau arbejdede ivrigt for denne Sags Fremme. Paa hans Foranledning underskrev Vælgerne i de forskellige Valgkredse en af ham forfattet Opfordring til de Deputerede om at tale Dansk i Stændersalen. Til Flor skrev han, kort før Stænderforsamlingen traadte sammen 12. Oktober: »Det var vist heldigt, om De kunde komme til Slesvig straks efter de Deputerede for at indgive dem noget styrkende Pulver til Understøttelse for vore skriftlige Opfordringer.« Denne Opfordring faldt godt i Traad med Flors egne Planer, og faa Dage efter rejste han til Slesvig for at samles med de fem Mænd, der skulde føre den danske Sag i Stænderforsamlingen. Kort før havde han været i Pløn for at tale med Kong Christian, og det var da kommet til heftige Meningsudvekslinger, ja næsten et Brud mellem dem. Det blev Flor klart, at det herefter var umuligt at opnaa noget hos Kongen med det gode, og at Følgen heraf maatte blive, at den danske Sags Venner opgav alle Tillempningsforsøg og slog ind paa en ubøjelig Retspolitik. Denne Opfattelse blev det »styrkende Pulver«, som Flor førte med sig til Slesvig; men til nogen afgørende Handling kom det endnu ikke denne Gang; P. H. Lorenzen holdt sig stadig tilbage og de øvrige med ham. »Nis Lorenzens »danske Tale« blev der intet af« — skrev Flor til Koch 29. Okt. —, »han manglede Modet, da det kom til Stykket, og nu bliver der vel næppe noget af, skønt jeg endnu ikke har opgivet alt Haab om at faa denne min Yndlingsidé realiseret. Ellers er jeg vel fornøjet med vort lille Parti, hvortil vi egentlig kun kan regne disse fem*), og især maa jeg i høj Grad rose P. H. Lorenzen, der meget overgaar mine Forventninger. Jeg har lovet Vennerne snart igen at oplive dem ved et Besøg . . .« Det varede heller ikke længe, før Flor indfrieede dette Løfte. Under Paaskud af at skulle tilse et Arbejde paa Danevirkevolden rejste han atter til Slesvig d. 10. Nov. — I Mellemtiden var Lorenzen blevet ægget frem til et Stormløb mod den af den danske Konge saa stærkt begunstigede Slesvigholstenisme, symboliseret i Hertugens Personlighed. Ved dennes drilske og udfordrende Politik blev Lorenzen drevet frem ad den samme Vej, som Flor havde søgt at lede ham ind paa. Der blev fra slesvigholstensk Side

---

*) P. H. og Nis Lorenzen, Posselt, Jepsen og Senator Nielsen.
Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskernes Bibliotek

stillet Forslag om at ombytte Ordene: »Dansk Ejendom«, som blev indbrændt paa Skibene, med »Schleswigholsteinisches Eigenthum« og om, at Danebrog snarest muligt skulde erstattes med et slesvigholstensk Landsflag. Under Behandlingen af dette Forslag havde en af de slesvigholstenske Førere talt voldsomme Ord mod Danebrog og Ordene »Dansk Ejendom« og til sidst udslynget et: »Bort med Trældomsmærket!« — Dette Udraab blev den egentlige Aarsag til, at P. H. Lorenzen bestemte sig for at tale Dansk. Nu forhandlede han atter med Flor, og det bestemtes, at Lorenzen i Mødet d. 11. November skulde bruge sit danske Modersmaal.

I det afgørende Øjeblik var Lorenzen fuldkommen rolig. Han kunde være opfarende og voldsom, naar det gjaldt Smaating; men ved denne Lejlighed, hvor han i Folkets Navn skulde værne Modersmaalets Ret, var han kold og behersket. Mens hans Modstandere skreg og hujede, talte Lorenzen med lav, hviskende Stemme, men kanske netop derved slog hans Ord ned »som Lyn i en Krudttønde«. I sin egen Beretning om de spændende Optrin i Møderne 11., 14. og 16. November skriver Lorenzen i Anledning af Præsidentens Formaning til ham om at tale Tysk: »Jeg var imidlertid bleven staaende med korslagte Arme og kold som Is, i hvilken Stilling jeg forblev under hele Debatten, stadig med Øjnene stift hæftede paa mine Modstandere.« — Af Stændertidende kan det ses, at Lorenzen under disse Møder har haft Ordet i alt 22 Gange; men Bladet har som bekendt kun de mindeværdige Ord: »Han talte Dansk og vedblev at tale Dansk.«*) Hver Dag sendte Lorenzen en udførlig Rapport til Flor, som gennem Adler lod den gaa videre til Kongen. Den 14. Nov. skrev Lorenzen til Flor: »Jeg er ikke modfalden, men føler mig dog saa alene, siden De har forladt mig og ingen af vore Venner er kommet tilbage.« De øvrige danske Deputerede var nemlig rejst hjem d. 11. Nov., og Flor var ikke alene Lorenzens Raadgiver, men den eneste, der i disse kritiske Dage stod ham nær.

Imidlertid blev der nogle Dages Pusterum, for at Kongen kunde tage Stilling til Sagen. I denne Anledning skrev Flor til Lorenzen: »Hvad nu vi har at gøre? Derom er min og jeg

*) Med Hensyn til Enkeltheder fra disse Møder henvises til H. Rosendal: Træk af Danskhedens Historie i Sønderjylland I, S. 172 f.

tænker ogsaa Deres Mening denne: Siger Kongen: Der maa tales Dansk, lige meget om med eller uden dansk Protokolføring, saa bør naturligvis hver Dag høres Dansk i Salen af saa mange Munde, som opdrives kan, selv af Senator Nielsen afvekslende Dansk og Tysk ifølge Materien. Bed ham om det fra mig af god oprigtig Kærlighed til Slesvigholstenerne og Hertugen. Siger Kongen: »Lorenzen maa ikke tale Dansk«, saa bør Nis Lorenzen o. s. v. prøve paa at tale Dansk, indtil det ogsaa forbydes dem. Og hedder det: »Der maa af ingen tales Dansk«, saa forbliver alle vore i Salen, men stumme, og da maa atter Vælgerne gøre de fornødne Demonstrationer, som vi da nærmere overvejer. — — —

Deres hengivne og trofaste

Flor.«

Mens Lorenzen var bundet af sit Tavshedsløfte, talte Nis Lorenzen Dansk i Stændermøderne; men derved blev det. Trods Flors gentagne Opfordringer tog ingen af de øvrige dansk-sindede Deputerede Ordet paa Dansk. Al Kraft havde samlet sig i P. H. Lorenzens Personlighed; var han sat ud af Spillet, skete der intet. Det var derfor ikke underligt, at Flor i denne Tid betegnede det som sin Hovedopgave »at sidde til Rors hos P. H. Lorenzen«.

I December fik Fru Flor den Idé, at Lorenzen efter Stændermødernes Slutning skulde rejse til København for personlig at tale med Kongen. Hun vidste, at man i Kongens Omgivelser havde skildret Lorenzen som »en elendig Karl, et raat Pøbelmenneske«, og hun ansaa det derfor for heldigt, at Kongen selv fik talt med den smukke, statelige og indtagende Mand, som Lorenzen var. Flor greb straks Ideen og skrev til Lorenzen: »Det kan godt være, det er ikke engang usandsynligt, at De selv har haft samme Tanke, i saa Fald er min Mening kun en Bestyrkelse i samme. — Tingen er, at Deres Ankomst i København skulde være en Overraskelse. Erfaring har lært os, at Kongen er ikke modtagelig for langsom Erfaring, ja vi har ej engang fuld Sikkerhed for, at han erfarer, hvad der kommer fra vor Side. Naar De nu, straks efter Forsamlingens Slutning, fik Kongen i Tale, og som Klager for Dem selv og hele Nord-slesvig fremsatte ham alt rent ud og bestemt, saa vilde det upaatvivlelig imponere ham noget. Thi for det første har han af Naturen Hang til at høre alle Meninger, hvorved han bilder

sig ind at blive uafhængig, og for det andet vil han i dette Øjeblik have nogen Respekt eller Frygt for Dem, da Deres Person, saa at sige, er en Partifane. De har ikke alene al Ret paa Deres og Deres Fordringers Side; men De har et naturligt Talent »zum Auftreten«, som vi ej bør lade unyttet og som for denne Konge er vigtigt. De er for Kongen og i den store Cirkel i København skildret som »en elendig Karl, et raat Pøbelmenneske, som Propagandaen bruger«. Denne Tro er hos Kongen meget skadelig, og Deres personlige »Erscheinung« vil tilintetgøre den, naar De kun gør Dem saa smuk, som Deres vakre Konge med Ret ønsker, og taler, som De har handlet, decideret som en Romer.« — Paa Lorenzen virkede dette Forslag som en stor Overraskelse, og Flor maatte endnu engang drage Planen frem. Saa svarede Lorenzen: »Jeg vil oprigtig tilstaa, at jeg forbavsedes ved at læse det første Brev. Paa Rejsen herhid [Flensborg] var dets Indhold næsten min eneste Tanke. Nu ser jeg af det sidste Brev, at det er Deres ramme Alvor med Deres Forslag. De tror, at denne Idé allerede var opstaaet hos mig. Nej, min Ven, en saa dristig Tanke har jeg ikke vovet at fatte. Men jeg har fattet en saa ubetinget Tiltro til Deres Indsigt og Menneskekundskab, at jeg allerede i dette Øjeblik er bleven fortrolig med Tanken paa dette Vovestykke; det kan faa gode og store Følger, men frisk Mod hører med dertil.« Senere skriver Flor: »Jeg formoder altsaa, at De sætter den raske Plan igennem og gæster Kongen i hans egen Hal. De bør ingen skreven Klage levere ham; thi da leverer han den kun til »Vedkommendes« Erklæring. Men mundtlig klag rask og uforfærdet over Undertrykkelsen, og bliv blot fast ved det, at De og alle Bønderne, efterhaanden ogsaa flere og flere af Borgerne, anser sig bestandig at lide Uret, saa længe ikke begge Sprog nyder lige Ret.«

Efter at have fejret Julehelligdagene i sit Hjem rejste Lorenzen da til København, hvor han to Gange fik Foretræde for Kongen, d. 28. Dec. og d. 4. Jan. Begge Gange modtog Kongen Lorenzen meget venligt og talte længe med ham. Men reelt kom der ikke noget ud af deres Samtale. Hverken ved sin Optræden i Stændersalen eller ved dette Besøg lykkedes det Lorenzen at fremkalde en gunstig Vending i Kongens Stilling over for Danskhedens Talsmænd i Sønderjylland. Der skulde endnu gaa et Par Aar, inden Kongen forstod, at han ved sin ulykke-

lige, saakaldte Upartiskhed ikke dæmpede Stridighederne, men tværtimod hidsede de to Partier frem i en Kamp om Kongens Person. Derimod fik Lorenzens Rejse stor Betydning paa anden Vis, idet den Fest, som holdtes til hans Ære paa Skydebanen d. 4. Jan., virkede som en Besegling af Forbundet mellem de danske Sønderjyder og det unge frisindede Danmark. Det blev nu klart, at Slesvigs Frigørelse ikke vilde ske ved et Kongeord, men — som Flor skrev — ad den brede og langsomme Vej, ved Folkets og Massernes bestemte Vilje. I Fremtiden maatte der først og fremmest tilsigtes at rejse en Folkebevægelse, og derfor flyttedes Tyngdepunktet i Frigørelsesarbejdet efterhaanden mere og mere over i de Virksomheder, som den jævne Borger og Bonde direkte havde Del i. Men de danske Nordslesvigere stod ikke længer ene. Af den danske Konge havde de ganske vist ikke vundet den Støtte, de ønskede; men ved Festen for Lorenzen traadte nogle af Folkets ledende Mænd — bl. a. Kap-tajn Tscherning, de tre Stænderdeputerede Professor H. N. Clausen, Kammerherre Drewsen og Sagfører Balthazar Christensen — aabenlyst frem og gav Slesvigernes ypperste Repræsentant Haandslag til Tegn paa trofast Støtte fra det danske Folk.

I denne spændende Tid havde Lorenzen modtaget en Mængde Sympatitilkendegivelser, baade fra Nordslesvig og Kongeriget, og efter Samraad med Flor besluttede han at svare paa disse med en stor Takskrivelse, der skulde optages i alle ledende slesvigske og kongerigske Blade. Han bad Flor skrive et Udkast, og dette fandtes i enhver Henseende at være tilfredsstillende. I sit Takkesvar nævner Lorenzen, at hans Hustru bevægedes til Taarer ved at læse det. Denne Skrivelse er med Rette blevet fremhævet som et af de bedste Bidrag til Forstaaelse af Nordslesvigernes daværende Stilling, baade over for den overmægtige Tyskhed og de Danske i Kongeriget; men den er tillige et saa smukt Udtryk for, hvad der den Gang rørte sig i Nordslesvigernes Hjerter, at den endnu ved sit personlige Præg og sin mandige Vemod vil kunne betage den opmærksomme Læser. Den taaler ikke Beskæring og anføres derfor i sin Helhed:

Til mine danske Medborgere.

Jeg har modtaget saa mange Skrivelser fra forskellige Steder i Kongeriget og med saa mange Underskrifter af Mænd,

der hører til de forskelligste Borgerklasser, at jeg tør holde mig overbevist om, at den Behandling, der er vederfaret mig i den nu sluttede slesvigske Stænderforsamling, har vakt en almindelig Indignation i Landet, og at den Maade, hvorpaa jeg har opført mig under samme, har vundet mine Medborgeres Bifald.

Mine højstærede Herrer! Jeg behøver næppe at forsikre Dem om, at baade jeg og mine faa Venner og Kampfæller med den inderligste Glæde og den mest levende Erkendtlighed erfarede Deres Sympathi for os og den Sag, vi forfægtede; thi hvor fuldkommen vi end var os vore Bevæggrundes Renhed og vor Beslutnings Urokkelighed bevidst, var vor Stilling i Slesvig dog saadan, at vort Sind vel kunde trænge til Deltagelsens Vederkvælgelse. — De Pligter, som Sagens Forsvar paalagde mig, har hidtil nægtet mig den Fornøjelse at udtale vor oprigtigste Tak herfor; men nu, da jeg er kommen tilbage til Hjemmets Ro, er det mit Hjertes første Trang at tilsende Dem den. Og dog, mine Herrer, formaar jeg ikke at gøre dette i blot glade Udtryk; thi hvor meget jeg end ønskede, at min Taksigelse alene skulde have Præget af det opmuntrende og styrkende, der nødvendigvis følger med Bevidstheden om saa mange højjagede Medborgeres varme Deltagelse, saa er jeg dog ikke i Stand til at undertrykke en vis vemodig Stemning.

Jeg staar ikke længer paa Kampens Plads i Slesvig, hvor bestandige Angreb og Krænkelser holdt mig varm og spændt; — og jeg befinder mig heller ikke i en Kreds af begejstrede Venner, der tilsværger mig Hjælp og Troskab. Men jeg sidder ene i min Stue, Tanken dvælende ved mit elskede Fædrelands Fremtid, og jeg er ikke vis paa, ikke fuldkommen vis paa, at Nordslesvigs Sønner ved egen Kraft formaar at bevare deres danske Nationalitet, og, mine danske Brødre og Venner, fortørnes ikke over, at jeg siger det, jeg tør ikke trygt forlade mig paa Eders Bistand. Eders Begejstring for vor Sag er ægte og Eders Kærlighed for vort Vel oprigtig, det véd jeg og tvivler intet Øjeblik derpaa; men omend det broderlige Venskab kan forblive usvækket, saa kan Begejstringen det dog ikke, og med den forlader Eder den Opmærksomhed, som opdager Fjenden under enhver Forklædning, og det Mod, som uden Betænkning jager ham straks tilbage over Grænsen. Se, dette er min Frygt; thi det er ikke Uger eller Maaneder, men det er Aar, maaske mange Aar, det gælder om. Vore Fjender forlader ikke vore

Grænser, og de taber os ikke af Sigte som deres hjemfaldne Bytte, hvor længe det end skal vare. De er faa og mægtige og rige; de kan derfor let holde sammen, kan uden at opofre nogen af Livets Behageligheder vente, til det passende Øjeblik er der, kan da let udkaste en Plan og enes om dens Udførelse.

Men vi, Folket, mest Folket paa Landet, mange i Tal, men adspredte, uden Evne til at kunne virke alvorligt for Sagen, ingen Penge, ingen Tid uden i Nødtørftens Tjeneste, ingen Anseelse, ingen Magt, intet Kendskab til Intriger, ingen Lyst eller Vane til at anvende dem eller Forstand paa at beskytte sig imod dem, og dog bestormet og ængstet af falske Rygter og løgnagtige Insinuationer, som Fjendens Agenter og Organer udspreder i Masse for at vække Frygt for alt Dansk og for en Forbindelse med Danmark, hyppig Erfaring om, at deres Modstand imod de fornemmes Vilje har været uden Virkning og deres Besværinger og Bønner paa højere Steder er blevne uden Svar — ja, hvad der er det værste af alt, uden fuld Tillid til at have Ret i deres Fordringer, fordi deres Erfaring modsiger deres naturlige Tro paa at besidde Menneskerettigheder, som ingen dødelig kan berøve dem.

Vistnok har, trods alt dette, det aandelige Liv i de senere Aar begyndt at røre sig i Nordslesvig, og Folket ses efterhaanden at vaagne af en dyb Slummer; men endnu er det ikke kommet til fuld Bevidsthed, og kun enkelte, de mere begavede, er fuldvaagne og véd, at det gælder deres aandelige Liv eller Død og hvad dette vil sige. — Endnu er ingen af vore Embedsmænd med os, ingen rig, ingen Regeringsmand; findes der en enkelt blandt disse, hvis Samvittighed og Sandhedskærlighed taler for os, saa tør han dog ikke aabenlyst og virksom træde over paa vor Side. Derfor er endnu vor Tilstand farlig og vor Kamp saare ulige.

Begivenhederne i den slesvigske Forsamling har tydelig vist vor Stilling, ikke som den i dette Aar tilfældigvis har dannet sig, men som den er, som den har været, og som den vil blive endnu i mange Aar, hvis der ovenfra slet intet sker til vort Forsvar; thi Aarsagen til, at dette mærkelige Skuespil viste sig for Publikum's Øjne, var ikke, at vore Modstandere var anderledes til Sinds i Aar end tilforn, men at vi var det, at vi havde begyndt at ytre noget selvstændigt Liv. Danske Brødre! Dette tror I ikke, tror det i det mindste ikke om nogen

Tids Forløb, kan ikke tro det og vil ikke tro det; thi I har ikke tabt Eders Nationalitet og véd ikke, hvordan Mennesket kan blive, naar han har mistet den. Men hos os véd vi det af Erfaring og indser, at det maa komme saaledes, at saadan er de naturlige og nødvendige Følger af Modersmaalets Undertrykkelse og Forhaanelse i flere Aarhundreder. Hos den simple Mand, som intet nyt Sprog kan faa, bliver det aandelige Liv forkuet og neddyset, hos de dannede bliver det fordrejet og forkuet, og al den aandelige Naturlighed gaar tabt, saa at selv deres moralske Forestillinger forvirres. Thi ingenlunde alle de Medlemmer af Stænderforsamlingen, der har arbejdet imod Nordslesvigs danske Nationalitet, er sig bevidst at have forsyndet sig imod dets Befolkning, ja nogle, de ivrigste og dristigste, tror endog at have udført noget hæderligt. I den Grad kan Begreberne forvirres, naar man har mistet sin Nationalitet og i vild Fortvivlelse længes efter en ny, som dog umulig kan faas, fordi Spiren, hvoraf den skal udfolde sig, Modersmaalet, mangler. Det er den græsselige Forbandelse, der hviler over Modersmaalets Undertrykkelse, at dets egne Sønner, de, som ved en højere Dannelse og Embedsstilling er kaldt til at forædle og forskønne det, selv maa arbejde paa dets Tilintgørelse uden at indse, at det er deres eget aandelige Liv, de sønderslider.

Mine højstærede Herrer! Af alle Skrivelser, hvormed De har bæret mig, fremlyser det, at den Maade, hvorpaa det danske Sprog i Slesvig er blevet behandlet, har dybt saaret den danske Nations Æresfølelse. Og den kunde heller ikke andet. Thi man har jo med klare Ord sagt: at kun der, hvor intet andet Sprog lyder end Dansk, kan det tales, saavel offentlig paa Tinge som hjemme i Huset; men hvor et andet Sprog offentlig lader sig høre ved Siden af, skal det forstumme; træder det tyske Sprog ind i en offentlig Forsamling, saa har det danske tabt sin Ret til at være der, det skal øjeblikkelig forlade Salen eller bønfalde sin tyske Søster om den Naade at turde opholde sig der, hvilket kun da kan tillades, om hun vil. Denne Tort havde de Danske ikke ventet skulde gaa over deres Sprog, og jo mere de er sig bevidst at have holdt andres Sprog højt i Ære og holdt deres eget beskedent tilbage uden nogen Paatrængenhed, desto dybere har de følt Krænkelsen; thi hvilken grænseløs Foragt for den danske Nation maa de have, som hyder dem

sligt? — som offentligt for Europas Øjne dikterer en saadan Degradation, uden at være udæskede eller fornærmede, ene og alene, fordi det passer dem bedre?

Brødre og Medborgere i Danmark! Jeg ser, at dette er det dybe Saar, som Forhandlingen i Slesvig har tilføjet Eders Nationalfølelse, og jeg begriber vel, at dette ej kan lukkes, før Eders Sprog har faaet offentlig Oprejsning, som det har lidt offentlig Forhaanelse, og af Regeringen er indsat i sine naturlige Rettigheder. Og dog, hvor uglædelig, ja hvor bitter og smertelig end denne Følelse er, jeg vilde af mit inderste Hjerte ønske, at hele Nordslesvig delte den med Eder; thi den bærer sine gode Frugter: jo dybere Mennesket føler sin Ære krænket, desto mere koncentrerer sig hans Kræfter, desto stærkere bliver hans Vilje og desto urokkeligere hans Beslutning. Ja, jeg vilde ønske, at en saadan Følelse af krænket Ære vilde lægge sig som en Vægt paa enhver Nordslesvigens Bryst og gøre hans Aandedræt tungt og hans Stemning mørk, indtil han besluttede sig til ikke længere at taale Fornedrelsen. Naar en saadan Beslutning blev almindelig og urokkelig, saa vilde efterhaanden alt ordne sig som af sig selv.

Dog uden Eders Bistand, danske Brødre og Medborgere, kan dette vanskelig ske; men paa den gør vi vaagne Slesvigere for Fremtiden ogsaa sikker Regning. Jeg har ikke formaaet i de faa Linjer at give en Forestilling om al den aandelige og politiske Forvirring og Strid, som hersker i Slesvig; men jeg haaber, at hvad jeg har sagt, er tilstrækkeligt for Eder til at vurdere de mange falske Insinuationer, som hidtil saa ofte har gjort Eder ængstelige for at staa os bi i vor svære Kamp. Man har paastaaet, at Folket selv ikke ønsker at beholde sit danske Sprog. Dette er en fuldkommen Usandhed, ligesom det ej er muligt, at det i Virkeligheden kunde være sandt. Men man forlanger det umulige, naar man vil, at den simple Mand skal have nogen tydelig Forestilling om, hvad det vil sige: at beholde sit Modersmaal eller at miste det og faa et andet Sprog i Stedet. Og man fordrer meget for meget, naar man som Bevis for Folkets Kærlighed til dets Modersmaal kræver overordentlige Anstrengelser og store Ofre til dettes Opretholdelse og Forædling, især da de ansete og af Regeringen hædrede Mænd, i Stedet for at sætte sig i Spidsen for slige Foretagender, arbejder imod dem af al Magt.

I kære danske Brødre! Forfølg derfor ikke det nordslesvigske Folk med Eders Mistanke om dets virkelige Ønsker, og foragt det ikke, fordi det ikke er ivrigt nok for sit Modersmaals Liv og Ære! Men kom det til Hjælp i Gerningen og trættes ikke, fordi det ej er gjort med en ringe Bistand eller en kort Deltagelse! Nægt os ikke Eders Understøttelse, hvor vi beder om den; men arbejd ogsaa, saa vidt I forstaar og formaar, uden vor særskilte Opfordring, paa vor gode Sags Fremme! Med Fri modighed frembærer jeg i mine nærmeste Landsmænds Navn denne Bøn; thi vi beder ikke alene, vi tilbyder ogsaa. Naar dansk Nationalitet og Sprog kan bevares i Nordslesvig, da er den største Fare fjernet, der for Øjeblikket truer det danske Riges nationale Selvstændighed. Og Eders, vor, Kærlighed til Fædrelandet er jo dog ikke blot bunden til Landet og den ydre Natur, men ogsaa til den Aand og Sjæl, som dér har hjemme, det, som udgør Folkets Nationalitet. Lad os derfor forene vore Kræfter for alvorlig at værne om det Fædreland, hvorved vort Hjerte hænger. Ikke altid koncentrerer Fædrelandet sig i Folkets kloge Styrere og modige Anførere, hvis Opfordring vi rolig kan oppebie. Ofte er Fædrelandet en Enke, som vel kan elske og velsigne sine Børn, men ej forsvare dem. Da føler enhver dygtig og modig Borger sig som den voksne Søn, der ene kan og derved skal værne om den ellers værgeløse Moder.

Med uskræmtet Højagtelse og oprigtig Hengivenhed undertegner jeg mig mine højstærede Herrers ærbødige

Peter Hiort Lorenzen.

Det havde tidligere mellem nordslesvigske Bønder været paa Tale at feste for P. H. Lorenzen; men ingen havde rigtig Mod til at sætte sig i Spidsen. Nu oplæste Laurids Skau denne Takadresse i en lille Kreds af Bønder, og mere end een af dem fik Taarer i Øjnene. Efter at Lorenzens Udtalelse var læst til Ende, rejste en gammel Sognefoged sig og sagde, at nu vilde han nok underskrive en Indbydelse til at hylde Lorenzen, og flere fik da Mod til at være med. Dette var Forspillet til Festen i Sommersted Kro, som, omend fejret under beskedne Forhold, blev et vigtigt Led i den begyndende Folkebevægelse og Optakten til Skamlingsbankemøderne.

*

*

*

Begyndende Foreningsliv og Folkemøder

Foreningslivet har i det 19. Aarhundrede været Genstand for en rivende Udvikling, som især tog Fart i Slutningen af 1820'erne. I disse Aar var det, som om dansk Aandsliv atter oplevede en Foraarstid med nyt fremspirende Liv inden for næsten alle Virksomheder. Slutningen af det 18. Aarhundrede havde løftet Bondens materielle Vilkaar op i et højere Plan; men den aandelige Løftelse, der skulde have fulgt efter, udeblev — som oftest paa Grund af de økonomiske Kriser i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Det aandelige Dvaleliv var omtrent af samme Karakter som før Stavnsbaandets Løsning; de fleste Bønder og mange Borgere havde bogstavelig talt hverken Lyst eller Raad til at købe en Bog eller abonnere paa et Blad. Men omkring 1830 skete en Vending. De økonomiske Vanskeligheder, som havde knuget Befolkningen siden Krigen med England, bedredes langsomt, og samtidig indtraf et kulturelt Opsving, hvis Betydning for Folkets aandelige Liv kan sidestilles med den, de praktiske Reformere fra Aarhundredets Slutning havde for det materielle. — I Litteraturen slog Ingemann med sine historiske Romaner, Blicher med sine Noveller, Heiberg med sine Vaudeviller og nogle Aar senere H. C. Andersen med sine Eventyr ind paa nye Veje, ad hvilke deres Værker trængte ud til Aandslivets Afkroge. Grundtvig oplevede et af sine store Gennembrud og begyndte paa Udarbejdelsen af sine Hovedværker. I Løbet af 1830'erne sporedes den aandelige Opvaagnen tydeligt inden for det begyndende politiske Liv, gennem Pressens Opsving, Trykkefrihedsselskabets Virksomhed og de begyndende Folkemøder. Menneskers Interesser mistede efterhaanden noget af det indestængte, lokale Præg, og Op-

mærksomheden rettedes mere og mere mod de Spørgsmaal, som angik alt og alle inden for det danske Folk. — Et af de sikreste Tegn paa den aandelige Nyorientering var den Udvikling, som Foreningslivet paa dette Tidspunkt førtes ind i. — I Slutningen af det 18. Aarhundrede var der blevet dannet en hel Del Selskaber og Klubber, hvis Formaal enten var af ren praktisk eller selskabelig Art. Medlemmer af Selskaber var især enkelte Overklasse-mennesker, og Klubber kendtes kun i Byerne. Ingen af de to Former for Foreningsliv var folkelige. Det var paa dette Punkt, der efter 1830 skete en Ændring. Med det offentlige Livs Begyndelse skabtes Betingelser for, at Mennesker, uanset hvor de boede eller hvilket Samfundslag de tilhørte, overhovedet fik fælles Interesser og derfor kunde danne Sammenlutninger til Bekæmpelse eller Fremme af en bestemt Sag.

I denne Forbindelse maa især omtales to Foreninger: »Foreningen til dansk Lærings Fremme i Slesvig« og »Den slesvigske Forening«.

Bestræbelserne for at fremskaffe og udbrede god Læsning maa altid indtage en fremtrædende Plads i alt virkeligt Folkeoplysningsarbejde. Uden Bøgers Støtte vil enhver Art af Oplysning blive rodløs og svævende. Flor havde et skarpt Øje for dette Forhold, og ifølge sin Stilling faldt det ham naturligt at grundlægge Arbejdet for Bøgers Udbredelse i det danske Sønderjylland. Allerede forinden Udgivelsen af sin Læsebog havde Flor begyndt en omfattende Virksomhed for at forsyne de slesvigske Latinskoler med et godt Udvalg af gode danske Bøger. Med sin Læsebog vilde han vække de vordende Students Lyst til at give sig i Lag med den danske Litteraturs Hovedværker, og det var ham derfor magtpaaliggende at faa disse indlemmet i de paagældende Skolers Haandbiblioteker. I dette Øjemed indgav Flor til Kongen en Ansøgning om Pengehjælp, og i Juni 1830 sendte den daværende Finansminister, Jonas Collin, Flor Meddelelse om, at der vilde blive stillet 800 Rdl. til hans Disposition. Angaaende denne Sag førte Flor i de følgende Aar en omfattende Brevveksling med Rektorerne for de slesvigske Latinskoler samt Forstanderen for Tønder Seminarium. Forbindelsen indlededes ved, at Flor bad de paagældende Skolemænd modtage nogle danske Bøger, og et enkelt — sikkert typisk — Udkast til en saadan Henvendelse, stilet til Rektor P. Friedrichsen, Husum, er bevaret. Flor skriver:

»Det er Deres Velbaarenhed bekendt, hvor meget Hs. Maj. Kongen ønsker, at det danske Sprog med Iver skal blive dyrket i de lærde Skoler i Hertugdømmet Slesvig og Holsten, og at Allerhøjstsamme, for at vække og nære Lyst hos Disciplene til ogsaa paa egen Haand at studere Dansk, allernaadigst har befaleet mig i hans Navn at tilstille de Skoler, hvor denne Gren af Undervisningen drives med Held, nogle af de Værker af den danske Litteratur, som nærmest kunne synes passende til ovennævnte Hensigt.«

Det fremgaar af Rektorernes Kvitteringer, at Flor fik indlemmet ikke ganske faa Bøger i de forskellige Skolers Biblioteker, og at det fortrinsvis har været bl. a. Blichers samlede Noveller I, Ingemanns historiske Romaner, Grundtvigs Saxo og Snorre, Oehlenschlägers Ungdomsdigtning, Holbergs udv. Skrifter (ved Rahbek), der har været efterspurgt. — Men Resultatet af disse Bestræbelser svarede dog ikke til den Kraft, som Flor havde sat ind paa at frugtbargøre dem. Gang paa Gang fik han at mærke, at Overklassen i Sønderjylland var og blev tysk i sin inderste Rod og at der herved intet var at gøre. Der skete ingen nationale Omvendelser paa Kiels Universitet. Flor lededes da ganske naturligt mere og mere ind paa den Tanke, at Opgaven maatte blive at værne og styrke den Danskhed, som endnu fandtes i Sønderjylland. Der skulde ikke søges Angreb paa det tyske Omraade; men det skulde forhindres, at dette bredte sig paa Danskhedens Bekostning, og Flor vidste — som senere Laurids Skau skrev —, at »Mangelen af danske Bøger var en Hovedaarsag til, at det danske Sprog traadte i Baggrunden for det tyske«. Han begyndte derfor at overveje, hvordan han bedst kunde udvirke, at gode danske Bøger fandt Vej til jævne Borgere og Bønder, og her modtog Flor en værdifuld Støtte, først af Trykkefrihedsselskabet, siden af P. C. Koch.

Et Par Aar efter Lornsens Virksomhed i Kiel begyndte mau i København aabenlyst at debattere de offentlige Forhold. 1834 oprettede Professor N. David et nyt Dagblad, der straks viste sig at være et ensidigt Oppositionsorgan. Dette var imidlertid mere, end Frederik VI.'s Taalmodighed kunde holde til. Han afskedigede David fra sit Professorembede og stillede en Indskrænkning af Trykkefriheden i Udsigt. Paa Kongens Foranledning afgav en Stænderkomité den Betænkning, at der i

Kongeriget skulde indføres et lignende Bevillingssystem for Dagblade som det, der i 1820 var indført i Slesvig. Dette kaldte Trykkefrihedens Venner frem. Først indsendte de en Adresse til Kongen, og da denne nærmest blev afvist, dannede de et Selskab for »Trykkefrihedens rette Brug«. — Dette Selskab tilsignede i al Almindelighed at værne Friheden over for Enevælden og at indføre en Række moderne Rettigheder; men dets ledende Mænd indsaa klart, at Folkets brede Lag maatte være med til at bære Kravene frem. Følgelig var det Selskabets fornemste Middel at støtte enhver Form for folkelig Oplysning. Det udgav et Dagblad, »Dansk Folkeblad«, der skulde gaa i Spidsen for en dygtig og velskreven Presse; det søgte at fremkalde og udbrede gode Folkeskrifter og, til Dels ved Udsendelse af Agenter, at oprette Læseselskaber og Bogsamlinger i Provinserne. Det første Aar omfattede Selskabets Virksomhed kun selve Kongeriget, men paa dets Generalforsamling i Efteraaret 1836 henstillede Orla Lehmann, at den dansktalende Del af Sønderjyllands Befolkning skulde inddrages under Selskabets Virkefelt. Lehmanns Tale er ikke blot et af de smukkeste Vidnesbyrd om denne Mands sjældne Veltalenhed; men den giver ogsaa interessante Oplysninger om, hvordan man herhjemme saa paa Slesvig. Det almindelige Synspunkt var, at det var et tysk Land, hvori der i enkelt Egn taltes et fordærvet Dansk; men dette slesvigske Dansk var en visse og hendøende Dialekt, som ikke stod til at redde. Al Dannelses, Formues og Indflydelses var rent tysk. — Under stadige Henvisninger til Paulsens Skrift slog Lehmann dette Synspunkt ned. Han paaviste Underklassernes Danskhed og kaldte alle demokratiske Følelser til Hjælp for den. Men ved at dokumentere de tyske Overgreb paa dansk Kultur appellerede Lehmann tillige til Retsfølelsen og dermed til Nationalfølelsen. Talen blev derved et Udtryk for den Sammensmeltning af nationale og liberale Følelser, der i saa høj Grad blev betegnende for de følgende Aars politiske Liv herhjemme.

Lehmanns Tale gjorde saare god Virkning. Stigningen i Selskabets Medlemstal, der i Forvejen havde været stor, fordi Selskabet betragtedes som Midtpunkt for det nye Frihedsrøre, fik yderligere et Plus, og Ledelsen besluttede straks at tage Lehmanns Henstilling til Følge. Til Støtte for Sønderjyllands Danskhed vilde den udgive et folkeligt Oplysningskrift om

Forholdene dernede; men Ledelsen kom slemt for Skade at røbe sit Ukendskab til disse, idet den bad Professor Falck om at af-fatte dette Skrift. Paa denne Opfordring gav Falck et haan-ligt Afslag; han maatte paa det bestemteste frabede sig, at et Selskab i København indblandede sig i Slesvigs Anliggender, der slet ikke vedkom Kongeriget. Dermed antydedes Forholdet mellem Trykkefrihedsselskabet og de slesvigholstenske Libe-rale, som i de følgende Aar paa ethvert Punkt søgte at mod-arbejde Selskabets Virksomhed. Denne blev da ogsaa kun af indledende Art. Størst Betydning fik det, at Ledelsen, da Falck sagde nej, henvendte sig til Paulsen om at skrive den omtalte Bog, og paa den Maade fremkom i 1837 det fortrinlige Skrift om »Det danske Sprog i Hertugdømmet Slesvig«. Men ellers fik Trykkefrihedsselskabet kun lidet udrettet for Sønderjylland. Dets Bøger uddeltes paa maa og faa, og de forsvandt sporløst uden at have gjort paaaviselig Virkning.

Koch i Haderslev havde udmærket Lejlighed til at følge Selskabets Virksomhed paa nært Hold, og efterhaanden fyldtes han af bitter Kritik mod denne. Den 27. Nov. 1838 sendte han Flor et Brev, der indeholdt et Udkast til en hel ny Arbejdsmaade angaaende denne Sag. Koch mener ikke, det nytter at forære Bonden en Bog. Han læser den maaske, men lægger den saa hen i en Krog. Før har man slet ikke tænkt paa Sønderjylland. Nu vil man køre hele Læs af Bøger ud over de sønderjyske Agre; men man kunde lige saa godt køre dem i Lillebælt, da de dog i saa Fald maaske kunde ophæve Adskil-lesen mellem Øerne og Halvøen. Nej, Selskabet maa ikke miste Ejendomsretterne over Bøgerne, og der maa i hver By findes en Mand, som egner sig til at bestyre et Laanebibliotek. Der skal føres Bog over alle Laanerne og en Beretning tilstilles Selskabet ved Læseaarets Slutning. Bøgerne udlaanes gratis, men maa ikke beholdes mere end 14 Dage. Selskabet kom saa ofte kejtet af Sted med sine Bestræbelser i Sønderjylland, og det burde ikke foretage sig noget uden i Samraad med Flor og Paulsen. Det var i det hele bedst, om der blev en Inspektør, der kunde fordele og anvende Kræfterne. »Det er mit Ønske« — slutter Koch —, »at Deres Velbaarenhed behageligst tager denne Sag under Overvejelse og da uden Ophold arbejder løs paa Selskabet i København.« —

Flor gik uden Tøven ind paa Kochs Plan. Han havde

længe været utilfreds med Selskabets Virksomhed. Det havde kun halvt imødekommet hans Ønsker; han havde nok faaet Bøger til gratis Uddeling blandt jævne Læsere, men ikke den Slags, han havde bedt om, og han havde ofte maattet ty til sin egen private Bogsamling for i nogen Maade at tilfredsstille Læselysten. For øvrigt havde Flor i Begyndelsen af November raadført sig med Koch angaaende en Opfordring til Fischer om at bestyre et Laanbibliothek i Aabenraa. Kochs Plan var ham derfor ikke ganske ukendt, og i Begyndelsen af December besvarede Flor Kochs Brev saaledes:

»Deres Anskuelse af denne Sag er fuldkommen rigtig. Bøgerne tør ikke foræres til en enkelt Mand, men betragtes som tilhørende et offentligt gratis Lejebibliothek. Trykkefrihedsselskabet har ikke tænkt sig det saaledes, fordi det i det hele og især i den sønderjydske Sag har ondt ved at faa fat paa klare og sunde Tanker, og da jeg nu, uagtet al min Iver og Anstrengelse, ikke har formaaet at blive Herre over Selskabets Bestræbelser for vor Sag (der er ikke valgt en eneste af de Bøger, jeg i Foraaret foreslog), saa har vi intet andet at gøre end: for Formanden bevidne Modtagelsen, takke meget for Gaven og love »at anvende den paa bedste Maade«. Derpaa gør De akkurat det, som De foreslog mig, og giver mig, ikke Trykkefrihedsselskabet, ved Lejlighed Efterretning om Benyttelsen. Opdager De senere en Mand, helst Skolelærer eller Præst, som virkelig er vor Sag hengiven, saa aflevér af Deres Forraad 1 el. 2 Eks. af hver Bog og meddel ham saa fornuftige Raad og Bestemmelser. Og saaledes i alle Retninger af det, De kunde anse for Deres Distrikt. Kort sagt: Bøgerne skal være offentlig og bevægelig (c: efter vor Bestemmelse) Ejendom. Efterretninger denne Sag angaaende gaar alle ind til mig; thi eet Centrum maa vi have, og endnu i det mindste kan jo ingen saa godt være dette som jeg.«

Dermed havde denne Sag antaget en til Forholdene svarende praktisk Form; dog savnedes baade Bøger og Penge og fremfor alt en Mand, der kunde vie Bogsagen alle sine Kræfter.

I Februar 1839 lod Flor — ved Pastor J. V. Marckmann — indrykke følgende Bekendtgørelse i københavnske Blade:

»I en af Provinserne har nogle Folkevenner forenet sig om at oprette Biblioteker for gratis at kunne udlaane gavnlige og morsomme Bøger til Menigmand paa Landet og i Byerne.

Blandt de Bøger, som man til denne Hensigt fremdeles ønskede at besidde, foruden hvad man allerede har til Raadighed, er især Blichers Noveller, Grundtvigs Saxo og Snorre, Holbergs Komedier og Ingemanns historiske Romaner. Men Anskaffelsen, navnlig af de sidstnævnte, overstiger desværre den lille For-enings hidtil ikke betydelige Kræfter. Den henvender sig derfor til Publikum i dette patriotiske Øjemed.«

Der indkom dog ingen Bøger, men paa anden Maade løn-
nedes Flors Bestræbelser. To unge Sønderjyder, cand. jur. J. A. Hasselberg fra Sønderborg og stud. theol. Nis Hanssen fra Højsted ved Tønder fik Nys om, at denne Opfordring gjaldt deres Hjemland, og blev straks ivrige for Sagen. De var begge Medlemmer af Trykkefrihedsselskabet, og i Marts 1839 foreslog Hasselberg, at der skulde nedsættes et særligt Udvalg for sles-
vigske Anliggender; men den klejnmodige Bestyrelse formaaede ham til at tage Forslaget tilbage. Det blev derefter Nis Hanssen, der førte denne Sag frem og derved indskrev sit Navn i Datidens sønderjydske Historie.

Indtil sit tyvende Aar havde Nis Hanssen været Land-
mand; men derefter kom han i Haderslev Latinskole, hvorfra han, 26 Aar gammel, dimitteredes til Københavns Universitet 1834. I Haderslev gjorde han P. C. Kochs Bekendtskab og for-
lovede sig med en Søster til dennes senere Hustru. Men de to Mænd var vidt forskellige. Det nøgterne og forstandsklare var lige saa karakteristisk for Hanssen som det stemningsbevægede for Koch. Siden uddybedes Kløften mellem dem. I Køben-
havn sluttede Hanssen sig til de Liberale, mens Koch i de samme Aar, til Dels gennem Flor, paavirkedes mere og mere af Grundtvig. Kun paa eet Punkt nærrede de to Mænd saa ud-
prægede fælles Interesser, at et taaleligt Samarbejde mellem dem kunde komme i Stand. De nærrede begge et glødende Had til den tyske Kulturtvang, og det var de tyske Til sidesættelser af det danske Sprog, der kaldte Hanssen frem til Deltagelse i det offentlige Liv. Allerede i sit Hjem havde han modtaget et stærkt Indtryk af de unaturlige Sprogforhold; ligesom Laurids Skau maatte Nis Hanssen, der havde lært lidt mere Tysk end de fleste, hjælpe Bønderne med at tyde Øvrighedens tyske Skrivelser. I Vinteren 1839 skrev han under Mærket »En Bondesøn fra Tønder Amt« nogle udmærkede Artikler i for-
skellige københavnske Dagblade og bidrog derved i ikke ringe

Grad til at vække og retlede Interessen for sønderjydske Forhold. Samtidig aabenbarede han dog sine slesvigholstenske Tilbøjeligheder og vakte derved Kochs og Flors Mistænksomhed. Koch var bange for, at de slet ikke kunde bruge ham i den danske Sags Tjeneste; men Flor mente, at Hanssens sunde og dygtige Natur nok engang vilde frastødes af den slesvigholstenske Liberalisme. »Svoger Hanssen« — skrev Flor til Koch — »kan vi rigtignok ikke stole paa; men vi maa ej opgive ham, langt mindre støde ham fra os.« Og i et senere Brev hedder det: »Nis Hanssen og De er, i det mindste endnu, saare forskellige i Deres Følelser og Anskuelser af den slesvigdanske Sag, og da det er Stolthed og ikke Poesi og Nationalfølelse, der gør ham til Tyskernes Modstander, saa er han mindre Dansk og mere (saakaldet) liberal, end De og »Dannevirke« kan være tjent med. For Resten er der er dygtig Natur i ham, og under bedre Omstændigheder vilde han uden Tvivl nok lære at begribe og ynde, hvad der egentlig lever og arbejder inden i Dem og mig, thi det aner han endnu ikke.« — Fra Hanssen foreligger der ogsaa Udtalelser om, at han ikke kunde slutte sig til »de svornes« snævre Kreds. Om Flor skriver han, at hans Ejendommeligheder desværre var af den Art, at de ikke egnede sig til at indtage dem for ham, som ikke i Forvejen kendte hans Sindelag. Alligevel førte deres Samarbejde til gode Resultater. I Løbet af Vinteren 1838—39 havde Hanssen arbejdet ihærdigt for, at det slesvigske Oplysningsværk kunde modtage Støtte fra København. Det lykkedes ham at vinde flere betydelige Slesvigere — bl. a. Generalkrigskommissær Riegels fra Snoghøj, Pastor C. F. Brorson, en Slægtning af Salmedigteren, Maleren C. W. Eckersberg — for denne Sag, og d. 11. April 1839 dannedes en »Forening til dansk Lærnings Fremme i Nordslesvig«. I det Opraab, som kort efter udsendtes, hed det: »For at den danske Litteraturs mange herlige Frembringelser kan i større Omfang end hidtil blive tilgængelige for dens Venner i Slesvig, og den opvakte og tænkende Almue sammesteds kan gives mere Lejlighed til at forskaffe sig en gavnlig og behagelig dansk Læsning, indbyder undertegnede Slesvigere herved deres Landsmænd og andre, der har Interesse for den danske Almuens Oplysning og det danske Folkesprogs Uddannelse, til at stifte en Forening, hvis Virksomhed skal bestaa i 1) at begrunde og understøtte Læseselskaber, Almuebiblioteker og lignende Ind-

retninger i de forskellige Egne af Slesvig, 2) at uddele gode danske Bøger, hvoriblandt ogsaa Bibler, og 3) at aabne den direkteste og letteste Vej til at forskaffe vore Landsmænd saadanne Skrifter, som de maatte ønske.«

For Paulsen og Flor var alt dette en glædelig Overraskelse. »Nu kan vi dø,« — sagde Paulsen til Flor — »Sagen dør ikke; det er stor Beroligelse, og jeg har ikke levet forgæves.« — I Juni foretog Flor atter en af sine mange Rejser. Først gæstede han Riegels paa Snoghøj, og derfra drog han videre til København, hvor han havde lange Samtaler med Nis Hanssen og Adler. Dog var Flor ikke ganske tryk over for Foretagendet, da dets ledende Mænd var krasse Rationalister. Sidst i Juli skrev han til Koch: »Med Nis Hanssen har jeg nu underhandlet saa godt, jeg kunde. Jeg er ikke rigtig fornøjet; men det maa nu gaa sin Gang.«

I September kunde Foreningen begynde sin Virksomhed. Der valgtes en foreløbig Bestyrelse, hvis Formand blev Pastor Brorson. Det bestemtes, at Riegels og Nis Hanssen skulde dele det praktiske Arbejde mellem sig; men da Riegels snart trak sig tilbage, blev Hanssen alene om det. — I Aarene 1839—40 førte Flor og Hanssen en ret livlig Brevveksling. Desværre er Flors Breve ikke bevarede; men vi kan af Hanssens alene danne os et Skøn over Forholdet mellem de to Mænd og over Flors Stilling til denne Sag. I disse to Aar var Flor Hanssens fortrolige Raadgiver, og der blev ikke truffet nogen principiel Afgørelse, inden Flors Raad var indhentet. Det kan i det hele siges, at det var i denne Sag, Samarbejdet mellem de Danske i Sønderjylland og Hovedstadens ledende Kredse ret begyndte. Flor, der ellers mente, at Slesvigerne helst maatte klare sig selv, blev af Forholdene tvunget til mere og mere at opgive dette Synspunkt. I 1839 skrev han til Koch: »Naar De faar Tid, saa tænk paa Landbibliotekerne. Uden Deres Raad vil jeg ikke gerne røre ved denne Sag, og vi bør holde Københavnernes Iver vaagen, især da jeg anser dette Middel baåde som et af de allervigtigste og tillige som det, hvor Københavnerne bedst kan staa os bi.«

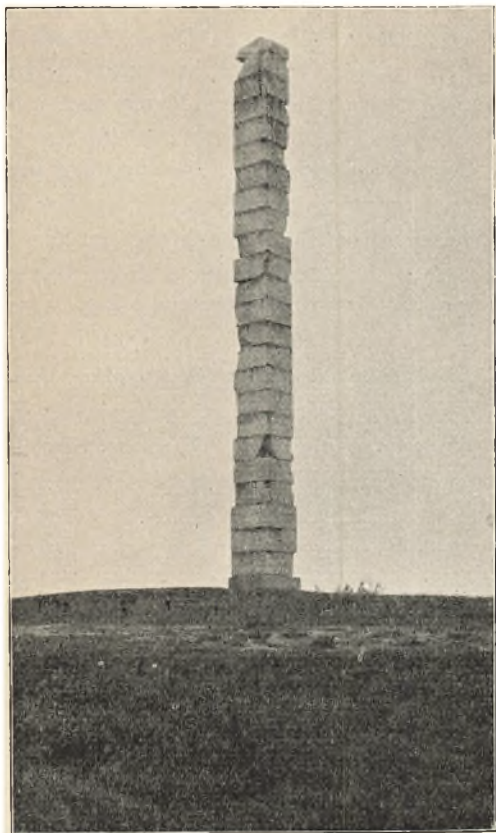
Foreningens Virksomhed mødte stor Velvilje overalt. Der indkom store Bog- og Pengegaver fra forskellige Selskaber og højtstaaende Personer, blandt hvilke var Christian VIII. og Kronprins Frederik. I det første Regnskabsaar sendtes i alt

6000 Bøger over til nordslesvigske Læseforeninger og Bogsamlinger. I Løbet af fire Aar oprettedes i alt 60 Bogsamlinger, fordelt over alle Egne af Nordslesvig, og til disse leverede Bogforeningen i samme Tidsrum i alt 20,000 Bind. Mange Nordslesvigere tegnede sig som bidragydende Medlemmer, og det maa siges, at denne Sag hurtigt lededes ind i et sikkert Leje. Rundt om i Sognene fandtes nu Arnesteder, hvorfra der kunde hentes Vaaben og Rustninger til den nationale Kamp. »Det havde været Formyndernes Hensigt« — skriver P. Lauridsen — »at gøre Nordslesvigerne til Trælle under en fremmed Kultur. Uden Forstaaelse af deres eget, uden Erindring om Fortiden, uden eget Hjem og egen Vilje, uden Del i Aandslivets Fryd og Smerte mentes de dømte til Straadød paa en fremmed Strand, og saa kom i den ellefte Time denne Besøgelsestid! — Det var vor Guldalders Litteratur, der brød Land. Dens Tale trængte ind i den store Tomhed, som Kulturkampen havde skabt, den førte Ordet dér, hvor Forkynderne for længst var forstummede, selv til de fjerneste og goldeste Landsbykroge naaede den som en ildnende Hvisken og »forstyrrede den Gravens Fred, som Sønderjylland hidtil havde nydt«. Med Henrykkelse læste Nordslesvigs jævne Mænd og Kvinder om Danmarks henfarne Dage, hvor alt var nyt for dem, og Ingemanns Romaner og Blichers Noveller gik deres Sejrs gang fra Sogn til Sogn. Hvor er der ikke blevet »skrannet« over Messing-Jens! Hvor har »æ Bindstow« ikke frydet og »Valdemar Sejr« og »Prins Otto« betaget — disse Kongebøger, der viste, at Danmark var et Land, som man fuldtud kunde være bekendt at tilhøre. Overalt piblede Nationalfølelsen frem, Vaaren ringedes ind af vore bedste Sangere, og fra Flensborg Fjord til Kongeaa droges Befolkningen umærkelig hjemad til sit rette Dannelseshjem.«

Ved Siden af Bogforeningen er de begyndende Folkemøder og Dannelsen af »Den slesvigske Forening« det bedste Udtryk for, i hvilken Grad den enkelte efterhaanden blev inddraget i den nationale Kamp. En Folkehær var i Færd med at danne sig. I 1836 var den nydanske Bevægelse begyndt som en stille Susen over Nordslesvigs Sletter; ved Skamlingsbanke-møderne blev den en Brusen, der fik selv de mest stortalende Slesvigholstenere til at dukke sig. Folkets brede Lag var ved at blive sig selv bevidst. Mange havde sovet haardt, men fra

Stændersalen havde P. H. Lorenzens Røst stadig lydt som alvorlige Klokkeklemt, der manede den enkelte ind i de danske Rækker. Først da Lorenzen talte Dansk, forstod Bønderne, at

Skamlingsbankestøtten.

han var deres Mand. Det var om ham, de samlede sig til den første national-politiske Sammenkomst i Nordslesvig, og nu fulgte de ham, da han sammen med Koch stævnedes til Fest paa Skamling. Lorenzen og Koch var disse Festers utrættelige Arrangører. Men den Mand, som fremfor nogen løftede Skamlingsbankemøderne op i et festligt Skær, var Laurids Skau. Hans Taler henrev og begejstrede. Han talte, saa de mange følte sig som een.

Laurids Skau (1817—64) var rundet af en gammel sønderjydsk Gaardmandsslægt, der i flere Led

havde boet paa en kongelig Arvefæstegaard i Sommersted. Hans Far, der var Sognefoged i 40 Aar og vandt sig megen Anseelse blandt Egnens Bønder, var en velbegavet Mand, klar og retlinet i sin Tanke. Hans Ydre prægedes af streng Alvor; selv havde han tidligt lært at lyde, og han krævede ubetinget Lydighed af sine Børn. Laurids Skau fik en streng Opdragelse, og hans Selvstændighedsfølelse udvikledes tidligt. Stor Betydning for hans Udvikling fik ogsaa hans gamle Oldemoder, der bl. a. lærte ham, at »al vor Fortræd er tysk«, og hans Barndomslærer, Kloster, der gav ham en fortrinlig Undervisning, særlig i Dansk, saa Skau — i Modsætning til f. Eks. P. C. Koch og P. H. Lorenzen

— var sikker i den skriftlige Behandling af sit danske Modersmaal. I sin Ungdom var Skau en lidenskabelig Læser. Men hans Forældre saa skævt hertil, idet de mente, han som Følge heraf vilde blive en daarlig Landmand, og de undte ham hverken Tid eller Ro til boglig SysseL. »Jeg maatte« — fortæller Laurids Skau — »altsaa finde paa Udveje for at vinde Tid til Læsning, og dette gjorde jeg ved Avlskarlens Hjælp paa følgende Maade: Vi delte Soveværelse sammen, og saa snart mine Forældre var gaaet til Sengs, listede jeg mig ud, og naar det var Maaneskin, læste jeg et Par Timer ved Maanelyset. Jeg havde gravet mig et Hul i en Snedrive, og Benene vikledede jeg ind i Halm for nogenlunde at værgede mig mod Kulden. Paa denne Maade læste jeg i mit femtende Aar »Saxo Grammaticus«, der tiltalte mig overordentlig.«

Tidligt kom Skau i Forbindelse med Danskhedens varmeste Forkæmpere; Koch og Nissen var hans Omgangsvener, og i 1839 indledede han Forbindelse med Flor. Flor var Styrelsesmedlem af et antikvarisk Selskab i Kiel, som af Præsterne udbad sig Indberetninger om Oldtidsminder fra hvert Sogn; men da Præsten i Sommersted ikke ønskede at have med denne Sag at gøre, bad han Skau skrive Indberetningen. Denne vakte Flors største Opmærksomhed, og i sin Tak til Skau skrev han: »Jeg haaber, at det Bekendtskab, vi nu har knyttet, skal ved mange fælles Bestræbelser i Tiden blive fastere; thi jeg har nu begyndt at forestille mig Dem, højstærede, som en af Folkets Repræsentanter og aflader ikke fra denne Forestilling, før De selv erklærer ikke at ville være det.« — To Aar senere hedder det i et af Flors Breve til Koch: »Jeg havde nylig Brev fra Skau i Sommersted, som vil med Guds Hjælp engang blive Slesvigholstenerne en langt farligere Fjende, end Nis Lorenzen har været eller kan blive.« I disse Aar vekslede Skau og Flor enkelte Breve, dog uden at Forholdet uddybedes synderligt mellem dem. Men i Begyndelsen af 1843 begyndte et Samarbejde af en ejendommeig Art. Skau traadte ved denne Tid frem i første Række blandt Danskhedens Forkæmpere. Han var saaledes den ledende Mand i Arbejdet for Ordningen af Sammenkomsten med P. H. Lorenzen, og ved denne Fest, som holdtes i Sommersted Kro den 21. Februar 1843, holdt Laurids Skau sin første store Tale, »Løftets Bæger«.

»Vore hedenske Forfædre« — udtalte Skau — »drak ved

deres Gilder ikke saa mange Skaaler som vi, skønt de drak mere end vi. Jeg tror, det kom af, at de mere havde for Skik at ville, vi derimod mere at ønske. Men de gamle Nørdboer havde dog een Skaal, »Løftets Bæger«, som de altid drak. Ved denne Skaal gjorde enhver af dem et Løfte, at han inden en vis Tid vilde udføre en

Hvad om vi nu de det samme.

ikke, at en- skal udføre gersk Be- blot no- gammel- Løfte, en Løfte Bedrift, kan ud- vor egen Hvad om »Løftets paa, at vi samledes igen Gilde.«

Laurids Skau.

eller anden Bedrift.

her i Aften gjør

Jeg forlanger

hver af os

en stor kri-

drift, men

get jævnt

dags: et

Vilje, et

om en

som vi

føre ved

Kraft.

vi tømte

Bæger«

inden treAar

til et lignende

Saaledes lød som Flor første i Munden.

nogle af de Ord, Gang lagde Skau

De gjorde god Virkning. Ikke blot tømte Forsamlingen »med Jubel og Begejstring« dette Løftets Bæger; men umiddelbart efter Skaus Tale tog Møller Staal fra Taarning Ordet og udtalte, at der var al Udsigt til, at en lignende Fest kunde afholdes — ikke om tre Aar, men om tre Maaneder. Nogle fædrelandssindede Mænd paa hans Egn havde besluttet hvert Aar at højtideligholde den 14. Maj til Minde om Sprogreskriptet, og de havde i dette Øjemed ved Køb sikret sig et passende Forsamlingssted, nemlig Skamlingsbanke. Staal bad da Forsamlingen tømme en Skaal for denne Plans gode Udførelse, hvilket skete under »ubeskrikelig Jubel og Hurraraab«.

Man gik straks i Gang med Forberedelser til Festen. Navnlig Koch var virksom. Han sørgede for Sange, som Flor læste Korrektur paa, og indøvede nogle af dem med et fire-

stemmigt Mandskor. Der skulde være Præmieskydning, Fyrværkeri og andre uskyldige Ting, som egnede sig til at bortlede Øvrighedens Opmærksomhed fra Festens politiske Formaal. Da den 14. Maj var en Søndag, blev Festen afholdt den 18. Allerede Aftenen forud var der indtruffet talrige Gæster, som indkvarteredes i Omegnen, og trods en skarp Foraarsblæst var der samlet en anselig Menneskemængde, da Festen aabnedes ved Solens Opgang. Danebrog hejstes, og Kochs firestemmige Kor faldt ind med en af ham selv forfattet Morgenhymne. I Løbet af Formiddagen strømmede stadig flere til, baade fra Syd og Nord, og da den egentlige Fest begyndte Klokken 11, havde der samlet sig ca. 6000 Mennesker omkring Talerstolen. Den første Tale holdtes af Laurids Skau, der ved denne Lejlighed havde sit Gennembrud som Folketaler. Han talte klart og flydende og med en Røst, der kunde høres af alle. I »Dannevirke«s Referat fylder Talen næsten tre Spalter, og kun nogle af dens Hovedpunkter gives her.

»Hensigten med denne Fest« — sagde Skau — »er ikke blot at faa en glad Dag med fornøjeligt Samvær, men med Glæde og Taknemlighed at mindes Sprogreskriptet fra 1840; thi jo længer vi ejer denne kongelige Gave, desto større bliver vor Glæde over den. Den indeslutter vor Ære og vor Frihed, fordi den sikrer os vore nødvendige Menneskerettigheder, som vi i mange Slægtled har været berøvet. Vore Embedsmænd talte til os i et Sprog, vi ikke forstod, endskønt de var lønnet af Staten og dermed ogsaa af os. Men vi maa tage os i Agt. Thi kan vore Fjender ikke tage Modersmaalet fra os med Magt, saa prøver de med List. De forsøger at vænne os til, at vi skal skamme os ved vort Modersmaal og efterabe et andet Sprog, og desværre maa det siges, at en saadan Hundeæresfølelse — jeg kalder den saaledes, for Hunde kan ogsaa vænnes til, paa deres Herres Befaling at skamme sig eller føle sig stolte af, hvad det skal være — at en saadan Hundeæresfølelse har rodfæstet sig hos mange her i Landet. Det kommer af, at Forfængelighed og falsk Æresfølelse kan let indpodes alle, selv de usleste Mennesker; der er kun faa, som af Naturen har faaet Selvstændighed og ægte Æresfølelse. Men Sprogreskriptet af 1840 giver en bedre Oplysning om, hvad der er den sande Ære, og de, som hidtil har sat deres Stolthed i at følge i Halen paa deres Overmænd, vil vel efterhaanden komme til at erkende;

at det er hæderligere at gaa i Spidsen for deres Ligemænd og mindes, at Slesvigernes Vaaben ikke er en Abekat, men en Løve.«

I Kochs Omtale af Festen hedder det: »Den fuldstændige og øjeblikkelige Opfattelse af Skaus Tale og den Sympati, som gav sig Luft i uvilkaarlige bifaldende Ord eller entusiastiske Hurraraab, viste tydeligt, at det her var en Mand af Folket, der for Folket tolkede dets Trang og Tanker. Derved blev givet et stærkttalende Bevis for, at den danske Bonde føler, at et unaturligt fremmed Aag er ham paalagt, og at han vil afkaste det.« — Og om den samme Tale skrev Lehmann, at den »var fuld af lunefuld Skæmt og mandig Alvor, med en Tankerigdom, et Sprogherredømme og fremfor alt med en Klogskab, der berettigede til at knytte store Forhaabninger til det unge og modige Snille, der har rejst sig ud af Folkets egentlige Midte.« —

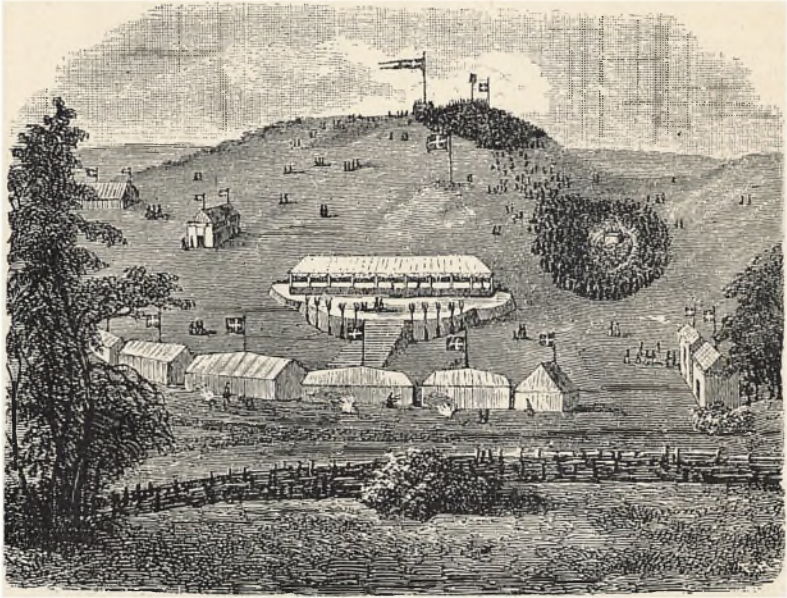
Ja, saaledes følte mange. Skau talte med Umiddelbarhedens Kraft. Ingen anede, at han omhyggeligt havde lært sin Tale udenad, og endnu mindre, at en anden havde skrevet den. Imidlertid var det saaledes. Efter den Lykke, Skau havde gjort med »Løftets Bæger«, var baade han og Flor ivrige efter at fortsætte dette Samarbejde, der for dem begge faldt som en naturlig Ting. I et Brev fra Marts 1843 omtaler Skau den paa-tænkte Skamlingsbankefest for Flor, og han nævner, at han gerne vil holde Bjergets Indvielsestale. »Men« — skriver Skau — »for at jeg nu som indfødt Slesviger kan komme til at holde Indvielsestalen, hvilket jeg mener netop skulde ske af en indfødt Bonde, er det nødvendigt, jeg fra Bestyrelsen faar en skriftlig Opfordring, da min koldblodige Fader ellers vilde kalde det anmassende af mig eller maaske forbyde mig det, da det kunde synes, at en Aktiehaver ellers skulde paatage sig dette Hverv. For nu at bringe dette i Orden, maa De skrive til P. H. Lorenzen, Koch og Staal og overbevise dem om, at det er nødvendigt, at en indfødt Slesviger holder den første Tale, og man er da nødt til at tage mig, da der ingen bedre er for Haanden blandt Bønderne. De kan da faa Lejlighed til at give Sagen den Retning, som De ønsker, og jeg kunde bane mig Vej til Stændersalen.«

Senere skrev han:

»Jeg er nu besluttet paa at ville holde Indvielsestalen, det vil sige — med Deres Understøttelse. Og jeg beder Dem derfor at ville tilsende mig samme snarest muligt, for at jeg kunde

have Tid til ganske at vorde Herre over samme. Hvis De nu kunde være saa heldig ved Udarbejdelsen, at Talen kunde frembringe Begejstring, da var det herligt. Dog var det ønskeligt,

Festen paa Skamlingsbanken
18. Maj 1843.

hvis De kunde forfatte den saaledes, at den fine Kender ikke skulde bemærke Deres Aand og Udtryk. Tillige ønsker jeg ikke at drage til Felts imod de enkelte underordnede Embedsmænd, men hellere mod Sagen. Endelig maatte den ikke være alt for lang, dog — om den er dobbelt saa lang som Løfteskaalen, skadede ikke; thi min Hukommelse er paalidelig.«

Kort Tid efter sendte Flor den ønskede Tale, ligesom han sørgede for, at Skau af Bestyrelsen fik skriftlig Opfordring til at holde den. Skaus egentlige Opgave var da at indøve Talen, og i sine Minder fortæller Skaus yngre Bror, Peder Skau, hvorledes Laurids trak ham med op i Gæsteværelset paa sin Gaard og dér holdt Talen for ham.

En anden Tale, som ogsaa gjorde stærkt Indtryk, var den, Kammerraad Drewsen holdt for P. H. Lorenzen. I de Maaneder, der var gaaet siden Lorenzens Besøg i København, havde man i Kongeriget samlet ind til en Hædersgave til ham. Denne, et af gode danske Markstykker smukt forarbejdet Drikkehorn med

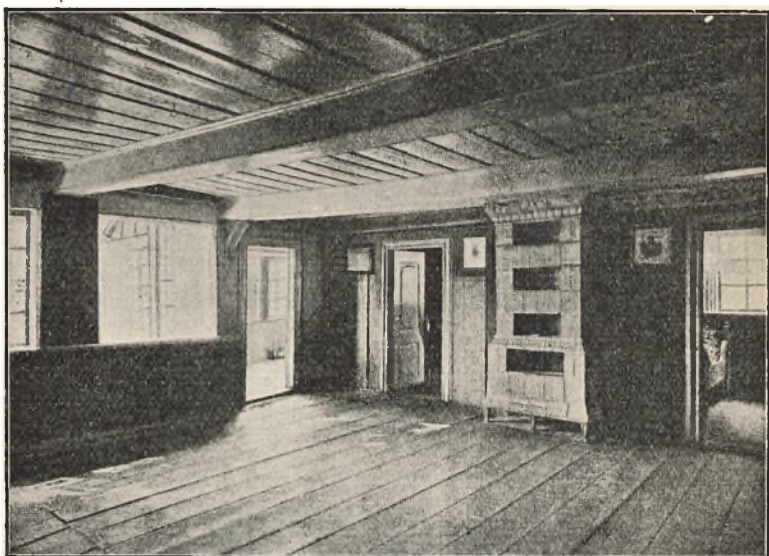

Indskrift: »Han vedblev at tale Dansk«, blev nu under spændt Opmærksomhed overrakt P. H. Lorenzen, idet Drewsen i en smuk Tale omtalte de Fortjenester, som havde bevirket, at Lorenzens kongerigske Venner ønskede at hædre ham paa denne Maade. — Dette var noget overraskende for de nordslesvigske Bønder; en højtstaaende Embedsmand fra København var rejst over til Skamlingsbanke for at hædre Lorenzen, der af Bønderne nu betragtedes som deres politiske Fører. Et nyt Baand knyttedes mellem Danske syd og nord for Kongeaaen, og atter var det det jævne Folk, der gennem to af dets Repræsentanter gav hinanden Haandslag.

Men Lorenzens Besøg i København drog endnu flere praktiske Følger efter sig. Umiddelbart før Afholdelsen af det første Skamlingsbankemøde havde man i enkelte kongerigske og sønderjydske Blade set en Opfordring, undertegnet af 22 højt ansete kongerigske Mænd, om at give Bidrag til et Fond til »Opretelse af danske Undervisningsanstalter i Nordslesvig«. Sagen mødte stor Velvilje, og der indkom ret anselige Pengesummer. I Spidsen for denne Bestræbelse stod et Udvalg paa syv Medlemmer (»Syvstjernen«), blandt hvilke var H. N. Clausen og Drewsen, som var meget ivrige efter at inddrage de danske Sønderjyder i denne Virksomhed. De opfordrede P. H. Lorenzen til at danne en lignende Sammenslutning i Sønderjylland og lod ham forstaa, hvor nødvendigt det var, at han tog sig af denne Sag.

Tanken om en saadan Sammenslutning var ikke ny for Lorenzen. Da han i Begyndelsen af December 1842 havde været hjemme i Haderslev til sin Moders Begravelse, havde han og Koch talt med hinanden om Oprettelsen af en dansk politisk Forening, som skulde hedde »Cimbria«, og Koch forfattede en Indbydelse til stiftende Møde. Men som Følge af Myndighedernes Modstand maatte Planen opgives i første Omgang. Møderne i Sommersted og paa Skamlingsbanke 1843 havde imidlertid givet nyt Mod, og da nu Lorenzen puffedes frem fra flere Sider, bestemte han og Koch sig til at søge Foreningen dannet, uden at Øvrighederne adspurgtes. Den 12. Juni samledes Skamlingsbanke-Aktionærerne i Haderslev, og ved denne Lejlighed skulde Foreningen oprettes. Dog kneb det slemt. Stemningen var trykket. Lorenzen og Koch deltog ikke i Mødet, da Foreningen skulde stiftes af Bønder alene. Men de fleste af dem var bange

for at faa deres Navne i Avisen og holdt sig forsigtigt tilbage. Endelig rejste Gaardmand Hans Nissen fra Hammelev sig og sagde paa sin rolige og bestemte Maade: »Skal de. være Krig med Keltringerne, saa lad os føre den for Alvor. Vi kan alle med god Samvittighed se dem lige i Øjnene.« Disse Ord vandt

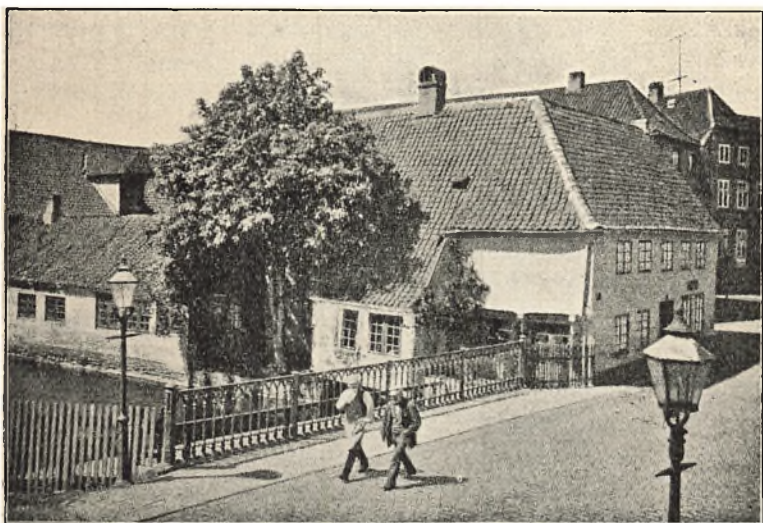

Den slesvigske Forenings Forsamlingslokale.

Genklang hos Mødets Deltagere, og »Den slesvigske Forening« stiftedes med Hans Nissen som Formand og Laurids Skau som Sekretær. Der var kun 25 stiftende Medlemmer; men snart kom flere til. Ved Nytaarstid 1844 var Medlemstallet 181 og i Juni s. A. 473, mest Gaardmænd fra Haderslev Østeramt.

Flor havde været lidt uden for alt dette. Dels havde han ikke befundet sig helt vel i disse Maaneder, hvilket for en Tid satte en Stopper for hans mange Rejser. Dels gjorde Lorenzen, mere end nogen af de øvrige indfødte Sønderjyder, undertiden sin Selvstændighed gældende over for Flor. De var som oftest enige om Maalet, men ikke altid om Vejen. Baade ved Forberedelserne til det første Skamlingsbankemøde og ved Dannelsen af »Den slesvigske Forening« havde Flor ønsket at gaa frem med større Forsigtighed, end Lorenzen syntes om. Om Forholdet mellem Flor og P. H. Lorenzen paa det nærværende Tidspunkt skriver Laurids Skau: »Han [P. H. L.] opdrog paa

en Maade os andre til de politiske Kampe, som siden blev os til Del i saa rigeligt Maal, mens Flor som vor anerkendte øverste og klogeste Leder spurgtes til Raads i alle tvivlsomme og vigtigere Anliggender. Vi havde for længst gjort den Erfaring, at vi ingen Sinde forløb os, naar vi betimeligen havde indhentet hans Raad, og i dette Punkt indordnede Lorenzen sig i Regelen lige saa villig som vi andre. Men i Almindelighed

Den slesvigske Forenings Hus i Haderslev.

gav han Impulsen til vore Foretagender, som, efter at være prøvet i en snævrere Kreds, og efter at Flors Betænkning var indhentet, omsider behandlede i »Den slesvigske Forening« for derfra som Handlinger at træde ud i Livet.« Denne Fremstilling er sikkert rigtig i det hele taget; men det maa dog nævnes — hvad Skau ogsaa hentyder til — at Flors Betænkning i et Par Tilfælde først indhentedes paa et saa fremskredet Tidspunkt, at den ikke kunde faa nogen Indflydelse paa Sagens Gang. Hertil kom endelig, at det faldt Flor lidt vanskeligt at komme i Samarbejde med Københavnerne, af hvilke flere var bange for hans Grundtvigianisme. Lorenzen derimod arbejdede af al Kraft for at knytte Baand mellem Slesvig og Kongeriget; men derved krydsede han Flors gamle Opfattelse, at Nordslesvigerne helst skulde klare sig ved egen Hjælp. Som før nævnt tvang Forholdene dog Flor bort fra denne Opfattelse, og af det tidligere anførte Udkast til Lorenzens Takskrivelse kan det ses, at hans

Synspunkt er i Glidning. Heldigvis! Ikke blot Samarbejdet mellem Flor og de sønderjydske Borgere og Bønder, om hvilket Hans Nissen, Hammelev, har sagt de rammende Ord: »Naar den lærde Professors Tanker kan passe i vore praktiske Hoveder, er vi temmelig sikre paa at være i det rigtige Spor« — ikke blot det, men ogsaa Samarbejdet mellem Danske i Sønderjylland og i Kongeriget er noget af det smukkeste og mest værdifulde i Datidens sønderjydske Historie. Dette Samarbejde, som rigtig tog Fart i 1843 og som har staaet sin Prøve ned gennem Tiderne, satte allerede i 1844 to af sine skønneste Frugter: Det store Skamlingsbankemøde og Rødding Højskoles Oprettelse.

Den 29. Marts 1844 udsendte den danske Regering det forhadte Sprogreskript, der kun i Nødsfald tillod de nordslesvigske Deputerede at tale Dansk i Stændersalen. Som Svar paa dette Reskript udsendte »Den slesvigske Forening« den 12. Juni den saakaldte Protokolekstrakt, gennem hvilken Foreningen billigede, at de dansksindede Stænderdeputerede ikke gav Møde i Stænderforsamlingen, saa længe Sprogreskriptet ikke var taget tilbage, og udtalte »den Forventning, at danske Mænd og Kvinder fra hele Riget vilde møde paa Skamlingsbanke næstkommende 4. Juli«. Thi — hed det — »i Aar kan man ved Skamlingsbankefesten endnu maaske tale Dansk; Gud alene véd, om det kan ske ad Aare. Der kan ej være Tale om en Glædesfest, naar Græmmelse og Forbitrelse opfylder hver Mands Bryst; men vi vil opmuntre hverandre; vi vil i Forening mindes Fortiden, vore Forfædres Bedrifter, Nordens Kraft og Hæder, mindes, hvorledes vi fra et tappert og mægtigt Folk nu er blevet saa svage, at enhver tror ustraffet at kunne fornærme os.«

Dagen efter, den 13. Juni, skrev Skau til Flor og fortalte ham om Mødet i »Den slesvigske Forening« og om Udsendelsen af Protokolekstrakten. Flor var nemlig ikke taget med paa Raad ved denne Lejlighed, hvilket efter Skaus Udsagn havde til Følge, at man forløb sig. Samtidig oplyser Skau, at Foreningens Bestyrelse havde anmodet ham om atter at aabne Festen med en Tale, og »jeg skriver dette« — fortsætter Skau —, »for at De herpaa kan tage Hensyn«. — Flor maatte da atter skrive en Tale til Skau, og ganske naturligt tog han sit Ud-

gangspunkt i den herskende Sprogkamp. Emnet blev Modersmaalet, og de Ord, Flor lagde Skau paa Læben, fortjener at nævnes ved Siden af Grundtvigs Digt »Moders Navn« som nogle af de smukkeste, der nogen Sinde er blevet sagt om vort Sprog. Talen var meget omhyggeligt udarbejdet med Understregninger indtil de mindste Enkeltheder, idet Flor var bange for, at Skau skulde deklamere falsk. I lidt sammentrængt Form lød Skaus Tale saaledes:

Man har bedt mig om atter i Aar at holde den første Tale; men jeg kan denne Gang ikke holde nogen Takketale og ende med et Jubelraab, som alle vil istemme. Jeg skal dog heller ikke holde nogen Sørgetale; thi for mig er Patentet af 29. Marts ikke en Ligsten paa det første os saa kære Sprogreskripts Grav. Mange er blevet grebet af Mismod og har sagt, at nu er Tyskhedens Magt og Danskhedens Svaghed da tydelig for alle. Men der er ogsaa mange, der ikke føler Frygt, men Harme, ikke Mismod, men dyb Bedrøvelse, og, Gud ske Lov, er ikke blot Frygten, men ogsaa Modet smitsomt. De forsagte og svage vil jeg bede gaa hjem, indtil de vinder Kraft til at slutte sig til os. Men de af mine Landsmænd, som har Kraft til at kunne harmes og Hjerte til at kunne bedrøves, dem vil jeg spørge, om det ikke gik dem, som det gik mig, da det rygtedes omkring i Landet, at vort Modersmaal ikke skulde nyde samme Ret og Ære i Stændersalen som det tyske Sprog — og vel at mærke: denne Gang var det ikke vore overmodige og uvidende Modstandere, der lod haant om det danske Sprog, men vort Modersmaals Fornedrelse forkyndtes os i Kongens Navn. Da spurgte jeg mig selv: Hvorfor er dette sket? Er det maaske en Vildfarelse af mig at tro, at mit Modersmaal har nogen Ret eller nogen Ære? »Mine Venner! Hvad Modersmaalet egentlig er og hvori dets Hellighed bestaar, det formaar jeg ikke til fulde at gøre Rede for og beder de lærde Mænd om at udgrunde og forklare os det. Men det véd jeg, at naar nogen ringeagter og forhaaner mit Modersmaal, saa er det for mig, som om de ringeagtede og forhaanede mine Venner og Kammerater, alle mine Bysbørn, hele Sognet, hele Nationen — med eet Ord: forhaanede alle dem, som vort Hjerte hænger ved; thi det er Modersmaalet, som knytter mig og mine til dem, som har bragt deres Følelser over til mig og mine over til dem; det er Modersmaalet, der bestandig gaar frem og tilbage mellem dem og mig som Glædens eller Sorgens.

Haabets eller Bekymringens Budskab, som bringer det, der ligger allerinderst, allerdybest i deres Sjæle, det bedste, det sandeste, det dybeste, de ejer, til mig og fra mig til dem. Som sagt: jeg har ikke formaaet at udgrunde, hvori Modersmaalets egentlige Væsen og Hellighed bestaar; men jeg føler, at naar Herrens Bud lyder til mig: Ær din Fader og din Moder, paa det, at det maa gaa dig vel og du kan leve længe i Landet! — da har jeg kun slet agtet paa Guds Lov, naar jeg ikke holder mine Fædres Sæder og min Moders Maal højt i Ære.«

Og jeg spurgte mig selv: Hvad er vel Nationalitet? Hvori bestaar det ejendommelige hos en Nation? Hvad er det, som mere end noget andet binder os sammen? Er det Mad eller Klæder? Nej, det er Sproget! Jeg kan i alt Fald ikke finde noget, gennem hvilket Nationalaanden træder tydeligere frem, eller hvorpaa det mere kan kendes, til hvilken Nation jeg hører. Sproget er Nationalitetens Repræsentant. Naar derfor Sproget ringeagtes og forhaanes, da føler jeg mig krænket, ikke som en enkelt, men som een af Nationen, og naar derfor Dommen lyder: »I det Folkeraad, hvor Statens danske og tyske Undersaatter mødes, kan enhver, som har Lyst, tale Tysk, men Dansk tør kun den tale, som ej kan tale Tysk« — da krænkes enhver, som har national Æresfølelse. Jeg begriber derfor ikke, hvorledes nogen kan sige, at denne Sag ikke angaar Danske i Kongeriget; jeg synes endog, at Krænkelsen er haardere for dem end for os. Hvis I altsaa har nogen Nationalære, mine Brødre, da maa I føle, at denne Sag netop angaar jer og allermest jeres Folke-repræsentanter, hvis Kald det er at vaage over Nationens Ære.

Men vi vil trøste os med, at Dommen ikke er uigenkaldelig. Vi vil trøste os med, at den vel turde blive anderledes, hvis det først bliver klart for hele Nationen og for dens allerhøjeste Repræsentant, at Nationens Ære og Ret er udsat for den største Fare, saa længe dens Vægttere ikke tages blandt Nationens ægte-fødte Sønner.

Nordslesvig er ikke en Kirkegaard, hvor den danske Nation vil stede sin Nationalære til Jorden og hvor Patentet af 29. Marts skal læses som dens Gravskrift. Men med dette Patent hænges det Spørgsmaal højt op for Folket: »Gives der nogen dansk Nationalitet, nogen dansk Nationalære eller ikke?«

»Ovenstaaende Tale« — skrev »Dannevirke«

mandig Alvor skildrede den Stilling, hvori det sidste Sprogpatent har bragt den dansk-slesvigske Sag. Hvor dybt og gripende et Indtryk dette malmfulde og tillige saa kloge Foredrag af denne modige og aandfulde Bondemand maatte gøre, derom vil selv de kunne danne sig en Forestilling, der ikke personlig har haft Lejlighed til at overtøye sig om, i hvilken Grad han

Flors Sten paa Skamling.

besidder Veltalenhedens ydre Midler.« Sener skrev Grundtvig, der var Mødets næste Taler: »Bondesønnen fra Sommersted beviste, at Danemænd kan faa langt mere Dannelse paa deres Modersmaal end paa Latin og Græsk, og han beviste og forklarede bedre end nogen Præst, hvad detfjerde Bud har med Modersmaalet og Fædrelandet at gøre.«

Der er dem, der har undret sig over, at Skau i et saadant Tilfælde kunde anmode om Flors Hjælp

og at Flor kunde imødekomme en saadan Anmodning. Det kan i denne Forbindelse nævnes, at den dansk Sags Venner dengang meget godt vidste, at Flor skrev Skaus Taler, hvilket de syntes var meget naturligt, især da Skau kun var 27 Aar, da han talte ved det store Skamlingsbankemøde. Siden kunde Skau nok selv skrive sine Taler, ligesom Koch selv kunde redigere sit Blad. Men Flors Forhold til den unge Skau er et typisk Eksempel paa, i hvor høj Grad Flor stadig skubbede Repræsentanter for den sønderjydske Befolknings brede Lag foran sig i den nationale Kamp. Det viser tillige, hvorledes de to Mennesker kunde tilpasse sig efter hinanden og efter Forholdene for derved at tjene den fælles Sag. Endelig er Laurids Skaus Ungdomshistorie et

ejendommeligt Eksempel paa en ualmindelig rig og hurtig Udvikling, og det er tydeligt nok, at Flor i saa Henseende havde haft stor Betydning for ham. Skau vidste det godt, selv om han undertiden bar sig ad, som om han ikke skønnede derpaa. I et Brev fra 1855 skriver han saaledes til Flor: »Jeg holder ikke meget af at sige nogen Behageligheder lige i Øjnene; maaske turde det dog være mig tilladt at sige Dem, at jeg hverken nu eller nogen Sinde har glemmt, at jeg uden Dem endnu havde boet i Sommersted, ukendt i en videre Kreds og uden Navn i Historien. De har vejledet mig saa længe, indtil jeg kunde hævde en Stilling selv og gaa paa egne Ben, saa at jeg i aller-egentligste Forstand er Deres aandelige Fostersøn.«

*

*

*

Flor og Rødding Folkehøjskole.

Planen om en dansk Folkehøjskole skyldes Grundtvig. Dermed skal ikke siges, at just han var det første Menneske, som tænkte den Tanke, at de unge skulde paa en Skole. Tanker kan vandre gennem flere Slægtled uden at give sig Udtryk; de kan ligge og slumre i Menneskesindet, indtil et Stød udefra faar dem til at krystallisere sig i fast og klar Form. Det maa saaledes nævnes, at der i Slutningen af det 18. Aarhundrede var megen Interesse for Skolespørgsmaal, og vore Bondevenner var paa det rene med, at materielle Reformers alene kunde ikke klare det. Dog havde man foreløbig kun Øje for Børneskolen, som ogsaa forbedredes betydeligt gennem den udmærkede Skolelov af 1814. Grundtvig slog sig imidlertid ikke til Ro hermed. Ifølge hele sit Væsen og sin Tankegang blev han tidligt de unges Ven. Vi har hørt om, hvorledes en Skare unge Studenter flokkede sig om ham i 1813 og hvorledes han blev deres Vejleder. Men det var dog ikke fortrinsvis den studerende Ungdom, Grundtvigs Tanker kredsede om. Han tænkte nok saa meget paa, hvorledes den Guldalderlitteratur, som blomstrede frem herhjemme i Aarhundredets Begyndelse, hvorledes den Samfølelse og Fædrelandskærlighed, som havde grebet Københavnerne i 1801 og 1807, og hvorledes de nye Tanker inden for Videnskaben kunde spredes ud til det hele Folk og blive dets Fælleseje. De praktiske Reformers fra Aarhundredets Slutning havde bevirket, at Adgangen til de materielle Værdier blev mere ensartet for alle; men paa det aandelige Livs Omraader trængtes der til ganske tilsvarende Reformers, saa den danske Poesi, Kunst og Videnskab ikke blot blev værdifulde Skatte

for en lille indviet Kreds, men for det hele Folk. Grundtvigs Fordanskning af Sakso og Snorres Værker var saaledes et storlaaet Forsøg paa at gøre Historien lettere tilgængelig for det jævne Folk, og som tidligere berørt hørte disse Bøger til de mest yndede i Sønderjylland.

I flere Aar laa disse Tanker som Frøkorn i Grundtvigs Sind, men først omkring 1830 kom de rigtig i Spiring. I 1831 afsluttede Grundtvig sine Englandsrejser. Han havde under disse modtaget stærke Indtryk af Englændernes Virketrang, deres dybe Ærbødighed for det nedarvede og inderlige Fortro- lighed med Erfaringen. For Grundtvig betød dette især, at hans Virkelighedssans skærpedes og hans Iver for at gøre en Gerning i sit Folk mangedobledes. — Aaret efter kom saa Tilsagnet om Indførelse af raadgivende Stænderforsamlinger, hvilket gav Grundtvig mange Tanker. Skønt Frihedsmand til Finger- spidserne stillede han sig i Begyndelsen noget modvillig over for det nye Forfatningsrøre. I sine politiske Betragtninger fra 1831 omtaler han Julirevolutionen som »de parisiske Skoledrenge's Ridderspil i Hundedagene« og betegner en Rigsdag med en Skyggekonge »som en virkelig og stor Ulykke«. Dette Syns- punkt forlod Grundtvig dog snart. I 1836 skriver han: »Det har i den sidste Tid slaet mig, at den oprindelige Danskhed og den alt dansk oplivende Folkestemme, som jeg ledte efter i de gamle Bøger og hos mig selv, de er ogsaa virkelig opstandne med det folkelige Statsraad.«*) Men samtidig hermed havde Grundtvigs Højskoletanke faaet en praktisk Tilsætning, som førte den nærmere mod Tidens Krav. Samme Aar, 1836, skrev Grundtvig om den folkelige Højskole: Maalet »maa være en Dannelse og Oplysning, der bliver enhvers egen Sag og er sin egen Belønning, og en Dannelse og Oplys- ning for Livet, som vi kan faa den tydeligste Forestilling om, naar vi spørger, hvad Medlemmerne af det folkelige Statsraad behøver*) for at være deres Stilling voksne og deres Hverv mægtige, hvortil unægtelig hører en levende Fore- stilling om det borgerlige Selskab til fælles Bedste, en levende Følelse af deres Folks Ejendommelighed, inderlig Hengivenhed til Konge og Fædreland, Styrke i Modersmaalet til at udtrykke sig mundtligt med Liv og Lethed, Frihed og Sømmelighed, og

*) Fremhævet her.

endelig et klart Overblik af, hvad vi har og hvad vi fattes, bygget paa sikre Efterretninger om Landets Tilstand«.

Dette var noget, enhver kunde forstaa. Gennem Stænderforordningen kaldtes der ad Bonden. Han skulde tage Plads blandt de øvrige Stænder for at give gode Raad angaaende de Samfundanliggender, som kom til Behandling. Men Bonden havde dengang ikke tilstrækkelige Forudsætninger for at give gode Raad. I et Par Aarhundreder havde han levet i den Forestilling, at Politik og Statsager skulde Kongen og hans Kancelliherrer nok passe. Følgelig var hans Samfundsinteresser blevet sløvet; »hans Sans var dummet, hans Kraft som død, hans Daad for længst gaaet i Glem«. — Det mest nærliggende var derfor, at Bonden skulde have en praktisk Oplysning om, hvorledes det Samfund, han levede i, var indrettet. Men hvorledes skulde han faa en saadan Oplysning? Ikke i Børneskolen, men i en Ungdomsskole. Hos Børn er den politiske Sans endnu ikke til Stede; den melder sig først i Ungdomsaarene, da Mennesket bliver sig Livets Opgaver og Vilkaar bevidst.

Det var især paa dette Punkt, Grundtvigs Højskoletanke kom Tidens Krav i Møde, og det var ikke tilfældigt, at den første nordiske Højskole rejstes netop i Sønderjylland, hvor der foruden politiske fandtes nationale Modsætningsforhold. Rødding Højskoles Oprettelse var et Led i Kampen mellem Dansk og Tysk, ligesom »Dannevirke«s, »Den slesvigske Forenings« og Folkemødernes Tilblivelse havde været. Denne Skole skulde først og fremmest tjene et politisk Formaal, og Grundlaget for dens Virksomhed blev derfor et andet end for de senere tilkomne Højskoler herhjemme. Det er i saa Henseende fuldtud betegnende, at Udformningen af Grundtvigs Højskoletanke og Bestræbelserne for den første Højskoles Oprettelse falder sammen med de indledende nationale Kampe og Forberedelserne til et politisk Liv herhjemme. 1831 indledes Forfatningsbevægelsen, 1832 fremsatte Grundtvig for første Gang tydeligt sin Plan om en Folkehøjskole, og 1836 begyndte for Alvor de nationale Kampe i Sønderjylland. 1844 oprettedes Rødding Højskole, 1848 førte den nationale Kamp til en Krig, og Aaret efter bragtes Forfatningskampen til en foreløbig Afslutning.

Det kunde jo ikke nægtes, at de danske Bønder savnede en Fører i den slesvigske Stændersal. Borgerne havde Hiort

Lorenzen, Godsejerne Hertugen, Embedsmændene Falck — hver for sig betydelige og indsigtsfulde Mænd, over for hvem Nis Lorenzen — hvor brav og retskaffen han end var -- maatte føle sig underlegen. Følgen blev da ogsaa, at Nis Lorenzen ikke kunde hævde sin Selvstændighed. I første Stændersamling lededes han af Flor og Paulsen, i anden af Falck eller P. H. Lorenzen. Lige før Stænderforsamlingen 1840 trak P. H. Lorenzen sig tilbage som Stændermand, og de tilbageblevne Nordslesvigere spillede en meget beskeden Rolle. Ved det følgende Stændervalg, i 1841, gik det ikke godt, og det følte stærkt, at der blandt Bønderne savnedes Kandidatemner; men som Følge af deres indgroede Mistillid til Overklassen ønskede de alligevel en af deres egne valgt. — Omtrent ved samme Tid var det, der rigtigt blev Røre i Højskolesagen.

I April 1839 havde »Dannevirke« — i Tilknytning til Grundtvigs Afhandling i »Brage og Idun« samme Aar — bragt en Artikel om »en nordisk Folkehøjskole«, og i Januar 1840 fulgte et Stykke om »Skolen for Livet«, der formede sig som et kraftigt Angreb paa de lærde Skoler, fordi de ikke i tilstrækkelig Grad var beregnede for den nærværende Tid. Senere paa Vinteren skrev Kold, der i disse Aar var Huslærer i det nordlige Vestslesvig, et varmtfølt Indlæg om Skolefrihed. I November bragte Bladet en Omtale af Grundtvigs Skrift om den danske Højskole i Sorø. Heri understregedes, at denne Skole skulde være en Slags forberedende Anstalt for dem, der engang skulde træde ind i Folkeraadet, idet der henvistes til Grundtvigs Udtalelse, »at der dog i det mindste maa være eet Sted i Danmark, hvor de, der ikke kan andet end deres Modersmaal, paa det kan oplyses om alt, hvad man behøver at vide for ikke blot at have Sæde, men Stemme i Folkeraadet, og til ej blot at afgive sin Stemme, men ogsaa gøre den gældende«. — I Februar 1841 skrev »En Nordslesviger« — vistnok P. H. Lorenzen — i »Dannevirke« med Henblik paa Højskolen: »Imidlertid er der vel ingen Egn i hele Landet, hvor slige Læreanstalters Oprettelse kunde være en større Nødvendighed end i Nordslesvig, saa længe Folket her mangler enhver højere national Undervisningsanstalt. For at blive staaende ved Valget af Repræsentanter til Stænderne saa er Bonden her nødtvungen til at vælge sin egen Stand, fordi han ellers løber Fare for ved Valget af Personer, som paa tyske Skoler har lært at foragte deres danske

Nationalitet, selv at bidrage til Opofrelsen af sine helligste Menneskerettigheder, og da kun faa i vore Almueskoler kan erhverve sig saa mange Kundskaber, at de kan være dygtige nok til Stænderdeputerede, saa vil den hermed forbundne Ulempe være ryddet af Vejen.« — En halv Snes Dage senere gav »Flere Nordslesvigere« disse Tanker deres fulde Tilslutning og foreslog, at et Møde snarest muligt skulde afholdes i Gram, hvor denne »Folkesag« saa skulde drøftes nærmere.

Det kan med stor Sikkerhed antages, at de to smaa Indlæg om Grundtvigs Højskoletanker stammede fra Flor, som derigenem rejste Spørgsmaalet om en dansk Folkehøjskole i Nordslesvig. Nu glædede han sig over, at denne Sag vandt Befolkningens Interesse, men paa den anden Side var Flor klar over, at han var den eneste, der havde indlevet sig i Grundtvigs Synspunkter og i den Aand, der skulde herske paa en saadan Skole. Flor var derfor hange for, at Bønderne i deres Iver skulde rejse en Skole, som slet ikke blev en Højskole, hvilket efter hans Mening vilde skade hele Oplysningssagen i Nordslesvig. Det gjaldt om at vinde Tid, saa Flor selv kunde være med, naar Afgørelsen skulde træffes, og i dette Øjemed skrev han i »Dannevirke«: Der er eet Punkt i den sidste (»Flere Nordslesvigeres«) Opfordring, som har vakt nogen Frygt hos ham [Indsenderen]; det er nemlig, at »Sammenkomsten skulde finde Sted snarest muligt«. Det er ikke tænkeligt, at mange skulde have en klar Forestilling om, hvorledes en folkelig Højskole kunde og burde indrettes for at blive til en Anstalt, som Menigmand kunde faa kær; thi en saadan Højskole eksisterer ingensteds. Det er tværtimod sandsynligt, at kun faa er i Stand til at gøre sig selv endsige andre Rede for, hvorledes en sli­g Anstalt kunde komme i Gang, og det var dog saare ønskeligt, at disse faa, der sandsynligvis vilde høre til den dannede Klasse, i det mindste nogle kom med til den foreslaaede Forsamling. Indsenderens Ønske er derfor dette: at en saadan Sammenkomst ikke blev berammet tidligere, end at Aarstiden ingen Hindringer lagde i Vejen for dem, som bor langt borte, eller, hvis man ikke har Taalmodighed til at vente saa længe, at man da ikke i det første Møde vilde vedtage Bestemmelser, som kunde udelukke eller forhindre senere mulige Forandringer i Planen.

Dermed afsluttedes foreløbig den offentlige Forhandling om Højskolesagen; men i det stille arbejdedes der videre. I

Flors og Kochs Brevveksling fra disse Maaneder findes stadig Hentydninger til denne Sag. I Juni nævner Koch, at Riegels vil oprette en Realskole, men Flor vilde ikke opgive sin Højskoleidé. »Den hele Historie med Realskolen« — skriver han — »maa jeg blive udenfor, saa gerne jeg end havde min Finger deri; thi hvad jeg anser for Menigmands aandelige og politiske Frelse, faar jeg næppe nogen til at begribe; det er nemlig netop den samme Højskoleidé, som Grundtvig flere Gange har skrevet om og til sidst i Fjor indgivet en lille Pjece om: »Dansk Højskole i Sorø«, men som naturligvis intet Menneske har forstaaet et Ord af. — — I Sammenligning med en saadan Folkehøjskole har en Realskole for mig næsten ingen Interesse, og dog vilde jeg gerne være med, hvis Sagen af Bønderne blev forhandlet; thi jeg véd dog, hvad Oplysning er, og hvad Folket trænger til, hvorom Riegels og Consorter ingen Anelse har. Kunde endda De, P. H. Lorenzen og jeg blive enige, men det kan vi vel ikke.«

I Efteraaret 1841 begyndte Forhandlingerne igen. Under Mærket »E. K.« skrev en Indsender i »Dannevirke« en meget læseværdig Artikel, om hvilken Koch skrev, at den var det første Aktstykke, som med nogenlunde Tydelighed viste Vej til Maalet for Oprettelsen af de oftere omtalte Landboskoler.

Naar Sagen tilsyneladende har ligget stille siden Februar — skriver »E. K.« — da skyldes det sikkert mest det, at de fleste Mennesker ikke har nogen klar Forestilling om, hvordan en saadan Skole bør indrettes. Maaske vil nogen spørge, om en saadan Skole er nødvendig. Ja, lad Erfaringen give Svaret. Er det ikke vanskeligt for Bondestanden af dens egen Midte at finde Mænd, som egner sig til Stænderdeputerede! Hvor ofte finder vi ikke Sognefogeder, der næppe kan skrive et ordentligt Brev! Hvor ofte savner vore Tillidsmænd ikke tilstrækkelig Indsigt i de Forretninger, der overdrages dem! At Børneskolens Undervisning er utilstrækkelig, ses bl. a. deraf, at mange Bønder sender deres Sønner til de mangelfulde og tillige tyskprægede Købstadskoler. — Jo, der er al Grund til at oprette en saadan Skole, hvis Bonden skal være i Stand til at opfylde sin Pligt og hævde sin Ret i Borgersamfundet.

Hvordan skal vi da faa en saadan Skole oprettet? Vi kan ikke vente offentlig Hjælp til Dækning af de betydelige Udgifter. Der skal være Undervisningslokaler, der svarer til Sko-

lens Værdighed. Den ansatte Lærer skal lønnes saaledes, at han ene og alene kan ofre sig for sit Kald uden at trykkes af Næringssorger, og uden at han behøver at gribe den første den bedste Lejlighed til at opnaa en fastere og fordelagtigere Stilling. Med Hensyn til Skolens Oprettelse kunde tænkes to Muligheder: Privateje eller Aktietegning, af hvilke Indsenderen foretrækker den sidste. Paa den Maade faar Skolen større Anseelse og Fasthed. Aktiehaveerne bliver økonomisk interesserede i den og sender snarere deres Sønner til den. Den økonomiske Side af Sagen skal sortere under en Bestyrelse paa 3—4 Medlemmer, som i det hele skal forhindre, at der kommer noget vilkaarligt og ligegyldigt over Skolen. Skolen skal ligge i »en bedre Egn« og helst i en af de større Landsbyer. Eleverne skal indkvarteres hos Beboerne og i deres Fritid være behjælpelige ved Landvæsenet, at de ej vænnes fra at arbejde.

Skolen skal uddanne duelige Landmænd og oplyste Borgere for Staten; saadanne, der ej alene selv kan forestaa ethvert kommunalt Tillidshverv, men ogsaa være i Stand til at repræsentere Folket i Stændersalen. De hertil nødvendige Kundskaber maa være:

»1) Nøje og fuldstændigt Kendskab til Modersmaalet, saa de ikke alene tydeligt og nøjagtigt kan fremsætte deres Tanker skriftligt, men ogsaa være i Stand til i et dannet Sprog at holde et folkeligt Foredrag mundtligt.

2) Kundskab i det tyske Sprog, saaledes at de — som Ord sproget siger — ikke kan sælges, hvad enten Forhandlingen herom maatte være mundtlig eller skriftlig.

3) En fuldstændig Udsigt over Jordbeskrivelsen og Fædrelandets Historie, især hvad den sidste angaar med Hensyn til Folkeudviklingen og Regeringssystemer.

4) En Udsigt over Naturvidenskaberne, især over de Dele af samme, der ligger Landmanden nærmest, f. Eks. Husdyrenes Behandling, Jordbestanddelene, Redskabers Indretning og Anvendelse m. m.

5) Matematik, ikke alene en fuldstændig Regneundervisning, men ogsaa en Udsigt over Geometrien med Hensyn til Professionister*), Jordopmaaling osv.

6) Et Foredrag over Landvæsenet, Jordens Dyrkning, Driftsmaader osv.

*) Jævnfør Profession ó: drive noget som Bestilling eller Kald.

 Danskernes Historie Online
 Danske Slægtsforskere Bibliotek

7) En Udsigt over Tidsbegivenhederne, hvorfor adskillige hensigtssvarende Blade burde holdes, og fremfor alt bør der sørges for, at der kunde vækkes Sans for Læsning og ledes til Regelmæssighed i Tænke- og Handlemaade.«

Læreren bør være en dygtig Skolemand, men tillige en Praktiker, hvis Kundskaber ikke indskrænker sig til det døde Bogstav alene. Han maa have »Indsigt i Verdenslivet«, »Aand og Sans for Landvæsenet«, være »besjælet¹ af Iver og Nidkærlighed for sit Kalds Hellighed«, ikke hildet af »gamle Sædvaner eller indgroede Fordomme, men som med lige Kraft, Værdighed og Blidhed er i Stand til at lede de ham betroede saa vidt frem, at de i Dygtighed, Selvstændighed og Retskaffenhed kan svare til Tidens Fordringer. Hans Undervisning vil da stifte en Nytte, hvorom vi endnu kun kan gøre os et ufuldstændigt Begreb, men som Efterslægten vil skatte og bedømme.«

Koch knytter hertil nogle Bemærkninger, hvoraf en enkelt allerede er anført. Han er enig med »E. K.« i, at Skolen bør grundes ved Aktietegning, men Eleverne skal bo paa Skolen. Een Lærer er for lidt. Til Skolen maa helst høre en Del Jord, og skal Eleverne gøre praktisk Arbejde, maa det være under Landbrugslærerens Vejledning. Der maa til Skolen høre et betydeligt Bibliotek. Det første Skoleaar kunde passende hængaa med Læsning af gode Bøger og med at høre Lærernes altid underholdende Foredrag. I det andet Aar maa Eleverne saa indøves i skriftlig og mundtlig Fremstilling af de indsamlede Kundskaber. Regning, Skønskrivning og Geografi bør løbe gennem begge Skolens Afsnit. De, som vil lære Tysk, maa rejse til Købstaden. Al Udenadslæren maa være bandlyst fra Skolen som en tids- og aandsdræbende Gift. Een Ting synes »E. K.« at have undladt, nemlig en Understregning af de religiøse Momenter; det er dog dem, der skal bevare Skolens gode Aand.

Det er usikkert, fra hvem dette Indlæg stammer. Vi véd, at der i Løbet af Sommeren var begyndt en Højskolebægelse i Haderslev Vesteramt, og at bl. a. Præsterne L. C. Hagen i Medolden, Hans P. C. Koch i Vodder, N. L. Fejlberg i Vester Vedsted og L. C. Müller i Ribe hørte til dens ivrigste Talsmænd; men disse Mænd var paavirkede af Grundtvig, og den noget rationalistiske Tone, der klinger gennem »E. K.«s Artikel, passer ikke paa nogen af dem. Dog faldt denne Artikel godt i Traad med, hvad mangen Bonde paa Vesteregnet tænkte

om den Ting. Handelsforbindelsen mod Syd var god og krævede baade et praktisk Greb paa Sagerne og helst nogle Kundskaber i Tysk. Derimod var det en af disse Præster, Hans P. C. Koch, som i »Dannevirke« for 6. November offentliggjorde det næste Indlæg, »Opfordring til den nordslesvigske Bondestand«. Denne Artikel slutter sig nøje til den Plan, »E. K.« havde fremsat, og virker som en kraftig Opfordring til at virkeliggøre den. — Hvis tre Mænd i hvert af Nordslesvigs 140 Kirkesogne vilde ofre tre Specier til en saadan Skoles Oprettelse — hedder det —, saa vilde den fornødne Pengesum være samlet. At Nordslesvigs Bønder har Raad til at bringe dette Offer, derom er der ingen Tvivl, men kanske savnes der Vilje og Hjerte dertil. I materiel Henseende staar Bonden ganske paa Højde med de andre Stænder, men i Oplysning og Dannelse staar han tilbage, og heri ligger den væsentligste Aarsag til hans Tilside-sættelse. Det beror paa Bondens egen Vilje, om dette skal blive anderledes. Hvis han er ked af sin aandelige Umyndighed, saa er det nu Tiden til at træde frem, uanset om han selv har Søner, der kan komme paa Skolen. »Og hermed overlader vi da Sagen til den nordslesvigske Bondestands Velvilje og sunde Fornuft. Vi beder enhver, som læser disse Linjer, baade selv at overtænke og prøve Forslaget og tale derom med andre, hos hvem Sans for saadanne Ting er at vente. Det kan ikke fejle, at denne Sag vil støde paa mange kolde og ligegyldige, og at nogle vil spotte derover, som om den var en urimelig og udførlig Drøm, men derfor bliver den jo hverken slettere eller mindre udførlig, end den i sig selv er. Det vil alene komme an paa, om de har Ret, som anser Nordslesvigerne for en ædel Folkestamme med aabne Hjerter for alt, hvad der er priseligt og godt, med varm Kærlighed til deres Fædreland og Modersmaal, eller de, som anser dem for en blandet Hob, kolde og følelseløse for alt, hvad der gaar ud over Legemets daglige Nødtørf.

Dersom denne Plan faar Fremgang og Sagen et lykkeligt Udfald, da vil det nordslesvigske Folk rejse sig selv et herligt Mindesmærke, og Historien vil berette til sildige Slægter, at det var her, at Bondestanden første Gang vaagnede til Erkendelse af sin egen Trang og sit eget Værd og oprettede for sig selv en Højskole for dér at kunne erhverve en levende og frugtbar Oplysning, uden hvilken den indsaa, at den ikke kunde indtage en hæderlig Plads i Samfundet og værne om sit Fædreland, sit Modersmaal og om sig selv.«

Faa Dage efter denne Artikels Fremkomst skrev Flor til Koch:

»Den ypperligt skrevne Afhandling om »Højskolen« af Præsten i [Vodder] har jeg læst med stor Fornøjelse. Egentlig havde jeg meget at erindre i Anledning af hans kostbare Projekt, nemlig at det kunde gøres aldeles simpelt ved at lade enhver Skolemester og Præst, som havde Lyst, prøve paa at realisere Ideen; derved erfarede man, om der fandtes en eller flere dygtige Personer til sligt Værk, og man blev fri for at gøre et mislykket Forsøg, hvilket vilde skade Sagen meget; thi det kommer jo dog an paa een Hovedmands Personlighed. Imidlertid, jeg vil ikke opponere, da Præsten synes meget begejstret og ivrig, og det er en meget farlig Sag at modsætte sig Begejstring og Iver, hvoraf vi aabenbart ikke har for meget. Kunde Sagen maaske drejes derhen, at Bønderne tegnede sig for ordentlige Bidrag og derpaa kom sammen og valgte mig til Overopsynsmand eller Overdirektør for Anstalten, saa kunde der maaske endnu i Tiden komme et Resultat, som skulde lyse fra Nordslesvig vidt omkring i Norden. Jeg vil naturligvis ikke være Skolemester, men Ideens og Sagens Leder og Vægter.«

I Løbet af Vinteren 1841—42 blev Planen om en Højskole omtalt saa tit, at Nordslesvigerne slet ikke kunde undgaa at blive bekendt med den. »Dannevirke« for 1. December bragte et af de bedste Indlæg, skrevet af St. St. Blicher, Kochs gode Ven, som med et deltagende og opmærksomt Øje fulgte Nordslesvigernes Kamp for Danskheden og som ret jævnlgt havde ladet sin Røst høre i Bladet. Blicher skriver bl. a.:

»»En Højskole for den sønderjydske Bondestand!« — Uagtet alle mulige Næsekrøller og Panderynker saa raaber jeg med: Højskoler for den danske Bondestand! Højskoler i Sønderjylland, i Nørrejylland, paa Øerne og overalt i Daneriget! — Men hvad skal der da læres i disse Skoler? — Hverken Græsk eller Latin, hverken noget dødt ej heller noget levende Sprog, undtagen Modersmaalet. — Der skal læres Historie og fremfor alle Fædrelandets, paa det at Lærlingen kan lære at kende Fortidens Dyder og Lyder og se sig alvorligen i Spejl. Han skal da, idet han bevarer Mindet om udmærkede afdøde, føle hos sig selv Drift og Kraft til retskaffen Daad og Opofrelse for Fædrelandet. Men han skal paa den anden Side gøres bekendt med det onde, her er sket, og Følgerne heraf, paa

det han maa sky og afsky alt, hvad der forstyrrer, ja blot hindrer Almenvel og sinker Fremgang til det bedre. Han skal lære Geografi, udførligst Fædrelandets; og deri indbefattet dets Bestyrelsesmaade i alle Grene, samt det særegne hos de forskellige Egenes Almue. Og endelig skal han have et vigtigt Tillæg til om sin Lærebogs sjette Kapitel, nemlig Pligten mod Fædrelandet (hvilken Lærdom allerede i Børneskolerne burde bibringes og indprentes). Ogsaa vilde et kort Udtog af Landvæsenets Hovedgrundsætninger være nødvendigt samt en Udsigt over de forskellige Driftsmaader.« Læretiden, foreslaar Blicher, skal rette sig efter Elevernes Aandsevner og kunne strække sig over eet, to eller flere Aar. Endelig ønsker han, at hvert Skoleaar skal slutte med en offentlig Eksamen.

Den 11. December bragte »Dannevirke« en »Opfordring« til at danne en højere Bondeskole, undertegnet af »En Bondesøn fra Haderslev Østeramt«. Denne »Bondesøn« var Gaardejer Johannes Lind fra Dalby, som alene for denne Sags Skyld tilbagelagde den fire Mil lange Vej til Haderslev, hvor han op søgte Koch og fik ham til at hjælpe sig med at forme et Indlæg. Dette sluttede sig nær til de tidligere; det indeholdt ingen nye Synspunkter, men var en kraftig Opfordring til at gøre Alvor af Sagen. Lind selv vilde give 100 Rdl. eller mere til Anskaffelse af en passende Gaard.

Den 22. Januar 1842 udsendte Vestboerne deres Opfordring om at tegne Aktier i den paatænkte Højskole. Den var dateret 20. December 1841, udstedt af »Foreningen til Oprettelse af en dansk Højskole i Sønderjylland« og undertegnet af ti vestslesvigske Bønder samt de fire tidligere nævnte Præster. Hagen var Foreningens Formand. Selve Indbydelsen og Motiveringen for denne var nærmest en Gentagelse af de Tanker, som »E. K.« og Pastor Koch havde fremdraget i deres Indlæg. Aktierne skulde være paa 10 Specier, og naar 3—400 var tegnet, skulde Aktionærene samles for at vælge Repræsentantskab og Bestyrelse.

Koch ledsagede i sit Blad denne Opfordring med en lille Opsats, hvori han siger: »Sagen har allerede i sin Fødselstid en saa funklende Glans og lover for Fremtiden en saa høj Betydning, at vi ikke behøver at sige et Ord til Barnets nærmere anbefaling, end hvad det selv tolker og hvad der er sagt om det forud. De Mænd, som har udstedt Indbydelsen, er, saa vidt de

er os bekendt, besjælede af det bedste og reneste Fædrelands-sind og indtager hæderlige Stillinger i Samfundet. Den i Indbydelsen fremstillede Plan viser sig ogsaa, uagtet den er den første af sit Slags, allerede saa lutret og vel gennemtænkt, at ikke alene Iver, men ogsaa Forstand og Erfaring ses at have gjort Udkastet.« —

Slet saa glat, som Koch synes at have tænkt sig, gik det nu ikke. Sagen blev ikke gennemført i denne Omgang. Det var uheldigt, at Flor og Østboerne ikke var med blandt Indbyderne. Det anselige Københavnerblad »Fædrelandet« holdt sig ogsaa tilbage, hvilket havde til Følge, at Planen ikke vandt pekuniær Støtte i Kongeriget. Men den alvorligste Hindring mødte Højskolen dog hos Nordslesvigerne selv. I Vesteregnet var Kvæg-avl den eneste Næringsvej, og for at kunne klare sig paa de store Markeder maatte Bonden kunne en Del Tysk. Derfor fastholdt mange af Bønderne derude Kravet om en sprogblandet Skole, og nogle var endog bange for, at deres Børn ikke kunde lære saa meget Tysk paa Højskolen, som de ønskede. Men Flor var endnu ikke sindet til at støtte en sprogblandet Skole. Her til kom, at Sagen naturligvis mødte Modstand hos Slesvigholstenerne, hvis Presse søgte at skræmme Nordslesvigerne bort fra denne »Daniseringsanstalt«, og Bønderne havde langtfra endnu overvundet deres Skræk for de tyske Embedsmænd. Følgelig viste det sig, at da Tegningsfristen udløb, var der indkommet for faa Penge, og Planen maatte opgives.

Imidlertid fængede Tanken andre Steder. Paa samme Tid som der i Nordslesvig arbejdedes for en dansk Højskole, var Slesvigholstenerne virksomme for at faa en tysk oprettet i Holsten. Landboforeningen i Rendsborg Amt gav Midler, Kongen samt de stedlige kirkelige og verdslige Myndigheder stillede sig velvilligt, og Skolen oprettedes i Rensborg. Den blev slaaet vældig op til at begynde med, men fik dog ingen nævneværdig Betydning ud over, at den virkede fremskyndende paa de danske Planer.

Disse indskrænkede sig ingenlunde til en enkelt Skoles Oprettelse. I »Dannevirke« for 23. Februar indbød syv Gaardmænd fra Vonsyld Sogn (blandt hvilke var den tidligere nævnte Johs. Lind) til et Møde i Haderslev for at tage nærmere Beslutning om Oprettelse af en Højskole for Haderslev Østeramt. Men om dette Møde foreligger intet, og maaske er det slet ikke

blevet afholdt. — Derefter synes Sagen atter at være stillet i Bero en Tid. — I Anledning af Østboernes Bestræbelser skrev Flor til Koch: »Højskolesagen er vel ogsaa hos Dem i fuld Gang; naar den kommer lidt videre, vil jeg gerne tage virksom Haand i med.« Og nogle Dage senere: »I Bondehøjskolesagen har jeg endnu intet gjort; dog vil jeg snart skrive til Hagen og tegne mig for fem Aktier. Da jeg ikke kan tale med de Herrer og ikke engang skrive til alle, saa trykker jeg mig for at røre ved denne Sag. Jeg frygter bestandig, ej alene at de vil gaa paa egen Haand, men endog en anden Vej end den, jeg vil gaa, og derfor er jeg maadeholdende. Naar der bare maa komme noget godt ud af det.«

Det afgørende Stød frem mod det endelige Maal kom med Oprettelsen af »Den slesvigske Forening« (Juni 1843). Bag denne stod P. H. Lorenzen. Ingen havde som han bidt sig fast i Højskolesagens politiske Betydning. Derfor sørgede han ikke alene for at faa denne Forening oprettet, men ogsaa for, at dens første Programpunkt blev Oprettelsen af højere Dannelsesanstalter for den danske Befolkning i Hertugdømmet. Om disse Anstalter blev Latinskoler, Realskoler eller Højskoler, var af underordnet Betydning for Lorenzen. Foreløbig var det Højskolen, der laa nærmest for Haanden, og med al den Styrke og Iver, der stod til hans Raadighed, kastede han sig ind i Arbejdet for en dansk Højskoles Oprettelse. Som tidligere berørt havde Flor været lidt uden for Oprettelsen, af »Den slesvigske Forening«; men det blev nu bestemt, at han skulde komme til Haderslev for at fremsætte sin Højskoleplan. Sidst i Juli skrev P. H. Lorenzen til Flor: »Det er gaaet denne Gang, som det gik ved Skamlingsbankefesten, at De, min højtelskede Ven, ikke har kunnet komme paa Raad med ved Detailen; men jeg er fuldkommen overbevist om, at vi har handlet og besluttet i Deres Aand, og at De vil billige vore Beslutninger, naar vi faar den Glæde at forklare Dem alting ved Samtale, og at vi saa kan lægge nye Planer for vor fremtidige Virksomhed. — Mandag Morgen den 14. ds. *) venter vi nu at se Dem i Haderslev.«

Den 14. August var »Den slesvigske Forenings« tredie Mødedag, og dens Medlemstal voksede denne Dag til 91. Blandt de nyindmeldte Medlemmer var Pastor Hagen og Gaardmand Knud Knudsen fra Forballum, hvilket var Udtryk for den Til-

*) Skal være: n. M.

nærmelse, der var sket mellem Østboer og Vestboer. I Foreningens Protokol læses om dette Møde bl. a.: »Sluttelig foreslog Professor Flor fra Kiel en Plan til en Folkehøjskole, som fremkaldte en levende Diskussion. — Efter at denne Plan omhyggelig var overvejet, vedtog Forsamlingen, at Grundtrækkene i dette Udkast skulde tages til Følge ved Oprettelsen af den Folkehøjskole i Nordslesvig, som »Den slesvigske Forening« har besluttet af al Evne at ville befordre og paaskynde. Tillige vedtoges, at Planen skulde aftrykkes i det Lørdagen den 19. August udkommende Nummer af »Dannevirke«.«

Af denne Plan, som fylder syv tættrykte Spalter, skal nogle af de vigtigste Punkter anføres her:

Erfaringer fra Stænderforsamlingerne har vist, at det er overordentlig vigtigt, at Bønderne har deres egne Repræsentanter. Det maa da blive en Opgave at give de unge Bøndersønner Lejlighed til at søge en Oplysning, der kan komme dem til gode i det borgerlige Forhold. Bonden skal kunne tale med ikke blot om Tiendesager og Vejvæsen, men ogsaa, naar større og mere aandelige Spørgsmaal skal drøftes. Bondens Dannelse maa hæve sig op i Højde med Sagføreres og Præsters, ikke ved at der bibringes ham en død Kundskabsmasse, som han ingen Brug har for, men ved at han genvinder Agtelsen for sig selv og sin egen Stand. — Enhver voksen og temmelig forstandsmoden Mandsperson kan blive Elev paa Skolen, hvad enten han er Borger eller Bonde, ringe eller fornem. Han skal ikke eksamineres i nogen Ting, hverken ved sin Ankomst eller Afrejse. — Skolens Forstander skal have en næsten uindskrænket Magt. Men han skal være pligtig til at fremlægge enhver alvorlig Sag for et Skoleraad, bestaaende af Lærerne og nogle Elever, hvis Mening han skal høre, hvad enten han vil følge dem eller ej. — Undervisningsformen skal dels være Foredrag, dels Samtaletimer. Undervisningen maa tilsigte at give Eleverne en tydelig Forestilling

1) om de borgerlige Forhold; herunder Forholdet mellem Borger og Bonde, hvorledes de ved forstandige Indretninger kan være hinanden til gensidig Hjælp; om Standsuligheden, der tilsyneladende er saa uretfærdig, men i Virkeligheden er en Nødvendighed for Livets Bestaaen; om Statsmaskineriets Indretning og hele Virkemaade;

2) om Naturvidenskaben; der maa udbredes Lys over

mangfoldige Genstande, som ligger inden for Bondens og Borgerens Interesse og Fatteevne;

3) om Hovedbegivenhederne i Menneskeslægten's Historie, hvilket Fag maa udgøre en vigtig Læregenstand paa Højskolen; Fædrelandets Historie maa fremstilles i et større Omfang; der maa lægges Vægt paa Skildringen af Levemaaden i de forskellige Tidsrum, og der maa stadig drages Sammenligninger med Nutiden; — hertil knytter sig enkelte Dele af Geografien;

4) en fjerde Sysselsættelse er særdeles vigtig paa Folkehøjskoler: at gøre Eleverne bekendt med Hovedværkerne inden for den nationale poetiske og historiske Litteratur; der maa læses meget for Eleverne, og til Skolen maa høre et omhyggeligt udsøgt Bibliotek;

5) en vigtig Fordring til Højskolen er, at den lærer Eleverne at beherske deres Modersmaal, baade mundtligt og skriftligt. Uden Færdighed i at skrive og tale er Bonden umulig som Leder i alle kommunale og statslige Forhold. Endelig var det ønskeligt, om Eleverne fik Undervisning i Sang, Legemslære og Havebrug, derimod ikke i Tysk.

Hvis nu denne Idé — slutter Flor — ikke har skræmmet Dem ved sin Nyhed, saa haaber vi, at De har faaet en glad Anelse om, at der ogsaa for Bonde- og Borgerklassen maa kunne eksistere en Undervisningsanstalt, hvor Disciplenes daglige Følelse ikke er den nedtrykkende: der bliver lagt en Byrde paa dig! men den oplivende: der gaar et Lys op for dig! Og upaatvivlelig vil De kunne skimte ind i Fremtiden: at en saadan Folkehøjskole vil blive Deres allersikreste Værn mod al borgerlig og aandelig Undertrykkelse.

Planen vandt dog ikke synderlig Tilslutning, hverken i Sønderjylland eller Kongeriget. Bønderne holdt sig forsigtigt tilbage fra Aktietegningen, og det blev snart klart, at Skolens Tilblivelse var afhængig af, om den vilde opnaa Pengehjælp fra Københavnerne. Men disses ledende Mand, Professor H. N. Clausen, var ikke nogen særlig Velynder af Grundtvigs Højskoletanke; hans Maal var en dansk Latinskole i Sønderjylland, og den paatænkte Bondeskole stillede han sig meget skeptisk over for. Han krævede absolut et toaarigt Kursus for alle Elever, og disse maatte være i 15—18 Aars-Alderen. Clausen kunde heller ikke billige, at Skolens Tarv i saa høj Grad gjordes afhængig af Forstanderens Personlighed. Han mente, det

var bedre at skabe solide Rammer, der kunde staa, selv om Personligheden faldt. Tanken om, at Eleverne skulde være medbestemmende over for visse af Skolens Anliggender, forekom ham at være luftig og upraktisk; det var bedre, om Eleverne sørgede for virkelig at faa noget lært paa Skolen.

Denne Kritik foruroligede Flor. Mens han tidligere havde ønsket, at Nordslesvigerne helst ved egen Hjælp skulde føre deres Sag igennem, saa var det nu blevet ham klart, at det Samarbejde mellem Danske syd og nord for Kongeaaen, som indledes under P. H. Lorenzens Besøg i København, endelig maatte fortsættes. I dette Øjemed rejste Flor i Eftersommeren 1843 til København for at stemme Clausen og andre indflydelsesrige Mænd gunstige for Højskolesagen. Samtidig arbejdedes der hjemme i »Den slesvigske Forening«. Paa et Møde den 16. Oktober vedtoges, at Formanden og Sekretæren skulde rejse til København for at »foredrage flere af Foreningens Anliggender for Hans Majestæt Kongen«. To Dage efter skrev Koch til Flor: »I Mandags (den 16.) var »Den slesvigske Forening« forsamlet, og den besluttede, at Hans Nissen og Laurids Skau skulde som Deputation sendes til København til Kongen. Afrejsen finder Sted den 28. eller 29. ds. Det er blevet mig paalagt at tilmelde Deres Velbaarenhed dette samt at bede Dem indstændig, hvis ellers intet vigtigere kalder Dem hjem, at forblive i København indtil deres Ankomst dér.«

De to Mænd — til hvilke Gaardmand og Sognefoged Nis Steffensen fra Hammelev, en af »Den sl. Forenings« stiftende Medlemmer, havde sluttet sig — kom til København den 29. Oktober, og i en lille Beretning, som de siden udsendte, fortælles, at de samme Aften modtog Besøg af flere Venner. Blandt disse har Flor sikkert været; vi kan skønne, at han var Deputationens Raadgiver og Vejleder under dens otte Dages Ophold i København. For Resten oplevede de tre Mænd omtrent det samme, som P. H. Lorenzen havde oplevet i Begyndelsen af Aaret. De blev modtaget af Kongen, der lovede dem at give Tilladelse til Højskolens Oprettelse; de besøgte nogle af de ledende Personligheder, bl. a. Grundtvig og H. N. Clausen; og der blev holdt Fest for dem, først i Ballerup Kro, hvor over Halvdelen af Deltagerne tilhørte Bondestanden, senere paa Skydebanen, hvor Hovedstadens mest ansete Embedsmænd og Borgere hyldede de tre Nordslesvigere. H. N. Clausen talte

for dem, og Laurids Skau takkede med en Tale, hvori han paa gammel nordisk Vis indbød til et Fostbroderskab, lige saa alvorligt ment, som om de virkelig blandede Blod med hverandre. Derefter talte Grundtvig, der den Aften havde Ordet fem Gange, Orla Lehmann og Carl Ploug. Flor var til Stede ved denne Fest, og Raadmand H. P. Hansen talte for ham og Paulsen, men ifølge »Fædrelandet«s Referat talte Flor ikke — ud over de Ord, han ved denne Lejlighed havde lagt Laurids Skau i Munden.

Denne Sammenkomst var det ydre Udtryk for det Resultat, Flor og hans tre Venner havde opnaaet under Opholdet i København. Festen holdtes Søndag den 5. November. Der var endnu et Aars Arbejde tilbage, inden Højskolen stod der, men dens Oprettelse var sikret. Ved denne Lejlighed var samlet de ypperste Repræsentanter for de Kræfter, der førte Højskolesagen igennem. Grundtvig og Flor gav Skolen aandeligt Liv og Præg, de nordslesvigske Bønder leverede den ydre Ramme, og endelig sørgede Clausen og de andre ledende Mænd inden for »Syvstjernen« for de nødvendige Kontanter. Om de mellem disse tre Parter truffne Aftaler og deres Værd skriver Flor — efter at være kommet hjem fra København — saaledes til Koch: »At jeg næsten ikke har givet en Lyd fra mig i København, haaber jeg De rigtig har udlagt som Følge af, at jeg hellere vilde anvende al min Tid derovre til at virke for vore Anliggender end til at give Beretning om min Virksomhed. — — Jeg anser denne Rejse, som rigtignok kostede mig seks Uger, for meget indbringende. Det er lykkedes at faa baade de gamle Liberale (Clausen, Schouw osv.) og de unge (Gjødwad, Ploug, Lehmann osv.) til at overlade os Overkommandoen i Nationalitetskampen og at tro paa vor Overvisdom og Overudholdenhed. De vil, som Bønderne har fortalt Dem, overlade os Brugen af 10—12,000 Rbd. til Anskaffelse af en Gaard og 400 Rbd. aarlig i fem Aar til en Lærer. Man indser desuden nu derovre Nødvendigheden af en »Krigskasse« for at holde Agitationen vedlige, og skønt ingen vil sætte sig i Spidsen for Indsamlingen, saa haaber jeg dog for vist, at den med Tiden vil komme i Stand. Skønt De selv ikke herpaa tør bygge nogen Fremtidsplan, saa er det dog baade for Dem og især for Fischer en beroligende Tanke i slemme Tider.«

Det følgende Møde i »Den slesvigske Forening« holdtes

den 27. November, og ved dette besluttedes enstemmigt at give Hans Nissen, Nis Steffensen og Laurids Skau »Fuldmagt til at foretage det fornødne med Hensyn til Skolens Oprettelse«. Det fornødne var foreløbig Indkøbet af en passende Ejendom, og allerede i Mødet 12. Februar 1844 kunde Hans Nissen meddele, »at den Krigsassessor Kier i Rødding tilhørende Rødding-Vamtrupgaard med den tilhørende Riberhusgaard — — — var købt for 12,000 Rbd. til Folkehøjskolens Anlæggelse«. Ved dette Møde indmeldtes bl. a. Flor, Koch og P. H. Lorenzen som Medlemmer i Foreningen, og der valgtes en Skoledirektion, hvis Formand blev Flor, og som tillige bestod af Præsterne Hertel i Moltrup (tidligere i Aastrup — se Side 49) og Schøler i Vodder, samt Gaardmændene Hans Nissen, Laurids Skau, Knud Knudsen, Forballum, og Schmidt, Kær Mølle.

Men endnu savnedes Kongens Tilladelse til Skolens Oprettelse. I December havde Skau — »efter Ordre fra Flor som Nordslesvigs kommanderende General« — indsendt en revideret Plan og Ansøgning direkte til Kongen. I denne Ansøgning hed det: »Det Maal, vi har sat os, er at grundlægge en Anstalt, hvor Bonde og Borger kan erholde saadanne Kundskaber og Færdigheder, som kan være til Nytte og Behag, ikke saa meget med Hensyn til hans særlige Næringsvej og Bedrift som med Hensyn til hans Stilling som Landets Søn og Statens Borger. Anstalten skulde altsaa have en velgørende Indflydelse saavel paa hans huslige og private som paa hans offentlige og borgerlige Liv. — Vi kalder den en Højskole, fordi den ikke skal være nogen sædvanlig Drengeskole, men en Undervisningsanstalt for unge Mennesker efter Konfirmationsalderen, dels for fuldvoksne Karle og Mænd, og vi kalder den en Folkehøjskole, fordi Medlemmer af enhver Stand kan faa Adgang til den, om den end nærmest anlægges for Bondestanden og især af denne venter sine Disciple.«

Det ses, at Flor yderligere havde forsøgt en Tillempning efter Tidens Krav. I denne Ansøgning toner vore Efterskoler for første Gang frem ved Siden af Højskolen. Det er dog ikke sandsynligt, at det har været Flors Mening paa een Gang at oprette en Højskole og en Efterskole, men han var allerede paa dette Tidspunkt klar over, at der maatte blive to Afdelinger, en ældre og en yngre, ved Højskolen. Dette betød ikke, at Flor tabte sit egentlige Maal af Syne, men at han *uudsagedes* til at

nærme sig dette med mindre Skridt, end han oprindelig havde ønsket. Dog laa Højskolesagen nu i et sikkert Leje. Mens den til at begynde med dukkede frem flere Steder i Nordslesvig og truede med at spaltes i en Række Smaaforsøg, saa laa den nu fast i Flors Haand. »Den slesvigske Forening«, Sønderjydernes betydeligste Organisation, havde valgt ham til Leder i denne Sag, og Foreningens hele Stilling var en Garanti for Skolens ydre Ramme; dens indre Liv og Aand skulde Flor nok sørge for. At det hele havde føjet sig efter hans Ønske, fremgaar tydeligt af et Brev, som Flor sendte Koch i Begyndelsen af Aaret 1844. Det hedder heri:

»Det forstaar sig af sig selv, at jeg ønsker af Foreningen at vælges til Direktør for Højskolen, da jeg anser min Virksomhed som saadan for aldeles nødvendig, hvis det skal blive muligt for Anstalten at arbejde sig igennem alle de baade nøgne og blinde Skær, som i Mængde truer den. — — — Al min Digten og Tragten gaar ud paa at gøre Bondestanden selvstændig, da den er den eneste Del af Nationen, som kan blive det paa en Maade, saa at alt endnu kan blive godt, men ingen kan blive selvstændig derved, at man holder ham i Umyndighedstilstand eller endog blot tillader ham at blive deri mere end absolut nødvendigt. — — — Højskolen er og bliver min Hovedplan. Thi hvor ofte det end synes, at snart det ene, snart det andet kunde medføre vor Sags Frelse og Sejr, saa er dog alting: Kongens Sindelag og Løfter, Nationens Begejstring, de Liberales Bistand intet andet end Vindpust, og Nordslesvigernes Selvstændighed er det allereneste, som med Sikkerhed kan frelse, og den kan atter kun fødes til Verden ved en Anstalt som Højskolen eller noget sligt, som kan meddele aandeligt Lys og Varme.«

Der gik imidlertid nogle Maaneder, inden Kongens Tilladelse til Skolens Oprettelse forelaa. Ansøgningen maatte vandre rundt til adskillige Embedsmænd, der alle maatte have lang Tid til at formulere deres som Regel modvillige Betænkninger. I det hele var Begyndelsen af Aaret 1844 ikke gunstig for Danskheden i Sønderjylland. Der opstod en Konflikt mellem Kongen og »Den slesvigske Forening«, og Sprogreskriptet af 29. Marts 1844 vakte en Storm imod sig. Forholdet blev spændt, og det var halvvejs af Angst, at Kongen den 17. Juni gav sin Tilladelse til Skolens Oprettelse. Det store Skamlings-

bankemøde den 4. Juli virkede som en Revue over den danske Folkehær. Det styrkede Danskhedens Venner, og Grundtvigs mægtige Tale tilskyndede Bønderne til at sende deres Børn paa Højskole; men Mødet bidrog ogsaa til at fremkalde et Modtryk fra Slesvigholstenerne, og Stemningen i Nordslesvig var Sommeren igennem noget mat og trøstesløs. Det kneb med Indmeldelser til Skolen. Da den Mand, som Flor havde udset til Skolens Forstander, cand. theol. Johan Wegener, Præstesøn fra Fyn, i Oktober kom til Rødding, var der kun indmeldt tre Elever, og der var ikke truffet ordentlige Forberedelser til

Rødding Folkehøjskole 1844.

at modtage dem. Der kunde ikke være Tale om at aabne 1. November, men efter ihærdige Anstrengelser lykkedes det at holde Aabningsmøde Torsdag den 7. November. Det var en mørk og raakold Dag, men alligevel havde mange Mennesker forsamlet sig. Til Højtideligheden var der skrevet flere Sange, og man begyndte med at synge efterfølgende, skrevet af Nørup i Østerlindet:

'Til dig opløfter vi vor Aand,
 Alfader i det høje!
 Du skærme med din Faderhaand
 Den Sag, vi har for Øje!

Hvor ej din Haand er med,
 Ej varigt Held har Sted;
 Med dig vi ene naa
 Det Maal, vi her attraa;
 Thi du er Kraftens Herre.

Det Frø, som her skal lægges ned,
 Af dig velsignet være!
 Omhegnet af din blide Fred
 Det rige Frugter bære!
 Al Ukrudts Sød forgaa,
 Den gode Vækst bestaa
 Til Folkets Held og Fred
 For Tid og Evighed.
 Bønhør os, gode Fader!

Det havde været rimeligt, om Flor herefter havde holdt Indvielsestalen; men han var ikke til Stede ved denne Lejlighed — først i sidste Halvdel af November besøgte han Skolen —, og det blev da Forstander Wegener, der med en sjælden smuk Tale*) indviede Skolen. Efter Wegeners Tale sang man »Moders Navn er en himmelsk Lyd« og derefter en Sang, som Koch havde skrevet paa Wegeners Opfordring. Ved det derpaa følgende Festmaaltid talte Laurids Skau og Møller Staal. Wegener talte for Almueskolelærerne, af hvis Forarbejde og Troskab Skolen var afhængig.

Saa begyndte Rødding Højskole sin daglige Virksomhed, og den fik snart mange Vanskeligheder at kæmpe med. Wegeners Helbred var ikke stærkt, og Skuffelse og Tvivl nagede ham. Han kom til Rødding som en ung Mand med store Forventninger; men hans glødende Fædrelandskærlighed var sværmerisk, og hans nationale Begejstring havde mere Tilknytning til Ingemanns Romaner end til virkelige Forhold. Ved sine ypperlige historiske Foredrag kunde han begejstre og opildne sine Tilhørere; men han havde svært ved at bie paa Resultaterne — maaske som Følge af manglende Kendskab til den jydsk Folkekarakter, der »driver langsomt, men kraftigt og varigt«. Baade Eleverne og deres Forældre skuffede Wegener. I December skrev han til Flor: »Jeg erfarer forresten daglig mere og mere, at Undervisningen maa nedstemmes betydeligt, og at Eleverne er langt mere raa og uvidende, end jeg havde

*) Udførligt gengivet i Rosendal: Rødding Højskoles Historie.

formodet. Det er meget ubehageligt for mig og slapper mig meget og gør Interessen kun ringe for mig; det er et helt Studium at tale saaledes, at man er vis paa at blive forstaaet. Det er ikke let at tale dumt og barnagtigt; det er ærgerligt ej at blive forstaaet, naar man synger en halvkvædet Vise.« Værre var det, at Wegener følte sig skuffet af selve Befolkningen, der forekom ham at være forsømt i rent menneskelig Henseende; enen var den hengiven til materiel Havesyge eller til usund Pietisteri, »dette Hellighedsvæsen, der ofte er forbundet med de afskyeligste Laster«. Ogsaa Koch skuffede ham. De to heftige og iltre Kampfæller kom snart ind i en voldsom Strid, under hvilken Koch endog udfordrede Wegener paa Pistoler. Alt dette tyngede haardt paa Wegeners i Forvejen svage Helbred, og hans Breve til Flor er, trods den muntre og kvikke Form, af mørkt og bittert Indhold.

I December modtog Wegener Tilbud om at blive Præst paa Lolland, og da Flor raadede ham til at modtage det, indgav han sin Ansøgning ved Nytaarstid 1845 og opsigde samtidig sin Silling som Forstander. Men hen paa Vinteren maatte Wegener erkende, at hans Undervisning bar gode Frugter. Han skrev da til Flor: »Jeg gennemgaar i denne Tid i Geografien Danmarks og Slesvigs Statsforfatning og Statsforvaltning (for saa vidt jeg selv kender sidstnævnte); der hersker den allerhøjeste Opmærksomhed; de sluger hvert Ord og er ivrige i at faa alt opskrevet. Dette var mere, end jeg havde troet; jeg havde næsten ej ventet, at de vilde saa let bide paa denne Krog. De er rasende uvidende; men Aanden er alligevel saa brav, at flere af dem forstaar de fineste Nuancer og Vink. Jeg har fundet paa daglig at diktere dem til Skriveøvelse det mest udmærkede af den danske Nationalpoesi; dernæst retter jeg, forklarer og oplyser og bliver selv henreven i Begejstring. De er over al Maade indtagne i denne Dikteren. Og jeg er nærved at tro, at saaledes skal Historien læres af dem, eller vel rettere: kun saaledes kan den læres. Man kan gaa et Skridt videre og tage Prosa-stykker med, og for at det rigtig kan bide, agter jeg selv at tilave efterhaanden saadanne Stykker. Jeg er ganske indtaget i denne min Opfindelse; men jeg vil dog vide, hvad De synes derom, da derved gaar jo nogen mere Tid med, end ellers vilde være Tilfældet. Kunde man blot faa Penge, saa er jeg nu næsten vis paa, at Højskoleideen vil lykkes.« — Ogsaa de For-

ældre, som besøgte Skolen, var vel tilfredse, og da Skolen sluttede, græd baade Wegener og alle Eleverne.

I en underlig splittet og sønderreven Tilstand rejste Wegener fra Rødding. Den Gerning, han havde følt som umulig, havde vundet hans Kærlighed, og lige til sin Død var han en trofast Ven af Højskolen og den sønderjydske Sag.

Sandsynligvis besluttede Flor sig til at blive Wegeners Efterfølger i samme Øjeblik, han raadede ham til at modtage Præstekaldet. Paa dette Tidspunkt skrev Flor til Koch: »Jeg vil ærlig tilstaa, at jeg ingenlunde er glad ved Tingenes Tilstand. Den Uenighed og Mistillid, som nu er brudt aabenbar ud, er ikke uden Fare, i det mindste ikke uden betydelig Skade for vor Sag. Men dette kan De sige Dem selv lige saa godt som jeg, og da jeg ikke altid har det i min Magt, i det mindste ikke ved at bruge Pennen, at tilstoppe Uenighedens Kilde, fordi denne ikke udspringer i Hjernen, men i Sindet, saa vil jeg overlade dette til Tiden og vor Herre. Wegener forlader os jo nu snart, saa er den Anstødssten borte. W. har vistnok sine Mangler, og jeg er tilbøjelig til at tro, at han ikke i Længden vilde være fuldstændig passende for Højskolen; men nu, da vi skal se paa en Eftermand, indser vi klart, at vi skal have megen Lykke med os for at finde en af de Hundreder, som De sagde var i Stand til at fylde hans Plads. Desuden ligger der noget for mig særdeles nedslaaende i, at ikke en Skilling er indsamlet til Højskolen, trods alle mine Bønner, uagtet ingen med Øjne i Hovedet kan nægte, at dette Institut er det allervigtigste til Slesvigs og Danmarkhedens Frelse, uagtet Bønderne, som ikke kan se det og ikke bryder sig om det, dog i det mindste maa kunne se, at deres Sønner paa Højskolen kan faa den Dannelse, de af Forfængelighed higer efter. Alligevel, ikke en Skilling indsamlet af Bønderne. Jeg giver intet Menneske Skylden, men hvad maa de i Kongeriget, som har ofret saa mange Tusinde Rigsdaler . . . , hvad maa Regeringen og hvad maa vore Fjender: tro, naar Nordslesvigerne selv opgiver ethvert Nationalforsøg, naar de skal ud med en Specie.« Og noget senere skrev han, at han vilde ofre et Par Aar af sit Liv dels for at faa Skolen realiseret efter sit Hoved, dels for at opnaa en aldeles nødvendig »Concentration af vore Kræfter i Nordslesvig«.

Med disse to Opgaver for Øje bestemte Flor sig til at bryde op fra Kiel. Det faldt ham ikke svært at afbryde sin Lærer-

gerning der. Efterhaanden som der fra dansk Side dæmmedes op for de slesvigholstenske Strømninger, følte Kløften mellem Dansk og Tysk mere og mere, og det havde blandt andet til Følge, at næsten ingen Studenter mødte til de danske Forelæsninger ved Kiels Universitet. Hertil kom endelig, at Flor ønskede sin Søn forberedt til Konfirmation hos en dansk Præst.

Baade Wegener og Skau fraraadede Flor at tage til Rødding. Forholdene var smaa, og det vilde være næsten umuligt at finde en passende Bolig til ham. Alligevel søgte Flor sin Afsked, hvilken han efter nogle Vanskeligheder fra Kongens Side fik den 16. April, og kort efter meddelte han »Syvstjernen«, at han agtede at flytte til Rødding for uden Vederlag at overtage Højskolens Ledelse. Denne Meddelelse blev modtaget med stor Glæde, og den københavnske Komité gav Tilsgagn om yderligere Pengehjælp til Skolen. — I Maj Maaned 1845 flyttede Flor med sin Hustru og sin Søn ind paa Højskolegaarden i Rødding, hvor der var blevet indrettet en beskeden Lejlighed til dem.

Den første Opgave, som Flor tog fat paa, var at forbedre Skolens økonomiske Stilling. Efter Wegeners Opgørelse arbejdede den med et aarligt Underskud paa 1600 Rdl., og endda trængte Skolen til en ny Bygning og til en Forøgelse af Undervisningsmateriellet. Den første Vinter havde Eleverne boet rundt omkring i Byen, men denne Ordning var langt fra tilfredsstillende, og i Løbet af Sommeren lykkedes det ogsaa Flor at fremskaffe de nødvendige Midler, saa en ny Bygning med Plads til 32 Elever kunde opføres og tages i Brug ved Vinterskolens Begyndelse i Efteraaret 1845.

Den 12. Juni deltog Flor i »Den slesvigske Forenings« to Aars Fødselsdagsfest, som tillige var en Mindefest for P. H. Lorenzen. Ved denne Lejlighed talte Flor for »Den slesvigske Forening«, og denne Tale var aabenbart et Led i hans Bestræbelser for at midtpunktsamle de splittede Kræfter. »I et klart, stærkt og varmt Foredrag« — skriver Koch — »udviklede han Betydningen og Vigtigheden af en saadan Forening. Skaalen gjorde et stærkt Indtryk paa de tilstedeværende, men da den var ekstemperiseret (!) og Professoren rejste hjem uden at forsyne os med noget Referat, formaar vi desværre ikke at gengive den for vore Læsere, saa meget mere som det overhovedet ikke er nogen let Sag at referere Professor Flors Foredrag.«

Ved denne Lejlighed bestemtes, at hvert nyt tiltrædende Medlem skulde betale et aarligt Bidrag af 1 Rdl. til Højskolen, ligesom det henstilledes til de allerede optagne Medlemmer at gøre det samme. — Paa samme Tid agiteredes der stærkt for frivillige Bidrag til Elevbygningen.

Dernæst udnyttede Flor sine københavnske Forbindelser. Kongen skænkede Skolen et fuldstændigt Gymnastikapparat. Landhusholdningsselskabet forsynede den med moderne Avlsredskaber. Ved Hjælp af Gaver fra Oldskriftselskabet, Trykkefrihedsselskabet, Selskabet til Naturvidenskabernes Udbredelse og enkelte private Velyndere, blandt hvilke var Kronprins Frederik, udvidede Flor Skolens Samlinger og grundlagde et godt Bibliotek. Den afgørende Støtte ydedes dog Flor af »Syvstjernen«. Indtil Januar 1846 modtog Skolen fra denne Komité i alt 12,200 Rdl., hvoraf 5000 som rentefrit Laan, Resten som Gave, og uden denne storstilede Hjælp vilde alle Flors Anstrelgelser have været frugtesløse. Nu overvandt han derimod Vanskelighederne. Elevtallet var i stadig Stigning, og der ansattes to nye Lærere, Landbrugslærer H. H. Krarup og Dr. C. M. Poulsen, der skulde undervise i Naturfagene.

Om Undervisningen og Livet paa Skolen i det hele taget faar man de fyldigste Oplysninger i en Redegørelse, som Flor paa den københavnske Komités Foranledning udsendte i Marts 1846. I Forordet hertil skriver Flor:

»Man siger, at alt nyt, som skal have store og vigtige Følger, har en besværlig Fødsel og en trang Barndom. Hvis det ogsaa omvendt kunde siges, at det nye, som har ualmindelige Vanskeligheder at overvinde, altid bliver til noget fortrinligt, saa maa Højskolen i Rødning komme til at bære rige og herlige Frugter; thi det varede længe, inden den kunde komme til Live, og saa ungt dens Liv end er, har den allerede haft mangen Fare at bestaa. At erfare noget nøjere herom, kunde vistnok interessere mange; men hvor megen Lyst jeg, baade af denne Aarsag og tillige for min egen Skyld, end kunde have til i denne Henseende at levere udførlige Meddelelser, saa afholder dog flere gyldige Grunde mig derfra. Den gode Sag vilde blive udsat for stor Fare, hvis alt, hvad der er sandt, blev sagt; jeg kan kun love, at alt, hvad der bliver sagt, skal være sandt.«

Derefter følger en Redegørelse for Skolens Tilblivelse og dens Virksomhed i de tre første Halvaar. Den første Vinter

var alle Elever (20—22) samlet i een Klasse. Den yngste Elev var 15, den ældste 27 Aar. Der undervistes fra 8—12 og 2—5, og det ugentlige Timetal fordelte sig saaledes for de enkelte Fag:

Fædrelandshistorie	4	Timer
Verdenshistorie	3	—
Geografi	3	—
Forstandsevelser (moralske, psykologiske og statistiske Genstande mundtlig og skriftlig behandlede)	4	—
Dansk	6	—
Tysk	2	—
Naturhistorie	3	—
Geometri og Tegning	6	—
Regning	2	—
Gymnastik	4	—
Sang	2	—

Undervisningen var anlagt efter et Skoleophold paa fire Halvaar. Af det første Vinterhalvaars Elever blev de 10 Sommeren over, hvilket var et særdeles smukt Resultat. I Løbet af Sommeren indmeldtes to nye Elever, hvoraf den ene var Flors Søn, og ved Vinterskolens Begyndelse 1845 kom 30 nye Elever, saa der denne Vinter var i alt 42. I denne Henseende var alt saare godt. Eleverne deltes i to Klasser med hver sin Timeplan.

Om de for Skolen gældende Principper udtaler Flor sig meget udførligt, og kun nogle enkelte af de vigtigste Punkter medtages her.

Det er gjort til Princip ikke at tage saa meget Hensyn til de mindre begavede som til de bedre Hoveder, de livlige og videbegærlige Naturer. Derved kan Lærerne bedst vedligeholde deres aandelige Livlighed; men det er ogsaa af største Vigtighed for Samfundet, at de aandeligt stærkere faar den rette Oplysning. Det er paa dem, den fremtidige Udvikling beror; slaar de ind paa den rigtige Vej, følger de svagere efter. Skoleerfaring viser ogsaa bestandig, at de mest opvakte stadig maa holdes i Aande, da de derved bedst kan øve gavnlig Indflydelse paa de mindre begavede.

Et andet Grundprincip her er: ingen Tilgangs- eller Afgangseksamen at holde og overhovedet at give os saa lidt af med Eksamination som vel muligt. Men det forudsættes, at de, som kommer paa Højskole, nogenlunde godt kan læse, skrive og regne. Kan de mere, er det godt; men kan de ikke engang det, saa kan Højskolen ikke indlade sig paa at bibringe dem

den saakaldte Børnelærdom eller bære Savnet heraf. Denne Forudsætning foreholdes Eleverne ved Indmeldelsen. — Det vigtigste paa vor Højskole er ikke positive Kundskaber eller Færdigheder, men det er snarere hele det aandelige Liv, som vi søger at vække og nære hos Eleverne, »saa at deres Forstand bliver skarpere, deres Dømmekraft modnere, deres Hjerte aabnere og ædlere, at der vækkes hos dem Sans for Orden, Skønhed og et smagfuldt Liv, at Lyst til Beskæftigelse kan træde i Stedet for den sædvanlige Dorskhedsvane, at deres Sind og derved deres Væsen kan blive frimodigere, deres Følelse for Kammeratskab og Fædreland blive vakt, næret og styrket. Alt dette kan ikke godt stilles til Skue ved en offentlig Eksamen. Men hvis det virkelig er til Stede, vil det efter deres Ophold paa Højskolen nok vise sig i deres hele Liv og Opførsel, og erfares intet deraf i deres senere Liv, saa nytter det ikke, om de ved en Afgangseksamen fra Højskolen har formaaet at aflægge en Slags Vidnesbyrd derom.« — Kun i Fagene Gymnastik, Sang, Regning, Tegning, Landmaaling, Læse-, Skrive- og Taleøvelser finder daglige Overhøringer Sted.

Om Modersmaalet siger Flor, at det er ikke alene det eneste Sprog, hvori vi rigtigt kan udtrykke, hvad der lever og bevæger sig i os, Tanker eller Følelser; men det er ogsaa det eneste, gennem hvilket vi kan skaffe os den rette aandelige Næring. Undervisningen i Modersmaalet maa derfor baade lære os at tale, læse og skrive rigtigt. Som sædvanlig beskæftiger man sig for meget med det sidste, for lidt med Læsning og slet ikke med Talen. Eleverne maa undervises i at tale, det vil sige at udtrykke sig tydeligt, klart og bestemt, og at læse, det vil ikke blot sige at læse op, men nok saa meget at opfatte Meningen af det læste, og det maa gøres dem forstaaeligt, at den bedste Forberedelse til at skrive en god Stil er at læse vel-skrevne Bøger.

Der er ikke fastsat nogen bestemt Tid for Elevernes Ophold paa Skolen. Den oprindelige Plan er anlagt paa fire Halvaar, hvoraf dog hvert skulde udgøre et selvstændigt Hele. Erfaringen synes dog at tyde paa, at ingen Elever vil binde sig for saa lang Tid. De fleste indmelder sig for kun eet Vinterhalvaar, og Skolen maa vaage over ikke at beholde Eleverne længere, end deres Lyst strækker til. Folkets, især Bondestandens Vel er det eneste Maal for Højskolen, ligesom det alene er

Kærlighed til Mennesker og Fædrelandet, der har grundlagt den, og vi kan ikke ønske nogen anden Bevæggrund for Elevernes Ophold paa Skolen end deres egen fri Drift og Erfaring om, hvad der præsteres.

Med Hensyn til Elevernes Orden og Sædelighed er det for en Del overladt til Eleverne selv at sørge herfor. De affatter og vedtager de Love, som antages at være nødvendige for at opretholde god Tone og tilstrækkelig Arbejdsro. Lydighed hos Eleverne bliver da ikke en Indordning under en fremmed Magt, som let ægger til Modsigelse, men en Føjelighed mod deres egen Vilje. Endvidere er det en Forudsætning, at Eleverne forpligter sig til øjeblikkelig Lydighed mod Forstanderen og den Lærer, der fører Tilsyn med dem uden for Undervisningstimerne. Eleverne har godt af at føle den Vanskelighed, det er at opretholde god Orden og sømmelig Tone inden for et Samfund. Det forebygger en mulig Opposition og forbereder dem paa deres Deltagelse i det kommunale og politiske Samfundsliv. Erfaringen har ogsaa vist, at de i det væsentlige overholder deres egne Lovbestemmelser.

Ved Sammenligning mellem disse Oplysninger om, hvordan det var paa Rødding Højskole, og tidligere udtalte Ønsker om, hvordan det skulde være, er det ikke vanskeligt at se, hvad der blev naaet i første Omgang. Det anførte viser med tilstrækkelig Tydelighed, at ikke saa ganske faa af »E. K.«s Tanker med Hensyn til Skolens ydre Ramme var blevet virkeliggjort. Saaledes tænkte den nordslesvigske Bonde sig en Højskole, og det maatte Flor tage Hensyn til. Endog Kravet om Undervisning i Tysk maatte han imødekomme for at faa Skolen i Gang paa dette Tidspunkt. Ogsaa den liberale Kreds i København havde sat sit Mærke paa Skolen. Denne Kreds var ligesom Hovedmassen af Befolkningen overvejende rationalistisk præget. Grundtvigs Skoletanker stod den uforstaaende eller modvillig over for. Den krævede gode, solide Kundskaber og skattede Bøndernes Ønske om Undervisning i rent praktiske Fag. Men samtidig med, at Flor tog Hensyn til disse Krav angaaende Rammerne, sørgede han for at faa Hovedindflydelsen paa det Liv, der skulde trives inden for disse. Det første Udslag heraf var Valget af Wegener til Forstander, det næste Flors Overtagelse af denne Stilling. Kendetegnende for det Højskoleliv, som Flor skabte i Rødding, var en vis Rummelighed. Sko-

len skulde nok ledes af en overlegen Personlighed; men ved Forstanderens Side stod betydelige Medlærere, der havde Myn- dighed til at hævde deres Personligheds Egenart og derved ogsaa til at sætte deres Præg paa Skolen. Dette Synspunkt var stadig fremherskende paa Rødding. Siden flyttede det med til Askov, og det er i saa Henseende fuldtud betegnende, at der over denne Skoles Indgangsdør den Dag i Dag staar: Flors Højskole. Ogsaa det, at Rødding Højskole skulde uddanne Førere og ikke blot være en Lap paa Børneskolen, falder sammen hermed. Kun for en overfladisk Betragtning kan Flors Principper synes for aristokratiske. Men det er sandt: der var et Storsyn og Vidsyn over Flors Skoletanker, som det er velgørende at møde. De havde antaget Form efter Tidens urime- lige Krav: paa een Gang at tage Hensyn til dem, hvis Sjæleliv syntes ødelagt af Aarhundreders Indestængthed og Dvaleliv, og til dem, der aabenbarede Folkets umættelige Hunger efter aandelig Vækst og Udvikling. Dog kan disse Tankers Virkelig- gørelse, det, som var Skolens indre Liv, ikke refereres. Det kan kun erfares gennem Oplevelse, og det rører sig da gennem saa mange Ting, som tager sig underligt ud paa Papiret. Det er bedre at se paa Virkningen og senere Tidens Bedømmelse af de grundtvigske Skoletanker, hvis første svage Spirer her skød frem af Virkelighedens Jordbund. — Et ejendommeligt Vidnesbyrd om Rødding Højskole og dens Betydning for en enkelt Elev finder vi dog i de »Minder«, som gamle P. Skau, Bukshave, udgav for godt en halv Snes Aar siden. Det hedder heri:

»Det kneb for mig at faa Lov til at forblive paa Skolen i Vinterhalvaaret 1845—46; men ved Professor Flors Hjælp lykkedes det at faa min Fader til at give sit Samtykke. Og jeg lærte mere i dette halve Aar end i det første hele, uagtet min Flid var den samme; men jo mere ens Kundskaber udvides, des lettere lærer man. Jeg lærte i hvert Fald saa meget, at da jeg rejste fra Rødding Højskole i Foraaret 1846, forekom det mig, at jeg vidste mindre, end da jeg halvandet Aar i Forvejen kom dertil, og det stod klart for mig, at jeg fremdeles maatte arbejde hele mit Liv, dersom jeg skulde gøre den Sag, der laa os alle paa Hjerte, nogen Nytte.

Saaledes er det ogsaa gaaet indtil denne Dag, og saaledes vil det blive ved at gaa, saa længe Vorherre vil, at jeg maa leve og virke; thi der er nok at gøre.

Som Lærer i Historie kunde Professor Flor paa langt nær ikke maale sig med Wegener. I Verdenshistorien blev vi sidende i Palæstina og kom i dette Halvaar ikke videre. Flor holdt nemlig paa, at Jødefolket havde en overordentlig stor verdenshistorisk Betydning.

Anderledes var det med hans Timer i Dansk. I dem var han ret i sit Es, og hvad han her formaaede at bibringe os, kan næppe beskrives. Det var særlig disse Timer, jeg glædede mig til. Selv vore Uvaner og Kanter filede han umærkeligt af ved den ejendommelige, men fine Maade, han tog os paa.

I den personlige Fremtræden var der en betydelig Forskel mellem ham og Wegener. Sidstnævnte mødte ofte til sine Timer om Morgenen i Tøfler. Professor Flor kom altid pudset fuldstændig og i fine Støvler. Det er en Selvfølge, at dette øvede en stiltiende Indflydelse paa os. I paaatrængende Tilfælde lod Professor Flor en fin Bemærkning løbe af Stabelen, og den gjorde sin Nytte.«

Om Forholdet mellem Flor og hans betydeligste Medlærer, Dr. Paulsen, siger Skau:

»Dr. Paulsen var ikke alene dygtig i sine Fag; han var tillige en ejendommelig Personlighed, der øvede saa stor Tiltrækning paa Eleverne, at de historiske Fag stilledes i Skygge, uagtet Historien, og hvad dermed staar i Forbindelse, skulde og burde være Hovedfaget.

Dr. Paulsen var tillige en stærk Rationalist. — — — Flor modarbejdede vel Dr. Paulsen paa dette Omraade; men han magtede ikke rigtig at bryde dennes overvejende Indflydelse paa Eleverne. Dog søgte Dr. Paulsen ikke af Princip at nedbryde den kristelige Aand og Tone, som Flor stadig gjorde sig Umage for at opretholde og fremme.« — — —

»Professor Flor holdt en Hest samt en Gig med Kaleche paa. I denne Befordring foretog han sine Rejser hid og did i Nord-slesvig, hvor hans Nærværelse var nødvendig.

I Regelen kørte han selv; men paa lange Ture vilde han dog gerne have en Kusk med, og det faldt da altid i min Lod at ledsage ham. Vi sad sammen i Kalechen, og da Professor Flor var meget underholdende, var det en sand Fryd for mig at være med ham. Om det var, fordi Professoren vidste, at jeg hjemmefra var vant til at køre og tilse Heste, at han foretrak mig til Ledsager, eller det var en særlig Interesse for mig, som jeg

ofte kunde glæde mig ved, da jeg havde Adgang til hans Familie, — vist er det, at slige Ture var i høj Grad lærerige.

Jeg mindes saaledes en flere Dages Rejse syd- og vestpaa, hvor vi bl. a. besøgte Knud Knudsen i Forballum, den senere Ejer af Trøjborg, Pastor Hagen, dengang Præst i Mjolden, og Pastor Schøler i Vodder. Dersom jeg nu kun skulde have været Kusk, kan det jo nok være, at jeg havde betakket mig; men dette var langt fra Tilfældet. Professoren indførte mig overalt, hvor han kom, saa jeg var Gæst saavel som han selv, og jeg fik derved Lejlighed til at høre den lærerige Underholdning i de Hjem og Selskaber, vi kom i; thi Professoren vidste, at jeg aldrig sladrede af Skole. Engang, efter at vi havde været paa Rejse i fire Dage, bemærkede jeg: »Det forekommer mig, at jeg lærer mere i virkelig Aandsudvikling ved at rejse med Professoren i fire Dage, end jeg lærer i fire Uger paa Skolen.«

Dertil svarede han: »Det er, fordi De har faaet et Udtog af min Verdenserfaring.« Og deri havde han sikkert Ret.

Muligvis har det, at jeg var Laurids Skaus Broder, bidraget sit til, at Professoren nærrede saa stor Interesse for mig. Men hvorom alting er, saa var det en stor Lykke for mig at faa Lov til at færdes med en saa fintdannet og verdenserfaren Mand som Professor Flor, og jeg er ham taknemlig i hans Grav derfor. — — —

»I den store Forsamlingsaal, der baade tjente til Spisesaal, Gymnastiksal og fælles Opholdsværelse til Klokkeren 10 om Aftenen, holdtes denne Vinter ogsaa Danseskole. Blandt Eleverne var der nemlig flere fra Vonsbæk, som, kort forinden de kom paa Skolen, havde gennemgaaet et Kursus i Dans. De fungerede nu som Danselærere for os andre, og eftersom vi var godt indøvede ved Gymnastikken, kunde vi let fatte alle de Trin, der hørte til for at være en god Danser.

Det er en Selvfølge, at disse Danseøvelser morede os meget. Ogsaa Professor Flor morede sig over dem, ligesom han yndede alt, hvad der var livligt, naar det ellers foregik paa passende Maade. Om Aftenen læste han ofte op for os af forskellige Forfattere, og da Præsten i Rødding, der var en tør Prædikant, ikke formaaede at bringe os til at gaa i Kirke, saa læste Professoren om Søndagen en Prædiken for os i Salen.«

Efter Flors Tilskyndelse havde Wegener udkastet Planen

om at afholde sammenhængende Foredragserækker for Egnens Befolkning, som derved vilde føle sig knyttet fastere til Højskolen. Endog helt fra Ribe meldte der sig Tilhørere til disse Foredrag, og en af de flittigste Gæster i de tre første Vintre var den 22-aarige, senere Landstingsmand N. J. Termansen, en af de mest videbegærlige Bondesønner, vor Historie véd at fortælle om. Tidligt om Morgenen vandrede han fra sit Hjem i Gammelby til Rødding, hvor han hørte samtlige Foredrag, og den samme Dags Aften gik han den 2—3 Mil lange Vej hjem. — I nogle Optegnelser om disse Ture til Rødding hedder det om Flors Foredrag:

»Det første, over Asken Ygdrasil, var vel det, der greb mig dybest af dem alle. Jeg havde læst Flors Anmeldelse af Grundtvigs Nordens Mythologi 1832. Det var, hvad jeg kendte til Mytherne; men det er jo heller ingen ringe Vejledning til Kundskab om dem. Men hvor følte jeg, hvad Betydning det levende Ord har fremfor Skriften. Det var i Sandhed ogsaa et beaandet Foredrag over Asken som hele Menneskeslægtens Stamtræ. Jeg glemte alt omkring mig, og da jeg kom hjem, opskrev jeg hele Foredraget, det vil sige gengav det i alle sine Hovedtræk, saaledes som jeg havde opfattet og bevaret det. Siden fortsatte Flor med de andre Myther, og det var især under Foredragene over Thorsmytherne, at han udfoldede det rige Forraad af Humor, som han besad. Han holdt ogsaa enkelte Foredrag over andre Emner. Særlig mindes jeg et over Thorvaldsen og hans Kunst. Dette Foredrag optog mig meget. Jeg havde læst Thieles lille Bog om Thorvaldsen og set Frue Kirke med Kristus og Apostlene. Ogsaa dette begejstrede Foredrag fulgte jeg med varm Deltagelse, men studsede dog lidt engang, da Flor med stor Varme udtalte, hvor tit han havde dvælet i Frue Kirke en stille Stund og glædet sig over, at der ingen Præst og ingen Prædiken var derinde.«

Det var Flors Ønske, at disse Foredragsmøder skulde vokse til større Folkemøder, og han bad Grundtvig komme til Rødding og tale ved et saadant; — men Grundtvig kom ikke. Ogsaa Tanken om en Højskole for Piger omfattede Flor med største Interesse. Allerede i 1845 skrev han et Udkast til Planen for en Pige-højskoles Oprettelse. Den skulde ligge i Nærheden af Haderslev og modtage Elever i 12—20 Aars-Alderen. Da Koch en halv Snes Aar efter solgte »Dannevirke« søgte han

ved Grevinde Danners og Flors Hjælp at virkeliggøre denne Tanke; men Grevinden trak sig tilbage, og det blev Kold, der faa Aar efter oprettede det første Højskolekursus for Piger. — —

Flors Bestemmelse om at opgive sin Universitetsgerning for at blive Højskoleforstander var jo i Virkeligheden et usædvanligt Skridt, og det havde ogsaa hele Tiden været hans Hensigt atter at ville træde tilbage, saa snart de største Vanskeligheder var overvundne. Da Flor kom til Rødding, var han en Mand paa 53 Aar. I 19 Aar havde han været Lærer for den studerende Ungdom. Han var en lærd Mand, men ikke særlig betydelig som Lærer, og det er forstaaeligt, at det faldt ham vanskeligt at omlægge sin Undervisningsform, saa den passede for Bondeungdommen, som han aldrig tidligere havde været i nær Berøring med. Men en endnu vanskeligere Opgave blev hans Hustru stillet over for. Hendes Begavelse og Udvikling tillod hende helt at leve med i sin Mands omfattende Virksomhed. Men efter et Ungdomsliv paa en sjællandsk Herregaard og et mangeaarigt Stadliv i Kiel skulde hun nu være Madmoder for 40—50 Bønderkarle. Her stod hun ganske paa bar Bund. Ingen Mønstre og Erfaringer havde hun at støtte sig til. Det var en Opgave, der kunde trodse selv den bedste Vilje. Hertil kom saa det, at hendes Helbred var svagt og at hendes Mand havde mange andre Ting at passe end netop Højskolen. Men Skolen led derunder, og Kritikken udeblev ikke. Navnlig Laurids Skau var virksom. Han havde modarbejdet Flors Komme til Rødding. I sit ungdommelige Overmod ønskede han selv at overtage den Førerstilling, som efter P. H. Lorezens Død stod aaben, og han mistede i denne Tid Flors personlige Venskab for bestandig. Værst var det dog, at Flors Misstemning mod Bønderne var i stadig Stigning. Selve Højskolen var bleven rejst for kongerigske Penge, og i Januar 1845 havde Bønderne endnu ikke givet en Skilling til den. Dette fandt Flor var uværdigt, og han lagde ikke Skjul derpaa. Kun ved de mest ihærdige Anstrengelser fra Flors Side lykkedes det at faa Elevbygningen rejst for Bøndernes egne Bidrag; men det udelukkede ikke, at Flor stadig fandt Bondebefolkningen træg og umedgørlig. Flor revsede den, men opgav den aldrig. Og det bør fremhæves over for de Historikere, som har gjort et stort Nummer ud af Spændingsforholdet mellem Flor og den nordslesvigske Bondestand.

Det var i Juni 1846, at Flor opfordrede Grundtvig til at

komme til Rødding. I samme Brev hedder det: »En anden Ting ligger mig ogsaa paa Hjerte, og det, som De veed, tungt paa Hjerte: en Forstander for Højskolen. Jeg indser, at jeg ikke kan, og føler, at jeg ikke bør blive her fastnaglet ret længe. Til Efteraaret maa min Søn og som Følge deraf ogsaa min Kone til København, mens jeg bliver siddende her ene i Vinter. Dette kan naturligvis ikke ret længe gaa an. Jeg vilde ønske, at jeg kunde have en personlig Samtale med Helweg; thi jeg veed dog ingen, der bedre kunde staa i Spidsen for Højskolen end han.«

Dermed havde Flor udpeget sin Eftermand som Forstander i Rødding, og efter en Del Forhandlinger blev det bestemt, at Helweg skulde tiltræde Pladsen ved Vinterskolens Begyndelse 1846. Flor skulde blive i Rødding denne Vinter som en Slags Tilsynsførende uden Forpligtelse til at undervise. I Foraaret 1847 rejste Flor saa over til sin Familie i København. Paa dette Tidspunkt var der ved at komme Forhandlinger i Gang angaaende en dansk Højskoles Oprettelse i Mellemslesvig; men da Krigen udbrød Aaret efter, naaede Sagen ikke at blive gennemført. Ved Krigens Udbrud maatte ogsaa Rødding Højskole standse sin Virksomhed, som først genoptoges 19. November 1850 med Sofus Høgsbro som Leder. Atter ved denne Lejlighed havde Flor været virksom for at faa Skolen i Gang, og atter maatte den københavnske Komité og hans Venner træde hjælpende til. Et Savn for Skolen var det, at Flor i April 1851 rejste til Udlandet for først efter to Aars Forløb at vende tilbage. Ved sin Hjemkomst blev Flor atter Formand for Højskolens Bestyrelse, i hvilken Egenskab han skrev Skolens Aarsberetning for 1854. I dette Aar, den 7. November, fejrede Skolen sin ti Aars Fødselsdagsfest, og det var naturligt nok, at Flor ved denne Lejlighed blev Genstand for megen Hyldest. Hans Venner havde skudt Penge sammen og formaaet Billedhugger Peters til at modellere en Buste af Flor, mens Flor opholdt sig i Rom. Nu udtalte Pastor Hagen bl. a.:

»— — En ganske særegen Omstændighed er traadt til og har foranlediget denne Dags Festligholdelse. — Det vil ikke være nogen i denne Forsamling ubekendt, at en Del af Etatsraad Flors slesvigske Venner har villet rejse ham et Æresminde og til den Ende ladet hans Billede hugge i Marmor. De Mænd, som har staaet dette for, og de, som har bidraget til dets Udførelse, — dem tør vi vist betragte som Repræsentanter for det

danske Folk, der har villet afbetale noget af den Gæld, hvori dette Folk stod til denne Hædersmand for den utrættelige, kloge og kraftige Virksomhed, han i en længere Aarrække udfoldede her i Slesvig, — og som gik ud paa at holde den fjendtlige Tyskhed Stangen og ophjælpe den forkuede Danskhed; — og Oprettelsen af Folkehøjskolen her i Rødding er unægtelig den skønneste Frugt af denne Virksomhed. Naar derfor Spørgsmaalet blev om, hvor Flors Buste skulde have sin Plads, da var Valget let, eller rettere, der var intet Valg, — den maatte staa paa denne Folkehøjskole. Havde vi haft en særegen Højtidsal, vilde dens rette Plads have været der; men vi er tarvelige Folk, har ingen saadan Sal, kan vel ogsaa undvære den, — og derfor sætter vi den, hvor De nu ser den staa, — i Høresalen, nær dette Sted, hvor Ordet skal tænde Lyset i de unge Sjæle.«

Derefter meddelte Hagen, at Kongen føjede sin Hyldest til Folkets, idet Flor, der i 1850 var blevet Ridder af Danebrog, benaadedes med Danebrogsmændenes Hæderstegn. Derpaa blev en af G. Rode, tidligere Lærer ved Skolen, forfattet Sang sun-gen, og Pastor Helweg holdt den egentlige Festtale. Til Slutning sang man følgende Sang, forfattet af Hagen:

Længe gav Slesvigs
Bakker og Dale
Genlyd af Tyskens
Klingrende Maal; —
Fædrenes Tunge
Agtedes ringe,
Og deres Hæder
Sank under Jord.

Hvem var den Ridder,
som paa vor Slette,
Vækket af Heimdal,
Greb til sit Sværd? —
Førte med Snilde
Danskernes Rækker!
Hvem var den gæve?
Flor er hans Navn.

Rejste sig Heimdal
Blæste i Hornet,
saa at i Brystet
Hjerterne slog; —
Guldkammet Hane
Sang: »Sol er oppe!«
Og det var Morgen
Atter en Dag!

Høvding for alle!
Frygtløse Kæmpe!
Dannebrogs Hæder
Smykke dit Bryst!
Her skal dit Billed,
Hugget i Stenen,
Nævne for sildigste
Slægter din Daad.

To Dage efter skulde Vinterskolen begynde, og skønt Flor skulde rejse fra Rødding denne Dag, fulgte han dog med ind i Skolestuen, da Eleverne samledes. Men da han stod over for de unge, følte han, at han ikke kunde nøjes med at være Tilhører.

Han udbad sig Tilladelse til at sige nogle Ord og udtalte følgende:

»Idet jeg ser den Marmorbuste, som i Forgaars opstilledes her, staa ved Siden af Katederet med Ansigtet vendt mod Dem, ligesom beskende at tiltale ske hos mig, at De ikke kan at se paa tavs som han visit Marmor-saa skal hos Dem et den leventer har denne Op-anstalt og Gange har Ungdom Bænke lig har ikke, som hvis Time jeg nutter, et over-at holde over en stand. Jeg vil, saa godt nogen Forberedelse, hen- om, hvad vi i Almindelighed paa denne Højskole stræber efter og søger at virke for.

Marmorbusten.

Dem, opstaar det Ønden Mand, som undgaa daglig og forstenet, ser sig her i billede, og efterlade Indtryk af de Mand, grundlagt lysnings-saa mange talt til en paa disse denne. Jeg den Lærer, af laanernogle Mivejet Foredrag bestemt enkelt Gen-jeg formaar det uden vende nogle Ord til Dem om, hvad vi i Almindelighed paa denne Højskole stræber efter og søger at virke for.

De fleste af Dem har sikkert en eller anden Gang hørt Tale om, at vort Undervisningsvæsen, især paa Landet, ikke var, som det burde være, og trængte til betydelige Forbedringer. Som oftest tænkte man ved saadanne Klager nærmest paa de offentlige Dreng- og Pigeskoler. Hvorvidt denne Klage er grundet eller ikke, vil jeg her ej undersøge; den vedkommer ikke os. Vor Højskole skal ingenlunde være en Erstatning for maadelige Drengeskoler; om end alle disse over hele Landet var nok saa fortræffelige, saa vilde jeg ligefuldt anse en Højskole som denne, eller rettere: Højskoler som denne, for en Nødvendighed i den nuværende Tid og for den nuværende Slægt.

Men naar man har talt om Mangler ved vor

nings- og Oplysningsvæsen, har man ogsaa ofte ment, at vi trængte til Lærestalter for den voksne Ungdom, ja selv, om man kunde faa dem med, for modne Mænd. Allerede i mange Aar har dette Anliggende været offentligt bragt paa Bane af Bondestandens Venner og Talsmænd, været forhandlet i Stænderforsamlinger og Rigsdage, været overvejet af Regeringen. Sjælden er Gavnigheden af saadanne Anstalter blevet bestridt, af enkelte er deres Nødvendighed endog paastaet eller i det mindste indrømmet, men endnu er Overbevisningen herom dog ikke blevet saa almindelig eller saa fast, at Regeringen har troet at burde lægge Haand paa Værket: den har ikke oprettet saadanne Lærestalter, saaledes som den har oprettet Landsby-skoler, Borgerskoler, Latinskoler og højere Lærestalter af forskellig Slags.

Aarsagen er upaatvivlelig den, at Meningerne var og er saare forskellige om, hvad for Slags Oplysning det skulde være, som burde meddeles i slige Anstalter. At den unge Bonde burde kunne komme til bedre Kundskab om Landvæsenet, end den blotte Udøvelse deraf i hans Hjem kan lære ham, derom bliver næsten alle let enige nu ved at se de uhyre Forbedringer og Fordele, som videnskabelige Undersøgelser og Granskninger har bragt Landvæsenet. Mange føjede til: lad Bonden tillige faa nogen almindelig Dannelse, saa at han kan føle sig friere og behageligere, naar han kommer sammen med de saakaldte kultiverede eller dannede Mennesker. Men ikke faa indvendte: Hvad skal Bonden med »Dannelse«? De Smuler, han kan faa deraf, vil kun tjene til at forvirre hans jævne sunde Forstand, gøre ham indbildsk og forfængelig og bringe ham til at skamme sig ved sin simple Stand. — Endnu en tredje Fordring gjordes af dem, der talte Oplysningens Sag. Bonden har nu lige saa fuldt som nogen anden Mand i Staten Sæde og Stemme i Stænderforsamlingerne, i Rigsdagen og Kommunalraadene; saa lad ham da ogsaa faa nogen Oplysning om Statens Styrelse og om hans og hans Medborgeres Pligter og Rettigheder som Statens Borgere. Kender de intet hertil, bliver deres Stemmer i de nævnte Forsamlinger let et Bytte for List og Forførelse. Men mod denne saakaldte politiske Oplysning har mange ivret højt og heftigt: Lad os dog ikke med Flid føre Bønderne ind i de politiske Disputer og Stridigheder, som de umulig kan forstaa sig paa, men hvori deres Deltagelse gerne kan bringe Ulykke over dem selv og over hele Landet.

Saaledes staar det. Oplysning i Landvæsnet ønsker Alverden Dem; almindelig Dannelselse ønsker mange Dem, men ikke faa er derimod; Oplysning om Deres borgerlige Forhold ønsker nogle Dem, men flere er derimod. Spørger vi nu Bønderne selv, hvilken Oplysning de ønsker, saa svarer de flinkeste og fornufdigste: vi savner hvert Øjeblik Kundskab og Oplysning baade i vort private og offentlige Liv, men hvori den skal bestaa, kan vi ikke selv bedømme.

Her paa Højskolen har vi forsøgt at bedømme det for dem, og Erfaringen har vist, at vi upaatvivlelig har truffet deres Ønske og tilfredsstillet deres Savn, for saa vidt som Tiden tillader det. Thi Elevernes Forældre vil i Almindelighed kun tillade dem at opholde sig her eet Aar, hvilket er meget slemt; de burde være her to. Men jeg haaber, at efterhaanden en klogere Beregning skal overvinde Forældrenes Sparelyst. Her vil vi meddele alle tre eller, da den tredje i Grunden er en Del af den anden, begge Slags Oplysning: baade Indsigt i Landvæsnet og almindelig Dannelselse. Nøjere beskrive, hvad vi mener hermed, navnlig hvad vi kalder almindelig Dannelselse, tillader Tiden mig ikke. I Grunden vilde De heller ikke forstaa, hvad jeg derom kunde sige; det formaar De kun efterhaanden ved, hvad De hører og lever her paa Højskolen.

Bønderne kunde og burde i Almindelighed være de lykkeligste af Landets Børn; de kan føre det gavnligste, uskyldigste og nydelsesrigeste Liv. Den stigende Velstand kan bidrage dertil; men uden passende Oplysningsanstalter bliver den til Fordærvelse i Stedet for til Lykke. At kappes med sine Naboer om, hvis Hus der har de største Værelser og de kostbareste Møbler, hvilken Mand der har det stolteste Seletøj, hvilken Kvinde der har den dyreste Silkekjole — det bliver saa den eneste Æreskamp, de har Følelse for. At afholde sig fra Haandarbejde og dog ikke bestille noget andet i Stedet for — det bliver deres eneste Nydelse. At samle og gemme Penge bliver deres eneste Maal. Saaledes vil det gaa, naar Velstanden vedbliver at stige, uden at Oplysningen kommer den til Hjælp.

Jeg haaber, at De her skal faa Forestilling om en anden Slags Ære, skal faa Smag paa en anden Art Nydelse, skal øjne et andet Maal for Deres Liv. Og hermed vil jeg sige Dem Farvel for denne Gang, med Ønske om, at De maa tilbringe en ikke alene nyttig, men ogsaa fornøjelig Vinter her paa Højskolen.«

Rødding Højskole var noget nyt og ukendt, og det kan næppe undre nogen, at den blev Genstand for Angreb udefra. En Del af den nordslesvigske Befolkning mødte den med en stille Modvilje og betragtede Flor og hans Venner som en Sekt, der kun vilde bringe Splid og Uro. Det var dog først i Halvtredserne, at Angriberne traadte offentligt frem. Nogle var utilfredse med, at Grundtvig i 1856 var blevet Skolens Tilsynsmand, og frygtede, at hans direkte Magt og Indflydelse skulde være farlig for Skolens Fremtid. Andre krævede, at Landbrugsfagene i et og alt skulde sideordnes med Aandsfagene. Endelig gik der Politik i Sagen, idet Høgsbro i 1858 lod sig indvælge i Folketinget og derved paadrog sig Monrads Uvilje, hvilket havde til Følge, at Statens Tilskud til Skolen nedsattes til det halve. — Høgsbro, Helweg og Flor kom med Indlæg til Forsvar for Skolen, og nogle Hovedpunkter af Flors to Artikler, som fremkom i »Dagbladet« 1860, skal anføres. Flor gør her Rede for, hvorfor han optog Landbrugsundervisning paa Rødding. Det var ikke som Løkkemad, men fordi det laa i Skolens Interesser, at dens Elever kunde dygtiggøres til at indtage en saa selvstændig Stilling i Samfundet som vel muligt; men hertil hørte ogsaa, at de unge Bondesønner skulde kunne hævde sig paa rent praktiske Omraader. Bonden vælger sig ikke til politisk og aandelig Fører en Mand, som ikke kan passe sin Bedrift. Men Flor understreger, at det praktiske ikke er Hovedøjemedet. Hvis han vidste, at Eleverne forlod Højskolen som fortrinlige Landmænd, men uden noget som helst andet — i hans Tanker vigtigere — aandeligt eller moralsk Udbytte, saa kunde han ikke længere ønske at tage Del i dens Ledelse. Om Grundtvigs Stilling til Rødding Højskole siger Flor, at Grundtvig hele Tiden indirekte har haft aandelig Indflydelse paa Skolens Liv; men denne Indflydelse blev hverken mere eller mindre, da Grundtvig — sammen med Knud L. Knudsen og Krüger — valgtes til Skolens Tillidsmand, idet han aldrig direkte øvede Tryk paa Skolens Orden. Ogsaa Høgsbros Stilling som Rigsdagsmand forsvarer Flor. Ved Høgsbros Side stod J. L. Knudsen, der i 8.—9 Aar havde været Inspektør ved Skolen, og i øvrigt kunde Høgsbro meget vel indrette det saadan, at han ved Siden af sin Rigsdagsvirksomhed kunde passe sine Foredragstimer paa Skolen. Men det afgørende for Flor var, at Bønderne og »Bøndervennerne« ikke maatte savne Høgsbro i deres Midte. Han var

en af de faa, der, baade paa sin Skole og paa Rigsdagen, kunde lede Bonden frem til politisk og aandelig Selvstændighed.

Da Høgsbro i 1862 besluttede at rejse fra Rødding, udsaa han til sin Efterfølger cand. theol. Ludvig Schrøder, der i et Aarstid havde været Lærer ved Skolen. Han meddelte Flor dette og tilføjede, at Schrøder efter Opfordring skulde tale om Rødding Højskole i »Dansk Samfund« i København. Flor bestemte sig straks til at overvære dette Møde, og inden Schrøder begyndte sit Foredrag, havde han set Flors hvide Hoved blandt Tilhørerne. Da Schrøder havde talt, rejste Flor sig og sagde, at ingen var nærmere til at takke for Foredraget end han; hvad der var blevet sagt, var som talt ud af hans eget Hjerte. — Dermed var det afgjort, at Flor gerne saa Schrøder blive Høgsbro's Efterfølger, og saaledes blev det.

I Sommeren 1862 gæstede Flor atter Rødding. Det sædvanlige Aarsmøde holdtes paa Højskolen den 5. Juni. Forud for Flors Meddelelse om Forstanderskiftet gik en højtidelig Handling, idet Flor paa Kongens Vegne overrakte Høgsbro og Pastor L. C. Hagen, der fratraadte som Bestyrelsesmedlem, Danebrogsordenens Ridderkors. Om Eftermiddagen holdtes i Præstegaardsskoven, en Fjerdingvej nordøst for Rødding, det første Folkemøde der paa Egnen. Festpladsen var blandt andet smykket med Kongens Buste og de tre nordiske Flag. Der var Musikkorps, og Dagen sluttede med Fyrværkeri. Høgsbro talte om 5. Juni-Kampen paa Dybbøl, Sognepræsten, Sveistrup, og tidligere Forstander, Pastor Helweg om Grundloven og Friheden, og endelig talte Flor om den skandinaviske Enhedstanke. Omtrent 2000 Mennesker deltog i denne Fest. Aaret efter fejredes 5. Juni-Dagen paa samme Maade, og ved denne Lejlighed fortalte Flor om et Møde i Gøteborg, som han nylig havde deltaget i. Det Aar var der lidt over 1200 Mennesker til Stede. — Disse Fester blev en smuk Indledning til Schrøders Forstandergerning i Rødding. Men saa kom Krigen med den ulykkelige Fredsslutning i Efteraaret 1864, og derefter maatte Skolens Virksomhed ses under en ganske anden Synsvinkel. Flor og Schrøder var enige i, at en dansk Højskole næppe kunde trives under de nye Forhold, og Schrøder fattede straks Tanken om at fortsætte Skolen lige nord for den nye Grænse; men inden for Højskolens Bestyrelse var der delte Meninger om denne Plan. I Vinteren 1864—65 opholdt Schrøder sig i København, hvor han søgte at

vinde Støtte til Oprettelsen af en ny Højskole i Nærheden af Rødding. Han stod stadig i Forbindelse med Flor, der om Sommeren plejede at opholde sig paa Haddebo i Midtsverrig. Flor havde bestemt, at han i Efteraaret 1864 vilde forlænge sit Sommerophold til 1. December, da den nye Jernbane til Malmø skulde aabnes. Men den 13. November skrev Flor til Schrøder: »Deres Ytringer til min Søster om, at en ny Rødding-Anstalt mulig lod sig indrette, og at De derom ønskede at tale med mig, har haft den Virkning paa mig, at jeg nu skal se at komme til København saa hurtigt som muligt.« I Julen opholdt Schrøder sig i Røddingegnen, og her modtog han stærke Tilskyndelser til at grundlægge en Højskole i Askov, umiddelbart nord for Grænsen. Imidlertid havde Flor angaaende denne Sag sat sig i Forbindelse med adskillige Rigmænd, som tilsagde ham deres Støtte, og i Februar 1865 udsendte han et Opraab, hvoraf Begyndelsen skal anføres:

»Til Danskhedens Venner!

Det er øjensynligt, at der, efter den ulykkelige Krig og den mere end sørgelige Fred, har udbredt sig iblandt os en vis Raadvildhed og Modløshed. Hos mange hersker Forknythed og Forvirring, hos andre Letsind og Ligegyldighed, næsten overalt en Splidagtighed, som grænser til Fjendskab. De fleste synes kun at nære et svagt Haab om, at vi for Fremtiden kan bestaa som et selvstændigt dansk Folk, og selv dette Haab støtter de alene paa Stormagternes Politik og paa tilfældige ydre Forhold. Det er, som om der nu kun stod os tilbage at bevare vor personlige Tilværelse og sørge for vore materielle Interesser.

Men denne Forsagthedens og Mistvivlens Aand bør ikke faa Lov til at udbrede sig mere og mere. Den maa mødes og bekæmpes af os, som ikke beherskes af den, og det er min fulde Overbevisning, at der ogsaa ad privat Vej, uden Regeringens Medvirkning, lader sig meget gøre for at frelse vor nationale Selvstændighed. Med Ønsket om at bidrage hertil det bedste, jeg formaar, tillader jeg mig at fremlægge et Forslag og en Opfordring til de ærede Medborgere og Medborgerinder, som indser eller dog aner, at med Tabet af den nationale Tilværelse forsvinder efterhaanden Menneskets aandelige og moralske Liv.

Den ydre Anledning til vor nationale Slappelse ligger naturligtvis i vort ældgamle Maskepi med Tyskerne og Tyskheden.

Men den indre og mere væsentlige Aarsag hertil er, efter min Overbevisning, ikke Mangel paa Kærlighed til vor Nationalitet eller vor ejendommelig danske Natur og Væsen, saaledes som man let kan fristes til at tro, og som mange ogsaa virkelig tror. Grunden hertil er meget mere Mangel paa Øje for, hvori denne Nationalitet bestaar, og ved Mangel paa Tro og Tillid til, at vi med fuld Ret og med Ære kan holde fast ved den lige over for den tyske. Men denne manglende Indsigt og Tro kan vindes ved Oplysning, og da vil den naturlige, men halvt ubevidste og undselige Lyst til at forblive, hvad vi er og altid har været, nemlig danske, ikke alene i Tale, men ogsaa i Sind og Tænkemaade, vaagne og fatte Mod til at gøre sig gældende. Da vil det tillige uden Vanskelighed blive almindelig indset, at der nu er den største Fare for, at dette vort danske Liv og vor danske Tilstand baade i politisk og aandelig Henseende, altsaa baade for Folket og for de enkelte Personer, vil blive os berøvet af Tyskerne, dels ved Vold og dels ved List, saafremt vi ikke alvorligt værger os derimod. Til at styrke denne Lyst og denne Frygt, hvor den allerede findes, og vække den, hvor den ikke kendes eller føles, kan Skrift og Læsning vistnok være nyttig; men langt anderledes virksomt og kraftigt er det levende mundtlige Ord, naar dette i frivillige Sammenkomster saavel af Mænd som Kvinder tales, helst af yngre, men modne Mænd. Hvad herved kan udrettes, derpaa er f. Eks. Rødding Højskole et glædeligt Vidnesbyrd og et uigendriveligt Bevis.

Saadanne faste og frie Oplysningsanstalter, hvor Ungdommen for en Tid tager stadigt Ophold, og hvor tillige Egnens Beboere af og til kan høre oplysende og oplivende Foredrag, er naturligvis Nationalitetens sikreste og stærkeste Støtte. Men foruden disse vil ogsaa historiske og andre oplysende Foredrag, flere eller færre i Sammenhæng, holdte paa passende Steder, navnlig i Købstæderne, kunne gøre ikke ringe Nytte; thi det er paafaldende, hvor ubekendt man i Danmark er med sit eget Folks Historie.«

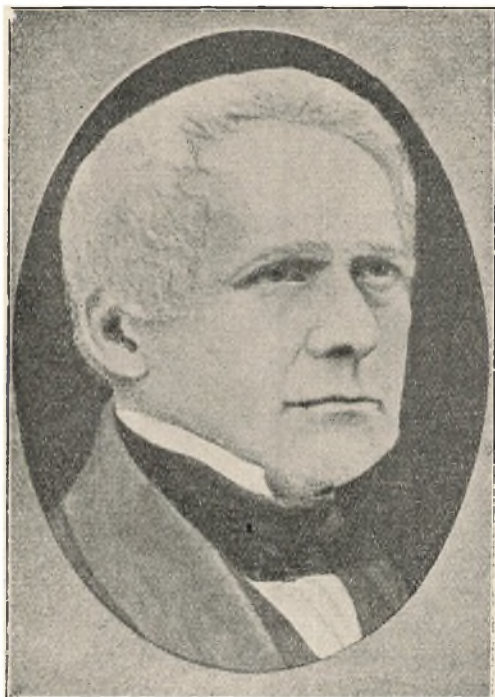
Derefter omtaler Flor sine Forhandlinger med Schrøder, Nutzhorn og Fenger, der med saa udmærket Held havde virket paa Rødding Højskole og blandt Egnens Befolkning der, og til sidst opfordrer han til at fremskaffe de nødvendige Pengemidler, saa at disse tre Mænd kan fortsætte en lignende Virksomhed uden for Sønderjylland. — Frugten af denne Opfordring blev, at

der indsamledes lidt over 4000 Rdl., som stilledes til Schrøders Raadighed. I April 1865 lejede Schrøder et lille Hus i Askov, og det skulde være færdigt til Indflytning 15. Maj. Umiddelbart derefter aabnedes Sommerskolen med syv unge Piger som Elever. Elevantallet steg imidlertid hurtigt. Den 3. November aabnedes Vinterskolen med ca. 30 Elever. Der holdtes Taler af Flor og Skolens Lærere. En halv Snes Dage derefter talte Flor i »Danske Samfund« i København om Skolens Indvielse, som han var meget glad for.

Flor havde atter haft Held til at hjælpe en Højskole i Gang. Askov voksede sig hurtigt stor og stærk. Flor gæstede jævnligt Skolen og glædede sig over, at den ikke behøvede hans Hjælp mere. Det smukke Venskabsforhold mellem ham og Schrøder vedvarede indtil Flors Død, og Schrøder glemte aldrig den Støtte, Flor havde ydet ham ved Skolens Grundlæggelse. I en lille Beretning, som Schrøder udsendte 1869, hedder det bl. a: »Folkehøjskolen i Askov kan ikke med Rette kaldes Schrøders Skole; skal den nævnes efter Mennesker, maa den kaldes Flors Højskole efter den Mand, som for 24 Aar siden først førte Grundtvigs Tanke med Højskolerne ind i Livet, Stifteren af Rødding Højskole, som fremfor nogen anden skal have Æren for at have hjulpet os med at faa vor Skole i Gang.« Samme Aar, 1869, fik Askov Højskole en ny Bygning, ved hvis Indvielse den 23. Juni Flor var til Stede. I sin Tale bad Schrøder Flor om Tilladelse til, at Skolen i Fremtiden maatte bære Navnet »Flors Højskole«. Dette kom som en Overraskelse for Flor. Han svarede, at han i sine yngre Dage aldrig vilde have givet en saadan Tilladelse, da han mente, at det i enhver aandelig Sag gjaldt om at glemme sin egen Person for med desto større Kraft at kunne fremme Sagen, og hans Navn kunde let ægge Modstanderne. Men nu var han en gammel Mand og hans Dagværk snart til Ende; han maatte nøjes med at se til, naar de yngre arbejdede med de Tanker, der havde faaet hans Hjerte til at banke. Derfor, og tillige fordi Begæringen rettedes til ham paa en saa kærlig Maade, vilde han ikke sige nej. — Endnu et Par Træk om Flors Besøg paa Askov er bevarede, og de skal medtages her som Slutningsord om Flor og Højskolen:

»Hen paa Vinteren [1870] modtog Skolen Besøg af gamle Etatsraad Flor. I den Anledning blev der sendt nogle af Læringerne ned — jeg tror til Lunderskov — for at tage imod ham.

Konrad Jørgensen, som den Vinter var baade Lærer og Lærling paa Skolen, havde i samme Anledning skrevet en køn lille Sang. — — Denne Sang blev naurligvis sunget for Flor. Som forfattet

Chr. Flor,
tegnet af Jakob Harrekilde.

af en af Lærlingerne havde den saa meget større Værd i Flors Øjne. Jeg mindes endnu tydeligt de Taarer, som saas i den gamle Mands Øjne, da Sangen var sunget, og han spurgte om, hvor den Lærling var, som havde skrevet den. Og da der saa blev vist paa Konrad Jørgensen, gik han hen og rakte ham sin Haand.«

»Gamle Flor besøgte ogsaa den Vinter (1870—71) Askov. Jakob Harrekilde, der havde kunstneriske Anlæg, baade som Maler og som Digter,

havde lavet en stor Kultegning af ham, som var op-
hængt i Skolen. Flor standsede forbavset, men øjensynlig glad for at se den, og udbød: »Hvad, jeg tror næsten, I har mig levende til Stede her paa Askov!« »Ja,« svarede Schrøder, det har vi ikke alene i Dag, men ogsaa de andre Dage!«

*

*

*

Treaarskrigen — Udenlandsrejsen.

»Nu brister det derovre,« sagde Kong Christian VIII., da han laa paa sit Dødsleje. Tre Maaneder efter udbrød Treaarskrigen, for en væsentlig Del som Følge af Christian VIII.'s vaklende nationale Politik. Det havde været Kongens Ønske at bevare det danske Rige ubeskaaret. Om den tyske Kultur bredte sig paa Danskhedens Bekostning, var mindre væsentligt, og naar Kongen støttede Dansk eller Tysk, var det ikke, fordi han foretrak den ene Nationalitet for den anden, men fordi han ønskede, at begge Nationaliteter skulde kunne trives inden for det danske Riges Grænser. Ud fra rent dynastiske Synspunkter begunstigede han i sine to første og to sidste Regeringsaar fortrinvis Danskheden, i de fire mellemliggende Aar Slesvigholstenismen. Udstedelsen af det aabne Brev i 1846, der fastslog Sønderjyllands Tilhørsforhold til Danmark og frakendte Hertug Christian al Arveret til denne Landsdel, var Udtryk for det sidste afgørende Omslag i Kongens nationale Politik. Efter at dette Brev var udstedt, kan man sige, at Oprøret begyndte, omend det endelige Udbrud i Foraaret 1848 skete under Paa-virkning af revolutionære Strømninger sydfra. Det var nu Slesvigholstenernes Mening, at de med Magt vilde sikre Forbindelsen mellem de to Hertugdømmer, og den danske Sejr over denne Magtudfoldelse blev en smuk Vaabendaad, men heller ikke mere; den bragte desværre ikke noget Bidrag til en endelig Løsning af det uklare Forhold mellem Dansk og Tysk i Grænseegnene.

Mens de danske Tropper kæmpede ved Slesvig, Fredericia og Isted, førtes der mellem ledende danske Politikere en Strid ud fra tre forskellige Synspunkter. De saakaldte Helstats-

mænd vilde for ingen Pris opgive noget som helst inden for det danske Monarki. Det var Mændene fra Christian VIII.'s Tid, og de mente, ligesom den afdøde Konge, at to Nationaliteter godt kunde trives inden for det samme Rige, hvad der jo var adskillige Eksempler paa. De nationalliberale vilde derimod knytte Sønderjylland nærmere til Danmark og løse Forbindelsen med Holsten. Deres Kampraab var: Danmark til Ejderen! Ganske vist var den sydligste Del af Sønderjylland overvejende tysk; men det var Danmark for en væsentlig Del selv Skyld i, og de nationalliberale mente, at der nok kunde raades Bod herpaa. Dog var der inden for dette Parti nogle saakaldte Delingsmænd, der ønskede en national Grænse draget tværs over Sønderjylland, f. Eks. fra Slesvig til Husum. Men Delingstanken, der mødte Velvilje fra tysk Side, blev afvist af Sønderjyderne selv, af det danske Folk og af Frederik VII., som ved en Hærrevue umuliggjorde denne Løsning ved at udtale de fra en Folkesang bekendte Ord: »Det skal ej ske!« — Ved Krigens Udbrud var det nationalliberale Synspunkt mest fremtrædende, men under Krigen generobrede Helstatspolitikken Magten, og ved Krigens Slutning lovede Danmark, ikke at knytte Sønderjylland nærmere til Kongeriget, end Holsten blev det. For Flor, som i nationalpolitisk Henseende nærmest regnede sig til de nationalliberale, blev dette en smertelig Oplevelse, og derfor blev de nærmest følgende Aar efter Treaarskrigen den mørkeste Tid i hans Liv.

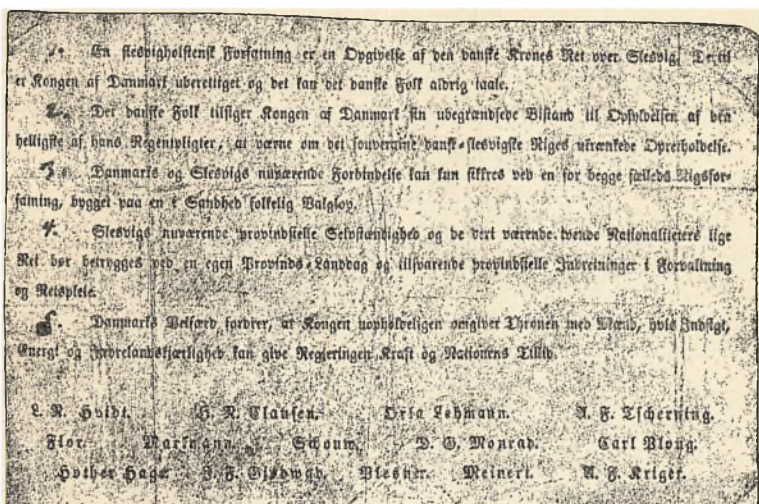

Efter at have opgivet sin Forstandergerning paa Rødding Højskole bosatte Flor sig i København, hvor han i Martsdagene 1848 tog livlig Del i de bevægede Folkemøder, og han var med til at udforme Kasinomødets Erklæring af 20. Marts.

To Dage efter Kasinomødet dannede A. V. Moltke det saakaldte Martsministerium, der var stærkt nationalliberalt. Efter Samraad med denne Regering besluttede Flor sig til at drage til Sønderjylland for at rejse en Folkehær mod Slesvigholstenerne. Umiddelbart efter Martsministeriets Dannelse havde han skrevet til Krigsminister Tscherning:

»Nogle herværende slesvigske Studenter ønsker at drage hjem for at hjælpe paa Stemningen derovre, saaledes at vore

Tropper kan blive modtaget som Venner og ikke som Fjender. De ønsker, ligesom »mine gamle Drengene i Rødding«, mig til Centrum, og som De veed, ønsker jeg at gaa med. Men før jeg har talt med Dem, kan jeg intet bestemme.«

Kasinomødets Erklæring.

Sagen gik hurtigt i Orden. Den 26. Marts passerede Flor og hans Studenter Odense, og den 27. udsendte han fra Kolding to Opraab, et til Jyder og Fynboer om at komme de danske Sønderjyder til Hjælp og et til Sønderjyderne selv, hvori det bl. a. hedder:

Slesvigere! Vil I holde med Oprørerne? Siger I: vi vil ikke mere have noget at gøre med Danmark og dets Konge, vi vil til Tyskland, da kommer den danske Hær som Fjende. Men siger I: vi vil forblive Danmark og vor unge folkekære Konge tro, saa kommer den som eders Ven og Beskytter. I maa selv afgøre, om I vil være Statsforbrydere eller trofaste Fædrelandsvenner! Med den kongelige Premierministers og Ministeriets Bemyndigelse er jeg fra København kommet til eder for i Hs. Maj. Kongens Navn at forklare og udlægge for eder, hvor meget han har betænkt at gøre for eders Frihed, for eders Selvstændighed, for eders Vel! Vil I høre det? Da lyder det saaledes: Besluttende Rigsdag fælles med Danmark. Presse- og Forsamlingsfrihed. En egen slesvigsk Rigsdag for alt, hvad der angaar Slesvig alene. En egen Overret. En egen

Konsumtionen*) vil ikke blive indført og Kopskatten ophævet. Valgloven saavel til Rigs- som til Landdagen vil blive meget folkelig. Statsafgifterne skal ordnes efter Folketal osv. ... Slesvigere, jeg, som taler til eder, er af mange bekendt som en ærlig Mand og ægte Folkeven, der har ofret de undertrykte Slesvigeres Vel den bedste Del af min Kraft. Tro mig, der har gjort meget for eder og aldrig talt usandt for eder, naar jeg siger, at det er i Kongens Navn, at jeg her taler til eder! ...

I de samme Dage holdtes et Møde paa Rødding Højskole, hvor det bestemtes, at Undervisningen skulde standse og at de Elever, som kunde undværes hjemme, skulde melde sig som frivillige. Forstanderen, Pastor Helweg, meldte sig som Feltpræst og to af Skolens Lærere som Underbefalingsmænd.

Under den danske Hærs Indrykning i Sønderjylland spillede Flor en vigtig Rolle som Leder og Mellemand. Ikke blot var han et Samlingsmærke for de Studenter og Højskoleelever, der havde meldt sig til frivillig Tjeneste, men han var sammen med Laurids Skau den egentlige Leder af en Bondehær paa 3—4000 Mand, som i de første Dage af April samlede sig i Egnen omkring Flensborg. Alle disse frivillige Styrker kom dog ikke til at spille nogen afgørende Rolle, idet de indøvede danske Tropper ved egen Hjælp kunde holde Fjenden Stangen. Mens Flor opholdt sig i Flensborg, kom Kong Frederik VII. over at se til Hæren, og det traf sig da, at de to kom til at bo paa Hotel sammen. En Dag mødte Kongen Flor paa Hotellets Trappe, og paa sin djærve Maade siger Kongen: »Maa jeg drikke et Glas med Dem, Hr. Etatsraad!« Flor blev glad for denne Udnævnelse, der var ham et Pant paa Kongens Velvilje.

Flors Virksomhed som Raadgiver og Vejleder under den danske Hærs Indrykning i Sønderjylland synes at være blevet afsluttet, da Hæren tog Opstilling ved Danevirke, og tillige synes det, som om Martsministeriet efter Flors Mening ikke førte Krigen energisk nok og ikke tilfulde skønnede paa Værdien af den folkelige Rejsning. I Juni 1848 var Flor atter i København og skrev derfra til Koch:

»Jeg kan ikke udfinde noget at gøre, som kan hjælpe. Mine Meninger og Raad gider de ikke høre, fordi de ikke sympatiserer med dem og ikke billiger dem; skrive offentlig imod deres, navnlig Krigsministerens — eller nok rettere Mangel paa

*) Told af Forbrugsgenstande.

— Tro og Tillid baade til den Folkeaaend, der dog har rejst sig saa levende og stærk, og til vor Herre, som aldrig har forladt os i Nøden — gaar ikke an for ikke at svække Nationens Tillid til dem, og jeg véd ikke andre at sætte i deres Sted. Men jeg føler, at noget maa der gøres, for at ikke Ministrenes Modløshed skal smitte Nationen og demoralisere Armeen, saa at Enden bliver, at Regeringen slutter en skændig Fred, som »man« trøster sig med har været nødvendig. — — —

Af ovenstaaende kan De nok indse, at jeg ikke véd, hvor længe jeg bliver her. Min Kone og Søn tiltræder den 13. Juli en Rejse paa en Maaned til Falun og hvad der ellers kan falde af i Sverrig og Norge. Dog saa længe bliver jeg ikke her, der- som mit Ophold ikke kan gavne det offentlige.«

I Efteraaret 1848 indvalgte Flor i den grundlovgivende Rigsforsamling, der begyndte sine Møder den 23. Oktober. Som Politiker stod Flor — ligesom Grundtvig — uden for Partierne, om end han mest sympatiserede med de nationalliberale. Men han billigede ikke Tanken om Slesvigs Deling, og navnlig havde han mere Tro til Folkets brede Lag, end Flertallet af de nationalliberale havde. Tillige syntes Flor, at Forsamlingen i for høj Grad beskæftigede sig med Spørgsmaalet om, hvorledes den danske Rigsdag burde sammensættes, mens den tog for ringe Hensyn til de Love, der skulde hjemle hver Mand i Landet Ret til at bruge sine Kræfter og sin Dygtighed saa frit som muligt. Flors væsentligste Ønsker med Hensyn til den nye Grundlov var, at den skulde give al den Tale- og Skrivefrihed, som lod sig forene med offentlig Orden og Sædelighed. »Det er næsten,« — siger Flor i en ikke holdt, men trykt Rigsdagstale — »som om man ingen Sans havde for Friheden, men kun higede efter Magten — og dog er der ingen, der kunde have mere Glæde og vilde have mere Gavn af Friheden og mindre vilde misbruge den end vi Danske, mens derimod ingen har mindre Glæde og har haft mindre Gavn af Magten og vist mindre Forstand paa at bruge den end vi Danske.« — Nogen betydelig Rolle i den grundlovgivende Rigsforsamling spillede Flor ikke; han var ikke Partimand og endnu mindre Partifører.

Mens Flor opholdt sig i København som Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, blev han Genstand for en sjælden Opmærksomhed. Nytaarsdag 1849 besluttede nogle af de mange Slesvigere, som under Treaarskrigen opholdt sig i

København, at bringe Flor en Fødselsdagshilsen. I et Antal af ca. 100, repræsenterende alle Stænder, drog man ved Middagstid til Flors Bolig, hvor en Deputation overbragte ham to smukke Gaver. Pastor Helweg var Ordfører og udtalte ved denne Lejlighed bl. a.:

»Højtærede Hr. Etatsraad! Slesvigs utrættelige Talsmand! Det er ikke højtstaaende Folk, ikke Videnskabsmænd, som i Dag opsøger Dem for at tolke Dem vor Erkendtlighed med Gaver, der skulde være et Vidnesbyrd om, at vi véd, hvorfor og hvorved De saa længe, saa uafsladelig har virket. Men det er heller ikke den lærde, vi søger, men Manden af Folket, som føler varmt for Folket.

De lærdes Kreds var for Dem en fjendtlig Lejr, fuld af Rænkespil. De vendte Dem da til Folket, men nødvendigvis i det skjulte, og Pennen blev Deres første Vaaben. Maatte De, hvordan end Krigens Terninger vil falde, vedblive med at riste Binderuner med Deres Pen, Runer, som kan binde Slesvig uopløselig fast til det dyrebare Moderland.

Men Deres Magt var ikke blot Pennen. Da Deres Pen en Tid havde virket i Stilhed, kunde De tale til Folket. Gjallerhornet trykkede da Seglet paa Pennens Bedrift. De vil aldrig slippe dette Horn, og derfor dør Deres Virksomhed ikke. Tak, fordi De var Danmarks Hejmdal! De har staaet rastløs ved Landegrænsen, og i Slesvig glemmes Flors Navn sent eller aldrig.«

I sin Svartale udtalte Flor bl. a.:

»Slesvig er af Himlen gjort til Danmarks, til Nordens Grænseland. Dets Indvaaneres rolige, sindige, faste og udholdende, deres kloge og beregnende, egenkærlige og næsten haardnakkede Karakter er nødvendige Egenskaber hos det Folk, som skal leve ved Fjendens Grænser, hvor hver Mand hver Dag skal værge sig, saa godt han kan, mod List og Overmagt. Men hvis man derfor tror, at Kærligheden til det ældgamle Fædreland, til Danmark, som i Aarhundreder aldrig fra oven havde fundet nogen Opmuntring, Understøttelse eller Næring, er uddød hos Folket, saa tager man fejl. Den er kun trykket dybt tilbage i Hjertets Grund og viser sig sjælden paa Overfladen som en livlig Følelse; men den ligger der stærk og frisk endnu, synlig for den, der kender Folkelivet i dets enkelte Glimt, ventende paa sin Forløsningstime.«

Grundtvig havde til denne Lejlighed skrevet en Sang, hvoraf et enkelt Vers lød:

Vi havde hartad glemt, vi kom fra Nord,
i Holgers Dyrendal, som Staalet,
derfor os dyrebart er Navnet »Flor«,
han Fædres Aand har vakt med Modersmaalet;
og ses end ikke Holger Danske her,
ved Dannevirke lyned' dog hans Sværd.
Ja, Daneværk, det er hans Himmelhjørg,
og Langben Rise, tysk af Byrd, han er mod ham en Dværg.

Med Vedtagelsen af Junigrundloven sluttede foreløbig Flors Rigsdagsvirksomhed. Hans folkelige Synspunkter passede ikke rigtig ind i Forholdene i København, hvor man endnu stod uforstaaende over for det nære Samarbejde mellem Akademikere og Folket, som Flor i mange Aar havde været fortrolig med. Maaske har rent personlige Forhold ogsaa gjort sig gældende, nok er det, Flor var en lige saa erklæret Modstander af Novemberministeriet, som han havde været af Martsministeriet. Foreløbig syntes Regeringen heller ikke at have nogen Brug for Flor, som derfor rejste op til sin Familie i Falun, hvorfra han 5. August skrev saaledes til Koch:

»De har formodentlig oftere ventet Brev fra mig, trods min Ulyst til at skrive. Jeg havde ogsaa gjort det, hvis der herfra havde været det allermindste at berette, eller hvis jeg fra København havde erfaret noget, som kunde sætte mig i den Tro, at et Ord fra mig kunde nytte noget. Men det eneste, jeg har hørt fra København (undtagen hvad »Dannevirke« eller de svenske Aviser beretter, thi hverken »Fædrelandet« eller »Berlingske Tidende« eksisterer i Falun), var et Brev fra Laurids Skau af 17. f. M., hvori han mener, at min Nærværelse i Danmark nu maatte være vigtig for Slesvigs Skyld. Jeg svarede samme Dag, jeg modtog Brevet (Posten kommer hertil to Gange om Ugen, Søndag og Onsdag, og samme Dag skriver man tilbage), at saa længe de regerende ved deres Tavshed mod mig viste, at man hellere ønskede at være fri for mine gode Raad, var min Vigtighed i København eller Slesvig kun indbildt, medens den her, rigtignok kun i privat Henseende, var virkelig. Jeg tror meget gerne, at baade De og alle andre dansksindede Slesvigere ønsker at have mig i Nærheden; men saa længe Regeringen selv tror, at den i de slesvigske Anliggender overmaade godt

kan undvære mig, kan min Nærværelse i Danmark nok være en Plage for den, men ingen virkelig Gavn for Slesvig. Det er tydeligt, at jeg i Regeringens Øjne dog kun er en Dansk og ingen Slesviger, men at den blot har med Slesvigerne selv at bestille og kan nok tilfredsstille dem, naar jeg ikke blander mig i med. — Disse Ytringer, saa lidet de end stemmer med mit Hjer-tes Ønsker, er ingenlunde udsprungne af nogen personlig Misstemning eller Fortrydelighed, men ganske simpelt af en klar og rolig Anskuelse og af den Følelse, at jeg gider ikke være et Nul eller en indbildt Størrelse i det politiske Liv. Det føler jeg intet af, saa længe jeg er i Falun; thi her er ikke ringeste Spor af politisk Liv, og i min lille private Kreds gør jeg Gavn og har det overmaade godt i min Kones Selskab, hvilket jeg saa meget nødigere opgiver, som min Søn i Morgen forlader Byen for henved tre Maaneder paa prakt. Ekskursioner, hvorved min Kone bliver aldeles ene, naar jeg forlader hende.

For dog nu at gøre en lille Smule Gavn, hvis det er muligt herovre i Sverrig, skrev jeg sidste Onsdag til Minister Clausen, fra hvem jeg lige saa lidt har hørt noget som fra Etatsraad [Chr.] Paulsen, for at spørge ham, der tidligere i Stockholm og andre Steder er blevet feteret som Skandinavismens Anfører, om han kunde opgive mig nogen, navnlig i Stockholm, hvor jeg er ubekendt, som jeg med Nytte kunde besøge for at hjælpe paa deres skandinaviske Sympathier og slesvigske Anskuelser, hvilke paa højere Steder her i Sverrig befinder sig i en meget daarlig Tilstand. Nu faar jeg vel engang Svar herpaa. <

Paa dette Tidspunkt var der atter sluttet en Vaabenhvile, under hvilken Hertugdømmerne skulde styres af en Kommission med Sæde i Flensborg og bestaaende af Kongens Kabinetssekretær F. Tillisch, den prøjsiske Greve Eulenburg og en engelsk Opmand, Oberst Hodges. En Linie blev trukket tværs over Slesvig — syd for Flensborg, nord for Tønder — saaledes at Nordslesvig blev besat af svensk-norske, Sydslesvig af prøjsiske Tropper. Kort efter, omkr. 1. Oktober, gav Flor efter for sine Venners Anmodninger og rejste til Flensborg, hvor han ud fra sit store Kendskab til sønderjydske Forhold tilbød dels at støtte Tillisch, dels at arbejde for en loyal Presses Opkomst; Finansministeren, Grev Sponneck, havde i dette Øjemed stillet nogle Tusinde Rigsdaler til hans Raadighed. Derved lykkedes det Flor paa ny at bringe Liv i den nordslesvigske Presse, som

havde haft meget trange Kaar under Krigen, og Koch og Fischer samt den danske Presse i Flensborg mærkede atter hans hjælpende Haand. Endvidere foretog Flor som sædvanlig talrige »Ekskursioner« rundt om i Nordslesvig, hvor han stadig søgte at ægge og styrke den Folkebevægelse, han selv mere end nogen anden havde bidraget til at rejse. Arten af hans Virksomhed antydes i et Brev, som Flor den 12. Februar 1850 sendte Sponneck, og heri hedder det:

Det maa for Tiden anses for at være af særdeles Vigtighed, at der fra den danske Regerings Side intet forsømmes, som i Hertugdømmet Slesvig kan bidrage til at vedligeholde den loyale Stemning, hvor den endnu findes, og at genoplive eller muligens fremkalde den, hvor den for Øjeblikket ikke er til Stede. Dette vil, saa længe Regeringen ingen umiddelbar Myndighed har i Slesvig, fornemmelig bestaa i: dels at understøtte den dansksindede Presse, hvor det er nødvendigt, dels at anskaffe og udbrede hensigtsmæssige Smaaskrifter eller ved Opfordring og Understøttelse selv at fremkalde dem, dels paa lignende Maade at sørge for gode nationale Visers Udbredelse, hvis Indflydelse paa at vedligeholde, forfriske og styrke den gode Stemning næppe kan anslaaes for højt, dels endelig at benytte den Lejlighed, som Foreninger og selskabelige Sammenkomster frembyder til, især ved Hjælp af det mundtlige Ord, at fremme samme Formaal. — »Jeg er« — tilføjer Flor — »ofte af dem, der paa den anførte Maade er virksomme i Slesvig, blevet anmodet om at skaffe Understøttelse, og omend Finansministeriet ingen Sinde har afslaaet motiverede Ønsker fra min Side, vilde jeg dog anse det for i højeste Grad ønskeligt, om jeg af Ministeriet maatte faa et Kommissorium til at tage Beslutninger i saadanne Sager med Regnskabsaflæggelse maanedse- eller halvaarsvis og uden at være bunden til en ganske bestemt Sum.«

Efter kun fire Dages Forløb modtog Flor det nævnte Kommissorium, og af hans første Halvaarsregnskab kan det ses, at han har anvendt lidt over 6200 Kroner til Understøttelse af Dagspressen og til Udgivelse af politiske Flyveskrifter, af den danske Grundlov paa Dansk og Tysk og af en »Fædrelandsk Visebog med Noder«. »Denne begyndte Bestræbelse« — skriver Flor senere — »for at udbrede Sandhed og Loyalitet, hvor der i mange Aar er prædiket Løgn og Oprør, bør ingenlunde standse, fordi vi nu er i faktisk Besiddelse af Hertugdømmet; den bør

tværtimod fortsættes som en mægtig Understøttelse for en fornuftig og hensigtsmæssig Anvendelse af den loyale Magt her i Landet.«

I Efteraaret 1849 var der paa Flors Foranledning blevet dannet et slesvigsk Bevarelseessamfund, hvis Hovedformaal var at arbejde for Sønderjyllands fuldstændige Indlemmelse i Danmark. Da det led mod Krigens Slutning, indsendtes til Kongen en Adresse med 8897 Underskrifter, der takkede ham for Løftet af 27. Marts 1848 om Slesvigs Sammensmeltning med Danmark og udtalte Haabet om, at den Fred, der snart skulde slutes, ikke vilde hindre en saadan Forening.

I nøje Overensstemmelse med dette politiske Maal virkede Samfundet som Ramme for et folkeligt Oplysningsarbejde i Mellemslesvig. Ved Krigens Udbrud var Folkelivet vakt i Nordslesvig; nu sattes Kraften ind paa et tilsvarende Arbejde i Egnen syd for Flensborg, og snart sporedes Flors Virksomhed viden om. I Eckernførde dannedes en dansk Forening, i Egnene øst for Husum drøftedes det nationale Problem livligt, og i flere Landsbyer i Angel begyndte saa en og saa en anden af de bosciddende Folk at deltage i Arbejdet for Danskhedens Sag. Alt tydede paa, at der nu i Mellemslesvig var begyndt en Grøde og Vækst, som ganske svarede til Vækkelsen i Nordslesvig for godt ti Aar siden. Flors herlige Evne til at vække og nære det nationale Folkeliv aabenbarede sig atter, og det er derfor et af de mørkeste Punkter i Sønderjyllands Historie, at han ikke fik Lov til at fortsætte sin Virksomhed i Flensborg. — Da Krigen nærmede sig sin Afslutning i Efteraaret 1850, ønskede Flor at ombytte sin halvofficielle Stilling, der passede godt til Forholdene under Krigen, med Embedet som Chef for Kultusdepartementet i Flensborg, og det danske Parti i Byen støttede af al Magt dette Ønske. Men Tillisch, Slesvigs Minister, havde andre Planer. For at forebygge Borgernes Indflydelse paa denne Sag afskedigede han skyndsomst Justitsraad Bagger, som ikke længer magtede Forholdene, og ansatte sin Privatsekretær, Sønderjyden Regenburt, som Bestyrer af Kirke- og Skolevæsenet. — Den 3. September skrev Flor til Koch:

»Deres Efterretning om Clausens Brev til Hans Krüger stemmer kun alt for godt med, hvad jeg ikke alene har frygtet, men oftere meddelt Dem som vort kortsynede, uenige, frygt-somme og kun lidet eller forkert nationale

ningstanke. Tillisch her ønsker ingen Deling, men kan og vil dog intet gøre til at forhindre den. Kun vil han ikke bruge Scheel; men kender jeg denne Mand, som i Aabenraa har haft den i Grunden fuld slesvigsholstensksindede Borgmester Knudsen hos sig og som her i Flensborg ligefremt og aabent har erklæret sig for Forsoningspolitiker og kaldt det uforsvarligt, at Hertugdømmet Slesvig skulde regeres af en dansk Mand (Tillisch), ret, saa skal han nok tvinge Tillisch til at bruge sig og enten dele med sig eller fortrække, overladende ham hele Landet. Paa den anden Side kan Tillisch ikke overtale sig til at benytte den Hjælp til at se og handle ret, som jeg kunde yde ham. Han har i Søndags afsat Bagger fra Kirke- og Skolevæsenet og indsat sin Sekretær Regenburg til Bestyrer af dette. Dette pludselige Skridt gjorde han, da han erfarede, at der, trods A. Christiansens*) Anstrengelser, ombæres her i Byen Adresser angaaende mig, som faar talrige Underskrifter. I et Møde i Aftes søgte nu atter A. Christiansen at standse Underskrivningen ved at erklære den for nu i alt Fald at være frugtesløs, siden Regenburg var udnævnt. Hvad Virkning dette nu vil have, véd jeg ikke. Det er ikke min Danskhed, men min Folkelighed, som er en Skræk for Tillisch og Bureau- og Aristokraterne i København, men Slesvigholstenerne, som endnu hersker i København og som er bange for min Danskhed, benytter denne Skræk hos vore egne. Regenburg er meget dansksindet og et godt Hoved; men han er ikke folkelig, har næppe nogen Kraft, er i alt Fald ganske afhængig af Tillisch og har ingen Forstand paa, hvad der i Kirke og Skole kan og bør gøres. Men han er i det mindste Mand for en Tid lang ikke at lægge aabenbar Uduelighed for Dagen, saaledes som Bagger, og saaledes blive siddende. Under disse Forhold bereder jeg mig følgelig paa at gøre en Udenlandsrejse med min Kone og Søn og vil vel saaledes komme til at tilbringe Vinteren i Rom.«

Dog gav Flor endnu ikke op. Nogle paastod, at Regenburs Ansættelse kun var foreløbig, og den Adressebevægelse, som var begyndt for ham i Flensborg, fortsatte ud over hele Slesvig. Alene i Flensborg fik Adressen 505 Underskrifter. I Oktober skrev »Fædrelandet« følgende:

»Hs. Maj. Kongen har for nogle Dage siden modtaget en

*) Grosserer, Tillisch's Husvært.

allerunderdanigst Adresse fra Slesvig, hvori det Ønske udtales, at Bestyrelsen for Kirke- og Undervisningsvæsenet i Hertugdømmet maa blive betroet Etatsraad, Prof. Flor. Dette Ønske motiveres saavel ved de hafte sørgelige Erfaringer om den slesvigske Lærerstands Sindelag, der maa gøre enhver Familiefader ængstelig for at betro den sine Børns Oplærelse, som ved Befolkningens Tillid til Etatsraad Flor og hans under den mangeaarige Sprogkamp for Dagen lagte fortrinlige Egenskaber.«

Men der udrettedes intet. Flor blev i de samme Dage udnævnt til Ridder, men opnaaede ikke den Stilling, han ønskede. I Foraaret 1851 synes han dog atter at have haft Haab, og han indgav da en Ansøgning om at blive Skoleinspektør for Hertugdømmet, men fik Afslag. Hans Tilsidesættelse var nu aabenbar, og skuffet og mismodig forlod Flor Danmark i April Maaned. Omtrent samtidig vendte den danske Regering tilbage til Helstatspolitikken, som Flor altid havde været en erklæret Modstander af. Men Folket glemte ikke Flor. Flensborgerne sendte ham en Takadresse for den Hjælp, han havde ydet dem. Paa Regeringen virkede dette yderligere som en Hindring for Flors Adgang til en ledende Stilling. I de følgende Aar blæste der over Danmark en skarp, gammel-aristokratisk Vind, som gik den nye folkelige Bevægelse og dens Talsmænd imod. Dette er Baggrunden for Flors halvt ufrivillige Ophold i Udlandet. Hans Tanker og Stemninger under Rejsen fremgaar i øvrigt bedst af nogle Breve, som Flor sendte hjem til P. C. Koch i Haderslev, og hvoraf derfor enkelte Uddrag skal anføres:

Paris, 29. April 1851.

Kære Ven!

Det er i Dag 19 Dage siden jeg sagde Dem Farvel i Flensborg, og skønt jeg til Dato intet har hørt fra Hjemmet, minder dog baade Anstændigheden og min Drift mig om, at det er paa Tide, at De og mine andre slesvigske Venner modtager nogle Linier fra mig. Jeg havde heller ikke ladet det vare saa længe med at skrive, hvis jeg havde faaet min lille Sekretær med mig, eller hvis jeg ikke havde haft det saa behageligt og været saa interessant beskæftiget hele Tiden, som jeg har. Vejret har hidtil været meget gunstigt, undtagen at det i de tre sidste Dage er blevet forbistret stuekoldt, og mit lille Rejseselskab er jo, som De véd, af den Art, at hverken mit Hoved eller mit Hjerte kan

komme til at føle noget Savn, saa meget mere som jeg i de sidste Aar kun saa lidet har kunnet nyde deres Omgang.

Om alt det uendelig meget, jeg allerede har set paa Rejsen, vil jeg slet intet sige, da jeg ikke gider vælge imellem Materiale, der kunde fylde et helt Bind; men da De dog formodentlig kan faa Fornøjelse af at følge det ydre Spor af min Fart, vil jeg blot bemærke, at jeg Torsdag Aften (d. 10. ds.) kom til Hamborg, hvor jeg nogle Timer senere modtog min Kone og Søn, som over Lybæk ankom fra København; at vi Fredag Aften var i Hannover og Lørdag Aften i Köln; at vi Søndag Eftmd. rejste fra Köln til Aachen, derfra Mandag Eftmd. til Lüttich og herfra Tirsdag Eftmd. til Brüssel, hvor vi blev Onsdagen over; og endelig at vi forlod denne sidste Stad Torsdag Morgen Kl. 8¹/₂ og var Kl. knap 5 om Eftmd. her i Paris. Jeg kan imidlertid ikke afholde mig fra at føje lidt til om denne Tur fra Flensborg til Paris, som ellers ikke vilde høre hjemme i en Rejsebeskrivelse, men som ikke vil være ganske uden Interesse for mine nærmere politiske Venner. I Neumünster, hvor Togene mødes, gjordes et Ophold, og det kunde let gaaet der, saaledes som De med nogen Frygt forudsagde. Jeg blev, skønt jeg saa vidt muligt holdt mig forsigtigt tilbage, genkendt af en ung skægget Herre, der gjorde andre opmærksom paa mig, og hvis jeg ikke havde vedligeholdt den Ligegyldighed og Frygtløshed, som ved slige Lejligheder er mig saa naturlig, at deres Forsøg paa at rokke den ikke vilde lykkes, vilde jeg vistnok være kommet ilde afsted. — Videre: Hvis nogen tror, at en Dansk, saaledes som jeg har hørt paastaa i København, nu efter Krigens Standsning med Fornøjelse kan rejse i Tyskland, da tager han efter vor korte Erfaring (og ingen vidste, hvem vi var) mærkelig fejl, hvis han har nogen Følelse for den danske Nations Ret og Ære og ikke finder det Ære og Fornøjelse nok, at man ikke spytter paa os eller skælder os personlig ud.

Luzern, 2. August 1851.

Vi kom hertil i Tirsdags, den 29. f. M., og Christian, som straks gik paa Posthuset, bragte i Triumf med hjem et Brev fra Dr. Manicus og en stor Pakke »Dannevirke«, hvilke naaede lige til den 17. f. M., hvorfor jeg ikke noksom kan være Dem taknemlig. Tirsdag Aften og det meste af Onsdagen

for mig her med at studere min *Politica*, hvori jeg var kommet skrækkeligt tilgæters, og jeg fik derved nogenlunde Rede paa Forholdene derhjemme, for saa vidt som dette kan ske, naar jeg ikke selv er til Stede. Med »Dannevirke«s Maade at behandle den, for det første, overstandne Krisis kan jeg ikke andet end være tilfreds. Mine Formodninger om, hvad den ene og den anden af de ved dette Ministerskifte arbejdende Herrer egentlig har haft in petto, vil jeg beholde for mig selv; ganske som de ønskede det, har næppe nogen af dem faaet det arrangeret. Om Forandringen skal blive til Fordel eller Skade for Hovedsagen, vil Tiden lære, og jeg kan desværre personlig intet bidrage hertil, da det er mere end sandsynligt, at Bardenfleth og det øvrige nuværende Ministerium lige saa lidt ønsker at kalde mig tilbage, som T[illisch] og selv hans »danksindede« Kolleger gjorde det. Men for at man dog ikke muligen senere skal beskyldte mig for ved Tværhed eller Stolthed at have foraarsaget min Ikke-Tilbagekomst, vil jeg meddele Dem, hvad De for Resten maaske allerede véd, at jeg i et Brev til Chr. Paulsen vedlagde et »aabent« Do. til Klewing som Svar paa den Adresse, han i en Del Flensborgeres Navn havde sendt mig og at det i Grunden var min Tanke, at dette Svar, hvor flygtigt det end var affattet, skulde læses baade i »Fl. Zeitung« og »Dannevirke«. Desuden véd jeg ikke, om jeg tidligere har ladet Dem vide, at jeg efter manges, Minister Clausens og Chr. Paulsens indtrængende Opfordring ved min Afrejse fra Flensborg sendte Tillisch et Afskedsbrev, hvori jeg lovede at komme hjem, naar Regeringen ved en passende Ansættelse kaldte mig, af hvilket Brev jeg medsendte Manicus en Afskrift for at gøre »mine Venner« bekendte med den og, hvis fornødent gjordes, benytte den til offentlig Brug.

R o m, 8. Febr. 1852.

Udfaldet [af Ministerkrisen]*) bliver dog efter al Rimelighed det befrygtede, og i al Fald synes Nationen i det hele, med meget faa Undtagelser, fra øverst til nederst saa flov eller egoistisktænkende, at det vistnok hører til Nødvendighederne for at frelse Danskheden i Danmark, at vi prøver et antidansk Ministerium, og at altsaa det forventede Ministerium ikke

*) Flor hentyder i dette Brev til Helstatsministeriet Bluhme, der dannedes 27. Jan. 1852.

af os, som finder Danmarks Frelse ene i Danskhedens, bør for Tiden anses som en Ulykke. Jeg har i denne Henseende kun een reel Angst, og det er, at i et saadant Ministeriums Levetid Kongen skulde underskrive en Erklæring om, at Rendsborg var en holstensk Fæstning, hvorved den straks vilde blive erklæret for en Forbundsfæstning og som saadan indrettes og befolkes. Men naar jeg undtager dette eller noget lignende, saa vilde et Ministerium som det sig nu opløsende i Virkeligheden ikke bringe Danskheden en eneste Tomme nærmere til Bevidsthed eller Kraft, men kun holde al Verden i den falske Tro, at dær ingen Fare var for den. Naar man betænker, at af de tre eller fire Mænd, som nu dog hele Nationen anser for Danskhedens Venner og Forsvarere og Patriotismens Martyrer, ikke en eneste har mindste Forestilling om, hvori Danskheden egentlig bestaar, eller har i deres Magt-Tid gjort noget som helst Skridt til dennes Styrkelse eller Oplivelse uden at være pint og presset dertil af vort lille Parti, saa véd jeg virkelig ikke, hvad Virkningen af et saadant Ministerium, der er uformuende til at faa Øjnene op eller til at fatte Mod og som i Fremtiden formodentlig vilde blive endnu mere frygtsomt og tvivlraadigt, kunde blive andet end at faa hele Nationen til at sove end dybere med Hensyn til det offentlige og hige end mere efter Forlystelse i det private. I Slesvig selv gjorde Regeringen jo heller ingenting i den rette Retning, fordi Regenbug, den eneste, der havde Lyst og Mod til at være Dansk, greb Sagen saa forkert an af Mangel paa Øje og Hjerte for Folket. — Vi vil altsaa ikke lade os forvirre af det almindelige Skrig, at nu er Danmark tabt; thi vel er det intet Gode, tværtimod et Onde og en smertelig Tilstand, vi gaar i Møde, men nødvendig til Helbredelse, eftersom de Danske nu engang er saa vante til den indre Kræft, at de ikke kan se eller føle den som Sygdom, uden naar den viser sig tillige tydelig og iøjnefaldende udenpaa, saa at de maa blues ved den. Jeg frygter snarere, at Carl Moltke ikke skal rase tysk nok og at han derved skal bringe alle Danske til at synes, at han ikke er saa slem og i Grunden en dygtig og honnet Mand, som man ej bør slaa Vrag paa eller forfølge. For alle dem, der har Øje og Sind for Danskheden, navnlig i Slesvig, er der efter min Mening intet andet at gøre end taalmodigen at taale denne Pinagtighed som saa mange tidligere og vedblive, saa længe og saa meget de kan, med Mund og Pen at vise, hvad der er virkelig Dansk og

Nordisk, og hvad godt og herligt der ligger i dette. Ingen af vore Blade eller Selskaber (ikke engang »Den slesvigske Forening«, der endnu kunde stifte en Del Gavn, hvis den kunde svinde ind til en Kærne) bør opgives, saa længe der er Mulighed for at holde dem i Live. Det Bluhme-Carl Moltke'ske Ministerium er desuden dog kun en Overgang, ligesom alle nuværende europæiske Ministerier, og den hverken kloge eller dumme eller egentlig gale, men besatte Mand i Frankrig skal nok om ikke lang Tid bringe alting i Europa saaledes i Oprør, at der alle Vegne maa begyndes forfra igen. Naar, indtil det Øjeblik kommer, det lille nationale Parti ikke har ladet sig skræmme til Tavshed eller Uvirksomhed, saa vil man maaske lettere end nu kunne gøre de Danske begribeligt, hvortil det fører ikke at respektere sig selv og sin egen Natur (Nationalitet), men at opføre det ene efter det andet heraf, alene for at undgaa Ufred med sin Nabo.

Dresden, 3. August 1852.

De opfordrer mig til at gøre Besøg i København, og De tror, at Carl Moltke, hvis jeg havde været hjemme, havde gjort mig til Skoleinspektør i Sønderjylland. Deres Opfordring har jeg i Grunden allerede besvaret i mit Brev til Marckmann*),

*) Pastor Marckmann havde sendt Flor følgende Brev, dateret Hoptrup, den 26. Juni 1852:

Hr. Etatsraad!

Jeg har hørt, De skal have ytret, at for Tiden var der intet for Dem at gøre hjemme. Der tager De højligen fejl. Nu er De nødvendig netop nu. Reskriptet af 28. Januar er jo desperat; men endnu kan der inden for dets Grænse gøres meget til Redning for Slesvig. Men hvem tænker derpaa? Her i Slesvig er alting lammeth, fordi der ingen er, som kan være Centrum. Og nu nærmer det afgørende Tidspunkt sig. Nu skal der i Kongeriget vælges et nyt Folketing. Og Regeringen skal give et Forfatningsudkast for Slesvig som for Helstaten. Kun De, Hr. Etatsraad, kan gøre noget her, og er De ikke i Spidsen, duer det ikke en Smule. Men De vil ogsaa kunne bringe os paa Fode; De vil kunne virke i Flensborg og derfra holde Maskinen i Gang. — — —

Dersom De nu, Hr. Etatsraad, ikke af Hensyn til Dem selv vil komme hjem, saa kan De ikke med Ret forlange, at det, De hidtil har gjort, skal regnes Dem til Fortjeneste. Dersom De ikke kommer hjem nu, da vil jeg for min Del sige: saa kan De for Fremtiden gerne blive aldeles borte: og allermindst vil jeg bede Dem komme mere til Hoptrup Præstegaard.

Jeg er en ulykkelig Mand; men i Lykke og Ulykke skal jeg dog aldrig forlade mit Fædrelands Sag, men trolig gøre for den, hvad min Skrøbelighed formaar, om saa end alle andre svigtede den.

hvilket han naturligvis har vist Dem, da det lige saa lidt var stilet til ham alene, som hans Begæring, at jeg skulde komme hjem, var udgaaet fra ham alene. Jeg kan godt begribe, at De og nogle flere ønsker mig tilbage; men jeg kan ikke begribe, hvorledes De kan tro, at C. M. vilde gøre mig til Skoleinspektør i Sønderjylland. Baade han og enhver, som enten er Slesvigholstener eller Bureaukrat, maa jo ønske mig mange Hundrede Mile borte fra Danmark, og De har vist heller ikke hørt en eneste Embedsmand, med Undtagelse af et Par Præster, for Alvor beklage min Fraværelse. Om end ikke deres Forstand klart kan vise dem, hvori det stikker, saa har de dog en instinktmæssig Tro paa, at jeg er deres Modstander og skader deres Stilling. — Jeg haaber, at baade De og mine andre Partivenner vil, efter at have læst mit Brev til Marckmann, indse, at der for mig intet andet er at gøre end holde fast ved den Beslutning, jeg tog ved min Afrejse: straks at ville vende hjem, saa snart man vilde give mig én kgl. Ansættelse som Overembedsmand i Skolefaget i Sønderjylland eller i Danmark; men naar dette ikke skete, forblive i Udlandet, saa længe andre Grunde bevægede mig dertil. Jeg har aldrig forlangt, at den Minister, under hvem jeg i nævnte Tilfælde vilde komme til at sortere, skulde høre til det nationale eller liberale Parti, og jeg skulde uden Frygt eller Betænkning begive mig ind under C. Moltkes, Tillisch's, Madvigs, Bangs eller Simony's, ja selv under Monrads eller Clausens Ministerium; men netop derfor har jeg forlangt kgl. Ansættelse. Men ikke et Menneske har gjort mig noget Tilbud eller Forslag; altsaa forfølger jeg mit andet private Maal: at gøre, hvad jeg formaar for, at min Kones Helbred kan forbedres, og i dette Øjemed tilbringe Vinteren i Montreux. Til Foraaret, d. v. s. i Maj eller Juni, agter vi os hjem. Hvad jeg saa vil tage mig for foruden at være Ægtemand og Husfader, véd jeg ikke endnu; men den Tid, den Sorg. Jeg hitter vel paa noget, eftersom hverken Lysten eller Kraften til at arbejde, saa vidt jeg kan mærke, er taget af, siden vi sidst saas.

*

*

*

Christian Flor.

Afsluttende politisk Virksomhed.

I Maj 1853 var Flor hjemme igen og tog efter en kort Sommerrejse i Sverrig Ophold i Fredensborg. Hans Hustru var stadig svag og taalte ikke Bylivet i København. Der gik et Par Aar, inden Flor atter tog Del i det offentlige Liv. Han havde bestemt sat sig for, at han ikke længer vilde søge, men søges. Dog havde Regeringen fremdeles ingen passende Stilling til ham. En Ordning for Helstaten var disse Aars politiske Opgave; men Flor havde under hele sin Virksomhed i Sønderjylland bekæmpet Helstatspolitikken. Følgelig maatte han blive politisk hjemløs i samme Grad, som denne Politik havde Magten herhjemme.

Mens Flor boede i Fredensborg, var han flere Gange indbudt til Taffel hos Kong Frederik den Syvende, og her mødte han Grevinde Danner, der straks synes at have interesseret sig for den smukke og statelige Etatsraad. Grevinden følte sig tilbidsat og spandt paa dette Tidspunkt adskillige politiske Intriger mod Ministeriet Ørsted, som efter Grevindens Mening ikke viste hende Opmærksomhed nok. Hun var bekendt med, at Flor havde udtalt Ønsket om en ledende Embedsstilling, og synes en Tid at have regnet med ham som et Ministeremne. Ministerkrisen kom i December 1854, da Ministeriet P. G. Bang, hvis betydeligste Medlemmer var Scheele, Andræ og Hall, blev dannet. Om de Forhandlinger, der gik forud for dette Ministeriums Dannelselse, skrev Flor den 15. December saaledes til Koch:

I den forløbne Sommer »forhandlede jeg vidtløftigt og fuldstændigt med Grevinde Danner og til Dels med Kammerherre Berling om Muligheden af at faa mig anbragt i Kongens Nærhed. At hun pludselig, efter at Kongen havde bifaldet For-

slaget, afbrød Forhandlingerne med mig, véd De, uden at jeg har nogen Anelse om, hvorfra hendes Betænkelighed kom, om fra Korrespondance med Scheele eller fra hende selv ved nøjere Betragtning af min Person og Karakter eller hvorfra ellers. Jeg har ikke siden været inviteret til det kgl. Taffel, og ingen af de tre nævnte Personer, med hvem jeg tilsyneladende for hele Verden maa staa paa en meget god Fod, har ved vore Samtaler paa den slesvigske Rejse sagt et eneste Ord om det opgivne Projekt.«

Til det nye Ministerium havde Flor ingen Tillid, og det var ham smerteligt at tænke paa, at Ministerposten for Slesvig blev tildelt Departementschef H. J. A. Raasløf, der ikke havde nogen Forstaaelse hverken af den nationale eller folkelige Opgave i denne Landsdel. En anden bitter Erfaring, som Flor gjorde, var den, at Grevinde Danner viste sig at være stærk, men at hun kun ønskede at benytte sin Magt til egen Fordel og ikke til Fremme af de Tanker, som Flor var Talsmand for.

Men ogsaa paa anden Vis gjorde Flor den samme Erfaring. Omtrent paa samme Tid førtes de før nævnte Forhandlinger om Oprettelse af en Pige højskole, ved hvilken Lejlighed Flor var Kochs Talsmand over for Grevinden, som en Tid lod til at ville yde en saadan Skole økonomisk Støtte. Den 24. Januar 1855 havde Flor en Samtale med hende om denne Sag; hun stillede sig tilsyneladende velvilligt, men udbad sig dog et Par Dages Betænkningstid. Da hun imidlertid ikke lod høre fra sig, anede Flor Uraad og skrev i Begyndelsen af Februar saaledes til Koch:

»Paa Grevinde Danners Understøttelse, der i øvrigt i manges Øjne vilde have noget stødende ved sig, tror jeg ikke De bør bygge for meget, hvor meget hun end ved sin Samtale den 24. f. M. med mig lod til at interessere sig for Sagen. Det vilde i alt Fald ikke være første Gang, hun viste stor Lyst til at forbinde sig med mig og mine Gerninger for at tage den Fordel, som deraf kunde tilflyde hende, men dog selv afklippede den spundne Traad enten paa Grund af egne nøjere Overvejelser eller, hvad der forekommer mig rimeligere, efter Konference med Personer, hvis Forbund og Understøttelse er vigtigere end min, — til hendes kæreste og egentlige Planer.«

Først den 9. Marts meddelte Grevinden Flor, hvilken Beslutning hendes Overvejelse havde ført til, og da denne svarede

til, hvad Flor havde forudset, blev Forhandlingerne om denne Sag afbrudt, uden at de havde ført til noget positivt Resultat.

Mens man saaledes ovenfra stadig hindrede, at Flor fik den Embedsstilling, han med Rette havde Krav paa, fik Slesvigs Befolkning endnu en Gang Lejlighed til at vise, at den ikke havde glemt ham. I 1855 lykkedes det Helstatsmændene at føre en Fællesforfatning igennem, og i Kraft af denne skulde der vælges et Rigsraad, i hvilket Rigets fælles Anliggender (Udenrigspolitik, Told- og Hærvesen) skulde behandles. Til dette Rigsraad valgte Slesvig Stænderforsamling fem Medlemmer, og en af dem blev Flor. I »Dagbladet«s Meddelelse herom udtales en Glæde over, at man ved dette Valg har paaskønnet »den Mand, som i en Række af Aar har været den danske Nationalitets ivrigste og aktiveste Forkæmper, som altid har været til Stede, hvor Faren var størst, som altid har været beredt til at staa de betrængte Slesvigere bi med Raad og Daad, men som Regeringen til Tak for al hans Opofrelse og al hans Møje lige indtil nu har behandlet, som om han var et for Staten farligt Individ, og holdt ham borte fra enhver Forbindelse med eller Virksomhed i Slesvig, der kunde have Udseende af at udgaa fra Regeringen selv, og som den stedse har søgt at bringe rent i Forglemmelse. Flor er nu atter bragt i Erindring, han, som er en af Slesvigs mest fremragende politiske Personligheder, og han er genindsat paa sin Plads af det taknemlige Folk, som ikke har forglemt hans fortjenstfulde Virksomhed for Fædrelandet.«

Der gik dog ikke mange Aar, inden det viste sig, at Fællesforfatningen var uholdbar, og i 1858 maatte den ophæves for Holsten og Lauenborgs Vedkommende. Derved blev den danske Regering atter ledet ind paa Ejderpolitikken, og i disse Aar fik Flor Lejlighed til sammen med H. A. Krüger og Laurids Skau at virke for, at Junigrundloven fra 1849 uden videre skulde gælde ogsaa i Sønderjylland. Den 4. April 1862 fremførte Krüger dette Forslag i Rigsraadets Møde; men med 44 Stemmer mod 9 — blandt hvilke sidste var Flors — nægtedes Sagens Overgang til anden Behandling.

Et Led i disse Bestræbelser for at støtte en kraftigere dansk Nationalitetspolitik var ogsaa Stiftelsen af »Dannevirkeforeningen« i Januar 1861. Blandt dens virksomste Medlemmer var Flor, som valgtes til Foreningens Formand. Denne Forening, som dog allerede opløstes Aaret efter, oprettedes som

Modvægt mod den trykkede Stemning, som de tyske Trusler om et nær forestaaende Brud mellem Danmark og Tyskland fremkaldte. Den stod i Opposition til Ministeriet Hall, hvem den bebrejdede for stor Eftergivenhed over for Tysklands Fordringer; men samtidig havde den paa sit Program »af yderste Evne at støtte Regeringen i enhver kraftig og bestemt Modstand mod Udlandets, navnlig Tysklands, Overgreb, selv hvor vi véd, at der derved paalægges os og vore Medlemmer store Ofre«. Den vilde »rejse Modstand mod ethvert som helst Forsøg paa at lade Udlandet raade i Danmarks Riges indre Anliggender og mod enhver som helst Opgivelse af Danskheden i Slesvig« og »virke for Indførelsen i den nævnte Landsdel af en med Danmarks Riges Grundlov af 5. Juni 1849 stemmende Frihed«.

Omtrent paa samme Tid var det, at nogle Borgere i Kolding, blandt hvilke var den senere Politiker C. Berg, stærkt arbejdede paa at faa Flor opstillet som Folketingsmand i Kredsen der. Men Flors Kandidatur modarbejdedes af Orla Lehmann, der var Amtmand i Vejle og paa den Tid tillige Indenrigsminister, hvorfor den maatte opgives.

Med Krigen 1864 afsluttedes Flors politiske Virksomhed. For Flor, som havde viet sit Livs bedste Kræfter til Arbejdet for Sønderjyllands Sammensmeltning med Danmark, var Fredsslutningen et knusende Slag. Han blev en stille Mand. I det politiske Liv efter Krigen mærkes han ikke. Kun nu og da tog han Del i det folkelige Oplysningsarbejde. Tidligere er omtalt hans Medvirkning ved Askov Højskoles Oprettelse, og to Aar efter fik han ved et mærkeligt Tilfælde Lejlighed til at øve Indflydelse paa Højskolebevægelsen i Sverrig.

*

*

*

Sidste Aar.

Allerede i 1845 havde Flor modtaget en Henvendelse fra en svensk Skolemand, der udbad sig Oplysninger om Rødding Højskole. Af »Dannevirke«, hvori Brevet blev offentliggjort, kan det ses, at Brevskriveren var fra Värmland, men der foreligger intet om, at det ved denne Lejlighed lykkedes at omplante Højskolen paa svensk Grund. I 1855 købte Flor til sin Søn*), der havde lagt sig efter Bjærgværksdrift, et Jernbrug, »Øvre Haddebo«, beliggende i Nerike, omtrent syv danske Mil syd for Ørebro. Her opholdt Flor sig som oftest i Sommermaanederne — navnlig efter at hans Hustru var død 1859 — og han fik et temmelig indgaaende Kendskab til Forholdene deroppe. Af og til foretog han en Rejse til København, og paa en saadan traf han i 1867 Redaktøren af »Aftonbladet«, Dr. August Sohlmann, der var paa Vej til Verdensudstillingen i Paris. Sohlmann havde deltaget i Trearskrigen og interesserede sig meget for danske Forhold. Uvilkaarligt gled Samtalen hen paa de nye folkelige Bevægelser i Danmark, og Flor fik Lejlighed til at sige, at efter hans Mening var den svenske Almue endnu ikke interesseret for kulturelle Opgaver. Flor maatte da fortælle om det begyndende Folkeliv i Sønderjylland, om den danske Presses Opkomst, om Bondens Deltagelse i det politiske Liv, om Bogvæsenet og Folkemøderne og om Rødding Højskole. Denne Samtale gav Anledning til, at der kom Fart i den svenske Højskolebevægelse. Efter

---

*) Overtog Ejendommen 1857. Blev — ifølge Udskrift af Svennevad Kirkebog — 2. Sep. 1858 gift med Carolina Lovisa Eriksson, født 18. Febr. 1834 i Ramsberg. Deres Datter, Wilhelmina Lovisa, født 9. Jan. 1860 i Svennevad, døde 21. Juni 1861. Ægteparret Flor flyttede den 22. Sep. 1879 til Mariefred, fremdeles barnløst.

sin Hjemkomst udsendte Sohlmann en af sine Medarbejdere, som skulde studere danske Højskoler, og gennem en Ven i København skaffede han sig yderligere Oplysninger om Højskolerne i Testrup og Vallekilde. I December samme Aar holdt »Den nordiske Nationalforening« nogle Møder i Stockholm, under hvilke Sohlmann fremlagde sine Oplysninger om danske Højskoler og fremhævede Betydningen af lignende Skolers Oprettelse for den svenske Almue. Aaret efter oprettedes to af Sverrigs betydeligste Højskoler, Herrestad i Østergötland og Hvilan i Skaane. I et Brev til Ludvig Schrøder, dateret 27. November 1868, fortæller Flor om »sine Højskolebestræbelser og flere Dages Besøg i Skaane dels hos Provst Dr. Bergman (den ivrige Skaber af Folkehøjskolen i Ønnestad), dels i Lund, især hos den klartseende Højnordsmand, for ej at bruge det slette Ord Skandinav, ved Universitetet i Lund, Professor Grev Hamilton«. — »I et Selskab af Professorer og Docenter, som denne en Aften samlede hos sig, talte jeg en Del med en geologisk Docent Holmstrøm, som, sagdes der, havde opgivet en god og sikker Stilling ved Universitetet for at blive Forstander for Folkehøjskolen i Åkarp ved Malmø, jeg formoder af Kærlighed til det svenske Folk; thi han forekom mig at være en stille, godmodig Natur med stor Ulyst til Strid og Kævl, ja endog til al offentlig Opsigt.«

I Oktober 1869 skrev Flor, ligeledes til Schrøder:

»Jeg har god Grund til at haabe godt om Folkehøjskolen i Sverrig. Paa min Hjemrejse fra Haddebo besøgte jeg Provst Bergman i Vinsløv og hans Folkehøjskole i Ønnestad, hvor der rigtignok i Sommer kun har været 14 Elever imod 50 sidste Vinter, men hvor der til den tilkommende Vinter atter ventes 50 Elever, og flere kan det lejede Skolelokale ikke rumme. Til næste Sommer vil de forsøge med Piger. Jeg tilbragte en hel Dag fra Morgen Kl. 7 til Aften Kl. 9 sammen med Provst Bergman og Skolens to faste Lærere Nilsson og Norblad, hvilke begge behagede mig godt. Jeg maatte fortælle og forklare dem saa meget om min Højskole-Tanke og om Grundtvigianismen, at jeg til Slutning maatte tie af Hæshed. Begge disse to Herrer, den ene 29, den anden nogle og 30 Aar, er simple Bønder sønner, en Skaaning og en Värmlænding, med gode naturlige Anlæg, som havde studeret og nu havde faaet ivrig Lyst til at hjælpe deres Landsmænd og Kammerater til Oplysning. De

troede, at de andre to Skoler, Herrestad og Åkarp (d. e. Hvilan), hvilke har været lukkede i Sommer, havde været godt besøgte sidste Vinter. De sagde ogsaa, at der i den sydlige Halvdel af Sverrig tales og forhandles flere Steder om Oprettelsen af Folkehøjskoler.«

Flors sidste Bestræbelser for Folkehøjskolesagen gjaldt København. Herom skriver Ludvig Schrøder:

»Den 23. Marts 1870 skrev Flor om en Sag, der siden Nyt-aar havde levet i hans Sind og optaget meget af hans Tid; det var det Spørgsmaal: »Lader der sig ikke noget gøre for at skaffe Københavns Indvaanere lidt af den Velsignelse, som Folkehøjskolerne aabenbart bereder Befolkningen paa Landet?« »Jeg er — tilføjer han— fuldt paa det rene med mig selv, og jeg haaber, at et Forsøg paa at realisere min Tanke skal kunne blive gjort her i kommende Vinter.« Flor fik sat i Gang, at Fr. Jungersen tre Aftener om Ugen Kl. 8 kom til at holde Foredrag over det mærkeligste af den almindelige Verdenshistorie og Dr. Rosenberg de tre andre Søgnedage ved samme Tid Foredrag over Fædrelandets Historie. Dette Forsøg blev Flor en Skuffelse. Selv hørte han Foredragene fra Aften til Aften og fandt Jungersens »ligefrem fortrinlige« og Rosenbergs »langtfra ubetydelige«. Men der var kun alt for faa Tilhørere, sædvanlig under tyve, yderst sjælden over tyve.«

Siden dengang har Højskolen i Sverrig udviklet sig til at indtage en betydelig og selvstændig Stilling ved Siden af den danske, og den Dag i Dag findes der Højskoler i København, som trods de store Vanskeligheder, Storbyen frembyder, stadig arbejder sig fremad til at faa større Tag i Befolkningen.

Dermed maa Beretningen om Flors lange og virksomme Liv afsluttes. Han var nu en Mand paa 78 Aar, og det kan ikke undre nogen, at han i sine allersidste Aar levede i Stilhed og Ro.

Dog maa endnu omtales den smukke Fest, som den 7. Nov. 1869, 25 Aars-Dagen for Rødding Folkehøjskoles Aabning, holdtes i København »for den første Folkehøjskoles Stifter«. Et Referat af denne Fest med dens mange Taler kan dels tjene som et Tilbageblik paa Flors Liv, dels som Udtryk for den Dom, nogle af Datidens betydeligste Mænd herhjemme fældede over det.

Det var en broget Forsamling af over 200 danske Mænd og Kvinder, der samledes for at fejre Flor. Der var forhenværende Ministre, Rigsdagsmænd, Embedsmænd, næringsdrivende Borgere og Bønder, nuværende og tidligere Højskoleforstandere, -lærere og -elever — Mennesker af alle Aldre og Samfundsklasser, politiske og kirkelige Retninger, kun samlede ved Kærligheden til det fælles Fædreland og den folkelige Oplysning.

Carl Ploug bød Velkommen, og efter at Sangen »Hvad Solskin er for det sorte Muld« var afsunget, fik den 86aarige Grundtvig Ordet for at aabne Talernes Række.

»Det var« — udtalte Grundtvig — »for 25 Aar siden, at den første folkelige Højskole blev aabnet i Rødding i Sønderjylland, og det er da sømmeligt, at vi i Danmark holder dens første Jubilæum; thi vel synes Sønderjylland nu at være skilt fra Danmark, men at Folke-Skolen er en dansk Opfindelse, det blev netop klart, da de to tyske Krigshære forjog Folke-Skolen fra Sønderjylland; thi den befæstede sig ikke blot straks ved Grænsen i Nørrejylland i Askov, men den formerede sig især i Nørrejylland, saa man maa bruge begge Hænder for at faa Tal paa Højskolerne. Men hvad kan vi da allerede nu holde Jubilæum eller Glædesfest over? — Det er nemlig ikke saaledes med vore folkelige Højskoler som med de klassiske, der, naar de er kommet i Stand, straks har naaet deres Maal, som er at staa, til de falder — ligesom Lærerne, naar de er kommet til Sæde, bliver siddende, til de ligger, og Lærlingerne gaar og kommer ensdan i Dag som i Gaar og i Aar som i Fjor. Vort Skolemaal er nemlig et nyt Liv, ikke blot begyndt, men fuldvokset, saa Skolerne kan umuligt allerede nu have naaet deres Maal; men det er dog allerede glædeligt, at de har det lyslevende for Øje, ser Vejen dertil banet og Opnaaelsen ved stadige Fremskridt sikker.« — Grundtvig sluttede med at udbringe »en Skaal for Rødding Højskoles Stifter, Etatsraad Flor, og for dens Grundlægger, »Den slesvigske Forening«.

Derpaa sang man følgende Sang af Edvard Lembecke:

Der var en Tid, — dens Minde staar
til Spot og Harm tillige, —
da Dansken fristed Tiggerkaar
i Danmarks eget Rige;
hvert frit og mandigt Ord, der faldt

imod de tyske Lænker,
i Dannerkongens Raad blev kaldt
for Oprørsfærd og Rænker.

En lille Flok dog dristig gik
med Ordets Sværd i Dysten,
til Trods for vrede Herskerblik
og fornem Hovedrysten,
de vakte Danmarks Folk af Blund
med Lurens Toner stærke,
og rejste stolt paa Danmarks Grund
det danske Bannermærke.

Saa kom en Tid med Sværdeklang,
med Brag og Blod og Flammer,
med Slagets Drøn og Sejrens Sang
og Nederlagets Jammer;
med Haanden klemt om Sværdet fast,
med alle Sener spændte,
end paa det sidste Terningkast
maa Danmark staa og vente.

Men under svære Tidens Vægt
vi skal dog ikke glemme
de Mænd, som først en søvning Slægt
har vakt med mandig Stemme;
de viste Vejen uforsagt,
de tændte Lys i Mørke;
om Friheds Vugge stod de Vagt
med Sandhedsordets Styrke.

En Stridsmand staar blandt os i Dag;
— nu har han Sne i Lokken; —
han stod den Gang for Danmarks Sag
som Høvding kæk i Flokken;
endnu naar Sønderjyllands Mænd
til Alvorsraad sig samle,
de mindes maa den Tid igen
og Høvdingen den gamle.

Hil ham, hvis Haab og Mod ej faldt,
hvor trang end tidt var Banen;
Hil ham, som naar og hvor det gjaldt
har aldrig svigtet Fanen!
Gud unde ham at se den Stund,
naar Danmarks Banner vajer
paa hele Danmarks frie Grund
engang igen med Sejer.

Derefter holdt Carl Ploug Hovedtalen for Flor, og den anføres her i sin Helhed efter »Dansk Folketidende«s Referat:

»Naar en Fæstning indtages, priser man de stormende Kolonner, men glemmer let dem, der sprængte Volden, saa Stormen kunde ske; naar en Storm paa en Fæstning afslaaes, priser man den tapre Besætning i Skanserne, men glemmer let dem, der ved at opkaste disse gjorde Forsvaret muligt. — Den politiske Kamp har ligesom den virkelige Krig sine Ingeniører, som forbereder baade Angreb og Forsvar, som graver Miner og bygger Skanser, men ikke drager Mængdens Øjne paa sig. En saadan politisk Ingeniør er Flor.

I December 1826 gik en sjællandsk Landsbypræst til Kiel og byttede et fedt Kald med en mager Professorpost. Om Familiéhensyn ogsaa havde deres Part i dette Bytte, saa er det vist, at baade Manden selv og den højhjertede Kvinde, som fulgte ham i halv Landflygtighed, drog ud med den bestemte Hensigt at udrette noget godt for den danske Folkelighed i Slesvig. De blev venligt modtagne i Kiel, men havde ikke været der mange Uger, inden de saa, at de ikke befandt sig i Venners Kreds, men i Fjendens Lejr, inden de slesvigholstenske Planer til Slesvigs Fortyskning og Løsrivelse fra Danmark laa klare for dem. Flor bragte først, som naturligt var, sin Opdagelse derhen, hvor hele Magten dengang var, til Kongen. Frederik den Sjette, som havde Hjerte for Danskheden i Sønderjylland, hørte første Gang paa ham med Deltagelse; men da Flor kom anden Gang, vilde han intet høre. Thi den tyske Klike ved Hoffet og i Regeringen var saa mægtig, at selv den enevældige Konge intet formaaede imod den. Da Flor kun fandt døde Øren eller medlidende Skuldertræk paa de høje Steder og saa meget mindre kunde slippe sin »kære, stadige Tanke«, som Slesvigholstenerne ved det Lornsenske Udbrud havde vist deres Dristighed og i Grunden havde sejret ved de politiske Forandringer 1831 og 34, saa vendte han sig nu til de lave Steder, til Folket, saa begyndte han midt i den fjendtlige Lejr at lægge sine Miner. Efter den Tid saa man jævnlige en enlig Rytter paa en graa Hest trave hen ad de slesvigske Landeveje. Det var Flor, som færdedes i sine Minegange. Den første Min sprang 1838, da Nis Lorenzen af Lilholdt i den slesvigske Stænderforsamling krævede dansk Retssprog i det danske Slesvig. Men den gjorde kun liden Virkning; thi Slesvigholstenerne

blev ikke forskrækkede, men tog tilsyneladende endog ret vel mod Forslaget, og i Danmark vedblev de fleste at sove. Da Christian den Ottende kom paa Tronen, voksede de augustenburgske Svogres Mod, og da han gjorde den yngste af dem til Statholder, steg Faren og Partiets Frækhed hver Dag. For Flor var det en Opfordring til at lægge en kraftigere Mine; men det gjaldt at finde en paalidelig og stærk Haand til at tænde den. Den fandtes. Da den djærve Demokrat, den tysk fødte og tysk opdragne Peder Hiort Lorenzen den 11. November 1842 rejste sig i Slesvig Stændersal og talte Dansk og trods al Haan og alle Trusler vedblev at tale Dansk, saa sprang Slesvigholstenernes Kronværk i Luften, og Knaldet vakte det sovende danske Folk, som fra nu af kunde se lige ind i deres Lejr. Kun den, der har levet og været med dengang, kan gøre sig et Begreb om Tyskernes Forbitrelse her og alle Vegne over denne Formastelse. Det var jo ogsaa oprørende. Det var et virkeligt Oprør, som Slesvigholstenerne i 1848 sagde om os, kun at det blev gjort 6 Aar tidligere. Det var det danske Folk, der gjorde Oprør mod et Fremmedtyranni, hvis Mage aldrig har været set i noget selvstændigt Land.

Mens Flor gravede Miner, glemte han ikke at bygge Skanser. Den første, han byggede, hed ligesom Thyras Vold, Danvirke, og den staar endnu. Det var ikke let at finde en Leder for dette Blad under de daværende Forhold, men han opdagede i Haderslev en Kræmmer, der ikke havde nogen Kræmmersjæl, men et varmt dansk Hjerte og dermed forbandt den Dannelse og Begavelse, som behøvedes, han hed Peter Christian Koch. Flor blev ved at bygge Skanser. Han fik Bønderne til at danne en slesvigsk Forening, og dens Sekretær, Laurids Skau, slyngede den 4. Juli 1844 fra Skamlingsbankens Top en Lynstraale mod Christian den Ottendes fejge Sprogreskript af samme Aar, der tændte mangfoldige danske Hjerter. Denne Lynstraale var smedet i Flors Laboratorium. Endelig stiftede han gennem den slesvigske Forening den Højskole i Rødning, som aabnedes i Dag for 25 Aar siden. Det var det daarligste af alle hans Foretagender. Thi denne Skole skulde virkeliggøre en af Grundtvigs Yndlingstanker, og Grundtvigs Tanker var dengang kun berømte som ubrugelige. Den skulde virke efter en ny Plan; den skulde kun have frivillige Elever, og disse skulde ikke bruge Læsebøger, ikke lære Lektier, ikke prøves ved nogen

Eksamen; de skulde gaa og komme, som de vilde, og høste hvad Nytte af Undervisningen de kunde. Det var jo en forunderlig Idé. De fordrageligste af Samtiden; rystede paa Hovedet, de øvrige spottede den. Ja, det fejler næppe, at selv det hæderkronede Kløverblad, der ledede det nationale Parti i Danmark, Clausen, Schouw og Hvidt, ifølge deres hele Dannelse og Aandsretning har haft nogen Tvivl, om Flors Plan vilde lykkes. Men de havde heldigvis en levende dansk Følelse; de erkendte, at ethvert lovligt Middel burde anvendes for at møde den truende Fare, og med den ædle Resignation, som er de sande Stormænds Særkende, gik de ind paa Tanken og gav Flor rigelige Midler i Hænde til at udføre den. Og den lykkedes. Den lykkedes ikke blot i Slesvig ved at drage de unge begavede Slesvigere til sig, men Rødding er, som Grundtvig nys har sagt, Moder til alle de Højskoler, som nu næsten bedækker vort Land og har forplantet sig til Sverrig og Norge. Nu er der ingen, som nærer Tvivl om disse Højskoler's Nytte, der ikke erkender, at de er kraftige Midler til at fremme Almuens Udvikling, ja, at det er den Bro, hvorover Dannelsen og Almuen kan komme hinanden i Tale, lære at forstaa og følge hinanden; den Bro maa vi over, for at det danske Folk kan blive en fuld Helhed og Enhed.

Thi Flors Tanke gik ud over Slesvig, den omfattede hele Danmark, ja hele Norden. Han anede eller vidste, at den danske Folkelighed laa begravet i Nordslesvig; det var den, han vilde grave op i Rødding og give nyt Liv. Jeg véd ikke, om han har tænkt paa det gamle Sagn, der staar i Thieles danske Folkesagn og som paa en forunderlig Maade synes at have stadfæstet sig. Aar 1636*) fandtes i Sønderjylland ovre ved Møgeltønder et stort Guldhorn med en Indskrift, ingen kunde læse. Aar 1736 fandtes, ikke ret langt fra det første, et andet, og i 1836, sagde Sagnet, skulde der i Sønderjylland findes en stor Guldtavle med Indskrift, og derpaa skulde Marsken gaa under ved en Stormflod. Ved den Tid, denne Tavle skulde findes, var det, at Flor begyndte at arbejde, og det var netop i 1836, at det unge Danmarks Fører, hvis magiske Stemme netop havde den æggende og vækkende Klang, som da behøvedes, at Orla Lehmann, dreven af den samme Følelse eller Anelse, her allerførst henledte Opmærksomheden paa Slesvigs Danskhed og den Understøttelse, den behøvede. Og saaledes blev da ved Bestræbelser sydfra og

*) Det første Guldhorn fandtes 1639, det andet 1734.

nordfra den danske Folkeligheds Guld ogsaa virkelig fundet i Nordslesvig, og 1864 kom Stormfloden, ikke fra Havet, men fra fjendtlige Magter, og ikke blot Marsken, men hele Slesvig gik under; men det sank dog ikke dybere, end at vi kan haabe ved Tid og Flid, ved Diger og Dæmninger at vinde den Del, der i Sandhed hører os til, igen tilbage. Den danske Folkeligheds Guld er fundet i Slesvig, og det skal ikke kunne stjæles fra os, som Guldhornene; thi det er den Helligdom, af hvis Bevarelse vor Tilværelse afhænger. Men vi kan ikke læse Guldets Indskrift, thi den er — vor Fremtids Historie.

Flor har altsaa været en Graver, d. v. s. ikke en af de hæderlige Kirkebetjente, hvis velvillige Bistand ogsaa benyttes ved Bryllupper og Barsler, men en af den Art Mennesker, som har Viljekraft og Udholdenhed nok til at grave dybt og nøjsomt i Jorden efter et fjernt Maal, som har Selvfornægtelse og Begejstring nok til at kunne arbejde i mange og lange Aar ubemærket og upaaskønnet. Lad os nu takke ham for alt, hvad han har gjort for Slesvig og for Danmark, mod vore bitreste Fjender og for sit eget Folk. Lad os tømme vore Glas for den modige Minegraver, den trofaste Skansegraver, den lykkelige Guldgraver Christian Flor. Gud glæde ham i hans Alderdom! Han leve!»

Til Festen var indløbet nogle Lykønskningstelegrammer, som nu oplæstes; der var bl. a. Telegrammer fra Lærere og Elever paa Askov Højskole, fra Fr. Helweg, som nu var Præst i Købelev, fra en Kreds af Venner i Odense, fra »Norboer i Jønkøbing« (»till folkehögskolarnas oldermand«) og fra et stort Antal »folkbildningens vänner« i Stockholm. — Derpaa talte C. J. Brandt, som var Præst ved Vartov, for Grundtvig, og derefter Pastor Rørdam, Kongens Lyngby, for Flor. Denne Tale udfyldte paa en udmærket Maade Plougs, idet den til manges Forbavselse drejede sig om Flor som Præst i Tølløse.

»Det var i Tølløse Præstegaard.« — sagde Rørdam — »jeg første Gang saa Flor; da var det Sommer. Flor tiltalte mig, fordi han saa godt ud; især havde han kønne blaa Øjne. Der kom en Ven til ham, mens jeg var der, og jeg kunde se, han elskede ham; han var omhyggelig for sin Ven, han sørgede selv for, baade at han fik noget at spise og Løjlighed til at hvile sig. Dertil kom, at Flor omgikkes min gamle Mormoder, der var Præsteenke der paa Stedet, saa ømt og kærligt som en Søn sin

Moder. Saa var der endnu noget, som anbefalede Flor i minø Øjne: han kunde baade køre og ride. — Men Flor havde en Gave, som gjorde et uudsletteligt Indtryk paa min Menneskenatur, og det var Gaven til, aandelig talt, at haandtere Mennesker. Thi han omgikkes alle Slags Mennesker: Herremænd og Bønder, Præster og Skolelærere, rige og fattige, og det var dengang noget usædvanligt. Og har spillede ikke dobbelt Spil; han var altid sig selv lig: adelig og værdig, tillidsfuld og underholdende. Jeg havde nok set Mennesker, som var høflige mod alle; men Flor kom dem, han omgikkes med, nærmere, end man kommer Folk med blot Høflighed. — At han har brugt denne Gave godt, til at sanke de spredte Kræfter og til at lede de spredte Kræfter til »Fædrelandets Møllehjul«, derom vidner Højskolen i Rødding og Højskolerne trindt om i Danmark; thi er Grundtyg Fader til Højskoletanken, saa er Flor denne Tankes Fostermoder. — Hvorfra denne skønne Gave kom, forstod jeg ikke, dengang jeg først lærte Flor at kende; men nu forstaar jeg det. Thi Flor gik Menneskene i Møde med Tro og Tillid; han troede vort Folk til det bedste, han haabede det bedste om vort Folk, og han elskede vort Folk; han vilde gerne gøre det godt, han opofrede sig for det. Men Tro og Haab og Kærlighed tiltaler og samler alle de Mennesker, der er af Sandhed.«

Derpaa talte Høgsbro for de to af »Syvstjernens« Medlemmer, som var til Stede, H. N. Clausen og Grosserer Meiner. Clausen takkede og manede til Sammenhold om Fædrelandets Anliggender. Endnu talte N. J. Termansen for det danske Folk, og derpaa tog Flor selv Ordet. Han havde oprindeligt tænkt sig at ville gøre Rede for, hvad han havde tilsigtet med sin Folkehøjskole, men da hans ældste Søster netop i disse Dage var død, maatte han nøjes med at oplæse, hvad han sidste Foraar havde skrevet til Formanden i den lettiske Forenings Kommission for Skoleanliggender: »At den nationale Bevægelse nu ogsaa begynder at røre sig hos de lavere Folk i Ruslands Østersøprovinser eller at i det mindste sande Folkevenner i den dannede Klasse har besluttet at vække og fremkalde en saadan, har glædet mig i høj Grad; thi det er min faste Overbevisning, at det er aldeles umuligt at »løfte det menige Folk aandelig eller moralsk« eller med andre Ord at bringe det til at føle en virkelig menneskelig og selvstændig Tilværelse og være sig denne bevidst uden ved Modersmaalets Hjælp og

men det bestaar egentlig i, at vi vil vække og lyse deres Aand Midler. Undertrykkelsen af et Folks Modersmaal fører nødvendigvis med sig, at de enkelte Personers virkelige Menneskelighed gaar til Grunde. Vil vi, med Tysklands store Digter, i Mennesket se til Hælften et Dyr, til Hælften en Engel, saa kan vistnok i det nævnte Tilfælde den dyriske Del af Mennesket fortsætte sit Liv, ja endog kraftig udvikle det; men den anden Del, det aandelige Menneske, maa dø eller i det mindste sove ind. — Hvad vi paa vore Højskoler stræber efter, er ikke at bibringe vore Elever, hvad man sædvanlig kalder Kundskaber; og opvarme og udvide deres Hjerte. Derfor maa vi have dem i den voksne Alder, da Aanden er moden og Hjertet modtageligt. Derfor har vore Elever fuld Frihed til at komme og gaa, naar de vil, fordi man nok kan meddele dem ufrivillige Kundskaber, men ikke Aand og Hjerte. Derfor har vi ingen Eksamen, fordi Tanken om en forestaaende offentlig Eksamen hos Eleverne standser og forstyrrer den stillede naturlige Vækst af deres indre aandelige og hjertelige Liv og fordi ingen Eksamen, men kun Elevernes fremtidige Liv kan vise, hvor meget der er naaet af det, som Lærerne ved deres Foredrag og ved deres daglige Omgang med Eleverne har stræbt efter.« — Flor sluttede med en Tak til alle dem, der havde hjulpet ham med at virkeliggøre sine Højskoletanker; blandt de tilstedeværende vilde han særlig takke Grundtvig og Clausen, samt de tidligere Forstandere Wegener og Høgsbro.

Der holdtes tillige mindre Taler af Fotograf (forhenværende Redaktør) P. C. Koch, Pastor Hertel, Frederik Barfod (for Orla Lehmann) og Forstander for Grundtvigs Højskole (Grove. — Ved Midnatstid sluttede Ploug Festen med »et Leve for vort store Fædreland Norden«.

Godt fem Aar efter, den 31. Marts 1875, døde Flor, 83 Aar gammel, og den 9. April blev han begravet paa Garnisons Kirkegaard i København. De fleste store Dagblade samt »Illustreret Tidende« bragte Nekrologer over Flor og fremhævede hans opofrende og betydningsfulde Virksomhed for Sønderjyderne og derigennem for hele det danske Folk. Paa Begravelsesdagen om Aftenen holdt »Danske Samfund« en Mindefest for Flor, ved hvilken Ludvig Schrøder holdt en smuk Tale om sin afdøde Ven. Til denne Aften havde Carl Ploug skrevet følgende Sang:

Vort Modersmaal han elsked', — hun var hans Ungdomsbrud.
for hendes Ret og Ære at værge drog han ud;
hvor mest hun blev forhaanet og trampet under Fod,
han hendes Ros forkyndte med frit og frejdigt Mod.

Men om de kolde Hjerter saa haard en Skal var lagt,
den smelted' ej hans Tale, ej hendes Skønheds Magt;
da klaged' for sin Konge han hendes Tort og Skam,
men Enevælden var kun en Gubbe blind og lam.

Dog tabte han ej Modet, men sadlede sin Hest
og red ad Sønderjylland, saa mod Øst, saa mod Vest:
da Husly hans Hjertenskær ej fandt i Kongens Borg,
til Bonde og til Borger han betrod' al sin Sorg.

Der fandt han varme Hjerter, der fandt han Viljens Ild,
der fandt han aabne Øjne for, hvad der stod paa Spil:
der fandt han stærke Længsler og stumme, dybe Savn,
som kun kunde stilles i Modersmaalets Favn.

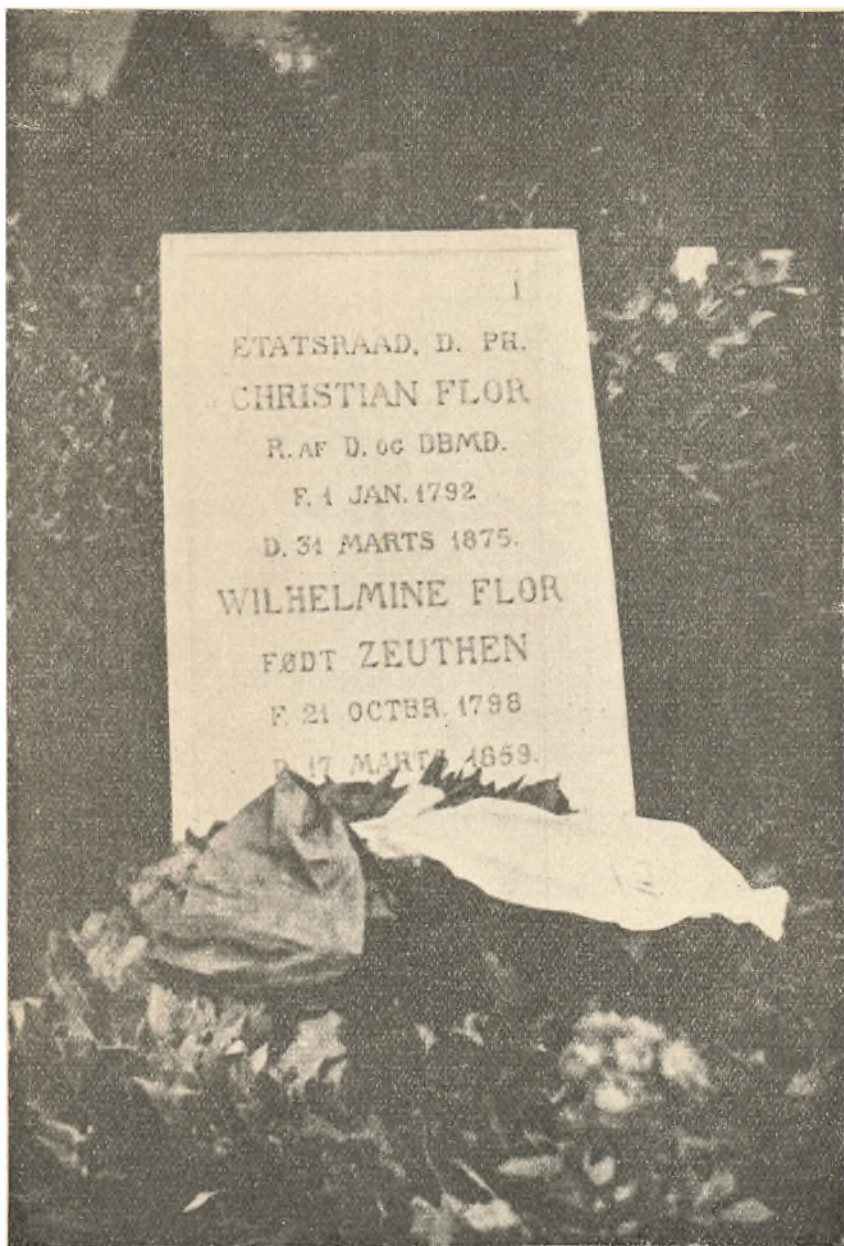
Der rejste han en Hær, som i tred've Aar har stridt,
og indtil denne Dag ikke vegen er et Skridt:
som, skilt fra sine Brødre og under fremmed Aag,
dog lige tro bevarer sin Sæd, sit Sind, sit Sprog.

Men at den end kan kæmpe, og at den staa saa fast
mod Fristelse og Fare, mod Svig og Overlast, —
det skyldes ham, vi nylig har lagt i sorten Jord,
vort Modersmaals Elsker og Ridder: Christian Flor.

*

*

*

Flors Gravsted.

Vigtigste Kilder.

Flors Selvbiografi (Hdskr. Kgl. Bibl.).

L. Schrøder: *Chr. Flor*. Særtryk af Højskolebladet 1896.

Danmarks Riges Historie, V—VI Bind.

F. Rønning: *N. F. S. Grundtvig*, I—IV.

Chr. Paulsen: *Samlede Skrifter*.

P. Munch: *Det danske Folks politiske og nationale Gennembrud*.

Th. Graae: *Uwe Jens Lornsen*.

Hans Kau: *Claus Manicus*. Særtryk, København 1903.

A. D. Jørgensen: *Fyrretyve Fortællinger*.

P. Lauridsen: *Da Sønderjylland vaagnede*, I—VI Bd. Folkeudgaven
I—II.

Joh. Ottosen: *P. Hiort Lorenzens historiske Gerning*.

Laurids Skau: *P. Hiort Lorenzen*.

— *Hans Nissen, Hammelev*.

Blade af Laurids Skaus Livshistorie. Udg. v. P. Skau. Aarhus 1908.

Karl Hede: *Skamlingsbankens Historie*.

L. Hertel: *Fostbroderskabet*.

— *Hans W. Hertel*. Odense 1897.

P. C. Koch: *Manuskript vedrørende Slesvigs Historie*. (Hdskr. Kgl.
Bibl.)

Flors Papirer. (Hdskr. Kgl. Bibl.)

H. Rosendal: *Træk af Danmarkens Historie i Sønderjylland*. 1. Bind.

— *Nogle Bidrag til Rødding Højskoles Historie*.

P. Lauridsen: *Mellem Slagen*.

Tilskueren. 1898.

»*Dannevirke*«. 1838 ff.

»*Aabenraa Ugeblad*«. 1840.

Forskellige Aargange af »Fædrelandet«.

»*Slesvig Stændertidende*«. 1836—1842.

»*Historisk Tidsskrift*«. 9. R. 2. B. 3. H.

L. Schrøder: *Den nordiske Folkehøjskole*.

Navneliste.

- Aagaard, Knud, Præst i Agerskov, 31.
Adler, Etatsraad, Privatsekretær, 55, 56, 67, 102, 119.
Alexandersen, Stænderdeputeret, 82.
Andersen, H. C., 111.
Andræ, C., Politiker, Minister, 197.
Arentzen, Kristian, Litteraturhistoriker, 16.
- Bagger, Justitsraad, 188, 189.
Baggesen, Jens, Digter, 15, 16, 23, 24.
Bang, P. G., Politiker, Minister, 195, 197.
Bardenfleth, C. E., Embedsmand, Politiker, 192.
Barfod, Frederik, Redaktør, Historiker, 35, 37, 211.
Berg, C., Skolemand, Politiker, 200.
Bergmann, Dr., svensk Provst, 202.
Bernstorf, J. H. E., Statsmand, 23.
Blicher, St. St., 56, 111, 113, 117, 144.
Bloch, Rektor i Roskilde, 27.
Bluhme, C. A., Statsminister, 192, 194.
Brag, Jørgen, Præst i Adsbøl, 70.
Brandt, C. J., Præst ved Vartov, 209.
Brauneiser, Rektor i Haderslev, 48, 50.
Brorson, C. F., Præst, 118, 119.
— H. A., Salmedigter, 42.
- Callesen, Borgmester i Flensborg, 28.
Christensen, Balthasar, Sagfører, 105.
Christian, Prins af Augustenborg, 25, 30, 78, 96—99, 179.
— J., Konge, 75.
— VIII., Kronprins, Konge, 30, 55, 61, 62, 67, 71, 89—94, 97, 101, 119, 179, 180, 207.
Christiansen, A., Grosserer i Flensborg, 189.
Clausen, Præst, 81.
— H. N., Professor, 27, 74, 105, 127, 149—151, 188, 195, 208, 210, 211.
Collin, Jonas, Finansminister, 112.
- Dahlmann, K. F., Professor i Kiel, 24, 25.
Danuer, Grevinde, 167, 197, 198.

- David, N., Professor, 113.
 Diderot, fransk Filosøf, 17.
 Drewsen, J. C., Kammerherre, 105, 126, 127.
- Eckersberg, C. W., Kunstmaler, 118.
 Elmquist, Redaktør i Aarhus, 46.
 Eulenburg, Greve, 186.
- Falck, Niels N., Professor i Kiel, 25, 78, 84, 87, 88, 115, 138.
 Fejlberg, N. L., Præst i V. Vedsted, 142.
 Fenger, Højskolelærer i Askov, 176.
 Fischer, Frederik, Redaktør i Aabenraa, 65—73, 116, 187.
 Flor, norsk Læge, 9.
 — , Anna Cathrine, f. Hesselberg, 9.
 — , Carolina Lovisa, f. Eriksson, 201.
 — , Christian Holm, Bankrevisor, 9.
 — , Christian Vilhelm Emil, 20, 191, 201.
 — , Lars, Kaptajnløjtnant, 9.
 — , Wilhelmine Frederikke, f. Zeuthen, 19, 103, 167, 201.
 — , Wilhelmina Lovisa, 201.
- Frederik, Prins af Nør, 78.
 — VI., Konge, 11, 21, 25, 30—32, 41, 46, 55, 62, 73, 89, 91, 113, 206.
 — VII., Kronprins, Konge, 96, 119, 159, 180, 182, 197.
- Friedrichsen, P., Rektor i Husum, 112.
- Gjødwad, Redaktør, 151.
 Griffenfeld, Statsmand, 95.
 Grimm, tysk Sprogforsker, 37.
 Grove, Højskoleforstander, 211.
 Grundtvig, N. F. S., 11, 12, 16, 33—38, 113, 117, 131, 133, 135—140, 142,
 149—151, 154, 162, 166, 167, 173, 183, 185, 204, 207, 209, 211.
 Guldberg, O. H., Statsmand, 23.
- Hagen, L. C., Præst i Medolden, 142, 147, 165, 168, 169, 174.
 Hall, Politiker, Minister, 197, 200.
 Hamilton, Professor i Lund, 202.
 Hansen, Bogtrykker i Flensborg, 60.
 — , H. P., Raadmand, 151.
 — , J., Præst, senere Biskop, 58, 78.
 — , P., Professor, 32.
- Hanssen, Nis, stud. theol., 117—119.
 Harald Haarfager, norsk Konge, 9.
 Harms, Claus, Præst i Kiel, 34, 98.
 Harrekilde, Jakob, 178.
 Hasselberg, J. A., cand. jur., 117.
 Hauch, J. C., 37.
 Haxthausen, Greve, Amtmand i Flensborg, 16.
 Hegewisch, slesvigholstensk Politiker, 6.

- Heiberg, J. L., 20, 23, 32, 37, 111.
 Helweg, Højskoleforstander, Præst, 168, 169, 173, 174, 182, 184, 209.
 Hertel, Præst, 49—54, 152, 211.
 Hillerup, Justitsraad, Søbysøgaard, 10.
 Hodges, engelsk Oberst, 186.
 Holberg, L., 113, 117.
 Holm, Lars Nielsen, norsk Lensmand, 9.
 Holmstrøm, svensk Højskoleforstander, 202.
 Hvidt, L. N., Politiker, 208.
 Høgsbro, Sofus, Højskoleforstander, 168, 173, 174, 211.
 Høpp, J. P., Kancellideputeret, 24, 32, 78.

 Ingemann, B. S., 111, 113, 117.

 Jaspersen, Birkedommer, 58.
 Jensen, H., Præst, 17.
 — , Hoyer, Præst i Bov, 58.
 Jepsen, Stænderdeputeret, 101.
 Jungersen, Fr., Præst, 203.
 Junggreen, J. P., sønderjydsk Politiker, 66.
 Jørgensen, A. D., Historiker, 5.
 — , Konrad, Bladudgiver, 178.

 Karl Gustav, svensk Konge, 22.
 Karl Johan, svensk Kronprins, 11.
 Karstensen, Forfatter, 92.
 Kastrup, Bogtrykker i Flensborg, 60, 73, 74.
 Kier, Krigsassessor, 152.
 Kierkegaard, Søren, 13.
 Klewing, 192.
 Kloster, Lærer i Sommersted, 121.
 Knud Lavard, Hertug, 22.
 Knudsen, Borgmester, 189.
 — , J. L., Højskolelærer, 173.
 — , Knud, Gaardejer i Forballum, 147, 152, 165, 173.
 Koch, Hans P. C., Præst i Vodder, 142—145.
 — , Peter Christian, Redaktør i Haderslev, 5, 37, 42—69, 72, 73, 83, 85,
 87—90, 92, 96—101, 113, 115—119, 121—125, 127, 133, 140,
 142, 144—147, 151—153, 156—158, 166, 182, 185, 187, 188, 190,
 197, 198, 207, 211.
 Kold, Kr., Skolemand, 138, 167.
 Kopperholdt, Hans, Redaktør i Aabenraa, 66, 67, 69.
 Krarup, Landbrugslærer i Rødding, 159.
 Kristian Albrecht, Hertug, 22.
 v. Krogh, Kammerjunker, 51, 80.
 Krüger, H. A., sønderjydsk Politiker, 173, 188, 199.

 Lauridsen, P., Historiker, 6, 78, 100, 120.

- Lautrup, Præst i Haderslev, 48, 50, 61.
 Lehmann, Orla, Politiker, 55, 56, 95, 97, 114, 151, 200, 208, 211.
 Lind, Johs., Gaardejer i Dalby, 145, 146.
 Lorenzen, Pastor, 99.
 Lorenzen, Nis, Gaardejer, Stænderdeputeret, 5, 49, 79—84, 87—89, 96, 99—101, 103, 122, 138, 206.
 — , Peter Hiort, Købmand, Stænderdeputeret, 5, 70, 94—110, 121, 122, 125, 127—129, 138, 140, 147, 150, 152, 158, 207.
 — , Thomas, Justitsraad, Amtsforvalter, 94.
 Lornsen, Uwe Jens, Landfoged, Politiker, 28, 75—77, 113.
 Madvig, J. N., Politiker, Minister, 195.
 Manicus, Claus, Læge, 48, 51, 58, 69, 74, 93, 96, 191, 192.
 Marckmann, J. V., Præst, 116, 194, 195.
 Meinert, Grosserer, 210.
 Moltke, A. V., Statsminister, 180.
 — , Carl, Politiker, Minister, 193—195.
 — , Otto, Kancellipræsident, 20, 30, 80.
 Monrad, D. G., Statsminister, 173, 195.
 Müller, L. C., Præst i Ribe, 142.
 Møller, Poul M., 12, 15, 80.
 Napoleon I., Kejser, 11, 25, 41.
 Nielsen, Senator, 101.
 — , Michæl, Skolebestyrer, 12, 13, 17.
 Nilsson, svensk Højskolelærer, 202.
 Nissen, Hans, Gaardejer i Hammelev, 128, 130, 150, 152.
 — , N. C., Bogbinder i Haderslev, 42—51, 53, 54, 58, 59, 61, 62, 64, 65, 87, 122.
 Norblad, svensk Højskolelærer, 202.
 Nutzhorn, Højskolelærer i Askov, 176.
 Nørup, 154.
 Oehlenschläger, A., 15, 16, 19, 33, 35, 113.
 — , Christiane, f. Heger, 15.
 Olsen, O. N., Kaptajn, 96.
 Olshausen, Th., holstensk Politiker, 97.
 Outzen, Præst i Breklum, 31.
 Paulsen, Chr., Professor i Kiel, 26—30, 42, 44, 47, 49, 51—55, 58, 62, 66, 75, 78, 80—82, 89, 92, 96, 115, 119, 138, 151, 186, 192.
 — , Grethe; f. Bloch, 80.
 — , Thora Alvilda, f. Bloch, 27.
 Peters, Billedhuger, 168.
 Petersen-Dalby, A., Stænderdeputeret, 82, 84, 88.
 Ploug, Carl, 151, 204, 206, 211.
 Posselt, Stænderdeputeret, 82, 101.
 Poulsen, C. M., Dr., Højskolelærer i Rødding, 159, 164.
 Raasløf, H. J. A., Minister, 198.
 Rabbek, Knud Lyhne, Forfatter, 17.

- Rask, Rasmus Christian, Sprogforsker, 33.
 Rathje, Bogtrykker i Aabenraa, 70.
 Regenburg, A., Embedsmand, 188, 189, 193.
 Riegels, Generalkrigskommissar, 118, 119, 140.
 Rist, Konferensraad, 55.
 Rode, G., Højskolelærer, 169.
 Rosenberg, Dr., 203.
 Rosendal, H., Højskoleforstander, 102, 155.
 Rørdam, Præst i Lyngby, 209.
- Scavenius, Etatsraad, Gjorslev, 31.
 Scheel, A. V., Politiker, Minister, 189.
 Scheele, L. N., Politiker, Minister, 197, 198.
 Schelling, tysk Filosof, 10.
 Schmidt, Kær Mølle, 152.
 Schouw, Politiker, Professor, 151, 208.
 Schow, Borgmester i Aabenraa, 67, 69, 70.
 Schrøder, Ludvig, Højskoleforstander, 6, 7, 16, 174—178, 202, 203, 211.
 Schøler, Præst i Vodder, 152, 165.
 Seneberg, H., Bogtrykker i Haderslev, 45, 48—50, 58, 60.
 Simony, K. F., Minister, 195.
 Skau, Laurids, Gaardmand, Politiker, 5, 6, 78, 90, 101, 110, 113, 117.
 121—134, 150—152, 155, 158, 165, 167, 182, 185, 199, 207.
 — , P., Bukshave, 126, 163.
 Sponeck, Greve, Finansminister, 186, 187.
 Sohlmann, Aug., Dr., svensk Redaktør, 201.
 Sommer, Senator, 94.
 Staal, Møller i Taarning, 123, 125, 155.
 Steffensen, Nis, Gaardejer i Hammelev, 150, 152.
 Stenholt, Thies, Stænderdeputeret, 82.
 Sveistrup, Præst i Rødding, 174.
 Sørensen, Chr., Faktor i Haderslev, 45, 48—50, 53, 54.
- Termansen, N. J., Landstingsmand, 166, 210.
 Thaarup, Forfatter, 46.
 Thiele, Forfatter, 166.
 Thorvaldsen, B., Billedhugger, 19, 166.
 Thrige, Overlærer i Roskilde, 80.
 Tillisch, Kabinetssekretær, 186, 188, 189, 195.
 Tscherning, Kaptajn, Krigsminister, 105, 180.
- Wegener, Johan, Højskoleforstander, 154—158, 162, 164, 165, 211.
 Werlauf, Historiker, 31.
 Wied, Urmager i Aabenraa, 65.
 v. Wimpffen, Herredsfoged, 6, 48, 58, 62—64, 96.
- Zeuthen, Christian Frederik, 20.
 — , Peter Christian, Etatsraad, 16—20.
 — , Wilhelm Peter, Højesteretsassessor, 19.

Billedfortegnelse.

	Side
Titelbillede	
Kiøls Universitet	22
Christian Paulsen	27
N. F. S. Grundtvig	„ 35
P. C. Koch	„ 43
«Dannevirke»	„ 59
Frederik Fischer	65
P. Hiort Lorenzen	95
Skamlingsbankestøtten	„ 121
Laurids Skau	123
Skamlingsbankefesten 1843	126
Den slesvigske Forenings Forsamlingslokale	128
Den slesvigske Forenings Hus i Haderslev	129
Flørs Sten paa Skamling	133
Rødning Højskole 1844	„ 154
Marmorbusten	170
Hr. Flor	178
Casinomødets Erklæring	181
Christian Flor	196
Flørs Gravsted	213

Indholdsfortegnelse.

Indledning	Side 5
Slægt, Barndom og Ungdom	9
Følløse	19
Første Aar i Kiel	41
Flor og den nordslesvigske Presse	„ 41
Flor og de danske Stændermænd	75
Begyndende Foreningsliv og Folkemøder	111
Flor og Rødding Folkehøjskole	135
Frearskrigen. Udenlandsrejsen	179
Afsluttende politisk Virksomhed	„ 197
Sidste Aar	201
Vigtigste Kilder	„ 214
Navneliste	215
Billedfortegnelse	„ 220

Grænsebogen

Redigeret af L. P. Christensen.

368 Sider. Med mange Illustrationer. Pris Kr. 4.—

Med „Grænsebogen“ efterkommes et fra mange Sider og med øget Styrke fremsat Krav. Man har savnet en nem og praktisk Haandbog i vort nationale Spørgsmaal, en let tilgængelig Kilde, der kunde give Oplysning om alt, hvad der knytter sig til Danmarks nye Grænse.

Kunstneren Viggo Bang har prydet Bogen med en Række smukke Vignetter med historiske Motiver; men desuden vises paa 24 særlige, fint trykte Sider udmærkede Billeder fra alle de danske Virksomheder syd for Grænsen.

„Grænsebogen“, der kalder paa de bedste Følelser i vort Folk, vil blive uundværlig i ethvert dansk Hjem, hvor der findes Forstaaelse for Danmarks Grænse og dermed for Danmarks Fremtid.

„Haabets Mænd“

ved H. Lausten Thomsen og N. Svendsen.

336 Sider. Pris Kr. 6.—

Det er 50 Levnedsskildringer af sønderjyske Førere, der her nu fremdrages, nogle af de Mænd, hvis Tilværelse fik det dybeste Indhold ved et Haab, vi, men ikke de, saa opfyldt. Det er Mænd, der med Rette bør nævnes med Stolthed, naar der tales om dem, som i Udlændighedsaarene usvigeligt holdt fast ved Haabet om bedre Tider og Troen paa den Genforeningsdag, der er bleven vort Livs store Lykke.

Vilhelm la Cour: I Kamplinien.

173 Sider. Pris Kr. 3.—

Magister Vilh. la Cour bringer i denne nye Bog forskellige Taler og Essays, udgivne fem Aar efter Krigens Ophør, der alle er historisk konstruerede over det ene Motiv: den sidste Grænsedragning. Der begyndes med en Tale, Forfatteren holdt ved det nordiske Studenter-

møde i Finland Juli 1914 „Om folkelig Genrejsning“, der tolkede de danske Folks nationale Haab og Villie til at holde ud med Taalmod fortsættes med Afhandlinger om „Nationens Ret“, Selvbestemmelsesrettens Udvikling, Flensborgbevægelsen og Kampen om Flensborg og sluttes med et Fremblik under Overskriften „Slesvigere“. Forfatterens Navn, der er kendt i vide Kredse, er den bedste Garanti for Bogens historiske Værd.

E. Christiansen: Du kan, Du maa og skal.

392 Sider. Pris Kr. 4,—.

Disse Ord, der stod malet paa en Kasernegang i Altona over Indgangen til Sygestuen er for Forfatteren bleven som et Motto for alle Slesvigeres Deltagelse i Verdenskrigen i den præjsiske Trøje. Redaktør Christiansens Dagbogsblade fra Felten er ypperligt skrevne og vil paa Trods af den Lede, man ellers føler for alle Slags Krigslæsning, fængsle hver en Læser. Det er ikke knugende Alvor, det hele, Naturglæden skinner frem alle Vegne, og Humøret kommer ej heller til kort. Bogen kan ikke skildres i faa Ord ; den bør læses i al sin Mangfoldighed.

Skovrøy: En Foraarsdrøm

183 Sider. Pris Kr. 2.50.

. . . Naar den gamle Skovrøys Navn staar paa Titelbladet, ved man, at man ikke gaar galt i Byen ved at tage fat paa Bogen. Man skuffes heller ikke — disse 11 Smaafortællinger fra Sønderjylland er fortrinlige, nogle fulde af Alvor, andre af Skæmt, alle med en fint Pointe og træfsikkert gjort. — En udmærket Bog helt igennem.